

RAPORT Z BADANIA

Kluczowe sfery rozwoju dla ekonomii społecznej
w województwie podlaskim

21 września 2018 r.

Spis treści

Spis treści	1
STRESZCZENIE	4
WPROWADZENIE	5
SZCZEGÓŁOWY OPIS METODOLOGII BADAŃ	5
OPIS WYNIKÓW BADANIA	9
I. Diagnoza aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego, w obszarze rynku pracy i w zakresie wykluczenia społecznego	9
1. Ludność	10
1.1. Liczba ludności wraz z podziałem ze względu na płeć i wiek	10
1.2. Ekonomiczne grupy wieku	15
1.3. Podsumowanie i główne wnioski	25
2. Rynek pracy	26
2.1. Aktywność zawodowa	26
2.2. Poziom wynagrodzeń	33
2.3. Bezrobocie	37
2.4. Podmioty gospodarcze	52
2.5. Podsumowanie i główne wnioski	57
3. Edukacja	59
3.1. Liczba szkół i uczniów	59
3.2. Współczynnik skolaryzacji	60
3.3. Podsumowanie i główne wnioski	65
4. Bezpieczeństwo	66
4.1. Przestępczość	66
4.2. Przemoc domowa	74
4.3. Podsumowanie i główne wnioski	81
5. Pomoc społeczna	82
5.1. Korzystający z pomocy i wsparcia pomocy społecznej	82
5.2. Ubóstwo	89
5.3. Podsumowanie i główne wnioski	93
6. Problem uzależnień	94
6.1. Alkoholizm	94
6.2. Narkomania	96

6.3.	Podsumowanie i główne wnioski	100
7.	Podsumowanie i wnioski z diagnozy	101
II.	Analiza dokumentów strategicznych pod kątem identyfikacji kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej	104
1.	Uwarunkowania europejskie	104
2.	Uwarunkowania krajowe	105
4.	Uwarunkowania regionalne	110
5.	Uwarunkowania lokalne	114
a.	Potencjalne kierunki rozwoju ekonomii społecznej	121
b.	Wnioski.....	127
III.	Badanie jakościowe	128
1	Opis wyników badania wraz z ich analizą i interpretacją	129
1.1	Założenia wstępne	129
1.2	Badanie w subregionie bielskim	129
1.2.1	Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego subregionu bielskiego ...	129
1.2.2	Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej subregionu bielskiego	130
1.2.3	Bariery i szanse w rozwoju ekonomii społecznej w subregionie bielskim	131
1.2.4	Przyszłość ekonomii społecznej, kluczowe kierunki rozwoju i rekomendacje dot. ekonomii społecznej w subregionie bielskim i województwie podlaskim	135
1.3	Badanie w subregionie łomżyńskim	138
1.3.1	Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego subregionu łomżyńskiego	138
1.3.2	Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej subregionu łomżyńskiego	138
1.3.3	Bariery i szanse w rozwoju ekonomii społecznej w subregionie łomżyńskim	140
1.3.4	Przyszłość ekonomii społecznej, kluczowe kierunki rozwoju i rekomendacje dot. ekonomii społecznej w subregionie łomżyńskim i województwie podlaskim	144
1.4	Badanie w subregionie białostockim	145
1.4.1	Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego subregionu białostockiego	146
1.4.2	Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej subregionu białostockiego	146
1.4.3	Bariery i szanse w rozwoju ekonomii społecznej w subregionie białostockim	148
1.4.4	Przyszłość ekonomii społecznej, kluczowe kierunki rozwoju i rekomendacje dot. ekonomii społecznej w subregionie białostockim i województwie podlaskim	151
1.5	Badanie w subregionie suwalskim	152
1.5.1	Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego subregionu suwalskiego	152

1.5.2	Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej subregionu suwalskiego ...	153
1.5.3	Bariery i szanse w rozwoju ekonomii społecznej w subregionie suwalskim...	155
1.5.4	Przyszłość ekonomii społecznej, kluczowe kierunki rozwoju i rekomendacje dot. ekonomii społecznej w subregionie suwalskim i województwie podlaskim.....	159
1.6	Analiza i interpretacja wyników badania w subregionach w kontekście rozwoju ekonomii społecznej w subregionach województwa podlaskiego	162
1.6.1	Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego	162
1.6.2	Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej	163
1.6.3	Bariery i szanse w rozwoju ekonomii społecznej	165
1.6.4	Przyszłość ekonomii społecznej	169
2	Wnioski i rekomendacje	174
2.1.1	Rozwój społeczno-gospodarczy a ekonomia społeczna.....	174
2.1.2	Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej	175
2.1.3	Bariery i szanse rozwoju ekonomii społecznej	175
2.1.4	Przyszłość ekonomii społecznej	176
2.1.5	Rekomendacje końcowe w zakresie kierunków i kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim.....	178
	Zakończenie	180
	Słownik pojęć.....	182
	Aneks – narzędzia badawcze zastosowane w badaniu	185
	Aneks – źródła danych	189
	Aneks – spis tabel i wykresów	192

STRESZCZENIE

Niniejszy raport składa się z części przewidzianych w zapisach zapytania ofertowego. Zawiera on: spis treści, streszczenie najważniejszych treści, wprowadzenie, szczegółowy opis metodologii badań, opis wyników badania (wraz z ich analizą i interpretacją), wnioski wraz z podsumowaniem badania, uwzględnieniem specyfiki badanego obszaru i rekomendacje, zakończenie i aneksy.

Pierwsze dwie części raportu to diagnoza społeczno-gospodarcza województwa podlaskiego w podziale na cztery subregiony oraz analiza dokumentów strategicznych i programowych. Diagnoza została oparta na analizie danych wtórnych i stanowiła punkt wyjścia do badań fokusowych w subregionach województwa podlaskiego.

Kolejny rozdział (opis wyników badań wraz z ich analizą i interpretacją) podzielono na pięć podrozdziałów. Pierwsze cztery podrozdziały zawierają prezentację przebiegu wywiadów w każdym z czterech subregionów (bielskim, łomżyńskim, białostockim i suwalskim). Jest to szczegółowy opis przebiegu tego badania, gdzie wypowiedzi uczestników przedstawione są przede wszystkim w formie mowy zależnej. Nie znajdują się tutaj wnioski autorów raportu. W przypadku informacji szczególnie istotnych mają one formę bezpośrednich wypowiedzi w mowie niezależnej (cytaty wyeksponowane kursywą). Zawierają one: charakterystykę rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podlaskiego i omawianego subregionu, charakterystykę i ocenę potencjału podmiotów ekonomii społecznej, identyfikację barier i szans w rozwoju ekonomii społecznej oraz ocenę uwzględnienia tego aspektu w programach i strategiach rozwoju samorządów lokalnych, a także określenie przyszłego rozwoju ekonomii społecznej w regionie i jego subregionach, kluczowe kierunki tego rozwoju i rekomendacje uczestników spotkań. Piąty podrozdział jest podsumowaniem wyników badania w podziale na poszczególne zagadnienia tematyczne (według struktury prezentacji wyników badania). Zawiera on również analizę i interpretację informacji uzyskanych od respondentów. Uzupełniono ją przytoczonymi dosłownie wypowiedziami uczestników (cytaty wyeksponowano kursywą).

Ostatni rozdział stanowią wnioski i rekomendacje. Jest to prezentacja kluczowych zagadnień poruszanych podczas badania. Wnioski odnoszą się zarówno do tych, które formułowali uczestnicy wywiadów, jak również są autorskimi wnioskami autorów raportu. W zakończeniu zawarto podsumowanie tego, co wynika z badania, jak również sformułowano wnioski i rekomendacje końcowe. Raport uzupełnia słownik prezentujący najważniejsze pojęcia używane przez respondentów badania podczas dyskusji oraz narzędzie badawcze, na których podstawie przeprowadzono wywiady.

WPROWADZENIE

Na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku, zostało przeprowadzone badanie nt. kluczowych sfer rozwoju dla ekonomii społecznej w województwie podlaskim. Badanie składało się z dwóch części: analizy danych zastanych i analizy dokumentów strategicznych dotyczących ekonomii społecznej oraz badania jakościowego w postaci zogniskowanych wywiadów grupowych. Jednym z elementów badania jakościowego była dyskusja nt. opracowanej wcześniej diagnozy.

Struktura raportu odzwierciedla zatem podział badania i podzielony jest on na dwie zasadnicze części:

- diagnoza społeczno-gospodarcza,
- analiza dokumentów strategicznych,
- sprawozdanie z badań fokusowych.

SZCZEGÓŁOWY OPIS METODOLOGII BADAŃ

Metodologia badania obejmuje reguły i procedury, metody, sposób przeprowadzenia badania, analizę i interpretację jego wyników oraz wnioski i rekomendacje w tematyce, której dotyczy dane badanie. Na potrzeby przeprowadzenia badania „Kluczowe sfery rozwoju dla ekonomii społecznej w województwie podlaskim” opracowano założenia metodologiczne, zawarte w „Szczegółowej koncepcji badania”. Poniżej opisano szczegóły przyjętych założeń. Słownik terminów badawczych przedstawionych w tym raporcie znajduje się na końcu tego dokumentu.

Punktem wyjścia do przeprowadzenia badań stanowiły cele badawcze. Głównym celem była **„identyfikacja kluczowych sfer rozwojowych istotnych dla rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim, a także w poszczególnych subregionach”**. Badania składały się z dwóch części. Pierwsza część obejmowała następujące cele: sporządzenie diagnozy aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego (rynek pracy i wykluczenie społeczne) oraz analizy dokumentów strategicznych i programowych dotyczących kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej. Diagnozę wykonano metodą analizy danych zastanych (desk research), czyli w oparciu o dostępne (już istniejące) dane, analizy, raporty i plany. Realizacja tych dwóch celów umożliwiła realizację dwóch pozostałych, tj.: **pozyskania informacji od przedstawicieli instytucji zajmujących się w sposób bezpośredni lub pośredni ekonomią społeczną oraz opracowania rekomendacji w zakresie kluczowych sfer rozwoju dla działań z zakresu ekonomii społecznej w województwie podlaskim oraz w poszczególnych subregionach.**

Pierwszym etapem badania było opracowanie diagnozy społeczno-gospodarczej w zakresie ekonomii społecznej na terenie województwa podlaskiego, w tym także w podziale na cztery subregiony. Diagnozę wykonano przy pomocy analizy danych zastanych.

Realizacja celu związanego z pozyskaniem informacji od przedstawicieli wymienionych instytucji polegała na przeprowadzaniu badania jakościowego metodą zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI) w każdym z czterech subregionów (bielskim, łomżyńskim, białostockim i suwalskim). Wywiady polegały na prowadzonej przez doświadczonego moderatora dyskusji grupy uczestników, według przygotowanego wcześniej scenariusza, aby możliwe było uzyskanie pełnej, szczegółowej i możliwie precyzyjnej wiedzy o przedmiocie badania.

Uczestnicy koncentrowali się na określonych tematach uwarunkowanych celami badania (stąd nazwa badania – wywiad zogniskowany, skupiony na konkretnych zagadnieniach). Metoda ta umożliwia integrację i współpracę pomiędzy osobami biorącymi udział w badaniu (respondentami), wymianę myśli i idei oraz sprzyja kreatywności i powstawaniu nowych pomysłów. Zgodnie z założeniami w każdym z wywiadów uczestniczyło od 9 do 13 osób. Punktem wyjścia do dyskusji w ramach wywiadów były wnioski z wymienionych wcześniej analiz. Uczestnicy otrzymali te wnioski przed spotkaniem na piśmie. Ponadto badacz streszczał je po rozpoczęciu wywiadu.

Celem wywiadów było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- jakie kluczowe kierunki rozwoju ekonomii społecznej wskazują przedstawiciele poszczególnych subregionów oraz jak widzą możliwości rozwoju ES na tych obszarach?
- jakie są rekomendacje w zakresie kluczowych sfer rozwoju dla działań z zakresu ekonomii społecznej w województwie podlaskim oraz w poszczególnych subregionach: bielskim, łomżyńskim, białostockim i suwalskim?

Szczegółowe pytania, jakie zadawano uczestnikom wywiadów, miały zarówno charakter eksploracyjny (mający na celu odkrycie zjawisk, faktów), jak i podsumowujący (w celu wyjaśnienia i zrozumienia tematu). Pytania te przedstawia scenariusz (narzędzie badawcze) znajdujący się w aneksie do raportu. Wywiad podzielony był na 5 części. Pierwszą część stanowiły pytania wstępne, odnoszące się ogólnie do polityki społecznej i ekonomii społecznej w województwie podlaskim i w poszczególnych subregionach oraz do diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej regionu. W części drugiej znalazły się pytania dotyczące charakterystyki podmiotów ekonomii społecznej. Trzecią część poświęcono barierom i szansom w rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim. Następnie uczestnicy zastanawiali się nad przyszłością ekonomii społecznej w regionie, aby przejść na koniec do wniosków i rekomendacji dot. kluczowych kierunków rozwoju ekonomii społecznej. Według tych kategorii problemowych przedstawiono opis wyników badania wraz z ich analizą i interpretacją (rozdział drugi niniejszego raportu).

Informacje uzyskane podczas wywiadów miały na celu:

- weryfikację kluczowych sfer rozwoju (które zdiagnozowano na podstawie analizy danych zastanych) w każdym z subregionów oraz proponowanych możliwości rozwoju,
- uzupełnienie materiału o inne kierunki koncepcji rozwoju subregionów (wymienione w analizie danych zastanych) wskazane przez uczestników wywiadów,
- opracowanie na podstawie wyników wywiadów rekomendacji w zakresie kluczowych sfer oraz możliwości rozwoju w zakresie ekonomii społecznej w województwie podlaskim oraz w poszczególnych subregionach.

W badaniu prowadzonym metodą zogniskowanych wywiadów grupowych uczestniczyli przedstawiciele różnych środowisk. Poniższa tabela zawiera charakterystykę poszczególnych kategorii podmiotów, których przedstawiciele zaproszono do udziału w badaniu.

Tabela 1. Charakterystyka uczestników wywiadów

Osoba / przedstawiciel	Uzasadnienie
środowisko biznesu, lokalni przedsiębiorcy	Przedstawiciele lokalnego biznesu mogli przekazać informacje o zakresie współpracy z podmiotami ekonomii społecznej oraz konkurencyjności na rynku w sytuacji działalności podmiotów ekonomii społecznej
nauki	Przedstawiciele nauki mogli przekazać informacje o zakresie realizacji projektów o charakterze ekonomii społecznej i współpracy z podmiotami ekonomii społecznej
jednostek samorządu terytorialnego, w tym: szczególnie przedstawiciele wydziałów związanych z rozwojem lokalnym gminy/powiatu	Przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego mogli przekazać informacje o działalności wspierającej podmioty ekonomii społecznej oraz działaniach o charakterze strategicznym i programowym w zakresie ekonomii społecznej
instytucji rynku pracy oraz pomocy i integracji społecznej	Instytucje rynku pracy mogły wskazać jakie działania należy podejmować w zakresie wsparcia podmiotów ekonomii społecznej, jak wygląda sytuacja osób korzystających z pomocy podmiotów ekonomii społecznej w zakresie rynku pracy i integracji społecznej
przedsiębiorstw społecznych	Przedstawiciele przedsiębiorstw społecznych mogli wskazać potrzeby i oczekiwania przedsiębiorstw w zakresie

	swojej działalności, wskazać jakie działania podejmują by być konkurencyjnymi na rynku
podmiotów ekonomii społecznej (warsztaty terapii zajęciowej)	Przedstawiciele warsztatów terapii zajęciowej będą mogli wskazać potrzeby i oczekiwania w zakresie swojej działalności
podmiotów ekonomii społecznej (centra integracji społecznej)	Przedstawiciele centrów integracji społecznej mogli wskazać potrzeby i oczekiwania w zakresie swojej działalności
podmiotów ekonomii społecznej (kluby integracji społecznej)	Przedstawiciele klubów integracji społecznej mogli wskazać potrzeby i oczekiwania w zakresie swojej działalności
podmiotów ekonomii społecznej (zakłady aktywności zawodowej)	Przedstawiciele zakładów aktywności zawodowej mogli wskazać potrzeby i oczekiwania w zakresie swojej działalności
organizacji pozarządowych	Przedstawiciele organizacji pozarządowych mogli wypowiedzieć się w zakresie wsparcia oraz współpracy z podmiotami ekonomii społecznej oraz innymi instytucjami otoczenia ekonomii społecznej
ośrodków wsparcia ekonomii społecznej	Przedstawiciele ośrodków wsparcia ekonomii społecznej mogli przekazać informacje nt. problemów/barier, które utrudniają bądź uniemożliwiają rozwój instytucji sektora ekonomii społecznej w województwie podlaskim, spotykają się podmioty ekonomii społecznej oraz inne, współpracujące z nimi podmioty
otoczenia ekonomii społecznej	Przedstawiciele otoczenia ekonomii społecznej mogli udzielić informacji, jakie konkretnie podmioty wspierają działalność podlaskich podmiotów ekonomii społecznej

Źródło: opracowanie własne

Podczas organizacji i przeprowadzenia badania zastosowano procedury zapewniające jakość, rzetelność, wiarygodność i poufność wywiadu, m.in.:

- W celu wyeliminowania błędów na wywiad z respondentem umawiał rekruter, realizował go moderator, a wykonanie zadania kontroluje opiekun projektu (w cały proces pozyskania, realizacji i kontroli zaangażowane były trzy osoby, w związku z czym możliwość nadużyć w trakcie realizacji zostaje maksymalnie zminimalizowana),
- Wszystkie osoby, z którymi został przeprowadzony wywiad proszone są o potwierdzenie tego faktu (np. poprzez wpisanie się na listę obecności),

- Transkrypcja z wywiadu jest prowadzona przez inną osobę, celem wyeliminowania potencjalnych nadużyć i przekłamań,
- Wywiad jest odsłuchiwany w obecności badacza prowadzącego projekt oraz moderatora, który go zrealizował, w celu wyeliminowania wszelkich nieścisłości.

OPIS WYNIKÓW BADANIA

I. Diagnoza aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego, w obszarze rynku pracy i w zakresie wykluczenia społecznego

Niniejsza diagnoza została opracowana w ramach badania pn. „Kluczowe sfery rozwoju dla ekonomii społecznej w województwie podlaskim”, realizowanego na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

Diagnoza objęła następujące obszary:

1. Ludność, w tym:
 - a. Liczba ludności wraz z podziałem ze względu na płeć i wiek
 - b. Ekonomiczne grupy wieku
2. Rynek pracy, w tym:
 - a. Aktywność zawodowa
 - b. Poziom wynagrodzeń
 - c. Bezrobocie
 - d. Podmioty gospodarcze
3. Edukacja, w tym:
 - a. Liczba szkół i uczniów
 - b. Współczynnik skolaryzacji
4. Bezpieczeństwo, w tym:
 - a. Przestępczość
 - b. Przemoc domowa
5. Pomoc społeczna, w tym:
 - a. Korzystający z pomocy społecznej
 - b. Ubóstwo
6. Problem uzależnień, w tym:
 - a. Alkoholizm
 - b. Narkomania

Analiza każdego z wyżej opisanych zagadnień została zakończona krótkim podsumowaniem zawierającym najważniejsze wnioski. Ponadto, podsumowanie całej diagnozy zawarto na końcu opracowania.

Zgodnie z wymogami Zamawiającego, Wykonawca objął analizą okres lat 2014-2017. Należy jednak zaznaczyć, że na moment sporządzenia diagnozy nie wszystkie dane za rok 2017 były

dostępne. Chcąc wyciągnąć jak najbardziej trafne wnioski, większość danych dotyczących województwa podlaskiego analizowano z uwzględnieniem sytuacji w kraju oraz w pozostałych województwach, opierając się przede wszystkim na wybranych wskaźnikach. Ponadto, Wykonawca pogłębił analizę dla samego województwa prezentując wyniki analizy z podziałem na subregiony¹ oraz powiaty.

1. Ludność

1.1. Liczba ludności wraz z podziałem ze względu na płeć i wiek

Biorąc pod uwagę liczbę ludności, województwo podlaskie jest jednym z najmniejszych w Polsce. Według ostatnich dostępnych danych (2016 rok) jego mieszkańcy, liczący 1 186,6 tys. osób, stanowili 3,1% ogółu ludności kraju (pod tym względem największe województwa to: mazowieckie – 14%, oraz śląskie – 11,9%). Ich liczba, w porównaniu do roku 2014, spadła o 0,4%. Spadek w skali kraju wyniósł natomiast 0,1%, a jedynymi obszarami na których liczba mieszkańców (nieznacznie) wzrosła, były województwa: mazowieckie (o 0,6%), pomorskie (o 0,6%), małopolskie (o 0,4%) oraz wielkopolskie (o 0,3%).

Tabela 2. Liczba ludności w latach 2014-2016; dane według województw

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
POLSKA	38 478 602	38 437 239	38 432 992	-0,1%
DOLNOŚLĄSKIE	2 908 457	2 904 207	2 903 710	-0,2%
KUJAWSKO-POMORSKIE	2 089 992	2 086 210	2 083 927	-0,3%
LUBELSKIE	2 147 746	2 139 726	2 133 340	-0,7%
LUBUSKIE	1 020 307	1 018 075	1 017 376	-0,3%
ŁÓDZKIE	2 504 136	2 493 603	2 485 323	-0,8%
MAŁOPOLSKIE	3 368 336	3 372 618	3 382 260	+0,4%
MAZOWIECKIE	5 334 511	5 349 114	5 365 898	+0,6%
OPOLSKIE	1 000 858	996 011	993 036	-0,8%
PODKARPACKIE	2 129 187	2 127 657	2 127 656	-0,1%
PODLASKIE	1 191 918	1 188 800	1 186 625	-0,4%
POMORSKIE	2 302 077	2 307 710	2 315 611	+0,6%
ŚLĄSKIE	4 585 924	4 570 849	4 559 164	-0,6%
ŚWIĘTOKRZYSKIE	1 263 176	1 257 179	1 252 900	-0,8%
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	1 443 967	1 439 675	1 436 367	-0,5%
WIELKOPOLSKIE	3 472 579	3 475 323	3 481 625	+0,3%
ZACHODNIOPOMORSKIE	1 715 431	1 710 482	1 708 174	-0,4%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

¹ Zgodnie z zapisami zapytania ofertowego, zastosowano następujący podział na subregiony:

- subregion bielski obejmuje powiaty: bielski, hajnowski, siemiatycki,
- subregion łomżyński obejmuje powiaty: Miasto Łomża, łomżyński, grajewski, kolneński, wysokomazowiecki, zambrowski,
- subregion białostocki obejmuje powiaty: Miasto Białystok, białostocki,
- subregion suwalski obejmuje powiaty: Miasto Suwałki, suwalski, augustowski, moniecki, sejneński, sokólski.

Malejąca liczba mieszkańców to trend widoczny w całej Polsce (poza wspomnianymi czterema województwami). Jednak gdy przyjrzymy się temu problemowi w ujęciu powiatowym zauważymy, że są w województwie podlaskim powiaty, w których liczba ludności nieznacznie (poniżej 1%) wzrosła. Są to tworzące subregion białostocki, powiat m. Białystok oraz białostocki, a także m. Suwałki. Największym subregionem województwa podlaskiego jest subregion białostocki (mieszka tu 37,3% ludności całego województwa), zaś najmniejszym, subregion bielski (12,3%).

Tabela 3. Liczba ludności w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	Udział kobiet (2016)	Udział mężczyzn (2016)	2016 względem 2014
POLSKA	38 478 602	38 437 239	38 432 992	51,6%	48,4%	-0,1%
PODLASKIE	1 191 918	1 188 800	1 186 625	51,3%	48,7%	-0,4%
SUBREGION BIELSKI	148 580	147 201	145 759	50,9%	49,1%	-1,9%
Powiat bielski	57 144	56 562	56 075	50,5%	49,5%	-1,9%
Powiat hajnowski	44 957	44 567	44 146	51,6%	48,4%	-1,8%
Powiat siemiatycki	46 479	46 072	45 538	50,8%	49,2%	-2,0%
SUBREGION ŁÓŻYŃSKI	305 375	304 171	303 189	50,3%	49,7%	-0,7%
Powiat m. Łomża	62 779	62 737	62 802	52,2%	47,8%	0,0%
Powiat łomżyński	51 610	51 439	51 305	49,4%	50,6%	-0,6%
Powiat grajewski	48 643	48 357	48 041	50,3%	49,7%	-1,2%
Powiat kolneński	39 369	39 162	38 995	49,9%	50,1%	-0,9%
Powiat wysokomazowiecki	58 519	58 177	57 903	49,5%	50,5%	-1,1%
Powiat zambrowski	44 455	44 299	44 143	50,4%	49,6%	-0,7%
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	440 689	441 498	442 882	52,3%	47,7%	+0,5%
Powiat m. Białystok	295 459	295 981	296 628	53,1%	46,9%	+0,4%
Powiat białostocki	145 230	145 517	146 254	50,7%	49,3%	+0,7%
SUBREGION SUWAŃSKI	297 274	295 930	294 795	50,8%	49,2%	-0,8%
Powiat m. Suwałki	69 316	69 370	69 626	52,2%	47,8%	+0,4%
Powiat suwalski	35 929	35 932	35 929	49,0%	51,0%	0,0%
Powiat augustowski	59 374	59 103	58 905	51,0%	49,0%	-0,8%
Powiat moniecki	41 817	41 544	41 254	50,4%	49,6%	-1,3%
Powiat sejneński	20 778	20 606	20 417	50,0%	50,0%	-1,7%
Powiat sokółski	70 060	69 375	68 664	50,6%	49,4%	-2,0%

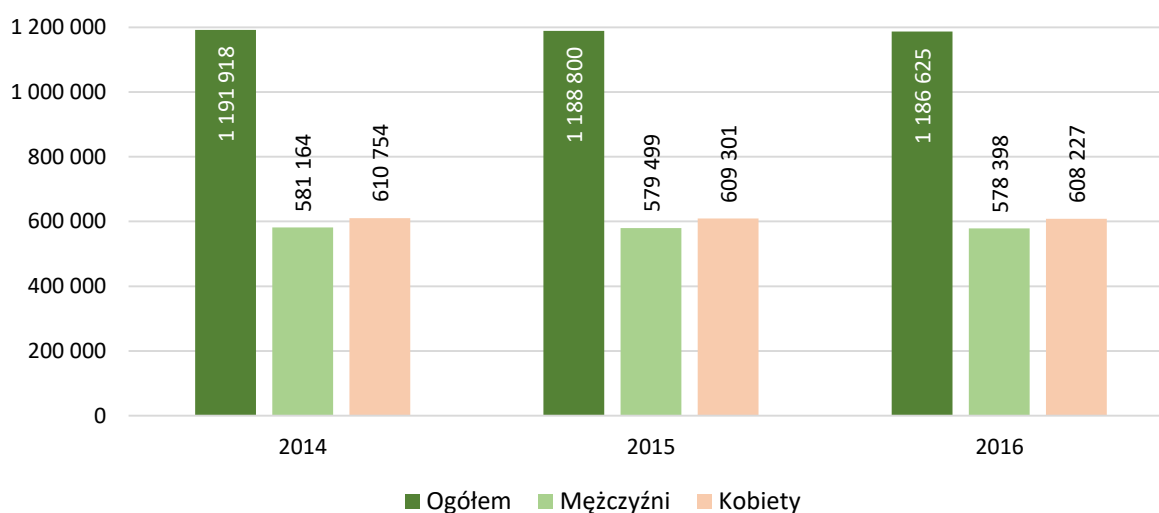
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Tak jak ma to miejsce w całym kraju nieco większy udział w ogóle mieszkańców województwa podlaskiego mają kobiety. W roku 2016 stanowiły one 51,3% ludności,

podczas gdy w Polsce było to 51,6%. W porównaniu do roku 2014, liczba kobiet spadła o 0,4% (z 610,8 tys. do 608,2 tys.), natomiast mężczyzn o 0,5% (z 581,2 tys. do 578,4 tys.).

Największym udziałem kobiet charakteryzuje się subregion białostocki – w roku 2016 panie stanowiły 52,3% wszystkich mieszkańców. Na poziomie powiatu można zaobserwować cztery obszary, na których to mężczyźni stanowili (nieznacznie) większą grupę ludności. Były to powiaty: łomżyński, kolneński, wysokomazowiecki (subregion łomżyński) oraz powiat suwalski.

Wykres 1. Liczba ludności w latach 2014-2016; województwo podlaskie

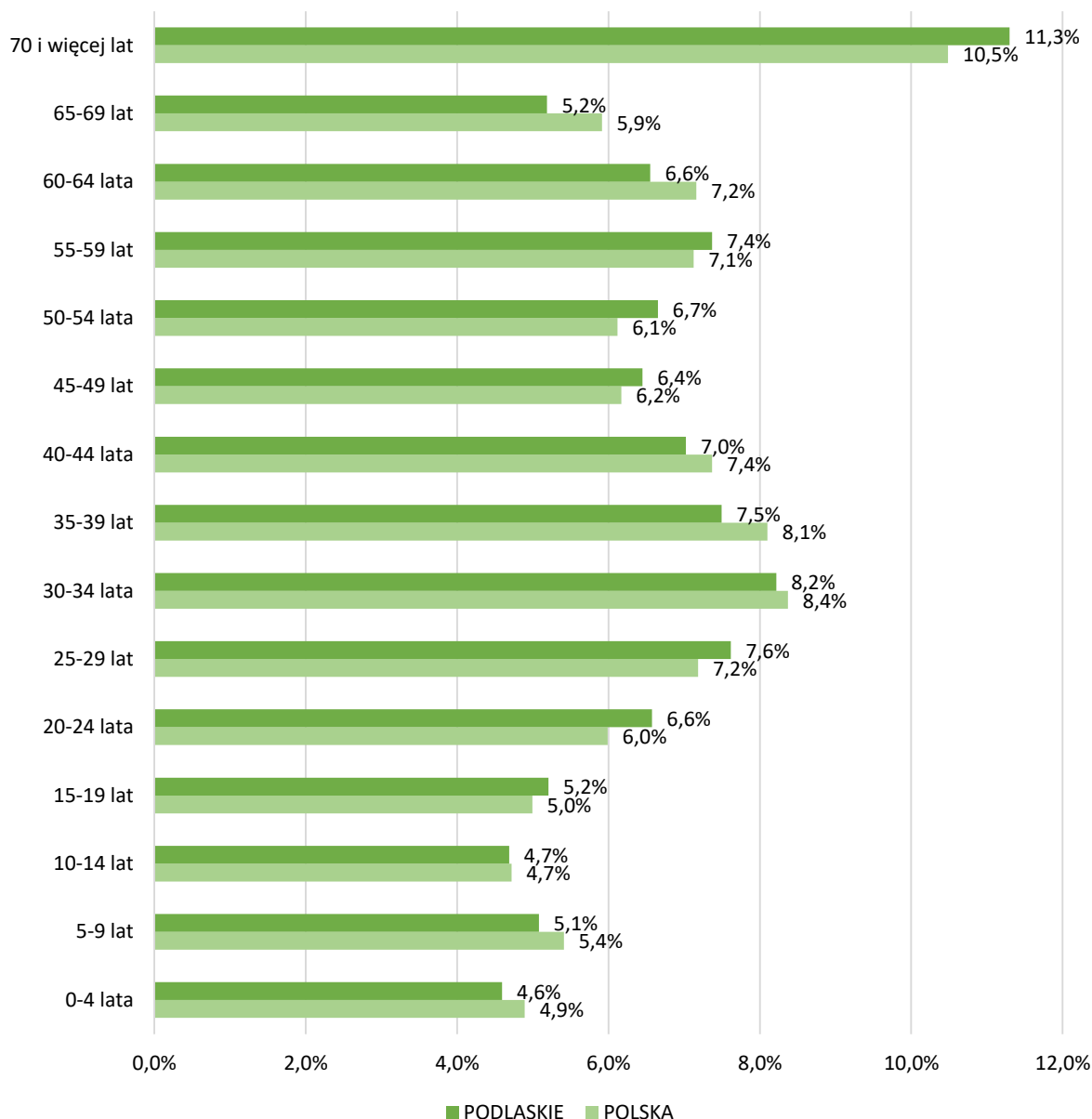
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Przyglądając się strukturze wiekowej ludności widzimy, że zarówno w całym kraju, jak i województwie podlaskim, największą i wyraźnie dominującą grupę stanowią osoby mające 70 lat i więcej (odpowiednio 10,5 i 11,3%). Najmniej liczną kategorią wiekową są natomiast mieszkańcy najmłodsi (kategoria 0-4 lata), stanowiący 4,9% ludności Polski i 4,6% ludności województwa podlaskiego.

Na poniższej prezentacji graficznej (Wykres 2) dokładnie widoczne jest, w jaki sposób kształtuje się struktura wiekowa Polaków: udział poszczególnych grup rośnie wraz z wiekiem, po czym zaczynając od kategorii 35-39 lat zaczyna spadać. Od kategorii 50-54 lata znów rośnie, by ponownie zmaleć.

W porównaniu do roku 2014, wielkość odsetka ludności województwa podlaskiego spadła w sześciu z piętnastu wyszczególnionych grup wiekowych. Wzrosła w siedmiu, natomiast w dwóch pozostała bez zmian. Nie są to jednak znaczne zmiany, co wynika głównie z przyjętego, stosunkowo krótkiego okresu czasowego, dla którego opracowano analizę.

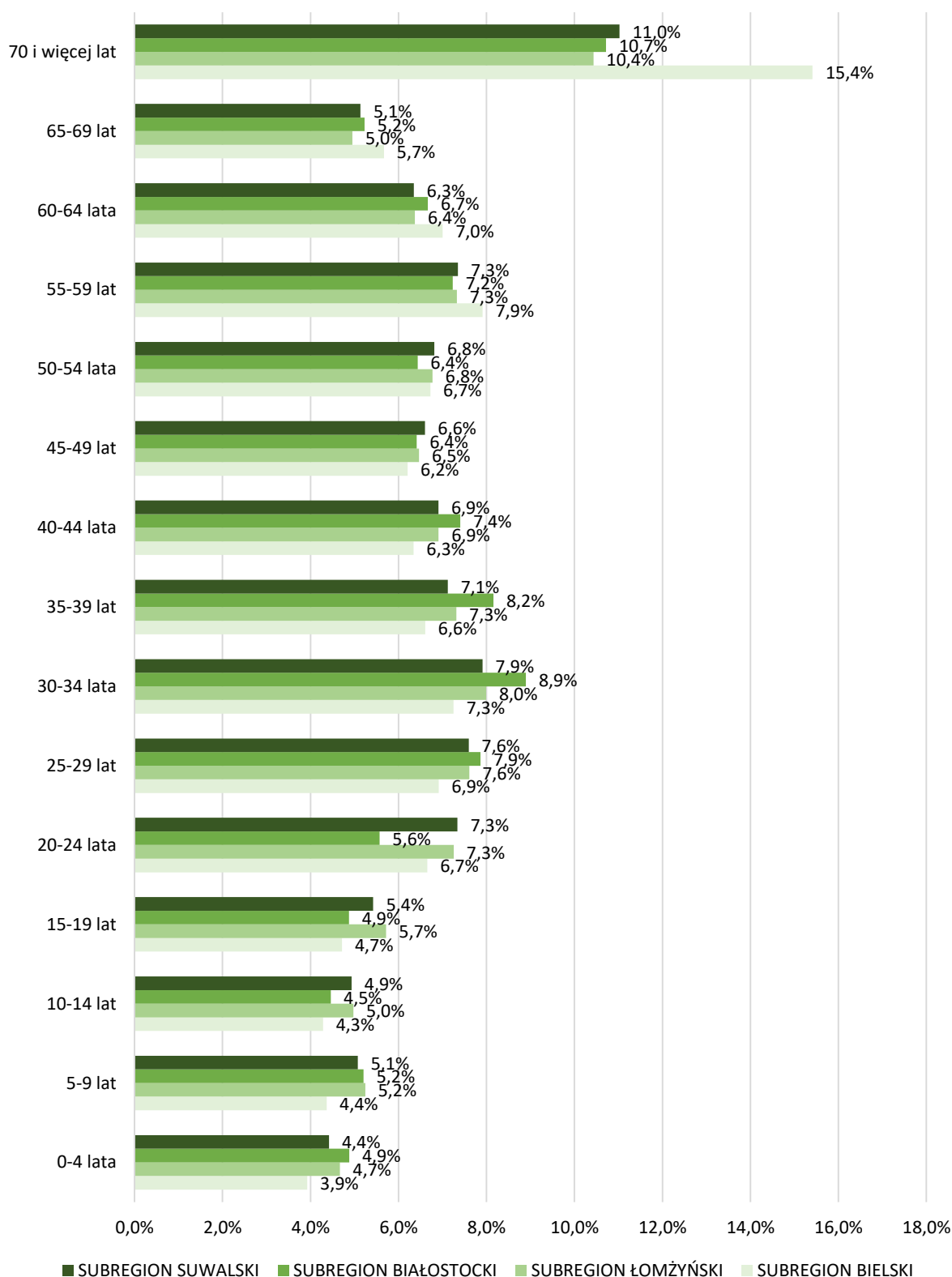
Wykres 2. Udział poszczególnych grup wiekowych w ogóle ludności w roku 2016; województwo podlaskie a kraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Struktura wiekowa mieszkańców subregionów województwa podlaskiego jest dokładnym odwzorowaniem trendów zachodzących w kraju. Dominujący udział grupy najstarszej (70+) jest szczególnie widoczny w subregionie bielskim, gdzie w roku 2016 wyniósł aż 15,4% (a więc 4,1 punktów procentowych więcej niż w skali województwa i 4,9 p.p. więcej niż w kraju). Obszar ten charakteryzuje się również najmniejszym (ze wszystkich subregionów) udziałem najmłodszych mieszkańców (w wieku od 0 do 19 lat), oraz największym odsetkiem ludności w wieku 55-69 lat (nie licząc wcześniej wspomnianej grupy najstarszej).

Wykres 3. Udział poszczególnych grup wiekowych w ogóle ludności w roku 2016; dane według subregionów województwa podlaskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

1.2. Ekonomiczne grupy wieku

Istotną kwestią, w odniesieniu do struktury ludności, jest udział mieszkańców należących do poszczególnych grup ekonomicznych. Wyróżniamy trzy ekonomiczne grupy wieku:

- grupę w wieku przedprodukcyjnym (przedział wiekowy obejmujący osoby, które nie ukończyły 18. lub 15. roku życia w zależności od przyjętej klasyfikacji; jest to wiek, w którym ludzie zazwyczaj nie podejmują pracy z powodu kształcenia się lub nie mogą być zatrudnieni na mocy przepisów kodeksu pracy ze względu na za zbyt niski wiek²);
- grupę w wieku produkcyjnym (oznacza przedział wiekowy, w którym ludzie zazwyczaj podejmują pracę. W zależności od przyjętej klasyfikacji wiek produkcyjny obejmuje: kobiety między 15. lub 18. a 59. rokiem życia oraz mężczyźni między 15. lub 18. a 64. rokiem życia³);
- grupę w wieku poprodukcyjnym (przedział wiekowy, w którym człowiek zwykle kończy już pracę zawodową; zgodnie z najczęściej stosowaną klasyfikacją w wieku poprodukcyjnym znajdują się kobiety w wieku 60 lat i więcej oraz mężczyźni w wieku 65 lat i więcej⁴).

Od lat widoczny jest zmniejszający się udział dwóch pierwszych grup, na rzecz zwiększającego się udziału ludności w wieku poprodukcyjnym. Innymi słowy, zmniejsza się grupa mieszkańców, którzy w najbliższych kilku bądź kilkunastu latach zasila rynek pracy, oraz tych, którzy obecnie na nim są. Rośnie natomiast grupa ludności, która rynek pracy już opuściła i pozostaje „na utrzymaniu” państwa.

W roku 2016 udział ludności w wieku przedprodukcyjnym wyniósł w Polsce 17,9%, a więc o 0,1 p.p. mniej niż dwa lata wcześniej. W województwie podlaskim było to 17,4%, a spadek wyniósł 0,3. Jedynym województwem, w którym udział tej grupy ludności wzrósł, było mazowieckie (+0,4 p.p.).

Według ostatnich dostępnych danych (2016 rok), udział ludności w wieku produkcyjnym wyniósł w Polsce 61,8%, a więc w porównaniu do roku 2014 spadł o 1,2 p.p. W województwie podlaskim odnotowano mniejszy spadek (-0,7 p.p.), z 63,4 do 62,7%. Województwami, w których udział ludności w wieku produkcyjnym zmalał najbardziej były dolnośląskie i zachodniopomorskie (po 1,5 p.p.).

W konsekwencji wyżej opisanych zmian, zwiększył się udział ludności w wieku poprodukcyjnym. W roku 2014 w Polsce wynosił 19%, natomiast dwa lata później już 20,2%. W województwie podlaskim udział wzrósł z 19 do 19,9%.

² Portal rynekpracy.pl: http://www.rynekpracy.pl/slownik_1.php/wpis.108 dostęp z dnia 22.04.2018

³ Portal rynekpracy.pl: http://www.rynekpracy.pl/slownik_1.php/wpis.122 dostęp z dnia 22.04.2018

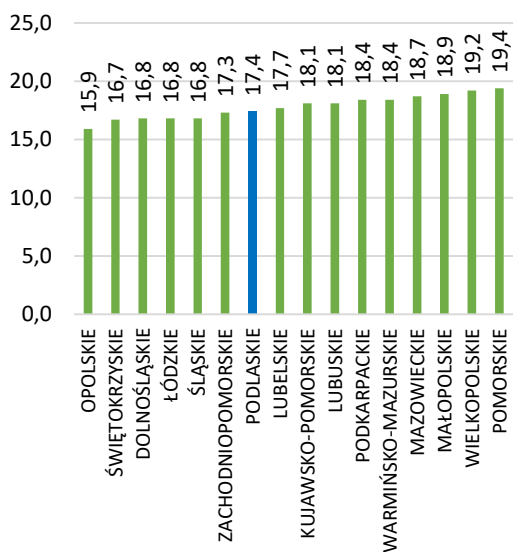
⁴ Portal rynekpracy.pl: http://www.rynekpracy.pl/slownik_1.php/wpis.121 dostęp z dnia 22.04.2018

Tabela 4. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w latach 2014-2016; dane według województw

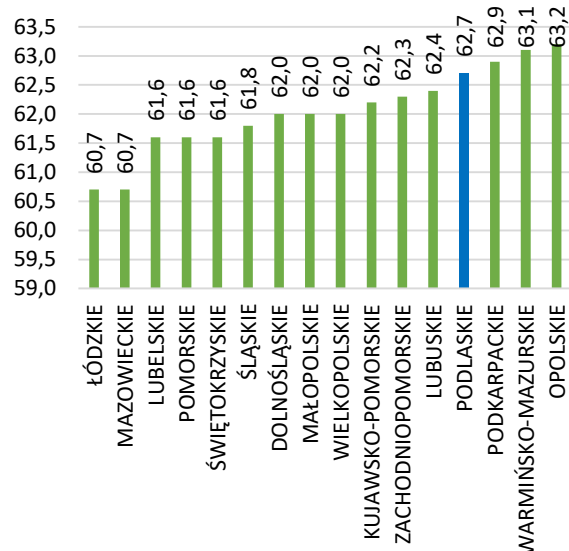
Jednostka terytorialna	W wieku przedprodukcyjnym				W wieku produkcyjnym				W wieku poprodukcyjnym			
	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (p.p.)	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (p.p.)	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (p.p.)
POLSKA	18,0	18,0	17,9	-0,1	63,0	62,4	61,8	-1,2	19,0	19,6	20,2	+1,2
DOLNOŚLĄSKIE	16,8	16,8	16,8	0,0	63,5	62,8	62,0	-1,5	19,7	20,5	21,2	+1,5
KUJAWSKO-POMORSKIE	18,3	18,2	18,1	-0,2	63,3	62,7	62,2	-1,1	18,4	19,1	19,8	+1,4
LUBELSKIE	18,1	17,9	17,7	-0,4	62,4	62,1	61,6	-0,8	19,5	20,0	20,6	+1,1
LUBUSKIE	18,3	18,1	18,1	-0,2	63,8	63,1	62,4	-1,4	18,0	18,8	19,5	+1,5
ŁÓDZKIE	16,9	16,8	16,8	-0,1	61,9	61,4	60,7	-1,2	21,2	21,8	22,5	+1,3
MAŁOPOLSKIE	19,0	18,9	18,9	-0,1	62,8	62,4	62,0	-0,8	18,2	18,6	19,1	+0,9
MAZOWIECKIE	18,5	18,6	18,7	0,2	62,0	61,4	60,7	-1,3	19,5	20,0	20,6	+1,1
OPOLSKIE	16,2	16,0	15,9	-0,3	64,3	63,8	63,2	-1,1	19,6	20,2	20,9	+1,3
PODKARPACKIE	18,8	18,5	18,4	-0,4	63,5	63,2	62,9	-0,6	17,7	18,2	18,8	+1,1
PODLASKIE	17,7	17,4	17,4	-0,3	63,4	63,1	62,7	-0,7	19,0	19,4	19,9	+0,9
POMORSKIE	19,5	19,4	19,4	-0,1	62,8	62,2	61,6	-1,2	17,7	18,4	19,0	+1,3
ŚLĄSKIE	16,8	16,8	16,8	0,0	63,2	62,5	61,8	-1,4	20,0	20,7	21,4	+1,4
ŚWIĘTOKRZYSKIE	17,0	16,8	16,7	-0,3	62,6	62,1	61,6	-1,0	20,4	21,0	21,7	+1,3
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	18,8	18,5	18,4	-0,4	64,2	63,7	63,1	-1,1	17,0	17,7	18,5	+1,5
WIELKOPOLSKIE	19,2	19,2	19,2	0,0	63,1	62,6	62,0	-1,1	17,7	18,2	18,8	+1,1
ZACHODNIOPOMORSKIE	17,5	17,3	17,3	-0,2	63,8	63,1	62,3	-1,5	18,7	19,5	20,4	+1,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

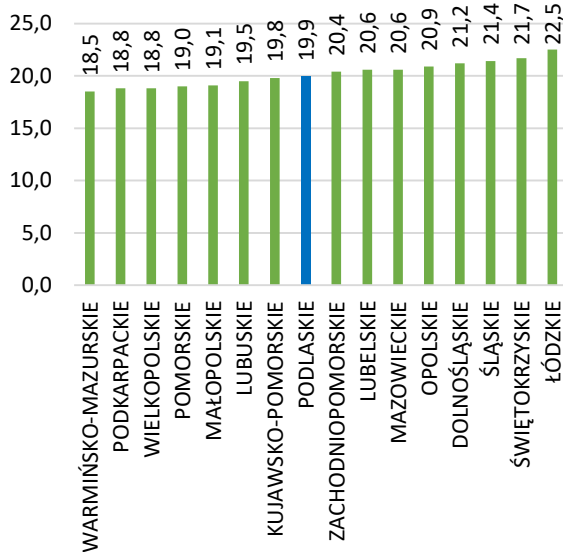
Wykres 4. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w roku 2016 w % ludności ogółem; dane według województw

Wykres 5. Udział ludności w wieku produkcyjnym w roku 2016 w % ludności ogółem; dane według województw

Wykres 6. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w roku 2016 w % ludności ogółem; dane według województw

Według ostatnich dostępnych danych (2016 rok), najwyższy udział ludności w wieku przedprodukcyjnym (dokładnie 19,4%) odnotowano w województwie pomorskim, zaś najmniejszy (15,9%), w opolskim. Województwo podlaskie znajdowało się na 10. pozycji.

Z kolei najwyższym udziałem mieszkańców w wieku produkcyjnym charakteryzowało się opolskie (63,2%), zaś najniższym łódzkie i mazowieckie (po 60,7%). Województwo podlaskie znajdowało się na wysokiej czwartej pozycji.

Natomiast najwyższy udział ludności w wieku poprodukcyjnym odnotowano w województwie łódzkim (22,5%), zaś najmniejszy, w warmińsko-mazurskim (18,5%). Województwo podlaskie znajdowało się na dziewiątej pozycji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Analizując przedmiotowe zagadnienie w kontekście subregionów województwa podlaskiego za lata 2014-2016 (tabela 4.) obszarem na którym od lat odnotowuje się najwyższy udział

ludności w wieku przedprodukcyjnym jest subregion łomżyński – 18,2% za rok 2016 (a więc więcej niż w skali kraju oraz całego województwa). Najmniejszy udział tej grupy widzimy w przypadku subregionu bielskiego: 15,2% według ostatnich dostępnych danych (2016 rok). Subregion białostocki jest jedynym, w którym odsetek mieszkańców w tym wieku wzrósł względem roku 2014 (o 0,1 p.p.). Największy spadek natomiast miał miejsce w subregionie łomżyńskim (-0,6 p.p.).

W ujęciu powiatowym obszarem na którym udział ludności w wieku przedprodukcyjnym był największy był powiat suwalski (19,4% w roku 2016). Najmniejszy udział natomiast to powiat hajnowski (14%) należący do subregionu bielskiego. Odsetek tej ekonomicznej grupy wieku najszybciej spadał w powiecie kolneńskim będącym częścią subregionu łomżyńskiego (- 0,8 p.p.), natomiast powiat m. Białystok był jedynym powiatem, w którym udział mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym wzrósł (o 0,2 p.p.).

Udział ludności w wieku produkcyjnym był zbliżony w poszczególnych subregionach województwa. Odznaczał się jedynie subregion bielski, w którym odsetek mieszkańców należących do tej grupy wieku był najniższy i wyniósł 60,1% (w pozostałych subregionach było to co najmniej 63%). Subregion białostocki wyróżnia się natomiast tempem spadku omawianej wartości – w porównaniu do roku 2014, udział ludności w wieku produkcyjnym spadł o 1,1 p.p. (w pozostałych subregionach spadek wyniósł po 0,4 p.p.).

W ujęciu powiatowym obszarem, na którym udział ludności w wieku produkcyjnym był największy był powiat m. Suwałki (64,3% w roku 2016). Najmniejszym udziałem charakteryzowały się powiaty należące do subregionu bielskiego: hajnowski i bielski (odpowiednio 59 i 59,6%; to jedyne powiaty, w których udział omawianej grupy spadł poniżej 60%). Odsetek tej ekonomicznej grupy wieku najszybciej spadał w miastach na prawach powiatu – w każdym przypadku spadek przekroczył 1 p.p. (powiat m. Łomża – 1,6, powiat m. Białystok – 1,4, powiat m. Suwałki – 1,3). Udział mieszkańców w wieku produkcyjnym wzrósł w trzech powiatach: łomżyńskim (o 0,3 p.p.), należącym do subregionu łomżyńskiego powiecie kolneńskim (o 0,1 p.p.) oraz suwalskim (o 0,1 p.p.).

Subregionem, w którym od lat odnotowuje się najwyższy udział ludności w wieku poprodukcyjnym jest subregion bielski – w roku 2016 było to 24,3% (a więc więcej niż w skali kraju oraz całego województwa). Najmniejszy udział tej grupy widzimy w przypadku subregionu łomżyńskiego: 18,6% według ostatnich dostępnych danych. Mamy więc do czynienia z sytuacją odwrotną niż to miało miejsce w przypadku udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym.

Powiatem wyróżniającym się pod względem udziału ludności w wieku poprodukcyjnym był powiat hajnowski (subregion bielski) – 27%. Dla porównania, w powiecie m. Suwałki udział tej grupy wyniósł 16,9% (najmniej spośród wszystkich powiatów). Odsetek tej ekonomicznej grupy wieku wzrósł we wszystkich powiatach, przy czym najszybciej w powiecie m. Łomża – 1,8 p.p. w porównaniu do roku 2014.

W celu analizy struktury ludności województwa podlaskiego posłużono się również wskaźnikiem obciążenia demograficznego (tabela 5.), który wyraża stosunek liczby osób w danej ekonomicznej grupie wieku do liczby osób w innej grupie. Wykorzystano dane dostępne w Banku Danych Lokalnych GUS, a więc: liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym

przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym, liczbę osób w wieku poprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym oraz liczbę osób w wieku poprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym.

W Polsce w roku 2016 na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 61,7 osób w wieku nieprodukcyjnym. Było to o 2,9 osoby więcej niż dwa lat wcześniej. Największe obciążenie demograficzne widoczne jest w województwach łódzkim i mazowieckim (po 64,7), natomiast najmniejsze w opolskim (58,2). Wartość omawianego wskaźnika wyniosła w województwie podlaskim 59,4, a więc 1,6 osoby więcej niż w roku 2014. Jego największy przyrost odnotowano w województwie dolnośląskim (3,8), zaś najmniejszy w podkarpackim (1,5).

Według ostatnich dostępnych danych (2016 rok) liczba ludności w wieku poprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym wyniosła w kraju 112,7. W porównaniu do roku 2014 wzrosła o 7,5. Niemal taki sam wzrost (dokładnie 7,4) miał miejsce w województwie podlaskim, gdzie wartość wskaźnika w 2016 roku wyniosła 114,7. Najwyższa była w łódzkim – 133,8, najniższa w pomorskim – 97,5.

Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym, wzrosła w Polsce o 2,5 i w 2016 roku wyniosła 32,7. W województwie podlaskim odnotowano zarówno niższy poziom wzrostu, jak i wartość omawianego wskaźnika – 31,7 osób. W porównaniu do województwa łódzkiego, w którym liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym była najwyższa, było to o 5,3 osoby mniej. Natomiast w porównaniu do województwa warmińsko-mazurskiego, w którym wskaźnik ten był najniższy było to o 2,5 osoby więcej.

Tabela 5. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	W wieku przedprodukcyjnym				W wieku produkcyjnym				W wieku poprodukcyjnym			
	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (p.p.)	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (p.p.)	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (p.p.)
POLSKA	18,0	18,0	17,9	-0,1	63,0	62,4	61,8	-1,2	19,0	19,6	20,2	+1,2
PODLASKIE	16,8	16,8	16,8	0,0	63,5	62,8	62,0	-1,5	19,7	20,5	21,2	+1,5
SUBREGION BIELSKI	15,6	15,3	15,2	-0,4	60,5	60,4	60,1	-0,4	23,6	23,9	24,3	+0,8
Powiat bielski	16,3	16,2	16,1	-0,2	60,1	60,0	59,6	-0,5	23,6	23,9	24,3	+0,7
Powiat hajnowski	14,1	14,0	14,0	-0,1	59,8	59,6	59,0	-0,8	26,1	26,5	27,0	+0,9
Powiat siemiatycki	17,6	17,2	16,9	-0,7	62,3	62,3	62,2	-0,1	20,0	20,5	21,0	+1,0
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	18,8	18,4	18,2	-0,6	63,6	63,5	63,2	-0,4	17,6	18,1	18,6	+1,0
Powiat m. Łomża	17,6	17,4	17,4	-0,2	65,7	65,0	64,1	-1,6	16,7	17,6	18,5	+1,8
Powiat łomżyński	19,7	19,3	18,9	-0,8	63,0	63,1	63,3	+0,3	17,3	17,6	17,8	+0,5
Powiat grajewski	18,6	18,2	17,9	-0,7	64,2	64,1	63,7	-0,5	17,2	17,7	18,3	+1,1
Powiat kolneński	19,4	18,9	18,6	-0,8	63,7	63,8	63,8	+0,1	17,0	17,3	17,6	+0,6
Powiat wysokomazowiecki	18,8	18,5	18,3	-0,5	61,6	61,5	61,4	-0,2	19,6	20,0	20,3	+0,7
Powiat zambrowski	19,0	18,6	18,3	-0,7	63,2	63,2	63,0	-0,2	17,8	18,2	18,7	+0,9
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	17,3	17,3	17,4	+0,1	64,2	63,7	63,1	-1,1	18,5	19,1	19,5	+1,0
Powiat m. Białystok	16,9	17,0	17,1	+0,2	64,4	63,7	63,0	-1,4	18,7	19,3	19,9	+1,2
Powiat białostocki	18,1	17,9	17,9	-0,2	63,8	63,5	63,2	-0,6	18,1	18,6	18,9	+0,8
SUBREGION SUWALSKI	18,1	17,7	17,6	-0,5	63,4	63,3	63,0	-0,4	18,5	19,0	19,4	+0,9
Powiat m. Suwałki	19,0	18,8	18,8	-0,2	65,6	65,1	64,3	-1,3	15,4	16,1	16,9	+1,5
Powiat suwalski	19,9	19,5	19,4	-0,5	62,5	62,6	62,6	+0,1	17,6	17,9	18,0	+0,4
Powiat augustowski	18,1	17,7	17,5	-0,6	62,8	62,8	62,6	-0,2	19,0	19,5	19,9	+0,9
Powiat moniecki	17,1	16,7	16,4	-0,7	63,4	63,4	63,3	-0,1	19,4	19,9	20,4	+1,0
Powiat sejneński	17,6	17,2	16,9	-0,7	62,3	62,3	62,2	-0,1	20,0	20,5	21,0	+1,0
Powiat sokólski	16,8	16,5	16,3	-0,5	62,5	62,5	62,3	-0,2	20,7	21,0	21,4	+0,7

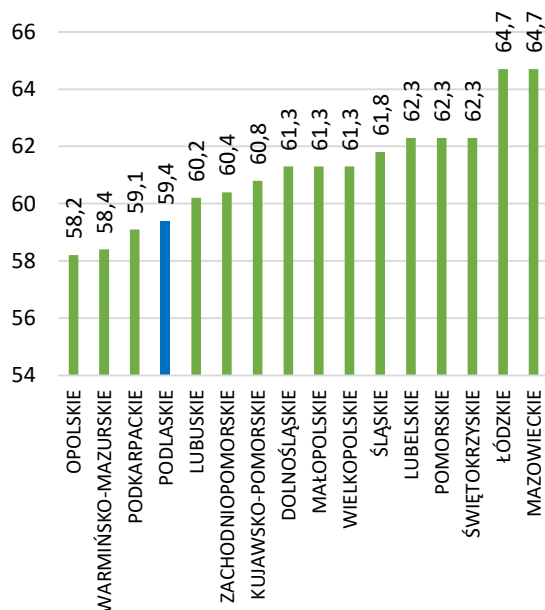
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Tabela 6. Wskaźnik obciążenia demograficznego w latach 2014-2016; dane według województw

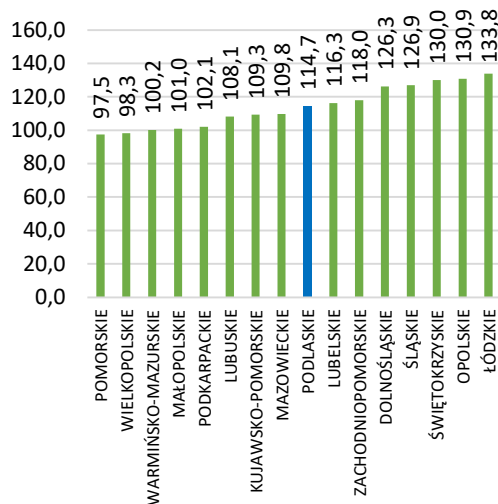
Jednostka terytorialna	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym				Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym				Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym			
	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (os.)	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (os.)	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (os.)
POLSKA	58,8	60,1	61,7	+2,9	105,2	109,1	112,7	+7,5	30,2	31,4	32,7	+2,5
DOLNOŚLĄSKIE	57,5	59,3	61,3	+3,8	117,4	122,1	126,3	+8,9	31	32,6	34,2	+3,2
KUJAWSKO-POMORSKIE	58,1	59,4	60,8	+2,7	100,4	105,1	109,3	+8,9	29,1	30,4	31,8	+2,7
LUBELSKIE	60,2	61,1	62,3	+2,1	107,7	112,1	116,3	+8,6	31,2	32,3	33,5	+2,3
LUBUSKIE	56,8	58,4	60,2	+3,4	98,3	103,5	108,1	+9,8	28,2	29,7	31,3	+3,1
ŁÓDZKIE	61,5	62,9	64,7	+3,2	125,8	130,1	133,8	+8,0	34,2	35,6	37,0	+2,8
MAŁOPOLSKIE	59,2	60,1	61,3	+2,1	95,4	98,3	101,0	+5,6	28,9	29,8	30,8	+1,9
MAZOWIECKIE	61,4	62,9	64,7	+3,3	105,4	107,8	109,8	+4,4	31,5	32,7	33,8	+2,3
OPOLSKIE	55,6	56,7	58,2	+2,6	121,1	126,1	130,9	+9,8	30,4	31,6	33,0	+2,6
PODKARPACKIE	57,6	58,1	59,1	+1,5	94,1	98,2	102,1	+8,0	27,9	28,8	29,8	+1,9
PODLASKIE	57,8	58,4	59,4	+1,6	107,3	111,4	114,7	+7,4	29,9	30,8	31,7	+1,8
POMORSKIE	59,2	60,7	62,3	+3,1	91,0	94,6	97,5	+6,5	28,2	29,5	30,8	+2,6
ŚLĄSKIE	58,2	59,9	61,8	+3,6	118,9	123,1	126,9	+8,0	31,6	33	34,5	+2,9
ŚWIĘTOKRZYSKIE	59,9	61	62,3	+2,4	119,8	125	130	+10,2	32,6	33,9	35,2	+2,6
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	55,7	56,9	58,4	+2,7	90,7	95,7	100,2	+9,5	26,5	27,8	29,2	+2,7
WIELKOPOLSKIE	58,4	59,7	61,3	+2,9	91,9	95,3	98,3	+6,4	28	29,1	30,4	+2,4
ZACHODNIOPOMORSKIE	56,7	58,4	60,4	+3,7	107,1	112,7	118	+10,9	29,3	31	32,7	+3,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

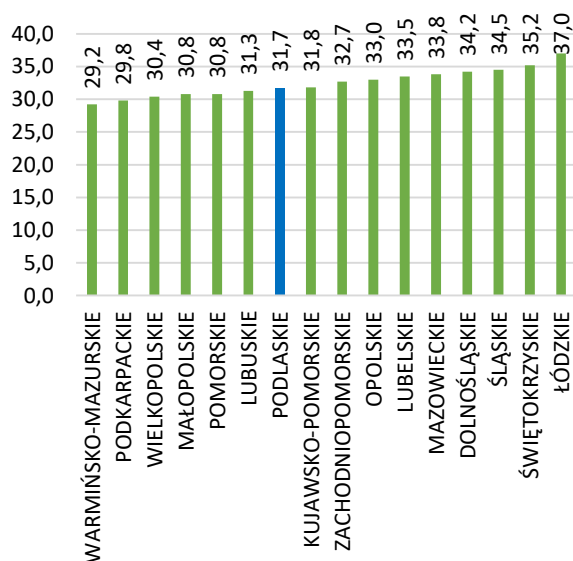
Wykres 7. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w roku 2016; dane według województw

Wykres 8. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w roku 2016; dane według województw

Wykres 9. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w roku 2016; dane według województw

Szeregując województwa według wielkości obciążenia demograficznego w roku 2016 widzimy, że podlaskie plasuje się:

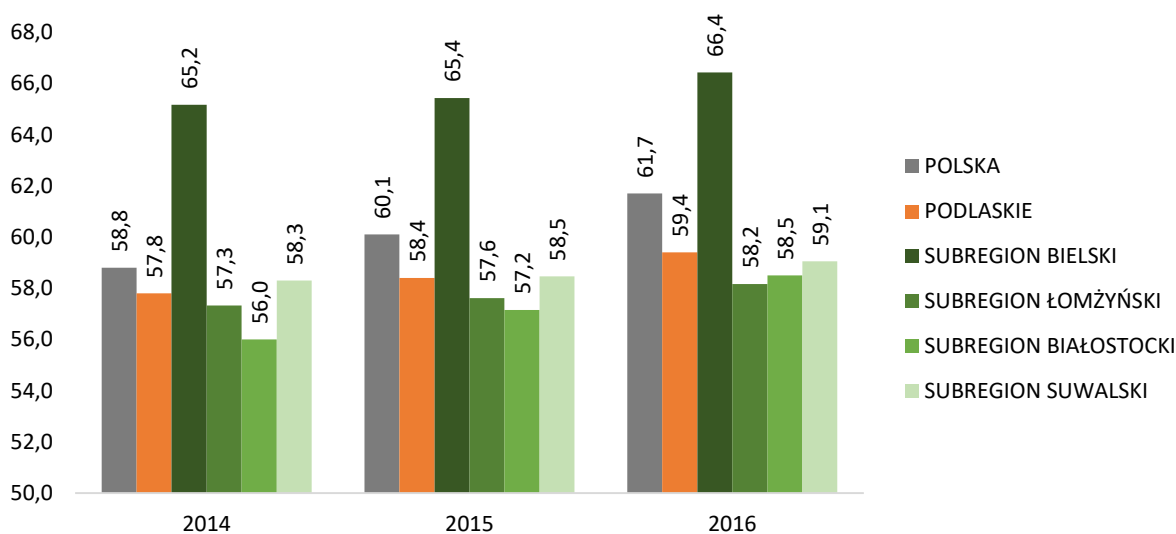
- na pozycji 13. pod względem liczby ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym,
- na pozycji 8. pod względem liczby ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym,
- na pozycji 10. pod względem liczby ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Na kolejnych wykresach przedstawiono jak kształtuje się poziom obciążenia demograficznego w poszczególnych subregionach na tle województwa podlaskiego oraz kraju.

Z najmniej korzystną sytuacją mamy do czynienia w przypadku subregionu bielskiego. Wszystkie wskaźniki opisujące poziom obciążenia demograficznego są najwyższe właśnie w tym subregionie i przekraczają zarówno wartości dla województwa, jak i całego kraju. W szczególności jest to widoczne w odniesieniu do liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Wykres 10. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016 w województwie podlaskim i poszczególnych subregionach⁵

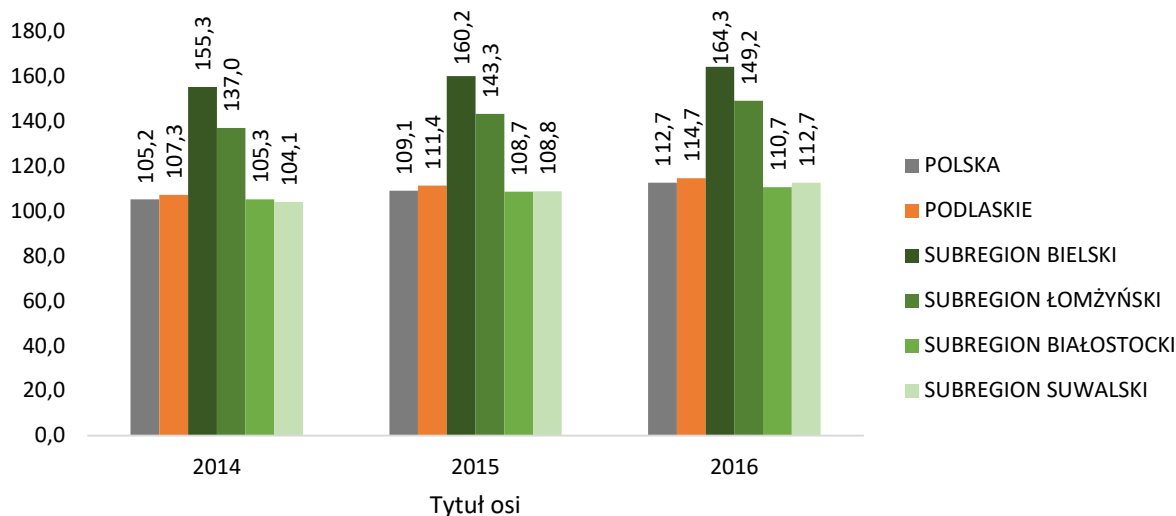

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W przypadku liczby ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym wyróżnia się również subregion łomżyński, w którym, wraz z podregionem bielskim co roku wskaźnik ten osiąga relatywnie wysokie wartości. W pozostałych dwóch subregionach obciążenie demograficzne pozostaje zbliżone do wielkości tego zjawiska w kraju i województwie.

⁵ Wskazana na wykresie 10. wartości współczynnika w poszczególnych subregionach, to średnia wyliczona na podstawie wartości w powiatach należących do danego subregionu.

Wykres 11. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w latach 2014-2016 w województwie podlaskim i poszczególnych subregionach⁶

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Podobnie sytuacja ma się w przypadku liczby ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym, z tą różnicą, że wspomniany wcześniej subregion łomżyński odnotowuje najniższy poziom obciążenia demograficznego.

Wykres 12. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016 w województwie podlaskim i poszczególnych subregionach⁷

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Rozpatrując problem obciążenia demograficznego z uwzględnieniem powiatów województwa podlaskiego wspomnieć należy o dwóch powiatach: hajnowskim (subregion bielski) oraz

⁶ Wskazana na wykresie 11. wartości współczynnika w poszczególnych subregionach to średnia wyliczona na podstawie wartości w powiatach należących do danego subregionu.

⁷ Wskazana na wykresie 12. wartości współczynnika w poszczególnych subregionach to średnia wyliczona na podstawie wartości w powiatach należących do danego subregionu.

m. Suwałki. Pierwszy z nich jest obszarem na którym obserwuje się najwyższe wartości wszystkich trzech omawianych wskaźników w całym analizowanym okresie czasowym. Z kolei powiat m. Suwałki znajduje się na przeciwległym biegunie – tu obciążenie jest najmniejsze. Dla porównania (rok 2016):

- liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym: powiat hajnowski – 69,9; powiat m. Suwałki – 55,5;
- liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym: powiat hajnowski – 192,3; powiat m. Suwałki – 88,7;
- liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym: powiat hajnowski – 45,8; powiat m. Suwałki – 26,2.

1.3. Podsumowanie i główne wnioski

Analiza stanu i struktury ludności wyraźnie pokazuje, że zjawiska zachodzące na obszarze województwa podlaskiego odpowiadają ogólnokrajowym tendencjom, choć różna jest ich dynamika. Tak jak ma to miejsce w kraju, w województwie podlaskim:

- spada liczba ludności (w podlaskim nieco szybciej niż w skali kraju), przy czym subregion białostocki, jako jedyny odnotował (nieznaczny) wzrost liczby mieszkańców;
- większy udział w ogóle ludności mają kobiety (subregion białostocki charakteryzuje się największym udziałem kobiet w województwie);
- wyraźnie dominującą grupę ludności stanowią osoby mające 70 lat i więcej, zaś najmniej liczną kategorią wiekową są mieszkańcy najmłodszy; warto wspomnieć o subregionie bielskim, który charakteryzuje to, że dominujący udział grupy najstarszej jest na jego obszarze szczególnie widoczny (wyższy niż w skali województwa i kraju), a udział mieszkańców w wieku od 0 do 19 lat jest najniższy w całym województwie.

W województwie podlaskim nastąpił szybszy niż w kraju spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym, co jest zjawiskiem negatywnym, ponieważ oznacza zmniejszające się zasoby ludności mogące rozwijać województwo na różnych płaszczyznach np. rynku pracy. Najmniej korzystna pod tym względem sytuacja ma miejsce w subregionie bielskim, natomiast wzrost odnotowano tylko w subregionie białostockim.

Na terenie województwa odnotowano wolniejszy niż w kraju spadek odsetka ludności w wieku produkcyjnym (pośród pozostałych województw podlaskie znajdowało się na wysokiej czwartej pozycji) oraz wolniejszy wzrost udziału mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, a to z kolei zjawiska pozytywne (choć samo zjawisko starzenia się społeczeństwa ma oczywiście charakter negatywny).

Starzenie się ludności pozostaje istotnym zjawiskiem demograficznym również dla województwa podlaskiego. W kontekście ekonomii społecznej warto przyrzeć się nowej gałęzi gospodarki zwanej „silver economy”. Srebrna gospodarka, czy też gospodarka senioralna, to szeroko pojęty system ekonomiczny ukierunkowany na wykorzystanie

potencjału osób starszych i uwzględniający ich potrzeby.⁸ Przyglądając się sytuacji w Polsce, a tym samym w województwie podlaskim, dostrzec można czynniki, które każą myśleć pozytywnie o rozwoju tego nowego działu gospodarki. Po pierwsze - rośnie liczba starszych przedsiębiorców, a to oni nie mogąc zaspokoić własnych potrzeb widzą w tym szansę na rozwój nowego, dochodowego biznesu. Można zatem oczekiwać, iż lepsze oddolne zrozumienie potrzeb seniorów przełoży się na rozwój przedsiębiorstw ukierunkowanych na te osoby. Po drugie - we wdrażanych strategiach UE srebrna gospodarka uznawana jest za jeden z priorytetów umożliwiających powstawanie miejsc pracy.⁹ Chodzi przede wszystkim o zatrudnienia w usługach skierowanych do seniorów.

Tu ponownie należy zwrócić uwagę na subregion bielski, w którym w roku 2016 co czwarty mieszkaniec był w wieku poprodukcyjnym. Również w tym subregionie odnotowano najniższy udział ludności w wieku produkcyjnym, a wszystkie wskaźniki opisujące poziom obciążenia demograficznego są najwyższe właśnie na tym obszarze i przekraczają zarówno wartości dla województwa, jak i całego kraju.

2. Rynek pracy

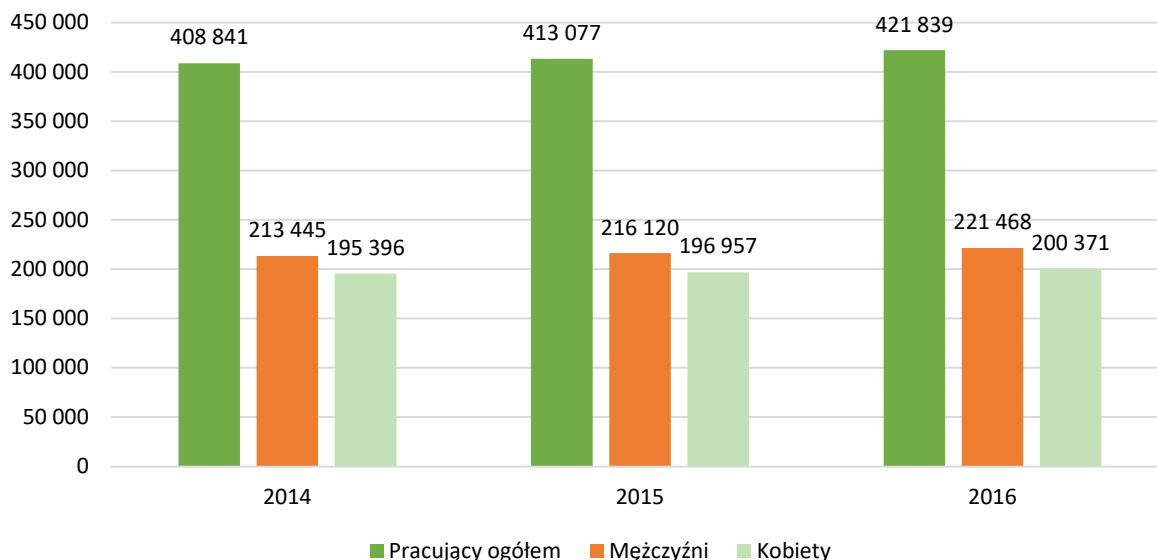
2.1. Aktywność zawodowa

Według ostatnich dostępnych danych (2016 rok) w województwie podlaskim pracowało 421,8 tys. osób, z czego 52,5% stanowili mężczyźni. W porównaniu do roku 2014 liczba pracujących wzrosła o 3,2% (3,8% w przypadku mężczyzn oraz 2,5% w przypadku kobiet). W skali kraju liczba osób podejmujących zatrudnienie wzrosła w tym okresie o 5,1% (5,5% w przypadku mężczyzn oraz 4,7% w przypadku kobiet), natomiast struktura pracujących ze względu na płeć była niemal identyczna jak w województwie podlaskim.

⁸ „Gospodarka senioralna. Nowy sektor gospodarki narodowej w Polsce”, M. Rudnicka, A. Surdej, Centrum im. Adama Smitha, Warszawa 2013 rok.

⁹ „Srebrna gospodarka”, P. Szukalski, portal sprawynauki.edu.pl, 2014 rok, źródło: http://www.sprawynauki.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2849:srebrna-gospodarka&catid=301&Itemid=30

Wykres 13. Pracujący (faktyczne miejsce pracy) wg płci w województwie podlaskim w latach 2014-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Współczynnik aktywności zawodowej ludności w wieku produkcyjnym wyniósł w Polsce w 2016 roku 75,2% (70,7% wśród kobiet, 79,1% wśród mężczyzn), a więc wzrósł w porównaniu do roku 2014. W województwie podlaskim było to 75,8% (71,6% wśród kobiet, 80,2% wśród mężczyzn) i tu również współczynnik był wyższy niż dwa lata wcześniej kiedy to wyniósł 75,4%. Spadek aktywności zawodowej odnotowano zaledwie w trzech województwach: lubelskim, łódzkim, mazowieckim.

Niezmiennie, województwem w którym odnotowuje się największą aktywność zawodową mieszkańców jest mazowieckie – wartość wskaźnika w 2016 roku wyniosła 79,4%, co jednak należy zaznaczyć, była to wartość nieco niższa niż w latach wcześniejszych. Najniższą aktywnością zawodową odznacza się natomiast województwo warmińsko-mazurskie, gdzie współczynnik wyniósł, według danych za rok 2016 70,6% (tu jednak odnotowano wzrost).

Tabela 7. Współczynnik aktywności zawodowej w latach 2014-2016 (%); dane według województw*

Jednostka terytorialna	2014			2015			2016			2016 względem 2014 (ogółem p.p.)
	Ogółem	K	M	Ogółem	K	M	Ogółem	K	M	
POLSKA	74,3	70,1	78,1	74,5	70,2	78,3	75,2	70,7	79,1	+0,9
DOLNOŚLĄSKIE	74,2	70,4	77,6	74,6	70,2	78,6	75,8	71,2	79,8	+1,6
KUJAWSKO-POMORSKIE	73,1	67,3	78,2	72,6	67,1	77,6	73,6	68,1	78,4	+0,5
LUBELSKIE	74,8	71,9	77,3	74,5	71,8	76,8	74,2	69,8	78,0	-0,6

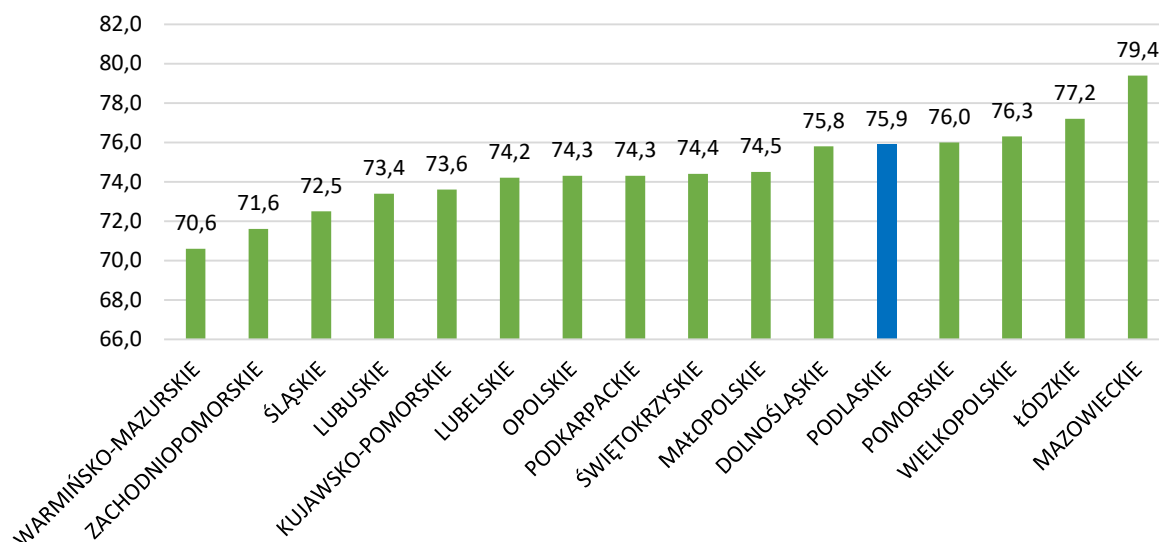
LUBUSKIE	71,6	67,1	75,5	72,6	68,5	76,3	73,4	69,6	76,8	+1,8
ŁÓDZKIE	77,3	74,1	80,2	76,5	73,5	79,3	77,2	74,1	79,9	-0,1
MAŁOPOLSKIE	73,4	69,1	77,3	73,1	68,4	77,4	74,5	69,7	78,9	+1,1
MAZOWIECKIE	79,7	76,1	83,0	79,5	76,0	82,8	79,4	76,3	82,3	-0,3
OPOLSKIE	73,1	67,8	78,0	74,0	69,1	78,6	74,3	67,3	80,3	+1,2
PODKARPACKIE	72,5	67,4	76,8	72,1	67,0	76,6	74,3	68,5	79,3	+1,8
PODLASKIE	75,4	71,6	78,7	75,4	71,8	78,5	75,9	71,6	80,2	+0,5
POMORSKIE	72,9	66,7	78,6	74,4	68,4	79,9	76,0	69,9	81,4	+3,1
ŚLĄSKIE	71,6	68,1	74,7	71,1	67,6	74,3	72,5	69,9	74,8	+0,9
ŚWIĘTOKRZYSKIE	73,5	69,8	76,5	74,4	70,8	77,3	74,4	69,7	78,8	+0,9
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	68,1	63,8	72,0	69,7	65,4	73,4	70,6	64,4	76,0	+2,5
WIELKOPOLSKIE	75,1	69,1	80,5	75,5	69,5	80,7	76,3	70,1	81,8	+1,2
ZACHODNIOPOMORSKIE	70,8	66,1	75,0	71,2	66,6	75,4	71,6	67,8	75,0	+0,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

*dotyczy ludności w wieku produkcyjnym

Według ostatnich dostępnych danych (2016 rok) współczynnik aktywności zawodowej ludności w wieku produkcyjnym przekroczył wartość dla kraju w ośmiu województwach. Województwo podlaskie plasowało się na stosunkowo wysokiej 5. pozycji pod względem wartości omawianego współczynnika.

Wykres 14. Współczynnik aktywności zawodowej w roku 2016 (%); dane według województw*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

*dotyczy ludności w wieku produkcyjnym

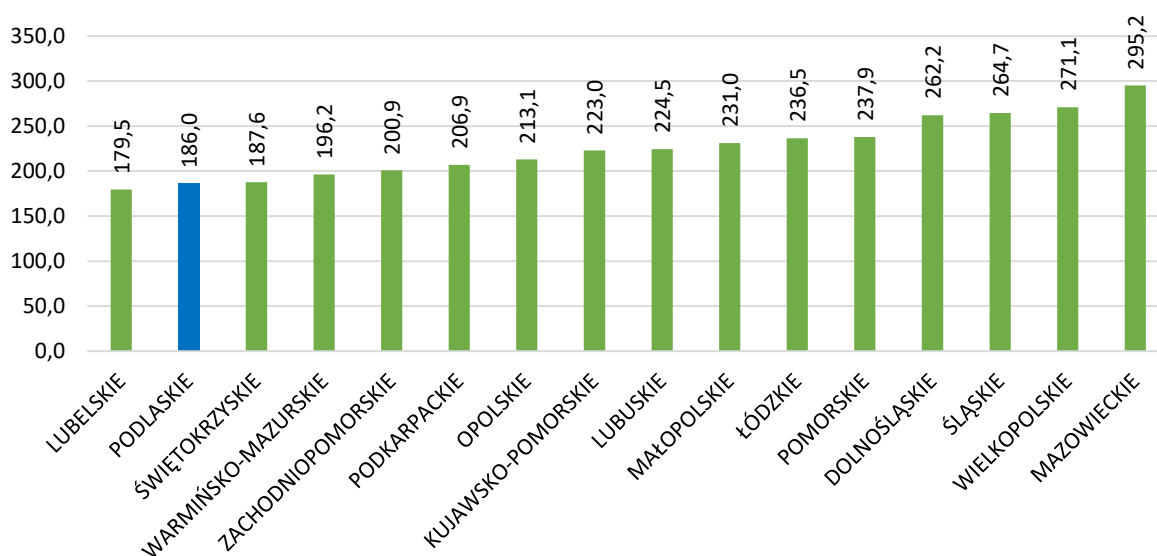
Współczynnik liczby pracujących na 1000 ludności wyniósł w Polsce w 2016 roku 240 osób, co w porównaniu do roku 2014 stanowiło wzrost o 9,6 osoby. W województwie podlaskim

było to 186 osób i tu również współczynnik był wyższy niż dwa lata wcześniej, kiedy to wyniósł 180,2.

Niezmienne, tak jak miało to miejsce w odniesieniu do współczynnika aktywności zawodowej, województwem w którym odnotowuje się największą liczbę pracujących w przeliczeniu na 1000 mieszkańców jest mazowieckie – w roku 2016 było to 295,2 osoby. Najniższą aktywnością zawodową odznacza się natomiast województwo lubelskie, gdzie omawiany współczynnik wyniósł według danych za rok 2016 - 179,5.

W roku 2016 współczynnik liczby pracujących na 1000 ludności przekroczył wartość dla kraju w czterech województwach: mazowieckim, wielkopolskim, śląskim i dolnośląskim. Województwo podlaskie plasowało się na 15. pozycji pod względem wartości omawianego współczynnika. Widzimy więc, że stosunkowo wysoka wartość współczynnika aktywności zawodowej ludności w województwie podlaskim nie przekłada się na wysoką liczbę pracujących na 1000 mieszkańców tego obszaru. Należy jednak pamiętać, że pierwszy z wymienionych wskaźników dotyczy mieszkańców w wieku produkcyjnym.

Wykres 15. Pracujący na 1000 ludności w roku 2016; dane według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Biorąc pod uwagę sytuację w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego z najwyższą liczbą pracujących na 1000 mieszkańców mamy do czynienia w przypadku największego subregionu, czyli białostockiego, gdzie w roku 2016 wartość wskaźnika wyniosła 211,1 osób (a więc była wyższa niż w skali całego województwa). W porównaniu do roku 2014 oznaczało to wzrost o 8,8 osoby. Najmniej pracujących w całym analizowanym okresie było w subregionie suwalskim – 138,5 w roku 2016.

Analizując sytuację w poszczególnych powiatach należących do wyszczególnionych subregionów to powiat m. Białystok zdecydowanie wyróżnia się na tle pozostałych powiatów. Według ostatnich dostępnych danych (2016 rok) na jego obszarze pracowało 285,9 osób

w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, a więc więcej niż wyniosła średnia dla kraju. Różnica pomiędzy tym a powiatem, w którym wartość wskaźnika była najniższa (89,4; powiat moniecki, należący do subregionu suwalskiego) była ogromna – wyniosła 196,5 osób.

Tabela 8. Pracujący na 1000 ludności w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016
POLSKA	230,4	232,5	240,0
PODLASKIE	180,2	180,6	186,0
SUBREGION BIELSKI	167,2	166,5	171,3
Powiat bielski	187,0	184,7	195,6
Powiat hajnowski	196,6	199,5	198,6
Powiat siemiatycki	118,0	115,3	119,5
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	139,7	142,5	144,8
Powiat m. Łomża	219,5	217,4	226,7
Powiat łomżyński	87,4	86,9	91,6
Powiat grajewski	138,1	142,9	142,3
Powiat kolneński	87,7	89,9	91,4
Powiat wysokomazowiecki	138,2	141,9	144,4
Powiat zambrowski	167,4	175,7	172,3
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	202,3	202,4	211,1
Powiat m. Białystok	276,1	279,0	285,9
Powiat białostocki	128,5	125,8	136,3
SUBREGION SUWALSKI	138,2	135,0	138,5
Powiat m. Suwałki	280,5	271,5	271,7
Powiat suwalski	95,1	93,7	94,6
Powiat augustowski	139,1	140,5	151,8
Powiat moniecki	90,7	88,7	89,4
Powiat sejneński	102,0	93,9	99,4
Powiat sokółski	121,7	121,7	124,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Aby dokładniej zobrazować aktywność zawodową mieszkańców województwa podlaskiego przedstawiono również dane dotyczące liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym.

W roku 2016 w województwie podlaskim wartość tego wskaźnika wyniosła 10,2. Było to o 0,2 więcej niż dwa lata wcześniej. Wartość dla kraju wyniosła natomiast 12,5 (0,3 więcej niż w roku 2014), natomiast dla województwa mazowieckiego, w którym od lat liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym jest najwyższa - 15,5. Liczba podmiotów wzrosła najbardziej właśnie na tym obszarze oraz w województwie pomorskim (w analizowanym okresie czasowym).

Najmniejszą wartością wskaźnika charakteryzuje się niezmiennie województwo podkarpackie.

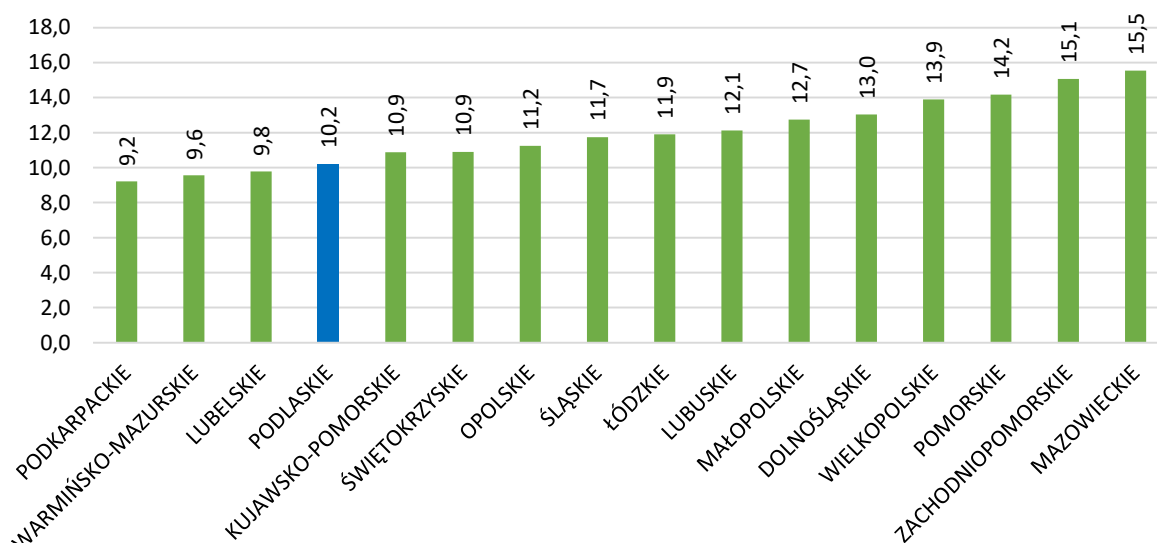
Tabela 9. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane według województw

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (os.)
POLSKA	12,2	12,4	12,5	+0,3
DOLNOŚLĄSKIE	12,7	12,9	13,0	+0,3
KUJAWSKO-POMORSKIE	10,8	10,8	10,9	+0,1
LUBELSKIE	9,6	9,8	9,8	+0,1
LUBUSKIE	11,9	12,1	12,1	+0,2
ŁÓDZKIE	11,6	11,8	11,9	+0,3
MAŁOPOLSKIE	12,4	12,6	12,7	+0,3
MAZOWIECKIE	15,0	15,3	15,5	+0,5
OPOLSKIE	11,2	11,2	11,2	+0,1
PODKARPACKIE	9,0	9,1	9,2	+0,2
PODLASKIE	10,0	10,2	10,2	+0,2
POMORSKIE	13,7	14,0	14,2	+0,5
ŚLĄSKIE	11,6	11,7	11,7	+0,2
ŚWIĘTOKRZYSKIE	10,7	10,8	10,9	+0,2
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	9,5	9,5	9,6	+0,1
WIELKOPOLSKIE	13,7	13,8	13,9	+0,2
ZACHODNIOPOMORSKIE	14,8	15,0	15,1	+0,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Podlaskie jest jednym z województw, w których liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym jest najniższa (13. pozycja w roku 2016). Łącznie w sześciu województwach wartość omawianego wskaźnika była wyższa niż w skali kraju.

Wykres 16. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w roku 2016; dane według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Subregionem województwa podlaskiego, w którym od lat odnotowuje się najwyższą średnią liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym jest subregion białostocki – w roku 2016 było to 11 osób (a więc więcej niż w skali województwa i kraju). Na tym obszarze również liczba tych osób wzrosła najbardziej. Najmniejszą wartością wskaźnika charakteryzuje się niezmiennie subregion suwalski – 6,9 podmiotów według danych za rok 2016. Spadek odnotowano jedynie w subregionie łomżyńskim, a także powiatach: łomżyńskim, białostockim, m. Suwałki.

Największa liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym zamieszkuje powiat zambrowski (subregion łomżyński), natomiast najmniejsza powiat moniecki (subregion suwalski).

Tabela 10. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego¹⁰

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (os.)
POLSKA	8,0	8,1	8,2	+0,2
PODLASKIE	8,7	8,8	8,8	+0,2
SUBREGION BIELSKI	8,3	8,3	8,4	0,0
Powiat bielski	7,0	7,3	7,4	+0,4
Powiat hajnowski	8,9	9,0	9,0	0,0
Powiat siemiatycki	12,0	12,0	12,0	0,0
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	7,6	7,5	7,4	-0,1
Powiat m. Łomża	7,6	7,7	7,8	+0,2
Powiat łomżyński	8,1	8,0	7,9	-0,2
Powiat grajewski	9,1	9,3	9,3	+0,1
Powiat kolneński	9,3	9,3	9,4	+0,1
Powiat wysokomazowiecki	12,0	12,2	12,3	+0,4
Powiat zambrowski	13,3	13,6	13,6	+0,3
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	10,6	10,9	11,0	+0,4
Powiat m. Białystok	8,0	8,0	8,1	+0,1
Powiat białostocki	11,6	11,5	11,3	-0,3
SUBREGION SUWAŃSKI	6,7	6,7	6,9	+0,2
Powiat m. Suwałki	9,0	9,0	8,9	-0,1
Powiat suwalski	6,8	6,9	7,1	+0,3
Powiat augustowski	7,3	7,4	7,5	+0,2
Powiat moniecki	6,7	6,9	6,9	+0,2
Powiat sejneński	8,0	8,1	8,2	+0,2
Powiat sokólski	8,7	8,8	8,8	+0,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

2.2. Poziom wynagrodzeń

Przeciętne wynagrodzenie brutto wyniosło w Polsce w 2016 roku niespełna 4,3 tys. złotych, a więc o 7,2% więcej niż w roku 2014. W województwie podlaskim było to niespełna 3,7 tys. złotych (6,7% więcej niż dwa lata wcześniej), czyli o 523,32 mniej niż średnia dla kraju.

Najszybszy wzrost wynagrodzeń (w okresie 2014-2016) miał miejsce w województwie małopolskim (wyniósł 10,2%), zaś najwolniejszy w województwie lubelskim (5,9%).

Niezmiennie województwem, w którym zarabia się najwięcej jest mazowieckie (w roku 2016 było to o 950,34 więcej niż w skali kraju i 1 473,66 więcej niż w województwie podlaskim), natomiast najmniej zarabiającą grupą są mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego (671,36 mniej niż przeciętne wynagrodzenie w Polsce i 148,04 mniej niż w województwie

¹⁰ Wskazana w tabeli 9. wartości wskaźnika w poszczególnych subregionach, to średnia wyliczona na podstawie wartości w powiatach należących do danego subregionu.

podlaskim). Warto przypomnieć, że oba te województwa wyróżniono przy okazji omawiania współczynnika aktywności zawodowej – w mazowieckim jest on najwyższy, w warmińsko-mazurskim najniższy.

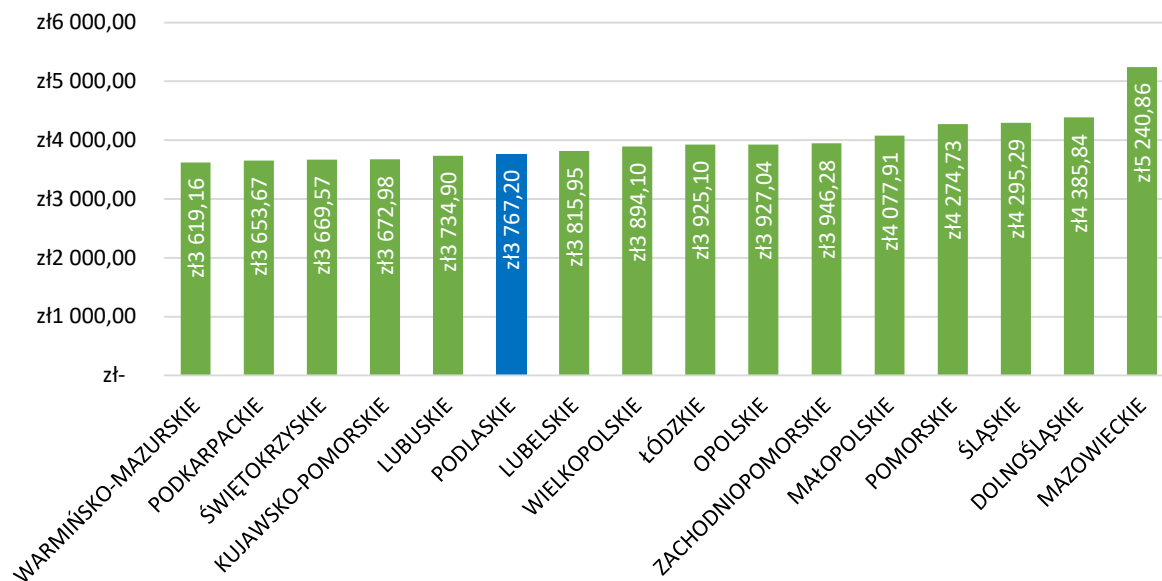
Tabela 11. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w latach 2014-2016; dane według województw

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
POLSKA	4 003,99 zł	4 150,88 zł	4 290,52 zł	+7,2%
DOLNOŚLĄSKIE	4 042,86 zł	4 204,24 zł	4 385,84 zł	+8,5%
KUJAWSKO-POMORSKIE	3 439,06 zł	3 540,25 zł	3 672,98 zł	+6,8%
LUBELSKIE	3 605,03 zł	3 699,48 zł	3 815,95 zł	+5,9%
LUBUSKIE	3 425,38 zł	3 567,60 zł	3 734,90 zł	+9,0%
ŁÓDZKIE	3 618,63 zł	3 790,76 zł	3 925,10 zł	+8,5%
MAŁOPOLSKIE	3 700,06 zł	3 906,96 zł	4 077,91 zł	+10,2%
MAZOWIECKIE	4 927,34 zł	5 094,46 zł	5 240,86 zł	+6,4%
OPOLSKIE	3 632,84 zł	3 793,28 zł	3 927,04 zł	+8,1%
PODKARPACKIE	3 412,30 zł	3 527,62 zł	3 653,67 zł	+7,1%
PODLASKIE	3 530,17 zł	3 647,08 zł	3 767,20 zł	+6,7%
POMORSKIE	4 011,59 zł	4 132,13 zł	4 274,73 zł	+6,6%
ŚLĄSKIE	4 100,51 zł	4 221,45 zł	4 295,29 zł	+4,8%
ŚWIĘTOKRZYSKIE	3 435,93 zł	3 580,62 zł	3 669,57 zł	+6,8%
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	3 386,96 zł	3 495,02 zł	3 619,16 zł	+6,9%
WIELKOPOLSKIE	3 597,69 zł	3 728,52 zł	3 894,10 zł	+8,2%
ZACHODNIOPOMORSKIE	3 649,27 zł	3 793,68 zł	3 946,28 zł	+8,1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W roku 2016 poziom przeciętnego wynagrodzenia tylko w trzech województwach przekroczył wartość dla kraju: mazowieckim, dolnośląskim oraz śląskim. Województwo podlaskie plasowało się na 11. pozycji pod względem wysokości zarobków.

Wykres 17. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w roku 2016; dane według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Spośród poszczególnych subregionów województwa podlaskiego najszybsze tempo wzrostu wysokości przeciętnego wynagrodzenia brutto obserwuje się w subregionie bielskim¹¹. Porównując rok 2014 i 2016 wzrost wyniósł 7,2%, a więc więcej niż w skali całego województwa. Najwolniej poziom wynagrodzeń rósł w subregionie suwalskim (4,9%). Również na tym obszarze poziom wynagrodzeń jest najniższy – w 2016 roku wyniósł 3,5 tys. złotych (241,79 złotych mniej niż w skali całego województwa). Najlepiej zarabiającą grupą są natomiast mieszkańcy subregionu bielskiego, gdzie w 2016 roku przeciętne wynagrodzenie wynosiło 3,8 tys., a więc więcej niż w całym województwie podlaskim.

Analizując poziom wynagrodzeń z uwzględnieniem powiatów województwa podlaskiego najwyższy obserwujemy w powiecie bielskim (tylko na tym obszarze przekracza 4 tys.), pomimo że to na terenie powiatu wysokomazowieckiego (subregion łomżyński) rósł najszybciej (9,2%; w bielskim 8,5%). Od lat najmniej zarabiają mieszkańcy powiatu suwalskiego. Również ten powiat charakteryzuje się bardzo niskim wzrostem poziomu wynagrodzeń na przestrzeni lat 2014-2016 - 1,9% (najwolniej wynagrodzenia wzrastały w powiecie grajewskim – 1,5%).

¹¹ Wskazana w tabeli 11. wielkość wynagrodzeń w poszczególnych subregionach, to średnia wyliczona na podstawie wynagrodzeń w powiatach należących do danego subregionu.

Tabela 12. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w roku 2016; dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
POLSKA	4 003,99 zł	4 150,88 zł	4 290,52 zł	+7,2%
PODLASKIE	3 530,17 zł	3 647,08 zł	3 767,20 zł	+6,7%
SUBREGION BIELSKI	3 544,94 zł	3 620,20 zł	3 800,50 zł	+7,2%
Powiat bielski	3 938,92 zł	3 924,61 zł	4 272,54 zł	+8,5%
Powiat hajnowski	3 538,52 zł	3 715,52 zł	3 783,18 zł	+6,9%
Powiat siemiatycki	3 157,37 zł	3 220,48 zł	3 345,77 zł	+6,0%
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	3 467,82 zł	3 575,16 zł	3 705,31 zł	+6,8%
Powiat m. Łomża	3 207,62 zł	3 338,23 zł	3 444,02 zł	+7,4%
Powiat łomżyński	3 525,59 zł	3 708,32 zł	3 837,54 zł	+8,8%
Powiat grajewski	3 958,15 zł	3 984,35 zł	4 017,84 zł	+1,5%
Powiat kolneński	3 314,55 zł	3 393,65 zł	3 536,15 zł	+6,7%
Powiat wysokomazowiecki	3 421,03 zł	3 552,72 zł	3 735,63 zł	+9,2%
Powiat zambrowski	3 380,00 zł	3 473,68 zł	3 660,67 zł	+8,3%
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	3 467,04 zł	3 591,70 zł	3 705,38 zł	+6,9%
Powiat m. Białystok	3 706,73 zł	3 844,68 zł	3 967,71 zł	+7,0%
Powiat białostocki	3 227,35 zł	3 338,72 zł	3 443,05 zł	+6,7%
SUBREGION SUWAŃSKI	3 360,91 zł	3 442,54 zł	3 525,41 zł	+4,9%
Powiat m. Suwałki	3 260,75 zł	3 435,66 zł	3 493,66 zł	+7,1%
Powiat suwalski	3 114,10 zł	3 120,95 zł	3 173,63 zł	+1,9%
Powiat augustowski	3 667,63 zł	3 761,95 zł	3 816,77 zł	+4,1%
Powiat moniecki	3 358,70 zł	3 364,02 zł	3 483,37 zł	+3,7%
Powiat sejneński	3 425,25 zł	3 564,40 zł	3 686,01 zł	+7,6%
Powiat sokółski	3 339,03 zł	3 408,27 zł	3 499,04 zł	+4,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

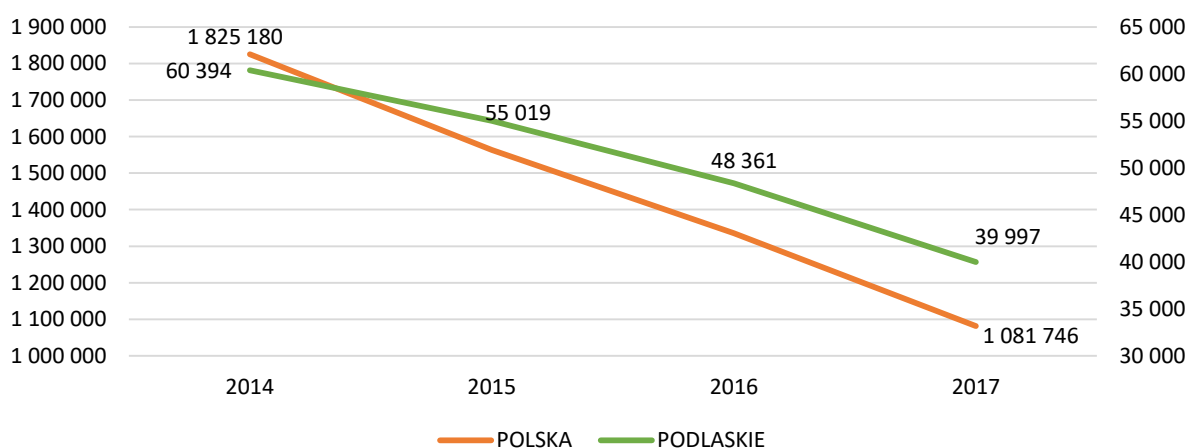
2.3. Bezrobocie

Wielkość bezrobocia

Liczba bezrobotnych zarejestrowanych w całym kraju w roku 2017 wyniosła 1 081 746 osób. Względem roku 2014 oznacza to spadek rzędu 40,7%. Porównując oba te okresy w województwie podlaskim wielkość bezrobocia spadła o 33,8% - z 60,4 tys. do 40 tys. osób. Niższy spadek odnotowano jedynie w województwie lubelskim, gdzie wyniósł 30,5%. Liczba bezrobotnych najszybciej zmniejszała się w województwie wielkopolskim (spadek o 49,4% w porównaniu z rokiem 2014).

Według stanu na koniec 2016 roku najwięcej bezrobotnych zarejestrowanych było w PUP w Białymstoku (35,7% ogółu bezrobotnych w województwie), PUP w Łomży (10,2%) oraz w PUP w Sokółce (7,4%). Najmniej zaś w PUP w Sejnach (2,8%), Mońkach (2,9%) i Siemiatyczach (3,2%).¹²

Wykres 18. Wielkość bezrobocia rejestrowanego w Polsce i w województwie podlaskim w latach 2014-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Biorąc pod uwagę sytuację w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego to z najwyższym spadkiem liczby bezrobotnych mamy do czynienia w przypadku subregionu białostockiego, gdzie w omawianym okresie bezrobocie zmniejszyło się o 38% (a więc spadek następował szybciej niż w skali całego województwa). Subregion ten jest największym obszarem województwa biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców. Najwolniej natomiast liczba bezrobotnych spadała w subregionie najmniejszym, czyli bielskim - w 2017 roku spadła o nieco ponad 1/4 w stosunku do roku 2014.

Analizując sytuację w poszczególnych powiatach należących do wyszczególnionych subregionów to zarówno z najwyższym, jak i najniższym procentowym spadkiem bezrobocia

¹² Opracowanie pt. „Sytuacja na rynku pracy w woj. podlaskim w 2016 roku”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

rejestrowanego mamy do czynienia w przypadku powiatów przynależących do subregionu suwalskiego. W pierwszym przypadku jest to powiat moniecki (spadek o 42,6%, a więc więcej niż w skali województwa oraz kraju), natomiast w drugim powiat sejneński (spadek zaledwie o 13,9%).

Tabela 13. Wielkość bezrobocia rejestrowanego w latach 2014-2017; dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2017	2017 względem 2014
POLSKA	1 825 180	1 563 339	1 335 155	1 081 746	-40,7%
PODLASKIE	60 394	55 019	48 361	39 997	-33,8%
SUBREGION BIELSKI	5 679	5 186	4 878	4 171	-26,6%
Powiat bielski	2 059	1 816	1 667	1 497	-27,3%
Powiat hajnowski	1 859	1 715	1 658	1 300	-30,1%
Powiat siemiatycki	1 761	1 655	1 553	1 374	-22,0%
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	17 336	15 678	14 406	12 238	-29,4%
Powiat m. Łomża	3 751	3 156	2 878	2 318	-38,2%
Powiat łomżyński	2 523	2 292	2 051	1 663	-34,1%
Powiat grajewski	3 685	3 246	3 082	2 560	-30,5%
Powiat kolneński	2 918	2 718	2 689	2 477	-15,1%
Powiat wysokomazowiecki	2 058	2 079	1 847	1 608	-21,9%
Powiat zambrowski	2 401	2 187	1 859	1 612	-32,9%
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	22 411	20 049	17 270	13 887	-38,0%
Powiat m. Białystok	14 772	13 204	11 321	8 877	-39,9%
Powiat białostocki	7 639	6 845	5 949	5 010	-34,4%
SUBREGION SUWALSKI	14 968	14 106	11 807	9 701	-35,2%
Powiat m. Suwałki	2 786	2 379	2 076	1 639	-41,2%
Powiat suwalski	1 006	965	844	644	-36,0%
Powiat augustowski	3 597	3 258	2 539	2 138	-40,6%
Powiat moniecki	1 887	1 880	1 415	1 084	-42,6%
Powiat sejneński	1 337	1 449	1 376	1 151	-13,9%
Powiat sokólski	4 355	4 175	3 557	3 045	-30,1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak wynika z badań Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Białymstoku¹³ w województwie podlaskim bezrobocie koncentruje się w miastach, gdzie rejestruje się dwukrotnie więcej bezrobotnych niż na wsi. Nie oznacza to jednak, że bezrobotni zamieszkali na wsi znajdują się w korzystniejszej sytuacji, bowiem w miastach mamy do czynienia z większą płynnością rynku pracy wynikającą z dużej liczby podmiotów gospodarczych oferujących miejsca pracy i stwarzających tym samym mieszkańcom miast większe szanse na znalezienie pracy niż ma to miejsce na wsi zwłaszcza poza sezonem wiosenno-letnim. Na wsi istniało i nadal

¹³ Opracowanie pt. „Sytuacja na rynku pracy w woj. podlaskim w 2016 roku”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

istnieje duże bezrobocie ukryte będące efektem nadmiaru „rąk do pracy” w gospodarstwach indywidualnych.

Stopa bezrobocia

Stopa bezrobocia rejestrowanego¹⁴ w całym kraju systematycznie maleje. Na początku omawianego okresu (tj. w roku 2014) wynosiła 11,4, a więc o 4,8 punktów procentowych więcej niż w roku 2017. Ogólnokrajowa tendencja spadkowa widoczna jest we wszystkich województwach. Zarówno w roku 2014 jak i 2017 najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim (odpowiednio 18,7 i 11,7), zaś najniższą w województwie wielkopolskim (odpowiednio 7,6 i 3,7). Wielkość omawianego wskaźnika w roku 2014 w województwie podlaskim wyniosła 12,9, zaś trzy lata później spadła do 8,5 (a więc w obu przypadkach była nieco wyższa od wartości odnotowanej w skali całego kraju).

Tabela 14. Stopa bezrobocia w latach 2014-2017; dane według województw

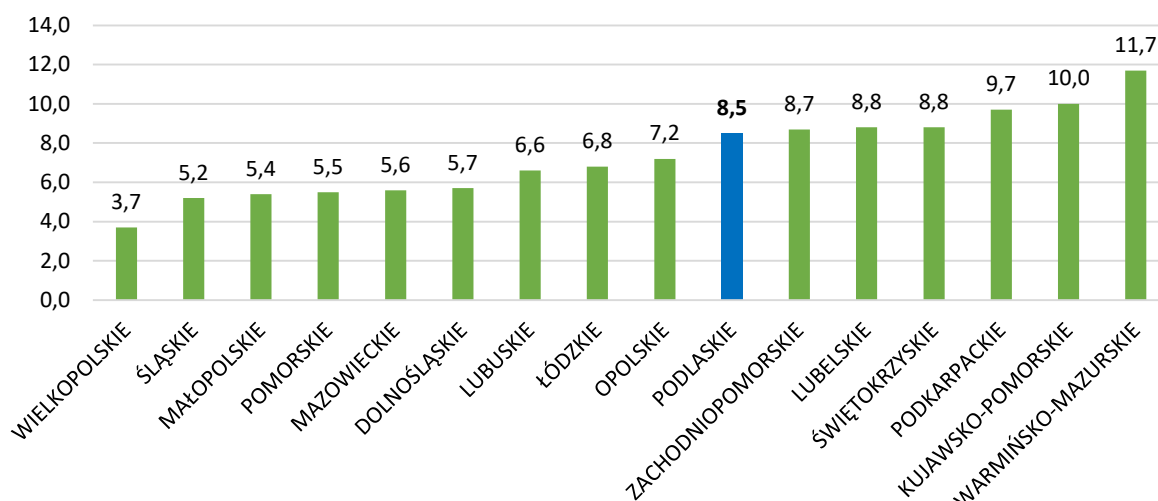
Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2017	2017 względem 2014 (p.p.)
POLSKA	11,4	9,7	8,2	6,6	-4,8
DOLNOŚLĄSKIE	10,4	8,5	7,2	5,7	-4,7
KUJAWSKO-POMORSKIE	15,5	13,2	12,0	10,0	-5,5
LUBELSKIE	12,6	11,7	10,3	8,8	-3,8
LUBUSKIE	12,5	10,5	8,6	6,6	-5,9
ŁÓDZKIE	11,8	10,3	8,5	6,8	-5,0
MAŁOPOLSKIE	9,7	8,3	6,6	5,4	-4,3
MAZOWIECKIE	9,6	8,3	7,0	5,6	-4,0
OPOLSKIE	11,8	10,1	9,0	7,2	-4,6
PODKARPACKIE	14,6	13,2	11,5	9,7	-4,9
PODLASKIE	12,9	11,8	10,3	8,5	-4,4
POMORSKIE	11,1	8,9	7,1	5,5	-5,6
ŚLĄSKIE	9,6	8,2	6,6	5,2	-4,4
ŚWIĘTOKRZYSKIE	14,1	12,5	10,8	8,8	-5,3
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	18,7	16,2	14,2	11,7	-7,0
WIELKOPOLSKIE	7,6	6,1	4,9	3,7	-3,9
ZACHODNIOPOMORSKIE	15,5	13,1	10,9	8,7	-6,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Przyglądając się sytuacji w województwie podlaskim widzimy, że w porównaniu z innymi częściami kraju plasuje się ono na 7. pozycji pod względem wielkości stopy bezrobocia (stan na rok 2017).

¹⁴ Stopę bezrobocia rejestrowanego obliczono jako stosunek liczby bezrobotnych zarejestrowanych do liczby cywilnej ludności aktywnej zawodowo (ogółem oraz danej grupy) tj. bez osób odbywających czynną służbę wojskową oraz pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego. Źródło: GUS.

Wykres 19. Stopa bezrobocia w roku 2017; dane według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Natomiast biorąc pod uwagę cały omawiany okres to w sześciu województwach stopa bezrobocia rejestrowanego była niższa niż w kraju. Były to województwa: dolnośląskie, mazowieckie, pomorskie, małopolskie, śląskie, wielkopolskie.

W poniższej tabeli przedstawiono stopę bezrobocia odnotowaną w poszczególnych powiatach należących do subregionów województwa podlaskiego. W latach 2014-2016 najwyższą wartością tego wskaźnika charakteryzował się należący do subregionu łomżyńskiego powiat grajewski. Natomiast w roku 2017 najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w powiecie kolneńskim (również subregion łomżyński). Powiatem, w którym stopa bezrobocia była najniższa w całym omawianym okresie był powiat suwalski, gdzie wartość wskaźnika była niższa zarówno od tej odnotowanej dla całego województwa, jak i kraju. Porównując rok 2014 i 2017 stopa bezrobocia spadła najbardziej na obszarze powiatu augustowskiego (subregion suwalski).

Tabela 15. Stopa bezrobocia w latach 2014-2017; dane według subregionów województwa podlaskiego

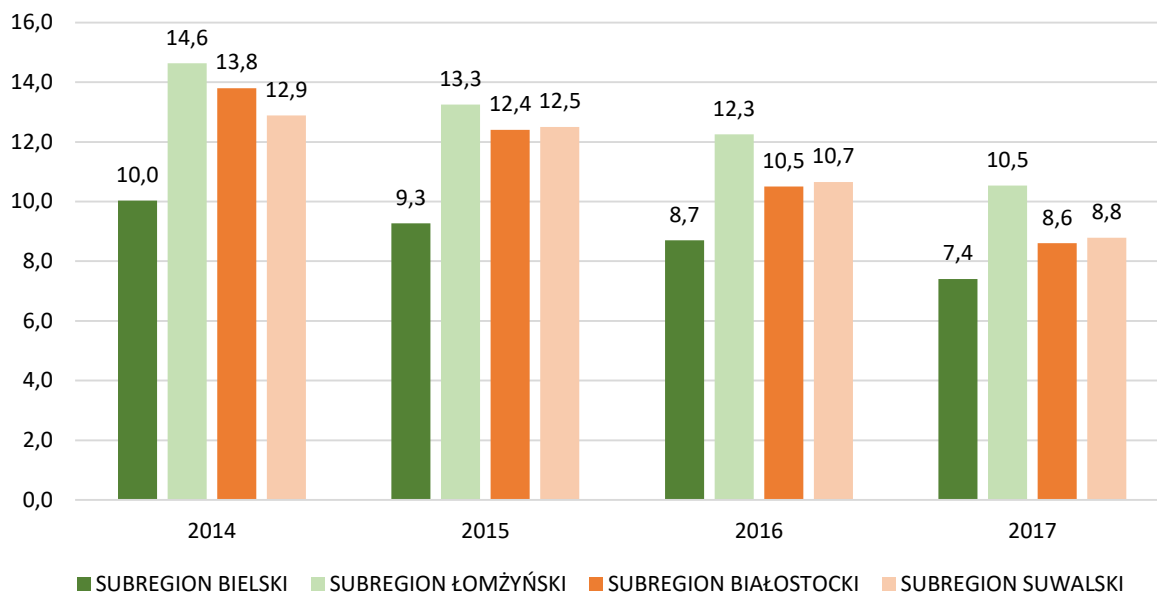
Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2017	2017 względem 2014 (p.p.)
POLSKA	11,4	9,7	8,2	6,6	-4,8
PODLASKIE	12,9	11,8	10,3	8,5	-4,4
SUBREGION BIELSKI					
Powiat bielski	8,5	7,6	6,9	6,1	-2,4
Powiat hajnowski	11,0	10,2	9,9	7,8	-3,2
Powiat siemiatycki	10,6	10,0	9,3	8,3	-2,3
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI					
Powiat m. Łomża	15,6	13,4	12,0	9,7	-5,9
Powiat łomżyński	12,6	11,5	10,3	8,4	-4,2
Powiat grajewski	20,4	18,1	17,3	14,7	-5,7
Powiat kolneński	18,1	16,8	16,6	15,4	-2,7
Powiat wysokomazowiecki	7,7	7,7	6,8	5,9	-1,8
Powiat zambrowski	13,4	12,0	10,5	9,1	-4,3
SUBREGION BIAŁOSTOCKI					
Powiat m. Białystok	11,9	10,5	8,9	7,0	-4,9
Powiat białostocki	15,7	14,3	12,1	10,2	-5,5
SUBREGION SUWAŁSKI					
Powiat m. Suwałki	9,7	8,5	7,5	5,9	-3,8
Powiat suwalski	7,4	7,1	6,2	4,7	-2,7
Powiat augustowski	17,1	15,6	12,2	10,3	-6,8
Powiat moniecki	12,1	12,1	9,3	7,2	-4,9
Powiat sejneński	15,4	16,7	15,7	13,4	-2,0
Powiat sokólski	15,6	15,0	13,0	11,2	-4,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Najniższą średnią wielkością stopy bezrobocia w całym analizowanym okresie charakteryzuje się subregion bielski. W roku 2014 wartość wskaźnika wyniosła tu 10,0 (a więc była niższa niż miało to miejsce w skali całego województwa oraz kraju), natomiast trzy lata później 7,4 (wartość wyższa niż w całym kraju, lecz niższa niż w całym województwie podlaskim).

Z kolei najwyższą średnią wielkością stopy bezrobocia w całym analizowanym okresie charakteryzuje się subregion łomżyński. W roku 2014 wartość wskaźnika wyniosła tu 14,6, natomiast trzy lata później spadła do 10,5. W obu przypadkach były to wartości wyższe niż w całym kraju oraz województwie podlaskim.

Wykres 20. Średnia wielkość stopy bezrobocia w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego w latach 2014-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Struktura bezrobocia

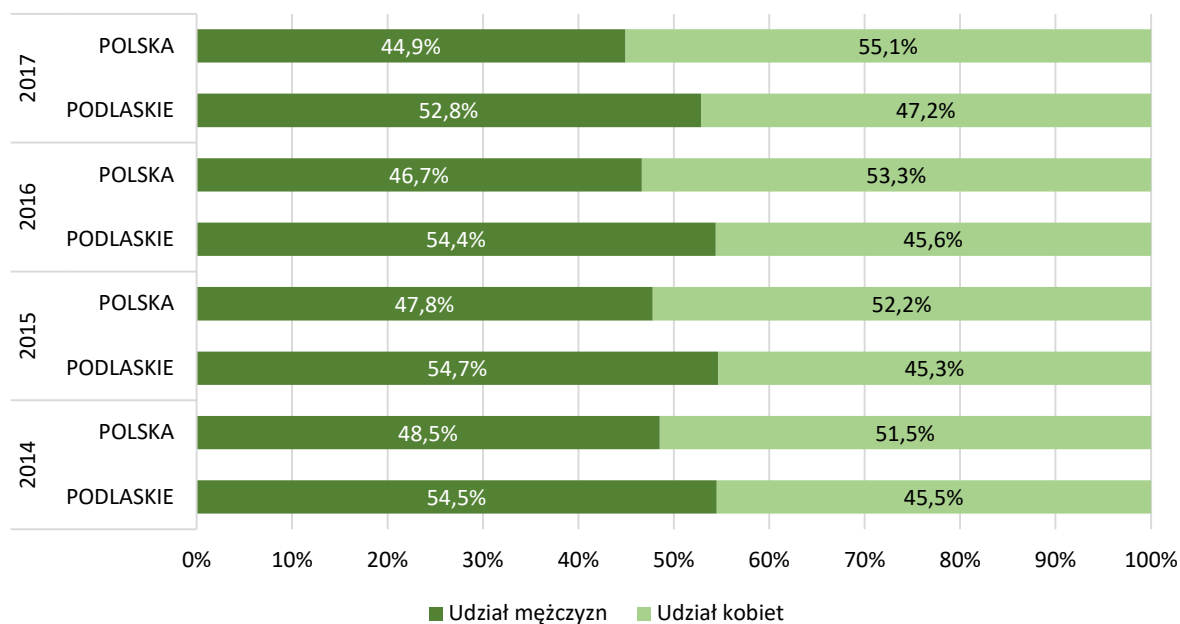
Poza wielkością i stopą istotnym elementem opisującym obszar bezrobocia jest jego struktura, w tym struktura demograficzna. W dalszej części opracowania przedstawiono dane dotyczące udziału poszczególnych grup płci, wieku, wykształcenia w ogóle bezrobotnych.

Województwo podlaskie wyróżnia się najwyższym w kraju udziałem mężczyzn w ogóle bezrobotnych zarejestrowanych (w roku 2014 wskaźnik ten wyniósł 54,5%, przy wartości 48,5% dla kraju; w roku 2017 - 52,8%, wartość dla kraju: 44,9%), tym samym pozostając obszarem, który charakteryzuje najniższy odsetek bezrobotnych kobiet (w roku 2014 - 45,5%, przy wartości 51,5% dla kraju; w roku 2017 - 47,2%, wartość dla kraju: 55,1%). Dla porównania w roku 2017 najniższy udział mężczyzn oraz najwyższy udział kobiet w ogóle bezrobotnych odnotowano w województwie pomorskim (odpowiednio 37,7 i 62,3%).

Jak wynika z badań z udziałem podlaskich pracodawców¹⁵ - kobiety są częściej niż mężczyźni pracownikami lepiej wykwalifikowanymi – są lepiej wykształcone i bardziej zorientowane na powiększanie swojej wiedzy. Chętniej niż mężczyźni kształcą się ustawicznie. Niewątpliwą barierą dewaluującą potencjał kobiet na rynku pracy jest wciąż funkcjonujący stereotyp, zgodnie z którym kobieta ma ciężiej na rynku pracy i nie jest traktowana w środowisku pracy na równi z mężczyzną. Zdaniem pracodawców stygmatyzowanie tego problemu szkodzi kobietom i kształtuje nieprawdziwy obraz rynku pracy. Biorąc pod uwagę pewne zaszłości wzmacnianie roli kobiet jest rzeczą bardzo ważną, ale widać dużą poprawę w tym zakresie.

¹⁵ Opracowanie pt. „Sytuacja kobiet na rynku pracy w województwie podlaskim”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

Wykres 21. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w Polsce i w województwie podlaskim; udział kobiet i mężczyzn

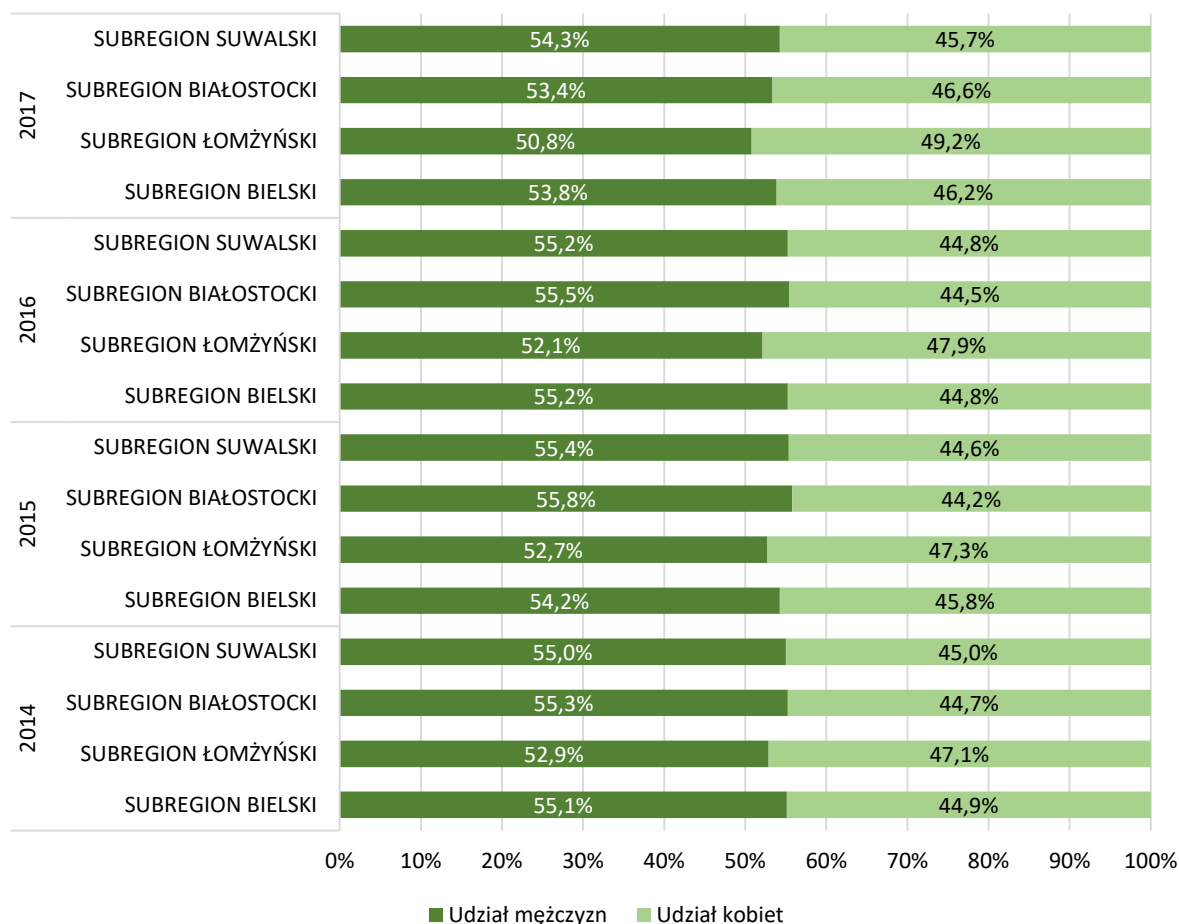

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Biorąc pod uwagę poszczególne subregiony województwa podlaskiego to w całym omawianym okresie najniższym udziałem mężczyzn w ogóle bezrobotnych charakteryzował się subregion łomżyński. Należy jednak zaznaczyć, że różnice pomiędzy subregionami nie są duże.

Analizując sytuację w poszczególnych powiatach należących do wyszczególnionych subregionów to według ostatnich dostępnych danych (2016 rok) powiatami o najwyższym oraz najniższym udziale mężczyzn są powiaty należące do subregionu suwalskiego (udział najwyższy to powiat sejneński - 59,4%, udział najniższy to powiat m. Suwałki – 45,3%).

Wykres 22. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego; udział kobiet i mężczyzn

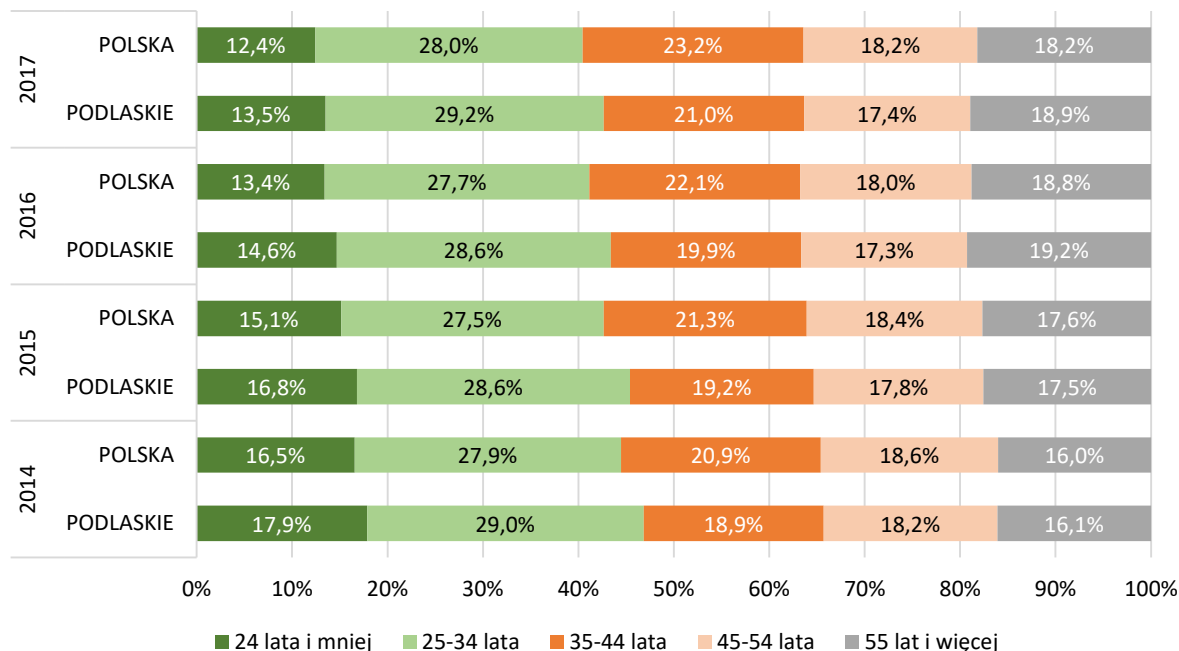

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W województwie podlaskim, tak jak w całym kraju, największą grupą bezrobotnych są osoby mające od 25 do 34 lat. W roku 2017 stanowiły one 29,2% ogółu bezrobotnych zarejestrowanych (28% w kraju), co stanowiło wzrost o 0,2 punktów procentowych w stosunku do roku 2014 (w Polsce wzrost wyniósł 0,1 p.p.).

Na początku analizowanego okresu najmniejszym udziałem w ogóle bezrobotnych charakteryzowała się grupa w wieku 55+. Widzimy jednak, że od roku 2015 (zarówno w kraju, jak i w województwie podlaskim) to bezrobotni najmłodsi (mający 24 lata lub mniej) są najmniej liczną grupą osób pozostających bez pracy. W podlaskim w roku 2014 stanowili oni 17,9% ogółu bezrobotnych, natomiast trzy lata później już 13,5% (w kraju odpowiednio 16,5 i 12,4%). Dla porównania w województwie dolnośląskim, które charakteryzuje się najniższym w kraju udziałem osób w wieku 24 lata i mniej – w ogóle bezrobotnych odsetek ten wyniósł 9,9% (w roku 2017). Najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w województwie lubelskim (14,6% w roku 2017). Również w tym regionie w całym analizowanym okresie widzimy najwyższy w kraju udział bezrobotnych mających od 25 do 34 lat (31,4% w 2017 roku).

Wykres 23. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w Polsce i w województwie podlaskim; udział grup wiekowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Biorąc pod uwagę poszczególne subregiony województwa podlaskiego to w całym omawianym okresie najwyższy udział najmłodszych bezrobotnych odnotowano w subregionie łomżyńskim. W roku 2017 było to 17,1%, a więc o 5,3 p.p. mniej niż trzy lata wcześniej (wśród powiatów najwyższą wartością tego wskaźnika odznaczał się należący do tego subregionu powiat kolneński – 23,3%).

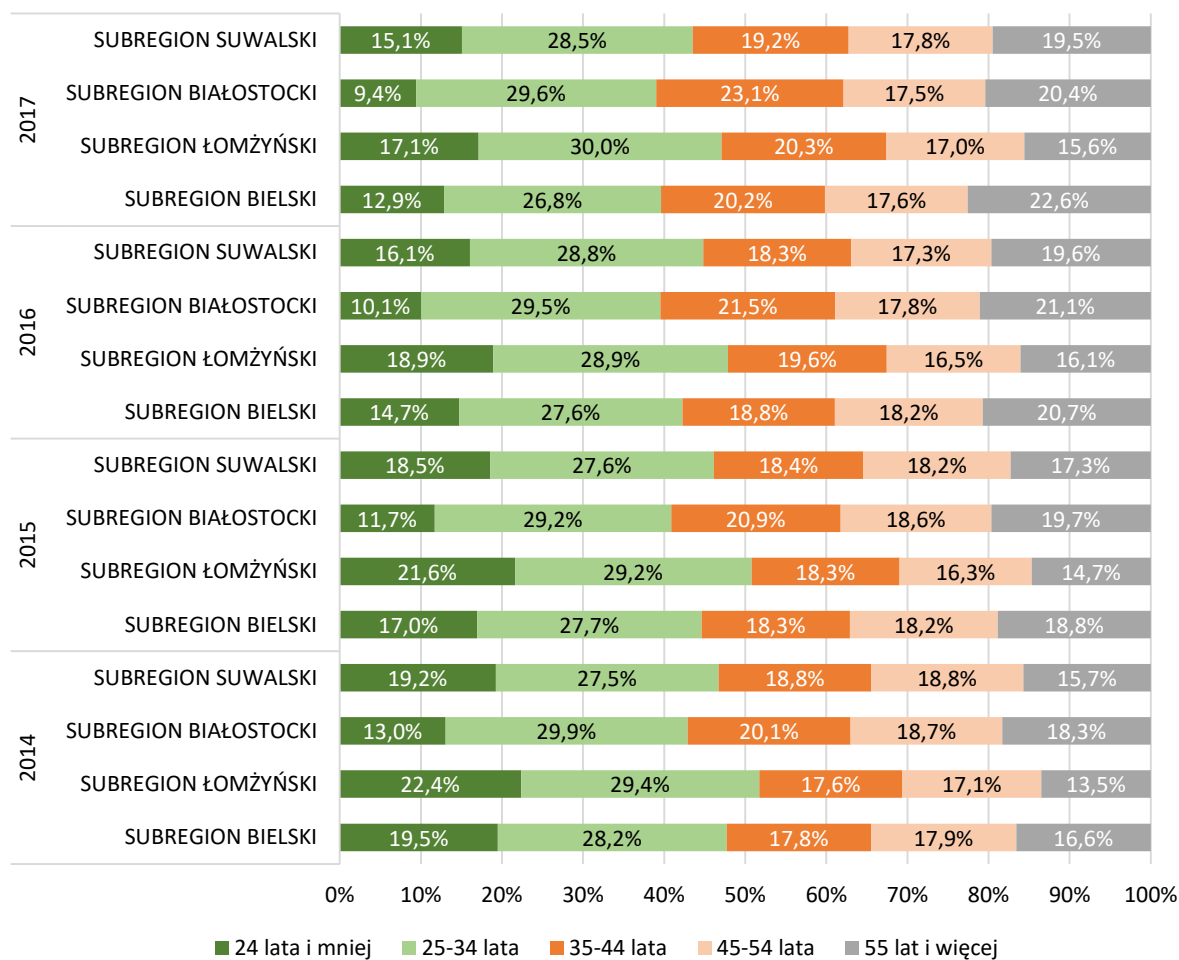
Bezrobotni w wieku 25-34 lata w roku 2017 również reprezentowali głównie subregion łomżyński (stanowili 30,0% ogółu bezrobotnych; wśród powiatów najwyższy udział tej grupy odnotowano w powiecie m. Łomża – 32,1%), natomiast w okresie 2014-2016 subregion białostocki.

Wspomniany subregion białostocki jest tym obszarem województwa podlaskiego na którym stale obserwujemy najwyższy odsetek bezrobotnych mających od 35 do 44 lat. W roku 2017 było to 23,1% (3 p.p. więcej niż w 2014). Również powiat m. Białystok wyróżnia się najwyższą wartością tego wskaźnika (24,3% w roku 2017).

Przyglądając się grupie bezrobotnych w wieku 45-54 lata widzimy największy ich udział w subregionie suwalskim, lecz w przypadku tej grupy wiekowej różnice pomiędzy poszczególnymi subregionami w roku 2017 nie przekroczyły 1%. Nieco większe różnice widoczne są w odniesieniu do powiatów – największy udział bezrobotnych w wieku 45-54 lata wyniósł 19,5% (powiat hajnowski, subregion bielski), zaś najmniejszy 13,3% (powiat moniecki, subregion suwalski).

Według danych za rok 2017 najwyższy udział najstarszych bezrobotnych odnotowano w subregionie bielskim – 22,6% (6 p.p. więcej niż trzy lata wcześniej). W latach 2014-2016 to w subregionie białostockim grupa ta stanowiła największy odsetek w całym województwie podlaskim. Jednak to powiat suwalski jest tym, w którym udział bezrobotnych w wieku 55+ był najwyższy (przez cały okres 2014-2017).

Wykres 24. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego; udział grup wiekowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W województwie podlaskim, tak jak w całym kraju, największą grupą bezrobotnych są osoby najslabiej wykształcone. W roku 2017 stanowiły one 27,4% ogółu bezrobotnych zarejestrowanych (27,6% w kraju), co stanowiło wzrost o 0,3 p.p. w stosunku do roku 2014 (w Polsce wzrost wyniósł 0,1 p.p.). Najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim, zaś najniższą w podkarpackim (odpowiednio 33,9% i 20%).

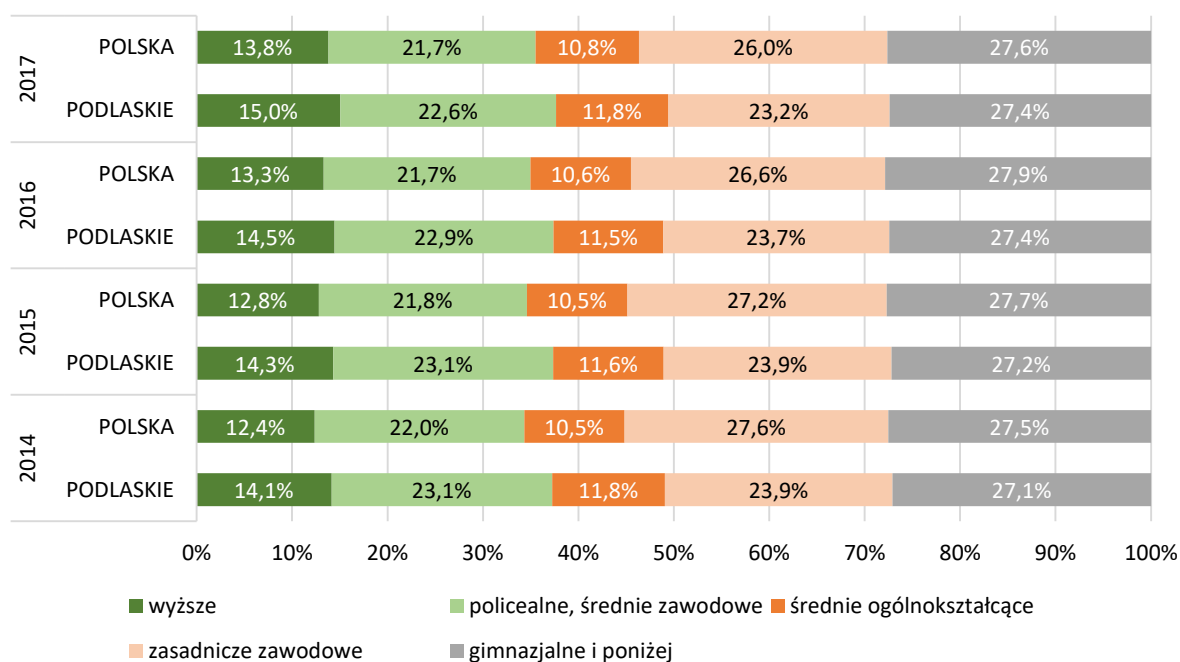
Drugą co do wielkości udziału grupą bezrobotnych są niezmiennie absolwenci szkół zawodowych, zaś trzecią osoby które ukończyły szkoły policealne, średnie zawodowe.

W pierwszym przypadku wartości odnotowywane w województwie podlaskim w latach 2014-2017 były niższe niż w kraju (w roku 2017 było to 23,2% wobec 26%; zarówno w kraju jak i województwie widoczna jest tendencja spadkowa). W drugim natomiast udział bezrobotnych w tej kategorii wykształcenia jest nieznacznie wyższy niż w całej Polsce (w roku 2017 było to 22,6% wobec 21,7% w kraju).

Bezrobotni, którzy ukończyli szkoły wyższe w roku 2017 stanowili 15% ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w województwie podlaskim (wartość dla kraju – 13,8%). W perspektywie czasowej 2014-2017 ich udział wzrasta. Podobną tendencję obserwujemy w całym kraju.

Od lat grupą najmniej zagrożoną bezrobociem są absolwenci szkół średnich ogólnokształcących. W okresie 2014-2017 ich udział wśród wszystkich bezrobotnych w kraju wahał się od 10,5 do 10,8%, natomiast w województwie podlaskim od 11,5% do 11,8%. W województwach dolnośląskim i śląskim, czyli obszarach na których udział tej grupy bezrobotnych jest najniższy w kraju w roku 2017 wartość ta wyniosła po 9,6%.

Wykres 25. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w Polsce i w województwie podlaskim; udział według wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Przyglądając się poszczególnym subregionom województwa podlaskiego to w latach 2015-2017 najwyższy udział bezrobotnych najslabiej wykształconych odnotowano w subregionie bielskim (w roku 2014 w subregionie łomżyńskim). W roku 2017 było to 31,5%. Wśród powiatów najwyższą wartością tego wskaźnika odznaczał się należący do tego subregionu powiat siemiatycki – 38,1%.

Bezrobotni o wykształceniu zasadniczym zawodowym w całym omawianym okresie reprezentowali głównie subregion łomżyński (w 2017 roku stanowili 26,2% ogółu

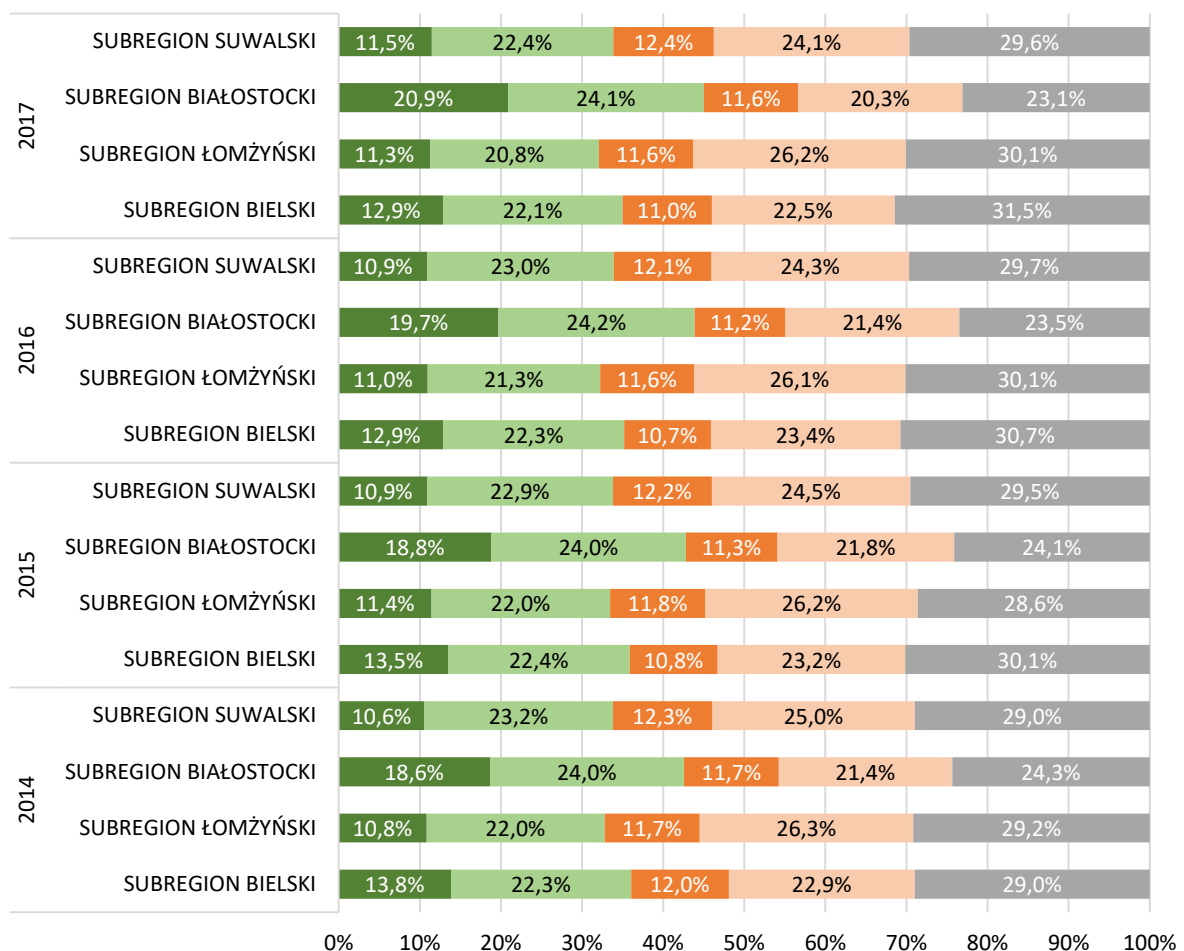
bezrobotnych w tym subregionie; wśród powiatów najwyższy udział tej grupy odnotowano w należącym do tego subregionu powiecie zambrowskim – 29,4%).

Absolwenci szkół policealnych i średnich zawodowych w latach 2014-2017 reprezentowali głównie subregion białostocki (w 2017 roku stanowili 24,1% ogółu bezrobotnych w tym subregionie; wśród powiatów najwyższy udział tej grupy odnotowano w powiecie białostockim – 25,4%).

Wspomniany subregion białostocki jest tym obszarem województwa podlaskiego na którym stale obserwujemy najwyższy odsetek bezrobotnych z wykształceniem wyższym. W roku 2017 było to 20,9% (2,3 p.p. więcej niż w 2014). Również powiat m. Białystok wyróżnia się najwyższą wartością tego wskaźnika (24,4% w roku 2017). W tym miejscu warto zaznaczyć, że subregion białostocki poza tym, że cechuje się dużo wyższym niż w pozostałych subregionach udziałem bezrobotnych absolwentów szkół wyższych wyróżnia się również mniejszym odsetkiem osób bezrobotnych o najniższym wykształceniu.

Przyglądając się natomiast grupie bezrobotnych, którzy ukończyli szkoły średnie ogólnokształcące (czyli osobom znajdującym się w najlepszej sytuacji na rynku pracy) widzimy największy ich udział w subregionie suwalskim, lecz w przypadku tej grupy różnice pomiędzy poszczególnymi subregionami były bardzo niewielkie. Nieco większe różnice widoczne są w odniesieniu do powiatów – największy udział bezrobotnych w tej kategorii wykształcenia w 2017 roku wyniósł 13,6% (powiat sejneński, subregion suwalski), zaś najmniejszy 8,4% (powiat siemiatycki, subregion bielski).

Wykres 26. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego; udział według wykształcenia

■ wyższe ■ policealne, średnie zawodowe ■ średnie ogólnokształcące ■ zasadnicze zawodowe ■ gimnazjalne i poniżej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

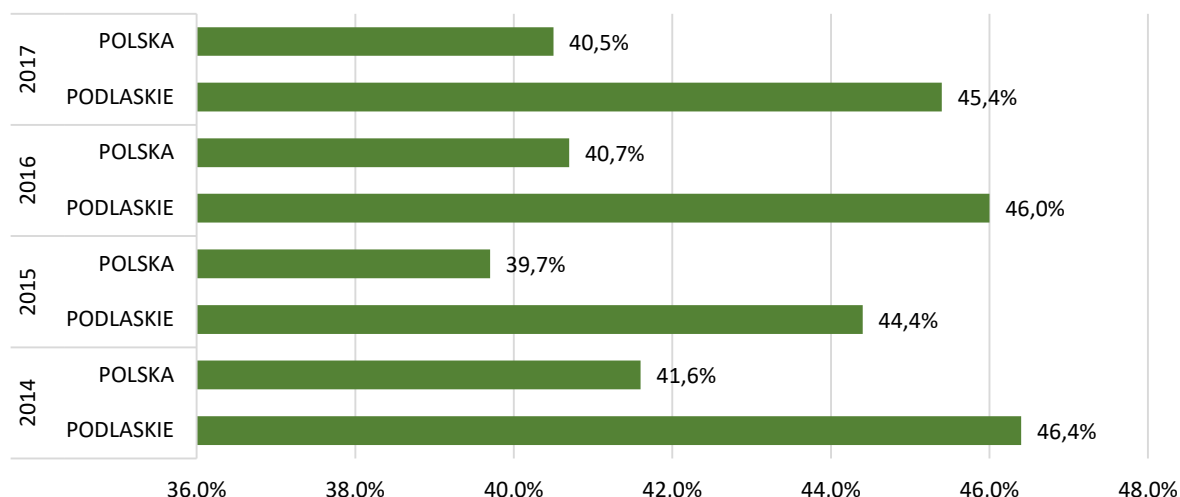
Jak słusznie zauważają autorzy opracowania pt. „Diagnoza sytuacji na rynku pracy w woj. podlaskim w 2016 roku w zakresie bezrobocia długotrwałego”¹⁶ jednym z głównych wyzwań, nie tylko podlaskiego rynku pracy jest problem długotrwałego bezrobocia. O ile przyjęło się, że dopuszczalny jest pewien procent osób pozostających bez zatrudnienia na danym rynku pracy to wraz z wydłużaniem okresu pozostawania bez pracy przez osoby bezrobotne pojawiają się negatywne skutki dotkliwe nie tylko dla jednostek, takie jak ubożenie i zagrożenie wykluczeniem ale i zaburzające sytuację społeczną i gospodarczą.

W roku 2017 podlaskie było jednym z sześciu województw, w których udział osób długotrwałe bezrobotnych był wyższy niż miało to miejsce w skali całego kraju. Wartość dla województwa wyniosła 45,4% (najwyższą odnotowano w województwie podkarpackim –

¹⁶ „Diagnoza sytuacji na rynku pracy w woj. podlaskim w 2016 roku w zakresie bezrobocia długotrwałego”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

46,1%, najniższą w lubuskim – 31,7%), natomiast wartość dla kraju to 40,5%. Analizując okres lat 2014-2017 nie obserwujemy jednostajnego trendu w tym zakresie ani w województwie ani w kraju.

Wykres 27. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w Polsce i w województwie podlaskim; udział osób długotrwale bezrobotnych

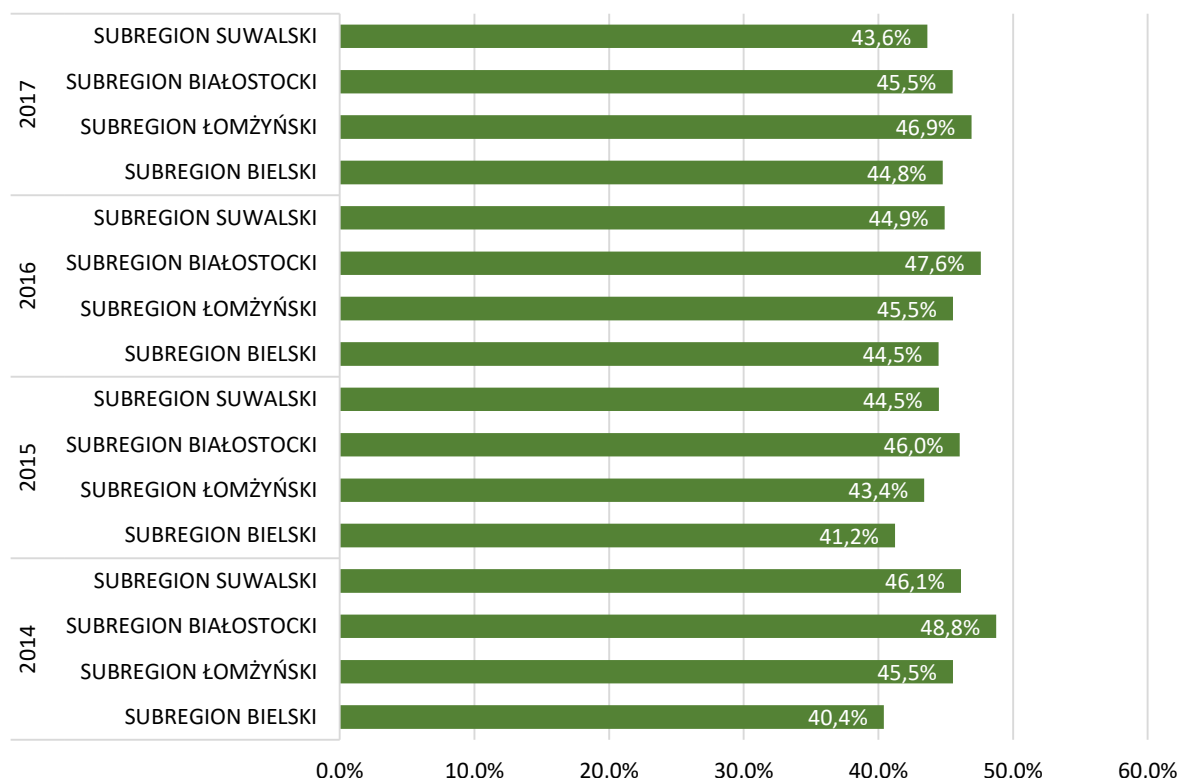

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Również w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego udział osób długotrwale bezrobotnych w analizowanym okresie zmieniał się. W latach 2014-2016 ich największy odsetek odnotowywano w subregionie białostockim (najwyższy w roku 2014 – 48,8%), natomiast w roku 2017 w subregionie łomżyńskim (46,9%). Z kolei subregion bielski był tym, na którym w okresie 2014-2016 udział tej grupy bezrobotnych był najmniejszy (najniższy w roku 2014 – 40,4%). Według ostatnich dostępnych danych (2017 rok) problemem długotrwałego bezrobocia w najmniejszym stopniu dotknięty był podregion suwalski (43,6%).

W roku 2017 udział długotrwale bezrobotnych przekroczył 50% w dwóch powiatach: kolneńskim (subregion łomżyński) oraz sokólskim (subregion suwalski). Najniższą wartością omawianego wskaźnika wyróżniał się powiat suwalski – jeden na trzech bezrobotnych zarejestrowanych w tym powiecie pozostawał bez pracy dłużej niż 12 miesięcy.

Wykres 28. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego; udział osób długotrwale bezrobotnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak wynika z analiz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Białymstoku długotrwale bezrobotni to w województwie podlaskim w przeważającej mierze osoby pracujące poprzednio jako: robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy – 23,7% ogółu długotrwale bezrobotnych (wobec 22,4% udziału w ogólnej liczbie bezrobotnych), pracownicy usług osobistych i sprzedawcy – 15,4% (wobec 15,2 %) oraz pracownicy zatrudnieni przy pracach prostych – 9,8% (wobec 8,9%).¹⁷

Do zawodów w największym stopniu generujących długotrwale bezrobocie należą zawody ze wspomnianej grupy: związane z produkcją odzieży (m.in. krawcy, kuśnierze, kapelusznicy, rękodzielnicy wyrobów z tkanin, skóry i pokrewnych materiałów), budownictwem (technicy budownictwa, murarze i pokrewni, hydraulicy i monterzy rurociągów, malarze budowlani i pokrewni), przemysłem maszynowym (ślusarze i pokrewni, ustawiacze i operatorzy obrabiarek do metali i pokrewni, mechanicy maszyn i urządzeń rolniczych i przemysłowych, elektromechanicy i elektromonterzy) oraz przetwórstwem spożywczym (piekarze, cukiernicy i pokrewni). Wystąpiły tu także zawody związane z rolnictwem (rolnicy produkcji roślinnej i zwierzęcej, technicy rolnictwa i pokrewni). Dużą grupę stanowili długotrwale bezrobotni z grupy techników i innego średniego personelu (technicy nauk fizycznych i technicznych oraz wcześniej wspomniani technicy rolnictwa i pokrewni i technicy budownictwa), a także

¹⁷ „Diagnoza sytuacji na rynku pracy w woj. podlaskim w 2016 roku w zakresie bezrobocia długotrwałego”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

pracownicy przy pracach prostych (m.in. pomoce i sprzątaczkę biurowe, hotelowe i pokrewne, robotnicy wykonujący prace proste w przemyśle, budownictwie, przy przeładunku towarów). Do zawodów generujących długotrwałe bezrobocie należy także zaliczyć zawody sprzedawcy sklepowego, magazyniera, kucharza oraz pracownika obsługi biurowej, mimo że do tych zawodów kierowanych jest najwięcej ofert pracy.¹⁸

2.4. Podmioty gospodarcze

Według danych Urzędu Statystycznego w końcu roku 2016 w bazie krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej REGON województwa podlaskiego znajdowało się 99 956 jednostek, co w porównaniu do analogicznego okresu roku 2015 stanowiło wzrost o 0,7%. Odnotowano wzrost w sektorze prywatnym (o 0,6%) do którego należy przeważająca liczba podmiotów (w roku 2016 było to 96,4% ogółu podlaskich podmiotów). Wzrosła liczba fundacji (o 11,9%), spółek handlowych (o 9,6%; w tym najczęściej spółek komandytowych), stowarzyszeń i organizacji społecznych (o 2,1%) oraz spółek cywilnych (o 0,5%). Należy zaznaczyć, że 79% jednostek sektora prywatnego to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Spadek liczby podmiotów nastąpił w sektorze jednostek publicznych (o 0,5%).¹⁹

Jak podaje Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku²⁰ województwo podlaskie charakteryzuje się dominacją branży handlowej (25%) i budowlanej (12,8%). Pozostałe branże stanowią udział poniżej 10%. Wyraźnie niski udział stanowią przedsiębiorstwa takie jak: działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją (1,9%), komunikacja i informacja (2,5%), edukacja (3,6%). Taka struktura powodować może zmniejszone zapotrzebowanie na pracowników wysoko wykształconych. Natomiast w poszczególnych powiatach można zauważyć pewne zróżnicowania. Od średniej dla województwa wyraźnie odbiega powiat hajnowski i siemiatycki (subregion bielski), w których handel ma zdecydowanie niższy udział – poniżej 20%. Jednak powiat hajnowski charakteryzuje się najwyższym wśród wszystkich powiatów udziałem przetwórstwa przemysłowego – ponad 14%, natomiast powiat siemiatycki zdecydowanie wyższym niż średnia dla województwa udziałem budownictwa – 17,9% przy średniej 12,8%. W obu powiatach wyższy w porównaniu do innych powiatów jest wskaźnik w sekcji związanej z pozostałą działalnością usługową i gospodarstwami domowymi produkującymi wyroby i świadczącymi usługi na własne potrzeby.

Z kolei powiat kolneński i grajewski (subregion łomżyński) charakteryzuje wyższy (niemal 30%) udział handlu w strukturze przedsiębiorstw. Natomiast wyraźnie niższy jest tu udział przedsiębiorstw w zakresie opieki zdrowotnej i pomocy społecznej.

¹⁸ Stan na koniec roku 2016; fragmenty raportu pt. „Diagnoza sytuacji na rynku pracy w woj. podlaskim w 2016 roku w zakresie bezrobocia długotrwałego”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

¹⁹ „Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON w województwie podlaskim, 2016 rok”, Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok, 2017 rok.

²⁰ „Przyczyny zróżnicowania powiatowych rynków pracy województwa podlaskiego”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

Z kolei w powiecie augustowskim i sejneńskim (subregion suwalski) dość wysoki jest udział przedsiębiorstw w kategorii „pozostałe” (powyżej 30%), w ramach której znaczący udział ma rolnictwo i usługi związane z zakwaterowaniem i gastronomią. Jest to związane z położeniem powiatów i rozwojem turystyki tworząc zapotrzebowanie na pracowników posiadających kwalifikacje w tym zakresie.

W roku 2016 w województwie podlaskim działały 1 343 podmioty gospodarcze w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w wieku produkcyjnym. Było to o 41,5 więcej niż dwa lata wcześniej. Wartość dla kraju wyniosła 1 783 (82,7 więcej niż w roku 2014), natomiast dla województwa mazowieckiego, w którym od lat wskaźnik ten jest najwyższy - 2 418,2. Również na tym obszarze liczba podmiotów wzrosła najbardziej (w analizowanym okresie czasowym).

Najmniejszą liczbą podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców charakteryzuje się niezmiennie województwo podkarpackie.

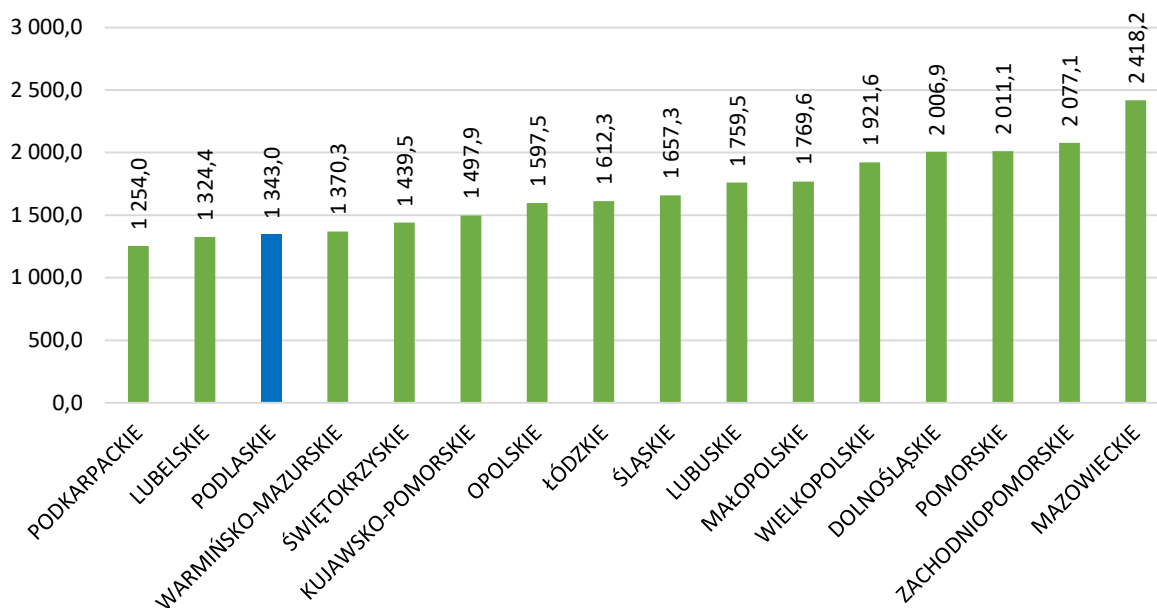
Tabela 16. Podmioty na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane według województw

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (podmioty)
POLSKA	1 700,2	1 743,3	1 783,0	+82,7
DOLNOŚLĄSKIE	1 901,3	1 958,3	2 006,9	+105,6
KUJAWSKO-POMORSKIE	1 453,0	1 477,9	1 497,9	+44,9
LUBELSKIE	1 280,2	1 304,1	1 324,4	+44,2
LUBUSKIE	1 692,2	1 731,5	1 759,5	+67,3
ŁÓDZKIE	1 544,8	1 577,7	1 612,3	+67,5
MAŁOPOLSKIE	1 686,2	1 727,8	1 769,6	+83,3
MAZOWIECKIE	2 245,8	2 333,5	2 418,2	+172,5
OPOLSKIE	1 555,7	1 580,2	1 597,5	+41,8
PODKARPACKIE	1 202,9	1 227,6	1 254,0	+51,1
PODLASKIE	1 301,5	1 323,5	1 343,0	+41,5
POMORSKIE	1 908,5	1 962,5	2 011,1	+102,6
ŚLĄSKIE	1 593,9	1 629,4	1 657,3	+63,3
ŚWIĘTOKRZYSKIE	1 393,7	1 416,0	1 439,5	+45,8
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	1 330,1	1 350,3	1 370,3	+40,2
WIELKOPOLSKIE	1 844,8	1 883,8	1 921,6	+76,7
ZACHODNIOPOMORSKIE	2 004,3	2 043,7	2 077,1	+72,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak wynika z kolejnego wykresu podlaskie jest jednym z województw, w których wartość omawianego wskaźnika jest najniższa (14. pozycja w roku 2016). Łącznie w pięciu województwach liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w wieku produkcyjnym była wyższa niż w skali kraju.

Wykres 29. Podmioty na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w roku 2016; dane według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Tak jak w całym kraju wśród potencjalnych pracodawców działających na terenie województwa podlaskiego dominują podmioty zatrudniające do dziewięciu pracowników. W roku 2016 były to 1 292,2 podmioty w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w wieku produkcyjnym (40,9 więcej niż dwa lata wcześniej). W skali kraju wartość wyniosła 1 706,5, natomiast w województwie mazowieckim, gdzie wskaźnik był najwyższy - 2 320,4 (najmniej w podkarpackim - 1 198,7).

W drugiej kolejności najwyższą (choć już zdecydowanie niższą) wartością tego wskaźnika charakteryzują się firmy zatrudniające od 10 do 49 pracowników. W województwie podlaskim było to 41 (najmniej w całym kraju), podczas gdy wartość wskaźnika dla Polski to 62,3 (dla porównania: mazowieckie - 78,9).

Udział największych przedsiębiorstw jest w podlaskiej gospodarce zdecydowanie mniejszy. W przypadku pracodawców zatrudniających od 50 do 249 pracowników jest to 9,7, natomiast wskaźnik dla firm największych to zaledwie 1,2. W obu przypadkach odnotowano niewielki spadek względem 2014 roku. Wartość wskaźnika dla kraju to odpowiednio 12,3 i 1,9.

Tabela 17. Podmioty według klas wielkości na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane dla województwa podlaskiego

Wielkość przedsiębiorstwa	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (podmioty)
0-9 pracowników	1 250,3	1 272,2	1 291,2	+40,9
10-49 pracowników	40,3	40,4	41,0	+0,7
50-249 pracowników	9,7	9,7	9,7	-0,1
250 i więcej pracowników	1,3	1,2	1,2	-0,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Subregionem z terenu województwa podlaskiego, w którym od lat odnotowuje się najwyższą średnią liczbę podmiotów w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym jest subregion największy, czyli białostocki. W roku 2016 było to 1 613,6 (a więc więcej niż w skali województwa). Na tym obszarze również liczba podmiotów wzrosła najbardziej. Najmniejszą wartością wskaźnika charakteryzuje się niezmiennie subregion suwalski – 1 067,2 podmiotów według danych za rok 2016.

O ile w samych subregionach liczba podmiotów w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w wieku produkcyjnym rosła, to rozpatrując problem w ujęciu powiatowym widzimy, że na niektórych obszarach wartość omawianego wskaźnika spadła. Były to powiaty: łomżyński i kolneński (subregion łomżyński), oraz powiat augustowski (subregion suwalski). Największa liczba podmiotów to powiat m. Białystok (1 864,5), natomiast najmniejsza to powiat suwalski (877,5).

Tabela 18. Podmioty na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego²¹

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (podmioty)
POLSKA	1 700,2	1 743,3	1 783,0	+82,7
PODLASKIE	1 301,5	1 323,5	1 343,0	+41,5
SUBREGION BIELSKI	1 053,5	1 072,0	1 089,6	+36,1
Powiat bielski	1 107,9	1 126,2	1 145,1	+37,2
Powiat hajnowski	1 121,0	1 125,4	1 136,6	+15,6
Powiat siemiatycki	931,7	964,4	987,1	+55,4
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	1 123,3	1 129,7	1 136,8	+13,4
Powiat m. Łomża	1 532,4	1 546,5	1 565,1	+32,7
Powiat łomżyński	938,5	927,8	927,5	-11,0
Powiat grajewski	983,2	1 006,0	1 013,9	+30,7
Powiat kolneński	994,0	980,2	976,9	-17,1
Powiat wysokomazowiecki	1 133,4	1 154,6	1 153,7	+20,2
Powiat zambrowski	1 158,4	1 163,3	1 183,5	+25,1

²¹ Wskazana w tabeli 17. wartości wskaźnika w poszczególnych subregionach, to średnia wyliczona na podstawie wartości w powiatach należących do danego subregionu.

SUBREGION BIAŁOSTOCKI	1 541,0	1 581,2	1 613,6	+72,6
Powiat m. Białystok	1 773,5	1 824,5	1 864,5	+90,9
Powiat białostocki	1 308,4	1 337,9	1 362,8	+54,4
SUBREGION SUWAŃSKI	1 049,1	1 054,7	1 067,2	+18,1
Powiat m. Suwałki	1 532,8	1 534,3	1 540,9	+8,1
Powiat suwalski	855,3	854,6	877,5	+22,2
Powiat augustowski	1 161,4	1 156,7	1 153,5	-7,9
Powiat moniecki	880,4	888,1	916,6	+36,1
Powiat sejneński	979,0	983,0	998,2	+19,2
Powiat sokółski	885,9	911,4	916,7	+30,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W poniższej tabeli przedstawiono wartości wskaźnika z uwzględnieniem wielkości podmiotów z podziałem na subregiony województwa podlaskiego. Inaczej niż miało to miejsce w skali województwa w niektórych subregionach widzimy (niewielki) spadek nie tylko w odniesieniu do liczby przedsiębiorstw największych. W subregionie łomżyńskim zmniejszyła się wartość omawianego wskaźnika w przypadku firm zatrudniających od 10 do 49 osób (o 0,4), natomiast w subregionie suwalskim spadła liczba podmiotów, w których pracowało od 50 do 249 osób.

Największa średnia liczba podmiotów w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w wieku produkcyjnym, niezależnie od wielkości podmiotu, charakteryzuje subregion białostocki. Na jego obszarze co roku wartość tego wskaźnika przekracza średnią dla całego województwa.

Tabela 19. Podmioty według klas wielkości na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego²²

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (podmioty)
SUBREGION BIELSKI				
0-9 pracowników	1004,9	1022,5	1039,0	+34,1
10-49 pracowników	38,1	38,8	39,8	+1,7
50-249 pracowników	9,5	9,8	9,8	+0,3
250 i więcej pracowników	1,1	1,0	1,0	-0,1
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI				
0-9 pracowników	1079,2	1085,8	1093,1	+14,0
10-49 pracowników	35,5	35,3	35,1	-0,4
50-249 pracowników	7,9	7,9	7,9	0,0
250 i więcej pracowników	0,7	0,7	0,6	-0,1
SUBREGION BIAŁOSTOCKI				
0-9 pracowników	1482,6	1522,5	1553,7	+71,1
10-49 pracowników	46,0	46,3	47,5	+1,5
50-249 pracowników	10,7	10,8	10,8	+0,1

²² Wskazana w tabeli 18. wartości wskaźnika w poszczególnych subregionach, to średnia wyliczona na podstawie wartości w powiatach należących do danego subregionu.

250 i więcej pracowników	1,7	1,6	1,7	0,0
SUBREGION SUWAŃSKI				
0-9 pracowników	1007,9	1013,8	1026,3	+18,4
10-49 pracowników	33,5	33,4	33,6	0,0
50-249 pracowników	7,0	6,8	6,7	-0,3
250 i więcej pracowników	0,7	0,7	0,7	0,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

2.5. Podsumowanie i główne wnioski

W województwie podlaskim, tak jak w całej Polsce, zwiększyła się liczba pracujących, a co za tym idzie wzrosła wartość współczynnika aktywności zawodowej ludności w wieku produkcyjnym oraz współczynnika liczby pracujących na 1000 ludności. W pierwszym przypadku podlaskie zajęło stosunkowo wysoką, piątą pozycję w kraju (osiągnięta wartość przekroczyła średnią dla Polski), zaś w drugim - dopiero 15. Podlaskie jest również jednym z województw, w którym liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym jest najniższa.

Widzimy więc, że biorąc pod uwagę mieszkańców w wieku produkcyjnym, sytuację na podlaskim rynku pracy możemy ocenić jako dobrą. Obraz ten zmienia się jednak, gdy spojrzymy na niego z perspektywy ogółu ludności, niezależnie od jej wieku. Również wysokość przeciętnego wynagrodzenia brutto jest w podlaskim jednym z niższych w kraju.

Wielkość bezrobocia w województwie podlaskim spada, choć następuje to wolniej niż w pozostałych województwach (niższy spadek odnotowano jedynie w województwie lubelskim). Na koniec 2016 roku najwięcej bezrobotnych zarejestrowanych było w PUP w Białymstoku, jednak to w subregionie białostockim (największym subregionie województwa) mamy do czynienia z najwyższym spadkiem liczby bezrobotnych. Najwolniej natomiast liczba ta spadała w subregionie bielskim (najmniejszy subregion województwa).

Struktura bezrobocia jest w województwie podlaskim zbliżona do krajowej, z tą różnicą, że województwo podlaskie wyróżnia się najwyższym w kraju udziałem mężczyzn w ogóle bezrobotnych zarejestrowanych.

Tak jak w całym kraju największą grupą bezrobotnych są osoby mające od 25 do 34 lat. W porównaniu do roku 2014 ich udział wzrósł o 0,2 p.p. Od roku 2015 to bezrobotni najmłodsi (mający 24 lata lub mniej) są najmniej liczną grupą osób pozostających bez pracy, a ich udział spada.

Biorąc pod uwagę wykształcenie największą grupą bezrobotnych są osoby najslabiej wykształcone: w roku 2017 stanowiły one 27,4% ogółu bezrobotnych zarejestrowanych, a odsetek ten rośnie. Wzrasta również udział osób pozostających bez pracy, które ukończyły szkoły wyższe (podobną tendencję obserwujemy w całym kraju). Grupą najmniej zagrożoną bezrobociem są absolwenci szkół średnich ogólnokształcących.

Niepokojącym zjawiskiem jest to, że w roku 2017 podlaskie było jednym z sześciu województw, w których udział osób długotrwale bezrobotnych był wyższy niż miało to

miejsce w skali całego kraju. Jak wynika z analiz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Białymstoku długotrwale bezrobotni to w województwie podlaskim w przeważającej mierze osoby pracujące poprzednio jako robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy. Do zawodów w największym stopniu generujących długotrwale bezrobocie należą zawody związane z: produkcją odzieży, budownictwem, przemysłem maszynowym oraz przetwórstwem spożywczym.

Województwo podlaskie charakteryzuje się dominacją branży handlowej i budowlanej. Wyraźnie niski udział stanowią przedsiębiorstwa takie jak: działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, komunikacja i informacja, edukacja. Taka struktura powodować może zmniejszone zapotrzebowanie na pracowników wysoko wykształconych.

Liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym rośnie, ale mimo to podlaskie jest jednym z województw, w których wartość tego wskaźnika jest najniższa. Tak jak w całym kraju wśród potencjalnych pracodawców działających na terenie województwa podlaskiego dominują podmioty zatrudniające do dziewięciu pracowników.

Każdy z subregionów województwa podlaskiego wyróżnia się pod pewnymi względami. Analizując wskaźniki podlaskiego rynku pracy możemy zauważyć, że dwa subregiony charakteryzują się stosunkowo dobrą sytuacją, natomiast dwa pozostałe dużo gorszą. W pierwszym przypadku chodzi o subregion zamieszkały przez największą liczbę osób, czyli białostocki oraz subregion najmniejszy, czyli bielski. W odniesieniu do subregionu białostockiego mówimy o:

- najwyższej (w roku 2016) liczbie pracujących na 1000 ludności (wyższa niż w skali całego województwa, a w należącym do niego powiecie m. Białystok nawet wyższa niż w kraju),
- najwyższej liczbie osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym (wartość tego wskaźnika przekroczyła średnią dla województwa i kraju),
- największej średniej liczbie podmiotów w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, niezależnie od wielkości podmiotu (co roku wartość tego wskaźnika przekracza średnią dla całego województwa).

Warto zaznaczyć, że subregion białostocki poza tym, że cechuje się dużo wyższym niż w pozostałych subregionach udziałem bezrobotnych absolwentów szkół wyższych, wyróżnia się również mniejszym odsetkiem osób bezrobotnych o najniższym wykształceniu, co może wskazywać na zapotrzebowanie na niskie kwalifikacje.

Z odmienną sytuacją mamy do czynienia w subregionie suwalskim. Odnotowuje się tu:

- najmniejszą liczbę pracujących na 1000 ludności,
- najniższą średnią liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym,
- najniższe zarobki oraz najwolniejszy wzrost uposażeń,
- najniższą średnią liczbę podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w wieku produkcyjnym niezależnie od wielkości podmiotu.

Drugim subregionem o dość dobrej sytuacji na rynku pracy jest subregion bielski. Jego mieszkańcy są najlepiej zarabiającą grupą. Nie dość, że zarabiają lepiej niż przeciętny mieszkaniec województwa to ich wynagrodzenie rośnie również najszybciej. Na terenie tego subregionu odnotowuje się najniższą stopę bezrobocia (wartość niższa niż w całym województwie podlaskim). Wśród bezrobotnych dominuje tu grupa najstarsza oraz najslabiej wykształcona.

Z kolei drugi subregion o gorszej sytuacji na rynku pracy to subregion łomżyński. W całym analizowanym okresie czasowym to właśnie na tym obszarze stopa bezrobocia była najwyższa (wartości wyższe niż w całym kraju oraz w województwie podlaskim). W strukturze wiekowej bezrobotnych dominowali mieszkańcy najmłodszy oraz w wieku 25-34 lata. Subregion wyróżnia się ponadto największym odsetkiem osób długotrwale bezrobotnych.

3. Edukacja

3.1. Liczba szkół i uczniów

W województwie podlaskim od kilku lat zmniejsza się liczba uczniów szkół ponadgimnazjalnych. W roku szkolnym 2016/17 w szkołach ponadgimnazjalnych kształciło się 37,3 tys. uczniów. Na tym poziomie szkolnictwa najwięcej uczniów uczyło się w liceach ogólnokształcących – 17,0 tys. oraz w technikach – 15,9 tys. W zasadniczych szkołach zawodowych uczyło się 3,6 tys. młodzieży.

Liczba uczniów kształcących się na poziomie ponadgimnazjalnym zmniejszyła się o 1,7 tys. osób (o 4,3%). Spowodowane to było głównie wkraczaniem do szkół kolejnych roczników niżu demograficznego. W porównaniu do poprzedniego roku szkolnego liczba uczniów liceów ogólnokształcących zmniejszyła się o 1,0 tys. osób (o 5,5%), techników – o 0,4 tys. osób (o 2,2%), zasadniczych szkół zawodowych – o 0,4 tys. (o 8,9%). W czerwcu 2016 roku naukę we wszystkich typach szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży zakończyło 11,3 tys. uczniów, tj. o 0,3 tys. mniej niż przed rokiem (o 2,5%).

Zmniejszyła się również liczba słuchaczy kształcących się w szkołach policealnych. W roku szkolnym 2016/17 szkolnictwo policealne obejmowało 8,4 tys. uczniów (o 1,2 tys., tj. o 12,2% mniej niż w poprzednim roku szkolnym). Największym zainteresowaniem cieszyły się takie specjalności jak: pracownicy do spraw zdrowia (szczególnie technicy bezpieczeństwa i higieny pracy), pracownicy usług osobistych (głównie technicy usług kosmetycznych) oraz pracownicy do spraw biznesu i administracji (w tym technicy administracji). W czerwcu 2016 roku naukę w szkołach policealnych zakończyło 2,8 tys. osób, tj. o 0,6 tys. mniej niż przed rokiem (o 18,2%).

W roku akademickim 2016/17 zmniejszyła się liczba studentów szkół wyższych. Na terenie województwa podlaskiego siedzibę miało 16 wyższych uczelni, wśród których znajdowało się 5 uczelni publicznych i 11 niepublicznych. Kształciło się na nich łącznie 34,6 tys. studentów, tj. o 4,4% mniej niż przed rokiem. Spośród podlaskich studentów najwięcej, bo 34,3% kształciło się na Uniwersytecie w Białymstoku (11,9 tys. osób). Na Politechnice Białostockiej

kształciło się 29,2% ogółu studentów (10,1 tys. osób). Uniwersytet Medyczny, jedna z najstarszych uczelni województwa kształciła 13,6% ogółu podlaskich studentów (4,7 tys. osób). Spośród uczelni niepublicznych największą liczbę słuchaczy zarejestrowano w Wyższej Szkole Agrobiznesu w Łomży, gdzie wiedzę zdobywało 0,9 tys. osób, tj. 2,5% ogółu osób studiujących na podlaskich uczelniach.

W roku akademickim 2015/16 podlaskie uczelnie wyższe ukończyło 9,5 tys. absolwentów, tj. o 1,4 tys. (o 13,0%) mniej niż w poprzednim roku. Najwięcej absolwentów opuściło mury Uniwersytetu w Białymstoku (3,5 tys.) oraz Politechniki Białostockiej (2,4 tys.).²³

Tabela 20. Szkolnictwo w województwie podlaskim w latach 2013-2017

Szkolnictwo	Liczba szkół w roku szkolnym				Liczba uczniów i studentów w roku szkolnym			
	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017
Podstawowe	414	414	416	408	63 868	67 612	72 526	66 247
Gimnazja	229	230	232	237	34 973	33 673	33 205	32 200
Ponadgimnazjalne, w tym:	212	197	199	196	42 760	40 740	38 982	37 309
Zasadnicze zawodowe	46	45	46	45	4 131	4 236	3 956	3 605
Licea ogólnokształcące	79	76	77	78	20 186	19 048	17 980	16 994
Licea profilowane	6	-	-	-	122	-	-	-
Technika	67	62	61	58	17 524	16 692	16 296	15 936
Ogólnokształcące szkoły artystyczne	10	10	4	4	742	722	444	473
Policealne	79	81	76	74	11 158	10 412	9 543	8 375
Wyższe	18	16	16	16	42 755	38 858	36 155	34 569

Źródło: Opracowanie pt. „Sytuacja na rynku pracy w woj. podlaskim w 2016 roku”,
Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

3.2. Współczynnik skolaryzacji

W niniejszej części opracowania przedstawiono dane dotyczące poziomu skolaryzacji na poziomie szkoły podstawowej, gimnazjum, szkolnictwa ponadpodstawowego oraz ponadgimnazjalnego.

Współczynnik skolaryzacji netto to relacja liczby osób (w danej grupie wieku) uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia do liczby ludności (stan w dniu 31 grudnia) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania. Współczynnik skolaryzacji netto np. dla poziomu szkoły podstawowej wyliczamy dzieląc liczbę uczniów szkół podstawowych w wieku 7-12 lat (wiek przypisany do tego

²³ Fragment zaczerpnięty z opracowania pt. „Sytuacja na rynku pracy w woj. podlaskim w 2016 roku”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 roku

poziomu) na początku danego roku szkolnego przez liczbę ludności w wieku 7-12 lat według stanu w dniu 31 grudnia tego samego roku; wynik podajemy w ujęciu procentowym.²⁴

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 20 w analizowanym okresie czasowym współczynnik skolaryzacji netto w województwie podlaskim, zarówno w odniesieniu do szkół podstawowych, jak i gimnazjów był niższy niż w skali kraju. W roku 2016 było to odpowiednio 90,9 i 89,7 wobec 92,5 i 91,8 w Polsce. W pierwszym przypadku wartość współczynnika nieznacznie wzrosła (w stosunku do roku 2014), zaś w drugim spadła. W całym kraju w roku 2016 odnotowano niższy poziom skolaryzacji niż dwa lata wcześniej.

W okresie 2015-2016 najwyższy poziom skolaryzacji w szkołach podstawowych miał miejsce w województwie wielkopolskim. W roku 2016 było to 94,7, a więc o 3,8 p.p. więcej niż w podlaskim. Najniższą wartość wskaźnika odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim: 88,3, a więc o 2,6 p.p. mniej niż w województwie podlaskim.

W całym omawianym okresie najwyższy poziom skolaryzacji w gimnazjach miał miejsce w województwie mazowieckim. Według danych za rok 2016 było to 95,8, a więc o 6,1 p.p. więcej niż w województwie podlaskim. W latach 2015-2016 najniższą wartość wskaźnika odnotowano w województwie zachodniopomorskim: 86,4, a więc o 3,3 p.p. mniej niż w województwie podlaskim.

Tabela 21. Współczynnik skolaryzacji netto w latach 2014-2016 (szkoły podstawowe i gimnazja); dane według województw

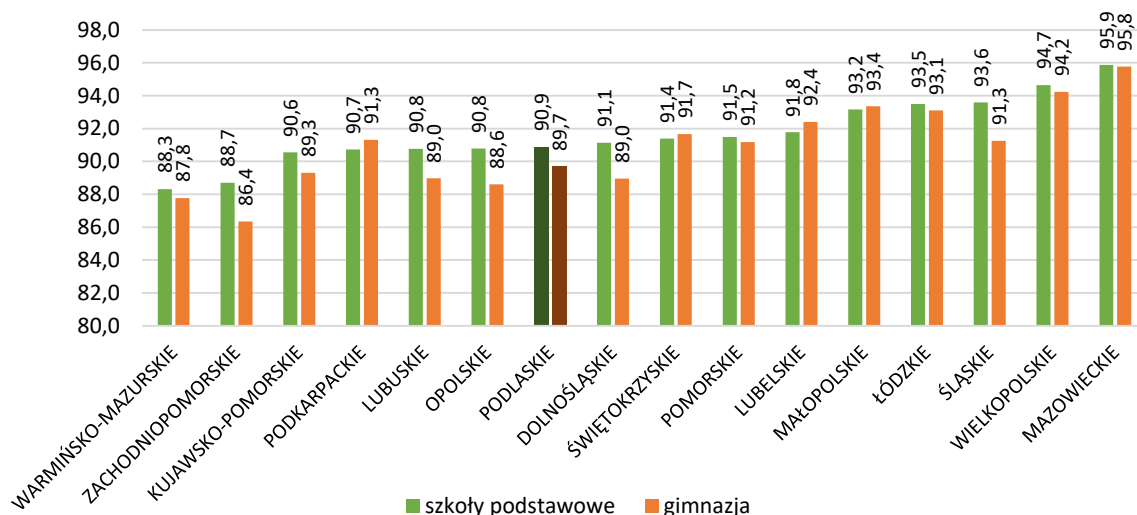
Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2014	2015	2016
	Szkoły podstawowe			Gimnazja		
POLSKA	93,7	90,1	92,5	92,2	92,0	91,8
DOLNOŚLĄSKIE	91,9	88,9	91,1	90,0	89,3	89,0
KUJAWSKO-POMORSKIE	92,6	88,9	90,6	90,2	89,8	89,3
LUBELSKIE	93,1	89,2	91,8	92,9	92,8	92,4
LUBUSKIE	91,9	89,5	90,8	89,6	89,1	89,0
ŁÓDZKIE	94,4	90,8	93,5	93,4	93,2	93,1
MAŁOPOLSKIE	93,3	88,4	93,2	93,7	93,6	93,4
MAZOWIECKIE	97,3	93,2	95,9	95,7	95,8	95,8
OPOLSKIE	91,5	89,0	90,8	88,6	88,9	88,6
PODKARPACKIE	90,5	86,2	90,7	92,3	91,8	91,3
PODLASKIE	90,8	88,5	90,9	90,2	90,3	89,7
POMORSKIE	93,8	89,9	91,5	91,2	91,3	91,2
ŚLĄSKIE	94,5	91,8	93,6	91,6	91,4	91,3
ŚWIĘTOKRZYSKIE	93,4	89,2	91,4	92,9	92,2	91,7
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	90,6	86,9	88,3	88,7	88,3	87,8
WIELKOPOLSKIE	96,3	93,4	94,7	94,3	94,5	94,2
ZACHODNIOPOMORSKIE	90,2	86,8	88,7	87,3	86,8	86,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

²⁴ Słownik pojęć Głównego Urzędu Statystycznego, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1350,pojecie.html>

Według ostatnich dostępnych danych (2016 rok), współczynnik skolaryzacji netto, zarówno dla szkół podstawowych jak i gimnazjów w pięciu województwach przekroczył wartość dla kraju. W obu przypadkach województwo podlaskie plasowało się na 10. pozycji.

Wykres 30. Współczynnik skolaryzacji netto w roku 2016 (szkoły podstawowe i gimnazja); dane według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W poszczególnych subregionach województwa podlaskiego średnia wartość współczynnika skolaryzacji netto była zbliżona²⁵. W przypadku szkół podstawowych wyróżniał się subregion suwalski, w którym w roku 2016 poziom skolaryzacji był nieco niższy niż na pozostałych obszarach – wyniósł 86,1. Porównując rok 2014 i 2016 wartość współczynnika dla szkół podstawowych spadła w dwóch subregionach (łomżyńskim oraz suwalskim), natomiast dla gimnazjów wzrosła jedynie w subregionie bielskim.

Analizując omawiany współczynnik z uwzględnieniem powiatów to najwyższą wartość w roku 2016 obserwujemy w powiecie m. Łomża – 98,4 dla szkół podstawowych oraz 115 dla gimnazjów. W całym analizowanym okresie najniższy poziom skolaryzacji w szkołach podstawowych obserwuje się w powiecie białostockim (75,4 w roku 2016), zaś w gimnazjach w powiecie łomżyńskim (68,1). Widać zatem, że na poziomie powiatowym różnice w wielkości współczynnika są znaczne.

²⁵ Wskazana w tabeli 21. wartość współczynnika w poszczególnych subregionach, to średnia wyliczona na podstawie wartości w powiatach należących do danego subregionu.

Tabela 22. Współczynnik skolaryzacji netto w latach 2014-2016 (szkoły podstawowe i gimnazja); dane według subregionów województwa podlaskiego

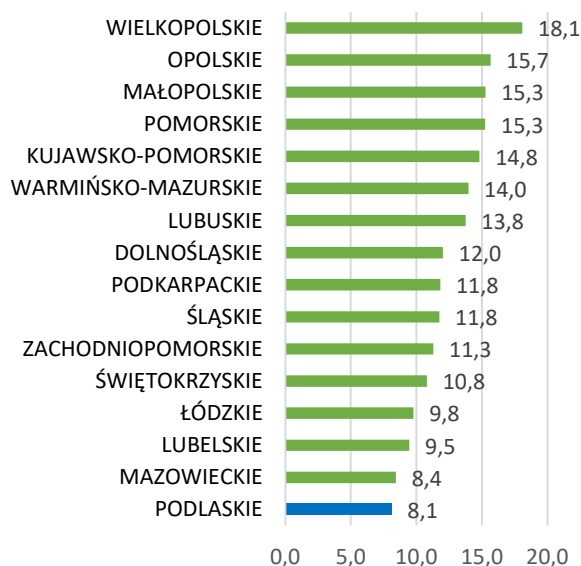
Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (p.p.)	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (p.p.)
	Szkoły podstawowe				Gimnazja			
POLSKA	93,7	90,1	92,5	-1,1	92,2	92,0	91,8	-0,4
PODLASKIE	90,8	88,5	90,9	+0,1	90,2	90,3	89,7	-0,5
SUBREGION BIELSKI	86,4	88,9	89,5	+3,1	88,9	91,6	89,7	+0,8
Powiat bielski	88,0	85,3	88,3	+0,3	89,6	89,2	89,5	-0,2
Powiat hajnowski	92,8	87,6	89,2	-3,6	91,7	92,3	91,5	-0,2
Powiat siemiatycki	78,4	93,9	90,9	+12,5	85,5	93,3	88,2	+2,7
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	90,6	87,5	90,0	-0,6	90,1	89,7	89,3	-0,7
Powiat m. Łomża	98,1	97,2	98,4	+0,2	117,3	115,6	115,0	-2,3
Powiat łomżyński	86,0	82,5	83,9	-2,0	67,6	67,6	68,1	+0,5
Powiat grajewski	88,5	84,1	89,7	+1,2	88,5	87,0	86,2	-2,3
Powiat kolneński	91,6	87,3	87,5	-4,1	90,6	90,8	90,8	+0,2
Powiat wysokomazowiecki	90,9	88,0	89,9	-0,9	88,7	89,2	87,9	-0,9
Powiat zambrowski	88,8	86,0	90,5	+1,8	87,8	88,0	88,1	+0,3
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	89,9	87,1	90,0	+0,1	88,1	87,8	87,2	-1,0
Powiat m. Białystok	103,3	99,9	104,5	+1,3	100,6	100,4	100,2	-0,4
Powiat białostocki	76,5	74,2	75,4	-1,1	75,7	75,2	74,1	-1,6
SUBREGION SUWAŃSKI	87,7	84,4	86,1	-1,5	88,7	88,6	87,7	-1,0
Powiat m. Suwałki	96,6	93,6	96,7	+0,1	97,9	96,7	96,8	-1,1
Powiat suwalski	83,6	81,0	80,7	-2,9	79,5	78,9	78,1	-1,4
Powiat augustowski	90,6	86,3	87,7	-2,9	91,0	90,9	90,2	-0,8
Powiat moniecki	82,7	81,3	80,8	-1,9	85,0	86,3	85,6	+0,5
Powiat sejneński	86,2	80,9	85,2	-0,9	88,7	88,3	86,9	-1,7
Powiat sokólski	86,4	83,5	85,8	-0,6	90,5	90,2	88,9	-1,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

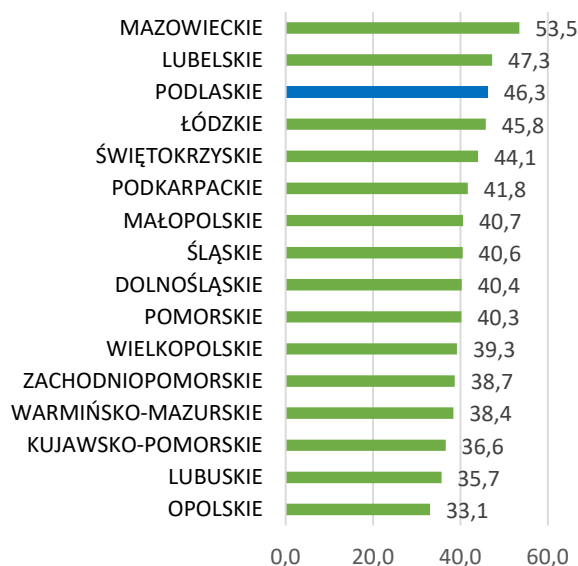
Współczynnik skolaryzacji netto dla zasadniczych szkół zawodowych (wykres 31.) wyniósł w 2016 roku w Polsce 12,5, a więc 0,9 mniej niż w roku 2014. W województwie podlaskim wartości te wyniosły odpowiednio 8,1 i 8,9. W obu przypadkach była to najniższa wartość w całym kraju. Najwyższą odnotowano w województwie wielkopolskim (18,1), a liczba województw, które w tym okresie przekroczyły średnią krajową wyniosła siedem.

Współczynnik skolaryzacji netto dla liceów ogólnokształcących (wykres 32.) wyniósł w 2016 roku w Polsce 42,5, a więc 0,7 mniej niż w roku 2014. W województwie podlaskim, wartości te wyniosły odpowiednio 47,7 i 46,3. W obu przypadkach była to wartość wyższa niż w całym kraju. W roku 2016 najwyższą odnotowano w województwie mazowieckim (53,5), zaś najniższą w opolskim (33,1). Liczba województw, które w tym okresie przekroczyły średnią krajową wyniosła pięć, a podlaskie znalazło się na trzeciej pozycji.

Wykres 31. Współczynnik skolaryzacji netto w roku 2016 (zasadnicze szkoły zawodowe); dane według województw

Wykres 32. Współczynnik skolaryzacji netto w roku 2016 (licea ogólnokształcące); dane według województw

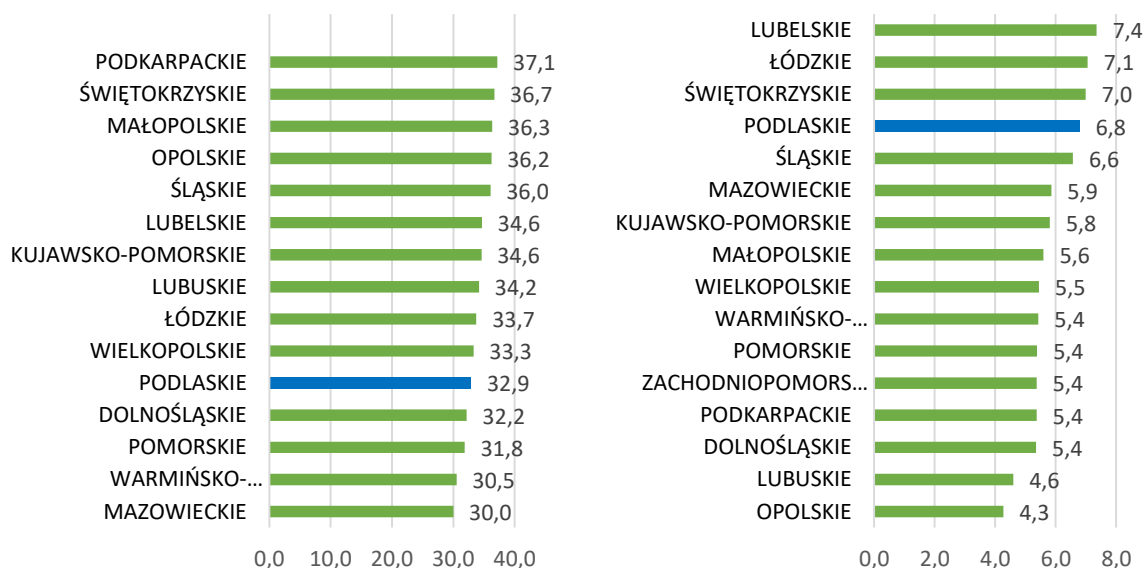

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół zawodowych i ogólnozawodowych (Wykres 33.) wyniósł w 2016 roku w Polsce 33,6, a więc 1,5 więcej niż w roku 2014. W województwie podlaskim wartości te wyniosły odpowiednio 32,9 i 31,6. W obu przypadkach była to wartość niższa niż w kraju. W roku 2016 najwyższą odnotowano w województwie podkarpackim (37,1), zaś najniższą w mazowieckim (30,0). Liczba województw, które w tym okresie przekroczyły średnią krajową wyniosła dziewięć, a podlaskie znalazło się na 11. pozycji.

Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół policealnych (Wykres 34.), wyniósł w 2016 roku w Polsce 5,9, a więc 0,4 mniej niż w roku 2014. W województwie podlaskim wartości te wyniosły odpowiednio 6,8 i 8,0. W obu przypadkach była to wartość wyższa niż w kraju. W roku 2016 najwyższą odnotowano w województwie lubelskim (7,4), zaś najniższą w opolskim (4,3). Liczba województw, które w tym okresie przekroczyły średnią krajową wyniosła pięć, a podlaskie znalazło się na czwartej pozycji.

Wykres 33. Współczynnik skolaryzacji netto w roku 2016 (szkoły zawodowe i ogólnozawodowe, w tym ogólnokształcące kolegia); dane według województw
Wykres 34. Współczynnik skolaryzacji netto w roku 2016 (szkoły policealne, w tym ogólnokształcące kolegia); dane według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.3. Podsumowanie i główne wnioski

W województwie podlaskim od kilku lat zmniejsza się liczba uczniów szkół ponadgimnazjalnych, co spowodowane było głównie wkraczaniem do szkół kolejnych roczników niżu demograficznego. Zmniejszyła się również liczba słuchaczy kształcących się w szkołach policealnych oraz liczba studentów.

Analizując sytuację województwa podlaskiego z uwzględnieniem współczynnika skolaryzacji widzimy, że jest ona zależna od poziomu kształcenia. W przypadku szkół podstawowych wartość współczynnika nieznacznie wzrosła, lecz była niższa niż w kraju i plasowała województwo na 10. pozycji. Wartość dla szkół gimnazjalnych również spadła i była niższa niż w Polsce, a województwo podlaskie znalazło się również na 10. pozycji. W przypadku zasadniczych szkół zawodowych skolaryzacja wzrosła, lecz pozostała najniższa w kraju. Pomimo, że wartość współczynnika spadła w przypadku liceów ogólnokształcących, to była wyższa niż w skali kraju i plasowała województwo na wysokiej 3. pozycji. Stosunkowo dobrą sytuację widzimy w odniesieniu do szkół policealnych – wielkość skolaryzacji wzrosła szeregując województwo na 4. miejscu w Polsce. Jednak już w przypadku szkół zawodowych i ogólnozawodowych wartość współczynnika spadła i była niższa niż w skali kraju, a podlaskie znalazło się na 11. pozycji.

4. Bezpieczeństwo

4.1. Przestępczość

Przestępstwo stwierdzone jest to zdarzenie, co do którego w zakończonym postępowaniu przygotowawczym potwierdzono, że jest przestępstwem. Przestępstwo - zgodnie z Kodeksem karnym z 1997 roku jest to zbrodnia lub występki ścigany z oskarżenia publicznego lub z oskarżenia prywatnego zgodnie z Kodeksem karnym skarbowym jest to przestępstwo skarbowe.

W całym kraju, w roku 2016 stwierdzono w sumie 748,5 tys. przestępstw, a więc 13,8% mniej niż dwa lata wcześniej. Najczęściej były to przestępstwa o charakterze kryminalnym (65,5%). Co piąte to przestępstwo gospodarcze, a co dziesiąte drogowe. Połowa wszystkich stwierdzonych przestępstw to kradzieże, natomiast udział zbrodni najcięższych (przeciwko zdrowiu i życiu) był najmniejszy (2,4%).

Najwięcej przestępstw stwierdzono w województwie mazowieckim, natomiast najmniej w opolskim. Według danych za rok 2016, w województwie podlaskim stwierdzono w sumie 17 048 przestępstw, czyli o 422 mniej niż rok wcześniej i 1 464 mniej niż w roku 2014. Liczba przestępstw najszybciej spadała w świętokrzyskim, najwolniej w małopolskim (odpowiednio 25,5 i 1,5% porównując lata 2016 i 2014).

Tabela 23. Przestępstwa stwierdzone ogółem w latach 2014-2016; dane według województw

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
POLSKA	867 855	799 779	748 459	-13,8%
DOLNOŚLĄSKIE	83 566	79 395	74 705	-10,6%
KUJAWSKO-POMORSKIE	42 060	38 832	37 144	-11,7%
LUBELSKIE	36 886	32 981	31 221	-15,4%
LUBUSKIE	29 736	26 949	22 775	-23,4%
ŁÓDZKIE	51 927	48 321	46 039	-11,3%
MAŁOPOLSKIE	73 687	69 300	72 583	-1,5%
MAZOWIECKIE	118 521	112 453	108 195	-8,7%
OPOLSKIE	22 980	19 927	19 904	-13,4%
PODKARPACKIE	27 908	27 487	23 437	-16,0%
PODLASKIE	18 512	17 470	17 048	-7,9%
POMORSKIE	54 739	49 050	46 072	-15,8%
ŚLĄSKIE	131 368	117 163	105 799	-19,5%
ŚWIĘTOKRZYSKIE	25 476	24 749	18 970	-25,5%
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	30 467	27 120	26 971	-11,5%
WIELKOPOLSKIE	76 459	68 804	61 705	-19,3%
ZACHODNIOPOMORSKIE	43 563	39 778	35 891	-17,6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Tak jak w całym kraju najczęściej stwierdzanymi przestępstwami w województwie podlaskim były przestępstwa kryminalne w 2016 roku stanowiły one 64,2% ogółu przestępstw.

W porównaniu do roku 2014 ich liczba spadła o 11,8%. Największy spadek odnotowano w przypadku przestępstw przeciwko rodzinie i opiece (o 21,8%), które w 2016 roku stanowiły 4% wszystkich przestępstw stwierdzonych w tym okresie w województwie podlaskim. Wzrosła natomiast liczba przestępstw przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności. Natomiast wskazany w tabeli 23. wzrost przestępstw o charakterze gospodarczym, wynika z porównania danych za rok 2016 z danymi sprzed dwóch lat. W porównaniu do roku 2015 liczba tego rodzaju przestępstw spadła o 374.

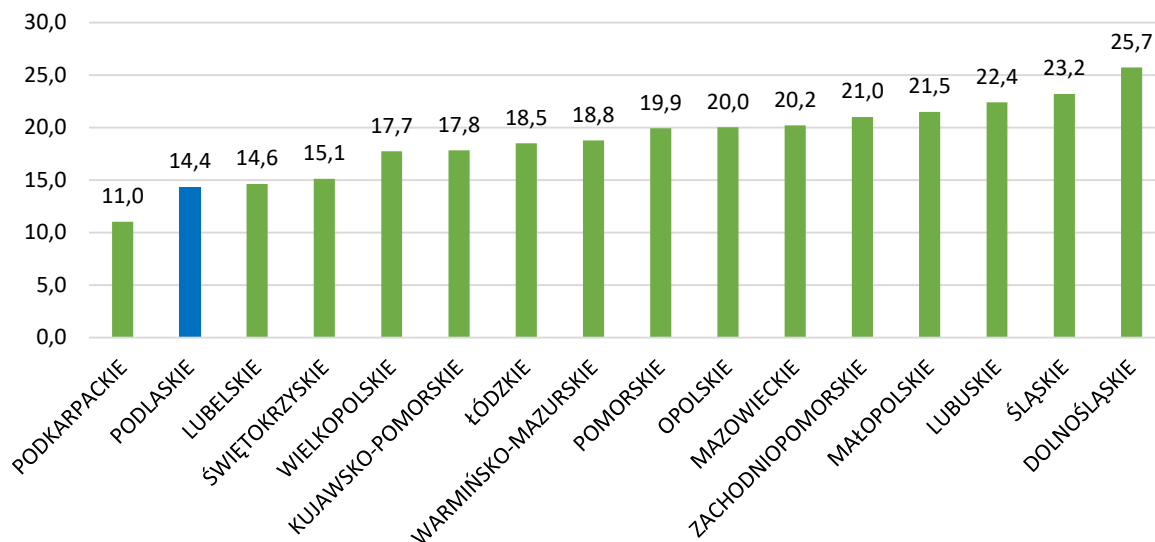
Tabela 24. Przestępstwa stwierdzone w latach 2014-2016 w województwie podlaskim

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
Ogółem	18 512	17 470	17 048	-7,9%
O charakterze kryminalnym	12 410	10 811	10 940	-11,8%
O charakterze gospodarczym	2 355	3 223	2 849	21,0%
Drogowe	2 999	2 599	2 440	-18,6%
Przeciwko życiu i zdrowiu	789	619	664	-15,8%
Przeciwko mieniu	9 286	8 706	7 769	-16,3%
Przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności	705	644	710	+0,7%
Przeciwko rodzinie i opiece	866	734	677	-21,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Liczba stwierdzonych przestępstw w przeliczeniu na 1000 mieszkańców była w województwie podlaskim jedną z najniższych w kraju – w roku 2016 wyniosła 14,4, przy średniej dla kraju 19,5 (tę wartość przekroczyła połowa województw). W porównaniu do lat ubiegłych liczba ta spadła o 0,3 względem roku 2015 oraz 1,1 względem roku 2014.

Wykres 35. Przestępstwa stwierdzone przez Policję ogółem na 1000 mieszkańców w 2016 roku; dane według województw

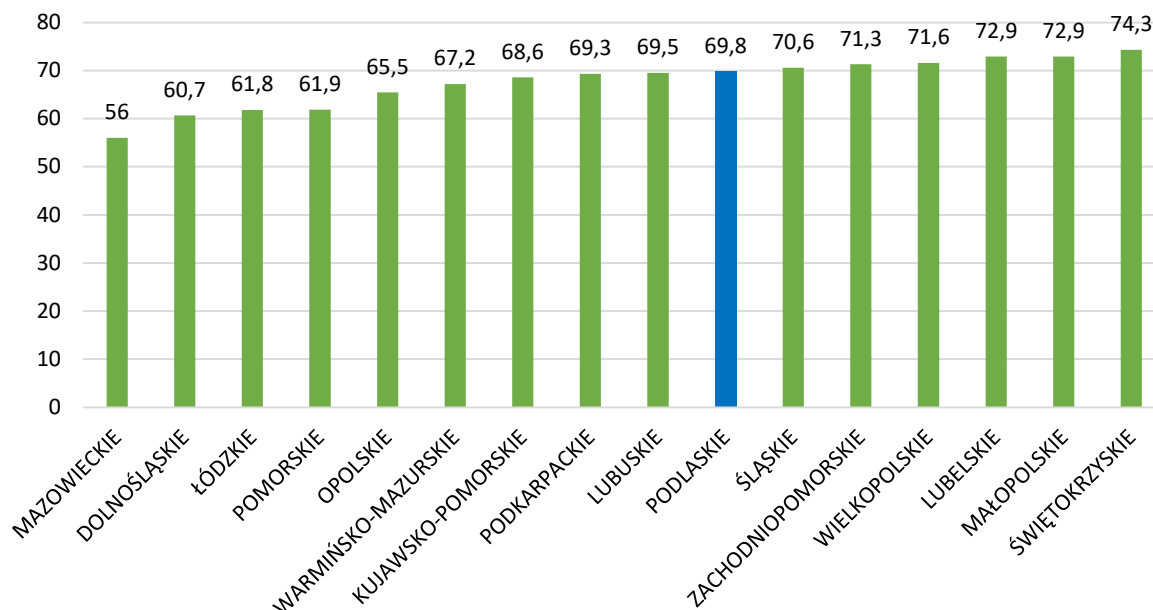

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw jest to stosunek liczby przestępstw wykrytych w danym roku (łącznie z wykrytymi po podjęciu z umorzenia) do liczby przestępstw stwierdzonych w danym roku, powiększonej o liczbę przestępstw stwierdzonych w podjętych postępowaniach, a umorzonych w latach poprzednich z powodu niewykrycia sprawców.

Wartość tego wskaźnika wyniosła w Polsce w 2016 roku 66,5% (1,3 więcej niż dwa lata wcześniej). W tym czasie w podlaskim wykryto sprawców 69,8% przestępstw (w roku 2015 było to 65,4%, natomiast w 2014 roku 65,6%), co uplasowało województwo na 7. pozycji w kraju. Najwyższą wykrywalnością może pochwalić się województwo świętokrzyskie, zaś najniższą, mazowieckie. W sumie poniżej średniej krajowej w roku 2016 znalazło się pięć województw.

Wykres 36. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję (%)
– ogółem w roku 2016; dane według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

O ile w skali województwa podlaskiego liczba stwierdzanych przestępstw malała (w analizowanym okresie czasowym) to przyglądając się poszczególnym subregionom oraz powiatom trudno jest mówić o jednostajnym trendzie. W niektórych z nich w roku 2015 liczba tych zdarzeń rosła, po czym rok później malała, natomiast w innych, miała miejsce sytuacja odwrotna. Jednak niezmiennie subregion białostocki jest tym obszarem województwa podlaskiego, na którym stwierdza się największą liczbę przestępstw (w roku 2016 - 38,9% wszystkich takich zdarzeń w podlaskim). W roku 2016 było to 6,6 tys., a więc o 4,9% mniej niż w roku 2014, ale o 1,1% więcej niż w roku 2015. Warto przypomnieć, że subregion białostocki zamieszkuje największa liczba osób. Najmniejszą liczbą przestępstw charakteryzuje się subregion bielski (czyli najmniejszy pod względem liczby ludności), gdzie według ostatnich dostępnych danych (2016 rok), stwierdzono 1,8 tys. takich zdarzeń.

Tabela 25. Przestępstwa stwierdzone ogółem w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
POLSKA	867 855	799 779	748 459	-13,8%
PODLASKIE	18 512	17 470	17 048	-7,9%
SUBREGION BIELSKI	1 982	2 032	1 791	-9,6%
Powiat bielski	754	762	650	-13,8%
Powiat hajnowski	600	613	599	-0,2%
Powiat siemiatycki	628	657	542	-13,7%
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	4 188	3 982	4 504	+7,5%
Powiat m. Łomża	1 219	1 116	1 852	+51,9%
Powiat łomżyński	607	531	462	-23,9%
Powiat grajewski	588	562	474	-19,4%
Powiat kolneński	493	410	355	-28,0%
Powiat wysokomazowiecki	623	671	684	+9,8%
Powiat zambrowski	658	692	677	+2,9%
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	6 972	6 554	6 628	-4,9%
Powiat m. Białystok	5 332	5 117	4 937	-7,4%
Powiat białostocki	1 640	1 437	1 691	+3,1%
SUBREGION SUWAŃSKI	5 370	4 902	4 125	-23,2%
Powiat m. Suwałki	1 582	1 409	1 355	-14,3%
Powiat suwalski	637	466	441	-30,8%
Powiat augustowski	1 241	957	865	-30,3%
Powiat moniecki	395	413	387	-2,0%
Powiat sejneński	379	295	290	-23,5%
Powiat sokólski	1 136	1 362	787	-30,7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W roku 2016 przestępstwa kryminalne stanowiły od 57% w subregionie bielskim do 66,9% w subregionie białostockim wszystkich przestępstw stwierdzanych w województwie podlaskim w tym okresie. W przypadku przestępstw gospodarczych było to od 13,7% (subregion suwalski) do 18,5% (subregion łomżyński). Największy udział zdarzeń drogowych odnotowano w subregionie bielskim (22,3%), zaś najmniejszy w subregionie białostockim (10,8%), a największy odsetek przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu widzimy w subregionie suwalskim (5%), najmniejszy w łomżyńskim (2,9%). Przestępstwa przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności stanowiły od 3,6% w subregionie białostockim do 4,8% w subregionach bielskim i łomżyńskim wszystkich przestępstw stwierdzanych w województwie podlaskim w roku 2016. Największy udział zdarzeń przeciwko rodzinie i opiece odnotowano w subregionie suwalskim (5,9%), zaś najmniejszy w subregionie białostockim (2,8%).

Wszystkie subregiony łączy spadek liczby stwierdzanych przestępstw drogowych oraz przeciwko mieniu.

W ujęciu powiatowym, warto zwrócić uwagę na stosunkowo wysoki odsetek przestępstw o charakterze kryminalnym w powiecie m. Łomża (72,4% w roku 2016), wysoki udział zdarzeń przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności w powiecie kolneńskim (11% w roku 2016), niski odsetek przestępstw drogowych w miastach na prawach powiatu, oraz niski procent przestępstw gospodarczych w powiatach łomżyńskim i suwalskim (odpowiednio 4,5% i 5,4% w roku 2016).

Tabela 26. Przestępstwa stwierdzone w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
SUBREGION BIELSKI				
O charakterze kryminalnym	1 177	1 112	1 021	-13,3%
O charakterze gospodarczym	201	400	260	+29,4%
Drogowe	473	430	399	-15,6%
Przeciwko życiu i zdrowiu	78	72	85	+9,0%
Przeciwko mieniu	737	914	713	-3,3%
Przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności	80	63	86	+7,5%
Przeciwko rodzinie i opiece	78	70	52	-33,3%
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI				
O charakterze kryminalnym	2 755	2 500	2 855	+3,6%
O charakterze gospodarczym	421	589	833	+97,9%
Drogowe	854	690	630	-26,2%
Przeciwko życiu i zdrowiu	146	116	129	-11,6%
Przeciwko mieniu	2 072	2 013	1 586	-23,5%
Przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności	153	162	217	+41,8%
Przeciwko rodzinie i opiece	150	192	193	+28,7%
SUBREGION BIAŁOSTOCKI				
O charakterze kryminalnym	5 250	4 316	4 434	-15,5%
O charakterze gospodarczym	744	1 177	1 190	+59,9%
Drogowe	731	746	716	-2,1%
Przeciwko życiu i zdrowiu	328	239	245	-25,3%
Przeciwko mieniu	3 726	3 546	3 534	-5,2%
Przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności	287	247	240	-16,4%
Przeciwko rodzinie i opiece	361	204	188	-47,9%
SUBREGION SUWALSKI				
O charakterze kryminalnym	3 228	2 883	2 630	-18,5%
O charakterze gospodarczym	989	1 057	566	-42,8%
Drogowe	941	733	695	-26,1%
Przeciwko życiu i zdrowiu	237	192	205	-13,5%
Przeciwko mieniu	2 751	2 233	1 936	-29,6%

Przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności	185	172	167	-9,7%
Przeciwko rodzinie i opiece	277	268	244	-11,9%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Według danych za rok 2017 na terenie województwa podlaskiego doszło do 685 wypadków drogowych, w których zginęło 113 osób (najwięcej na obszarze KMP Białystok – 19 osób). Liczba zabitych w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców wyniosła 9,5, a więc najmniej w całym analizowanym okresie. Najniższą wartość tego wskaźnika odnotowano na terenie KPP Mońki – 21,8. Tu również widzimy największy wzrost tej wartości w porównaniu do roku 2014. Największy spadek miał miejsce na obszarze KPP Hajnówka, tu również liczba zabitych, w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców była najmniejsza (2,3). Warto wspomnieć, że ofiarą jest najczęściej kierujący pojazdem, w drugiej kolejności pasażer, a w trzeciej pieszy (w roku 2017 stanowili oni odpowiednio 60,2%, 23% oraz 16,8% ogółu ofiar śmiertelnych).

Tabela 27. Liczba zabitych w wypadkach drogowych na 100 tys. mieszkańców w latach 2014-2017; województwo podlaskie

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2017	2017 względem 2014
PODLASKIE	10,6	9,9	10,1	9,5	-1,1
KMP BIAŁYSTOK	6,4	5,4	4,5	4,3	-2,1
KMP ŁOMŻA	10,5	7,0	14,0	7,9	-2,6
KMP SUWAŁKI	6,7	7,6	6,7	9,5	+2,8
KPP AUGUSTÓW	13,5	30,3	28,6	8,5	-5,0
KPP BIELSK POLD.	19,2	10,5	19,2	17,8	-1,4
KPP GRAJEWO	18,5	12,3	8,2	16,7	-1,8
KPP HAJNÓWKA	15,6	4,4	6,7	2,3	-13,3
KPP KOLNO	12,7	7,6	7,6	10,3	-2,4
KPP MOŃKI	9,6	16,7	16,7	21,8	12,2
KPP SEJNY	9,6	14,4	4,8	9,8	+0,2
KPP IEMIATYCZE	19,4	17,2	8,6	15,4	-4
KPP SOKÓŁKA	8,6	10,0	11,4	10,2	+1,6
KPP WYS. MAZ.	13,7	15,4	23,9	17,3	+3,6
KPP ZAMBRÓW	22,5	20,2	11,2	27,2	+4,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów: „Informacja o stanie bezpieczeństwa ruchu drogowego na terenie województwa podlaskiego wg powiatów okresie styczeń-grudzień 2017 oraz 2016”

Jak wspomniano, liczba stwierdzonych przestępstw, w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w 2016 roku była w województwie podlaskim jedną z najniższych w kraju, i w porównaniu do lat ubiegłych malała. Nieznaczny wzrost tego wskaźnika odnotowano natomiast

w subregionie łomżyńskim (o 0,6%), natomiast w ujęciu powiatowym na pięciu obszarach (najwyższy na terenie powiatu m. Łomża – 10,1%; powiat ten wyróżnił się również w 2016 roku zdecydowanie wyższą niż na pozostałych obszarach liczbą przestępstw stwierdzanych na 1000 mieszkańców). Największy spadek (pośród subregionów) odnotowano w subregionie suwalskim (4,0%), natomiast pośród powiatów, w należącym do wspomnianego subregionu powiecie augustowskim (6,2%).

Tabela 28. Przestępstwa stwierdzone przez Policję ogółem na 1000 mieszkańców w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego²⁶

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
POLSKA	22,6	20,8	19,5	-3,1
PODLASKIE	28,7	27,3	25,7	-3,0
SUBREGION BIELSKI	13,3	13,8	12,3	-1,0
Powiat bielski	13,1	13,4	11,6	-1,6
Powiat hajnowski	13,3	13,7	13,5	+0,2
Powiat siemiatycki	13,4	14,2	11,8	-1,6
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	13,5	12,9	14,1	+0,6
Powiat m. Łomża	19,4	17,8	29,5	+10,1
Powiat łomżyński	11,7	10,3	9,0	-2,7
Powiat grajewski	12,1	11,6	9,8	-2,2
Powiat kolneński	12,5	10,4	9,1	-3,4
Powiat wysokomazowiecki	10,6	11,5	11,8	+1,2
Powiat zambrowski	14,8	15,6	15,3	+0,5
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	14,7	13,6	14,1	-0,5
Powiat m. Białystok	18,1	17,3	16,7	-1,4
Powiat białostocki	11,3	9,9	11,6	+0,3
SUBREGION SUWALSKI	17,5	15,5	13,6	-4,0
Powiat m. Suwałki	22,8	20,3	19,5	-3,4
Powiat suwalski	17,7	13,0	12,3	-5,4
Powiat augustowski	20,8	16,2	14,7	-6,2
Powiat moniecki	9,4	9,9	9,3	-0,1
Powiat sejneński	18,2	14,2	14,1	-4,1
Powiat sokółski	16,2	19,5	11,4	-4,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

We wszystkich subregionach województwa (poza suwalskim) wzrósł wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw (najwyższy wzrost w subregionie białostockim: 7,5% w porównaniu do roku 2014). Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w subregionie bielskim (76,7%), natomiast najniższą w białostockim. Spośród powiatów największą wykrywalnością może pochwalić się powiat siemiatycki (80,8%; subregion bielski).

²⁶ Wskazana w tabeli 27. wartość współczynnika w poszczególnych subregionach to średnia wyliczona na podstawie wartości w powiatach należących do danego subregionu.

Tabela 29. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję (%) – ogółem w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego²⁷

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014 (p.p.)
POLSKA	65,2	64,7	66,5	+1,3
PODLASKIE	61,6	60,3	60,7	-0,9
SUBREGION BIELSKI	75,8	73,9	76,7	+0,9
Powiat bielski	75,4	72,8	78,4	+3,0
Powiat hajnowski	72,7	69,1	70,9	-1,8
Powiat siemiatycki	79,4	79,7	80,8	+1,4
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	71,8	69,8	76,1	+4,3
Powiat m. Łomża	64	63,6	78,3	+14,3
Powiat łomżyński	69,8	66,5	67,0	-2,8
Powiat grajewski	76,4	75,5	80,2	+3,8
Powiat kolneński	77,2	79,5	80,3	+3,1
Powiat wysokomazowiecki	69,6	65,8	78,1	+8,5
Powiat zambrowski	74	67,8	72,7	-1,3
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	58,75	60,4	66,3	+7,5
Powiat m. Białystok	56,3	59,4	62,3	+6,0
Powiat białostocki	61,2	61,4	70,3	+9,1
SUBREGION SUWAŃSKI	70,4	66,6	69,9	-0,5
Powiat m. Suwałki	59,7	53,5	62,4	+2,7
Powiat suwalski	71,6	63,1	67,6	-4,0
Powiat augustowski	76	67,9	68,7	-7,3
Powiat moniecki	77	71,4	77,7	+0,7
Powiat sejneński	69,4	62,7	70,9	+1,5
Powiat sokółski	68,8	81,1	72,1	+3,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

4.2. Przemoc domowa

²⁷ Wskazana w tabeli 28. wartość współczynnika w poszczególnych subregionach to średnia wyliczona na podstawie wartości w powiatach należących do danego subregionu.

Przemoc w rodzinie jest problemem trudnym do zdiagnozowania. Zdaniem specjalistów rozmiary i szkodliwość zjawisk związanych z przemocą w rodzinie wskazują, że jest to jeden ze szczególnie ważnych problemów społecznych w Polsce. Wymaga on podjęcia szerokiego, dobrze zorganizowanego i zaplanowanego na wiele lat programu przeciwdziałania. Najczęściej identyfikowanymi ofiarami przemocy w rodzinie są kobiety i dzieci. Istnieją jednak powody by sądzić, że przemoc rodzinna dotyczy także często mężczyzn, osób starszych i niepełnosprawnych.²⁸

Jak wynika z danych przedstawionych w poniższej tabeli to kobiety zdecydowanie częściej stają się ofiarami przemocy domowej. W roku 2016 stanowiły one 44,5% osób dotkniętych przemocą na terenie gmin oraz 65,1% osób dotkniętych przemocą na terenie powiatów. Przyjęty okres czasowy analizy jest zbyt krótki aby mówić o stałej tendencji. Widzimy natomiast, że w porównaniu do roku 2015 wzrosła liczba dzieci, które padły ofiarami przemocy w rodzinie. Ofiary przemocy najczęściej korzystają ze wsparcia socjalnego i psychologicznego.

Tabela 30. Liczba osób objętych przemocą w rodzinie w województwie podlaskim w latach 2014-2016

	2014		2015		2016	
	Podmiot odpowiedzialny		Podmiot odpowiedzialny		Podmiot odpowiedzialny	
	Powiat	Gmina	Powiat	Gmina	Powiat	Gmina
Liczba osób dotkniętych przemocą w rodzinie, w tym:	1 732	6 178	2 306	5 552	2 576	5 970
kobiet	bd	bd	1 820	2 830	1 677	2 655
mężczyzn	bd	bd	312	1 619	197	1 743
dzieci	bd	bd	174	1 103	702	1 572
Liczba osób objętych pomocą w formie poradnictwa, w tym	1 582	5 217	2 236	3 864	2 131	4 170
medycznego	6	65	0	113	0	74
psychologicznego	695	760	762	1 081	667	839
prawnego	583	480	470	654	281	601
socjalnego	306	4 342	1 467	2 579	1 137	3 001
zawodowego i rodzinnego	266	287	229	357	283	525

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów: „Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie” za okres 2014-2016

W roku 2017 w województwie podlaskim działało 17 podmiotów (po jednym w każdym powiecie) realizujących programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Celem tego typu programów jest wprowadzenie zmian w postawach i zachowaniach osób stosujących przemoc w rodzinie, w kierunku zmniejszenia ryzyka dalszego występowania przemocy, zwiększenie poziomu samokontroli oraz rozwijania zdolności konstruktywnego współżycia w rodzinie.

²⁸ „Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020”, Warszawa, 2014 rok

W tym okresie realizację programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie podjęło 15 podlaskich jednostek. Do udziału w programach przystąpiło ogółem 271 osób (6 kobiet, 265 mężczyzn), a ukończyło je 195 (4 kobiety, 191 mężczyzn).²⁹ Rok wcześniej liczba uczestników wyniosła 182 (ukończyło 133). Biorąc pod uwagę lata 2014-2017 to rok 2017 był rekordowy jeśli chodzi o liczbę osób, które objęto tego typu programami. W większości byli to mieszkańcy subregionu suwalskiego, którzy stanowili 52% wszystkich uczestników.

Tabela 31. Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie uczestniczących w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych w latach 2014-2017 w województwie podlaskim

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2017
PODLASKIE (osoby, które ukończyły pełny cykl)	233 (150)	256 (215)	182 (133)	271 (195)
SUBREGION BIELSKI	16	5	28	38
Powiat bielski	6	-	12	10
Powiat hajnowski	10	-	10	15
Powiat siemiatycki	-	5	6	13
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	80	77	57	55
Powiat m. Łomża	29	30	30	15
Powiat łomżyński	15	9	13	15
Powiat grajewski	-	8	-	6
Powiat kolneński	6	-	-	6
Powiat wysokomazowiecki	15	15	-	-
Powiat zambrowski	15	15	14	13
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	39	47	31	47
Powiat m. Białystok	39	36	31	40
Powiat białostocki	-	11	-	7
SUBREGION SUWALSKI	98	127	66	141
Powiat m. Suwałki	12	24	24	26
Powiat suwalski	43	63	12	61
Powiat augustowski	12	-	-	10
Powiat moniecki	10	14	8	20
Powiat sejneński	11	12	11	14
Powiat sokólski	10	14	11	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku, dostępnych pod linkiem:

<https://www.bialystok.uw.gov.pl/NR/rdonlyres/8F0B1D24-E190-4C59-AEE2-B68E15DD5FC2/0/LICZBASPRAWC%C3%93WWPOSZCZEG%C3%93LNYCHLATACH.pdf>
(dostęp z dnia 28.04.2018)

²⁹ „Realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie w województwie podlaskim w okresie 01.01.2017 – 31.12.2017 r.”, Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok, 2018 rok

Procedura „Niebieskie Karty” to instytucjonalne narzędzie służące do przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Nowelizacja ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (z dnia 10 czerwca 2010 roku Dz.U. Nr 125 poz. 842), która weszła w życie w sierpniu 2017 roku definiuje tę procedurę następująco: „Procedura „Niebieskiej Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie.”³⁰

Wszczęcie procedury następuje poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta A” przez przedstawiciela jednego z pięciu podmiotów: policji, pomocy społecznej, oświaty, ochrony zdrowia, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych. Wypełnienie formularza „Niebieska Karta A” powinno odbywać się w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że została dotknięta przemocą w rodzinie, która otrzymuje od osoby wszczynającej procedurę formularz „Niebieska Karta B”, zawierający podstawowe informacje dotyczące zjawiska przemocy w rodzinie oraz wskazanie miejsc, do których osoba doznająca przemocy może się zwrócić po pomoc, właściwych ze względu na jej miejsce zamieszkania. W trakcie spotkania z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że została dotknięta przemocą w rodzinie wypełnia się formularz „Niebieska Karta C”, zawierający plan pomocy rodzinie, a w czasie spotkania z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie wypełnia się formularz „Niebieska Karta D” (spotkanie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej).³¹

W województwie podlaskim w roku 2017 procedurę „Niebieskiej Karty” realizowano w 4 443 rodzinach (procedura została wszczęta w tym okresie w 3 284 rodzinach). Ogółem wypełniono 4 093 formularze „Niebieska Karta – A”, z czego 3 378 to karty wszczynające nową procedurę. Jak co roku większość formularzy została sporządzona przez Policję, a w drugiej kolejności, przez pracowników pomocy społecznej. W ramach realizowanych na terenie województwa procedur „Niebieskie Karty”, wypełniono 2 855 formularzy „Niebieska Karta – C” zawierających diagnozę sytuacji oraz indywidualny plan pomocy osobom, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie. Sporządzono również 2 300 formularzy „Niebieska Karta – D”. Procedura została zakończona w 2 061 rodzinach (w 2/3 przypadków na skutek ustania przemocy).

W porównaniu do lat ubiegłych wzrosła liczba sporządzonych formularzy (A, C, D), liczba rodzin wobec których wszczęto procedurę oraz ogólna liczba rodzin objętych procedurą „Niebieskie Karty”. W każdym przypadku widzimy, że liczby odnotowane w roku 2016 były niższe niż w 2015, by w okresie sprawozdawczym styczeń-grudzień 2017 ponownie wzrosnąć. Spada natomiast liczba rodzin, w których procedura zostaje zakończona.

³⁰ <http://www.niebieskalinia.info/index.php/zadania-sluzb/59-rozporzadzenie-w-sprawie-procedury-niebieskie-karty-komentarz> (dostęp z dnia 29.04.2018)

³¹ „Przewodnik po procedurze Niebieskie Karty dla osób zajmujących się pomaganiem osobom w sytuacji występowania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym”, G. Wrona; opracowanie wykonane na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice 2013 rok

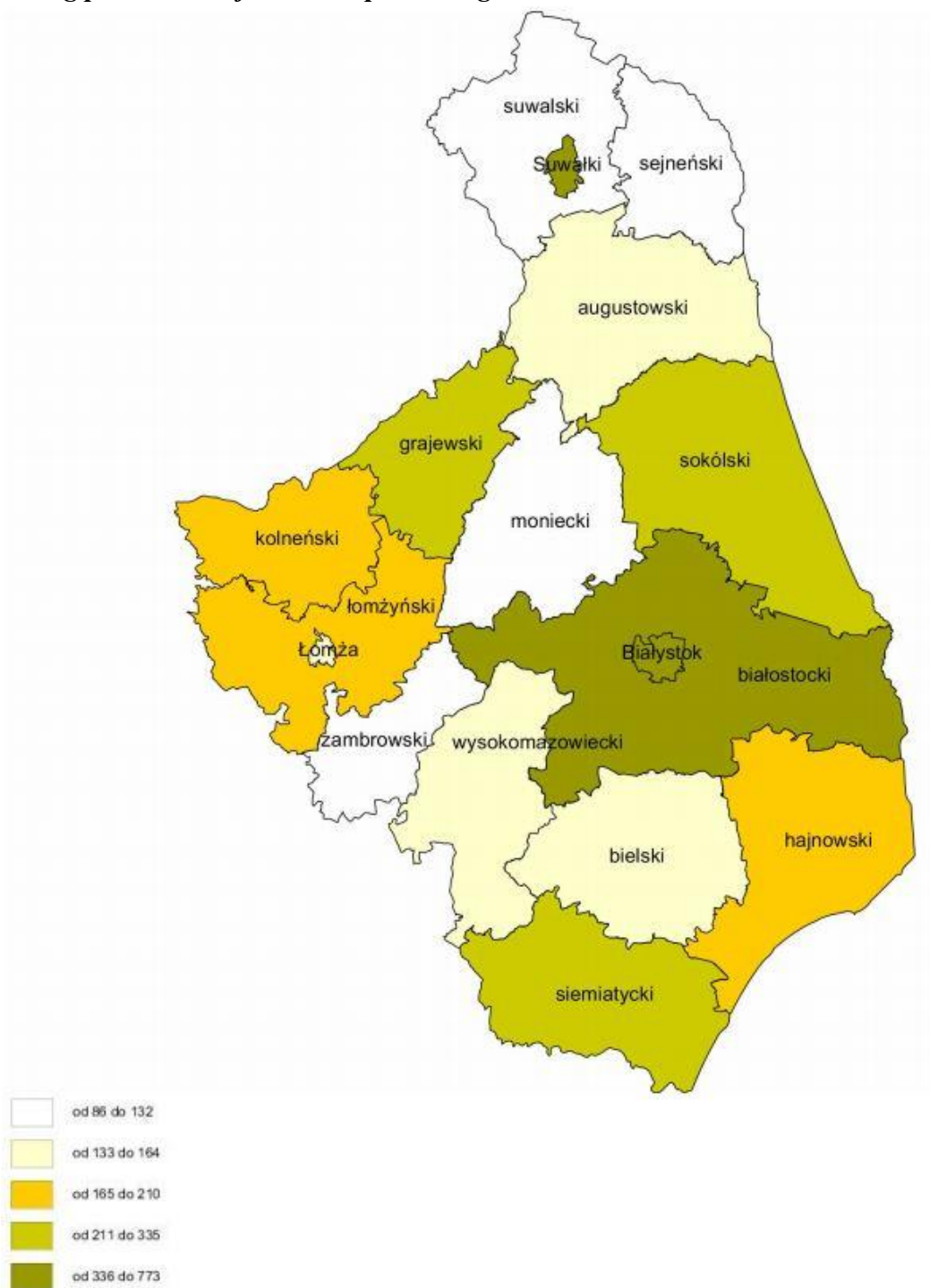
Tabela 32. Realizacja procedury Niebieskie Karty w województwie podlaskim w latach 2015-2017

	2015	2016	2017
Sporządzonych ogółem formularzy „Niebieska Karta – A”	3 989	3 650	4 093
Policja	3 591	3 336	3 747
Pracownicy pomocy społecznej	327	241	261
Oświata	44	41	41
KRPA	18	24	38
Ochrona zdrowia	9	8	6
Liczba rodzin w których wszczęto procedurę	3 216	2 978	3 284
Liczba rodzin objętych procedurą	5 005	4 377	4 443
Sporządzonych formularzy „Niebieska Karta – C”	2 913	2 608	2 855
Sporządzonych formularzy „Niebieska Karta – D”	2 365	2 203	2 300
Zakończenie procedury	3 517	3 172	3 124
Na skutek ustania przemocy w rodzinie	2 463	2 233	2 061
Po rozstrzygnięciu o braku zasadności podejmowania działań.	1 054	939	1 063

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów: „Działalność zespołów interdyscyplinarnych oraz realizacja procedury „Niebieskie Karty” w woj. podlaskim za lata 2015-2017

Na poniższym rysunku zaprezentowano rozkład przestrzenny wszystkich formularzy „Niebieska Karta – A” wypełnionych w roku 2017 w ujęciu powiatowym. Widoczna jest koncentracja na trzech obszarach: powiecie m. Białystok i białostockim (które tworzą subregion białostocki) oraz powiecie m. Suwałki. Negatywnie odznaczają się również powiaty: grajewski (subregion łomżyński), sokólski (subregion suwalski) i siemiatycki (subregion bielski). Najmniej formularzy NK-A sporządzono przez jednostki z powiatów: suwalskiego, sejneńskiego, monieckiego (należących do subregion suwalskiego) oraz zambrowskiego (subregion łomżyński).

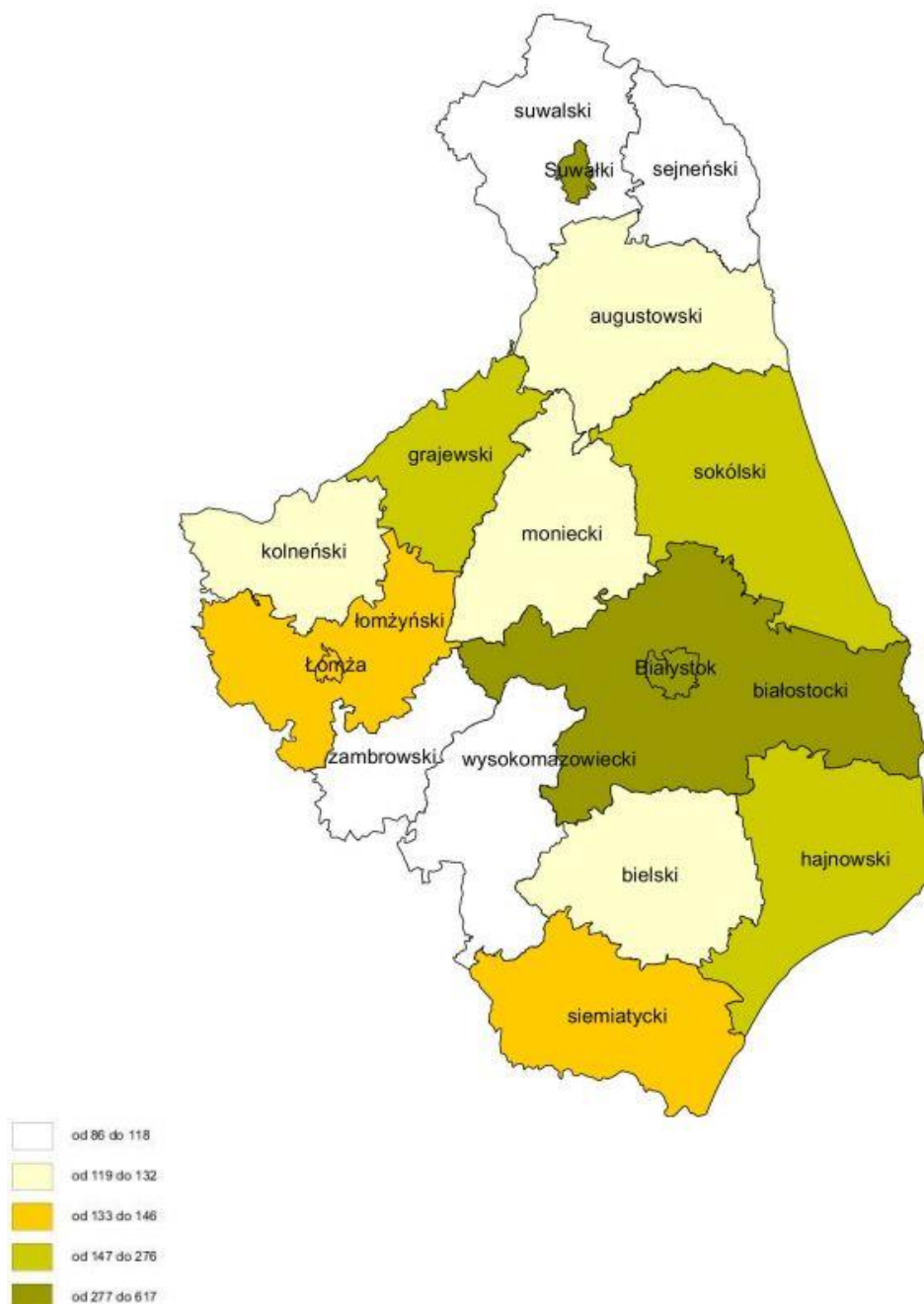
Rysunek 1. Liczba wszystkich formularzy "Niebieska Karta A" wypełnionych w roku 2017; dane według powiatów województwa podlaskiego

Źródło: „Działalność zespołów interdyscyplinarnych oraz realizacja procedury „Niebieskie Karty” w woj. podlaskim w okresie I-XII 2017 r.”, Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok, 2018 rok

Zbliżony układ widoczny jest gdy weźmiemy pod uwagę liczbę formularzy „Niebieska Karta – A” wszczynających procedurę: koncentracja na tych samych trzech obszarach (powiat m. Białystok, białostocki, powiat m. Suwałki), najmniejsza liczba formularzy sporządzona została w powiatach: suwalskim, sejneńskim, zambrowskim oraz wysokomazowieckim.

Rysunek 2. Liczba formularzy "Niebieska Karta A" WSZCZYNAJĄCYCH procedurę wypełnionych w roku 2017; dane według powiatów województwa podlaskiego

Źródło: „Działalność zespołów interdyscyplinarnych oraz realizacja procedury „Niebieskie Karty” w woj. podlaskim w okresie I-XII 2017 r.”, Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok, 2018 rok

4.3. Podsumowanie i główne wnioski

Województwo podlaskie jest jednym z najbezpieczniejszych w kraju, biorąc pod uwagę liczbę stwierdzonych przestępstw w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Tak jak w całej Polsce najczęściej stwierdzanymi były przestępstwa kryminalne, a ogólna liczba stwierdzonych tu przestępstw maleje. Według ostatnich danych (2016 rok) w województwie podlaskim wykryto sprawców 69,8% przestępstw (więcej niż w latach poprzednich), co uplasowało województwo na 7. pozycji w kraju.

Największa liczba przestępstw stwierdzana była w subregionie największym, czyli białostockim, a najmniejsza w najmniejszym, tj. subregionie bielskim (biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców). Pierwszy z wymienionych charakteryzował najwyższy w województwie odsetek przestępstw kryminalnych oraz najmniejszy odsetek zdarzeń drogowym i najniższy wskaźnik wykrywalności, podczas gdy w subregionie bielskim było dokładnie na odwrót. Subregion białostocki (wraz z miastem Suwałki) jest również miejscem koncentracji rodzin, dla których w roku 2017 wypełniono formularz Niebieska Karta – A (liczba wypełnionych formularzy w ogóle oraz wszczynających postępowanie).

Największy udział przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz przeciwko rodzinie i opiece widzimy w subregionie suwalskim. Mieszkańcy tego subregionu w roku 2017 stanowili połowę wszystkich uczestników programów korekcyjno-edukacyjnych skierowanych do osób stosujących przemoc w rodzinie.

Pod względem bezpieczeństwa na drogach pozytywnie wyróżniają się miasta na prawach powiatu, w których to odsetki zdarzeń drogowych są dość niskie. Należy pamiętać, że wniosek ten oparty jest na odnotowanych wielkościach wskaźników, nie zaś na liczbach bezwzględnych, ponieważ te najczęściej wynikają z liczby mieszkańców danego obszaru, co z kolei przekłada się na większą liczbę potencjalnych sprawców przestępstw (stąd np. duży udział rodzin zamieszkałych subregion białostocki, w ogóle rodzin, co do których zachodzi podejrzenie o wystąpieniu przemocy). Grupą, do której należy kierować intensywne działania profilaktyczne związane z bezpieczeństwem na drogach są kierujący pojazdami, bo to oni są najczęstszymi ofiarami śmiertelnymi wypadków drogowych.

Zdarzenia o charakterze kryminalnym są szczególnym problemem w Łomży. Na obszarze miasta ich udział w ogóle przestępstw przekroczył w 2016 roku 70%. Ponadto w subregionie łomżyńskim jako jedynym wzrosła liczba stwierdzonych przestępstw w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, a samo miasto Łomża wyróżnia się wysoką wartością tego wskaźnika.

Ofiarami przemocy domowej zdecydowanie częściej są kobiety, a co za tym idzie w programach korekcyjno-edukacyjnych skierowanych do osób stosujących przemoc w rodzinie uczestniczą głównie mężczyźni (w roku 2017 stanowili 97,8% uczestników).

Zjawisko przemocy w rodzinie jest w województwie podlaskim problemem narastającym. W roku 2017 wzrosła liczba sporządzonych formularzy procedury „Niebieskiej Karty” (formularzy A, C, D), liczba rodzin wobec których wszczęto procedurę „Niebieskiej Karty” oraz ogólna liczba rodzin objętych procedurą. Spada natomiast liczba rodzin, w których procedura zostaje zakończona. Rok 2017 był także rekordowy jeśli chodzi o liczbę osób,

które objęto programami korekcyjno-edukacyjnymi. Jak już wspomniano obszarami najbardziej zagrożonymi są subregion białostocki oraz miasto Suwałki.

5. Pomoc społeczna

5.1. Korzystający z pomocy i wsparcia pomocy społecznej

Liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności wyniosła w Polsce w 2016 roku 417,6. Było to o 69,3 osób mniej niż w roku 2014. W województwie podlaskim było to 533,1 (74,2 mniej niż dwa lata wcześniej), czyli o 115,5 więcej niż średnia dla kraju.

Najszybszy spadek wartości tego wskaźnika (w okresie 2014-2016) miał miejsce w województwie warmińsko-mazurskim, zaś najwolniejszy w województwie opolskim.

Niezmiennie województwem, w którym liczba osób otrzymujących świadczenia pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. jest wspomniane już warmińsko-mazurskie (w roku 2016 było to 295,5 więcej niż w skali kraju), a obszarem na którym wartość omawianego wskaźnika jest najniższa - śląskie (105 osób mniej niż w Polsce).

Tabela 33. Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności w latach 2014-2016; dane według województw

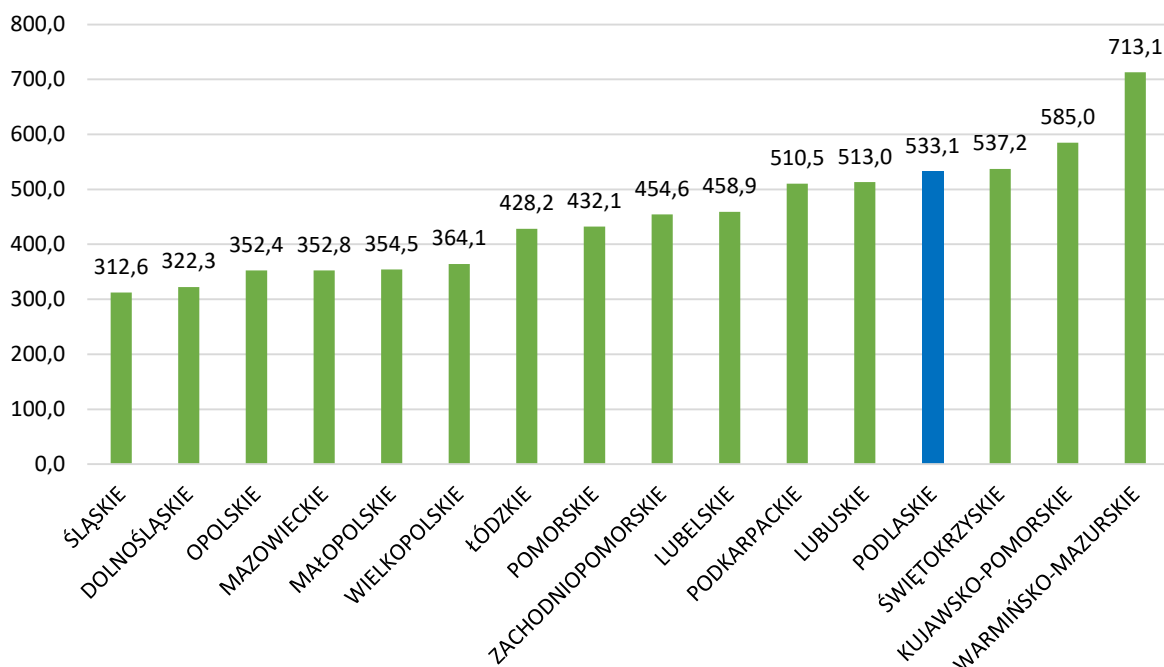
Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
POLSKA	486,9	460,13	417,6	-69,3
DOLNOŚLĄSKIE	390,1	357,62	322,3	-67,8
KUJAWSKO-POMORSKIE	692,1	649,4	585,0	-107,1
LUBELSKIE	534,2	510,2	458,9	-75,3
LUBUSKIE	600,9	568,3	513,0	-87,9
ŁÓDZKIE	487,9	461,3	428,2	-59,7
MAŁOPOLSKIE	401,0	386,5	354,5	-46,5
MAZOWIECKIE	402,9	384,8	352,8	-50,1
OPOLSKIE	397,3	372,8	352,4	-44,9
PODKARPACKIE	596,9	568,5	510,5	-86,4
PODLASKIE	607,3	579,9	533,1	-74,2
POMORSKIE	501,7	475,6	432,1	-69,6
ŚLĄSKIE	366,6	347,4	312,6	-54,0
ŚWIĘTOKRZYSKIE	632,7	605,0	537,2	-95,5
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	837,3	782,4	713,1	-124,2
WIELKOPOLSKIE	433,0	405,1	364,1	-68,9
ZACHODNIOPOMORSKIE	542,7	501,8	454,6	-88,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Według danych za rok 2016 liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności w sześciu województwach była mniejsza niż

średnia dla kraju. Województwo podlaskie plasowało się na czwartej pozycji pod względem liczby mieszkańców otrzymujących takie świadczenia.

Wykres 37. Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności w roku 2016; dane według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak wynika z danych podlaskich ośrodków pomocy społecznej oraz powiatowych centrów pomocy rodzinie w roku 2016 z pomocy i wsparcia skorzystało 8,9% mieszkańców województwa. Było to o 0,6 p.p. mniej niż w roku 2015 (7 377 osób mniej) i 0,4 p.p. mniej niż dwa lata wcześniej (5 080 osób mniej).

Ze wsparcia instytucji pomocy społecznej najczęściej (największe odsetki korzystających w ogóle ludności) korzystają mieszkańcy subregionów bielskiego oraz suwalskiego (w roku 2016 było to odpowiednio 11,9 i 11,2%). Najrzadziej natomiast zamieszkujący obszar subregionu białostockiego (6,6% w 2016 roku). Uwzględniając analizowany okres czasowy odsetek ludności korzystającej z pomocy społecznej spadał w subregionach białostockim i suwalskim, natomiast rósł w bielskim.

W ujęciu powiatowym najwyższe odsetki ludności otrzymującej pomoc widzimy w powiatach hajnowskim (subregion bielski) oraz monieckim (subregion suwalski), gdzie w 2016 roku było to odpowiednio 15,5% i 14%. W obu przypadkach wartości te wzrastały w latach 2014-2016. Na drugim biegunie znajdują się powiat m. Łomża oraz powiat m. Białystok, gdzie z pomocy społecznej korzystało odpowiednio 4,1% i 4,9% mieszkańców. Odsetki te z roku na rok malały.

Tabela 34. Osoby, które w latach 2014-2016 skorzystały z pomocy i wsparcia OPS i PCPR; dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	2014			2015			2016		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3
PODLASKIE	1 194 965	110 630	9,3%	1 191 918	112 927	9,5%	1 188 806	105 550	8,9%
SUBREGION BIELSKI	149 952	14 709	9,8%	148 580	17 949	12,1%	147 201	17 470	11,9%
Powiat bielski	57 599	5 932	10,3%	57 144	6 581	11,5%	56 562	6 497	11,5%
Powiat hajnowski	45 415	4 403	9,7%	44 957	6 928	15,4%	44 567	6 887	15,5%
Powiat siemiatycki	46 938	4 374	9,3%	46 479	4 440	9,6%	46 072	4 086	8,9%
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	306 461	26 147	8,5%	305 375	27 298	8,9%	304 171	25 901	8,5%
Powiat m. Łomża	62 711	2 843	4,5%	62 779	2 656	4,2%	62 737	2 595	4,1%
Powiat łomżyński	51 860	4 867	9,4%	51 610	4 935	9,6%	51 439	4 828	9,4%
Powiat grajewski	48 916	6 259	12,8%	48 643	6 028	12,4%	48 357	6 057	12,5%
Powiat kolneński	39 555	3 701	9,4%	39 369	4 188	10,6%	39 162	3 902	10,0%
Powiat wysokomazowiecki	58 793	5 739	9,8%	58 519	5 242	9,0%	58 177	4 851	8,3%
Powiat zambrowski	44 626	2 738	6,1%	44 455	4 249	9,6%	44 299	3 668	8,3%
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	440 260	33 347	7,6%	440 689	32 674	7,4%	441 504	29 158	6,6%
Powiat m. Białystok	295 282	21 098	7,1%	295 459	16 280	5,5%	295 987	14 635	4,9%
Powiat białostocki	144 978	12 249	8,4%	145 230	16 394	11,3%	145 517	14 523	10,0%
SUBREGION SUWAŃSKI	298 292	36 427	12,2%	297 274	35 006	11,8%	295 930	33 021	11,2%
Powiat m. Suwałki	69 317	8 869	12,8%	69 316	7 968	11,5%	69 370	6 167	8,9%
Powiat suwalski	35 924	4 210	11,7%	35 929	4 117	11,5%	35 932	3 666	10,2%
Powiat augustowski	59 558	8 420	14,1%	59 374	7 141	12,0%	59 103	6 954	11,8%
Powiat moniecki	42 077	4 366	10,4%	41 817	4 685	11,2%	41 544	5 814	14,0%
Powiat sejneński	20 891	2 293	11,0%	20 778	2 252	10,8%	20 606	2 069	10,0%
Powiat sokólski	70 525	8 269	11,7%	70 060	8 843	12,6%	69 375	8 351	12,0%

1 – Liczba mieszkańców ogółem

2 – Liczba osób, którym udzielono pomocy i wsparcia

3 – Odsetek mieszkańców, którzy korzystali ze wsparcia OPS-ów i PCPR-ów w danym roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowań: „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2014”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2015 rok; „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2015”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2016 rok; „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2016”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

W roku 2016 podlaskie jednostki pomocy społecznej przyznały świadczenia 64 555 mieszkańcom (stanowi to 61% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia). Było to o 5 399 osób mniej niż rok wcześniej i 8 013 mniej niż dwa lata wcześniej. Aż 63% tych

osób to beneficjenci korzystający ze świadczeń pomocy społecznej długotrwale. Odsetek ten wzrósł, w 2015 roku wynosił 60,3%, natomiast w 2014 - 57,8%. Pomoc i wsparcie w formie świadczeń bez względu na rodzaj i formę, liczbę świadczeń oraz źródło finansowania otrzymały 41 182 rodziny, zaś liczba osób w tych rodzinach wyniosła 102 311. W porównaniu do lat ubiegłych obie liczby zmalały. Co roku świadczenia częściej przyznawane są kobietom (w roku 2016 - 53,8%), a biorąc pod uwagę wiek, większość beneficjentów stanowią osoby w wieku produkcyjnym (w roku 2016 było to 44,7%).

Według danych za rok 2016 podlaskie jednostki pomocy społecznej przyznały pomoc w formie świadczeń pieniężnych 37 659 mieszkańcom województwa. Było to 4 050 osób mniej niż rok wcześniej i 6 407 mniej niż w 2014 roku. Zmniejszyła się również liczba rodzin pobierających świadczenia pieniężne oraz osób w tych rodzinach (w porównaniu do roku 2014 o 12,4% i 19,4%).

Jak wynika z danych prezentowanych w Ocenie zasobów pomocy społecznej, co roku dominującą formą pomocy pieniężnej są zasiłki celowe³². W roku 2016 stanowiły one 48,4% przyznanej pomocy finansowej (26 073 świadczenia na łączną kwotę 25,3 mln złotych). Zasiłki okresowe stanowiły 42,1%, natomiast zasiłki stałe pozostałe - 9,5%.³³

Świadczeniami niepieniężnymi (w postaci specjalistycznych usług opiekuńczych, schronienia, posiłków, ubrań, sprawienia pogrzebu itp.) w 2016 roku wsparto 32 177 osób. W porównaniu do stanu sprzed dwóch lat liczba beneficjentów spadła o 11%, natomiast liczba rodzin korzystających z takiej pomocy o 8,9% (liczba osób w rodzinach o 13,1%). Niezmiennie najczęściej udzielano pomocy w formie posiłków. W roku 2016 wsparto nimi prawie 29 tys. osób (w tym 26,6 tys. dzieci), którym przyznano ponad 3,8 mln świadczeń, na łączną kwotę 15,5 mln złotych.

Tabela 35. Dane liczbowe o osobach i rodzinach, którym przyznano świadczenia pieniężne i niepieniężne w latach 2014-2016

	2014	2015	2016
Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie			
Liczba osób	72 586	69 954	64 555
w tym długotrwale korzystające	41 938	42 205	40 661
Liczba rodzin	45 960	43 857	41 182
Liczba osób w rodzinach	121 113	113 449	102 311
Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie pieniężne			
Liczba osób	44 066	41 709	37 659
Liczba rodzin	37 443	35 289	32 784
Liczba osób w rodzinach	91 398	84 371	73 652
Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie niepieniężne			

³² Jest to świadczenie fakultatywne przyznawane na zaspokojenie niezbędnej potrzeby bytowej, a w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu. Źródło: <https://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/formy-udzielanej-pomocy/zasilki-celowe/>

³³ Na podstawie „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2016 roku”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

Liczba osób	36 174	34 967	32 177
Liczba rodzin	21 045	20 433	19 175
Liczba osób w rodzinach	76 665	72 276	66 587

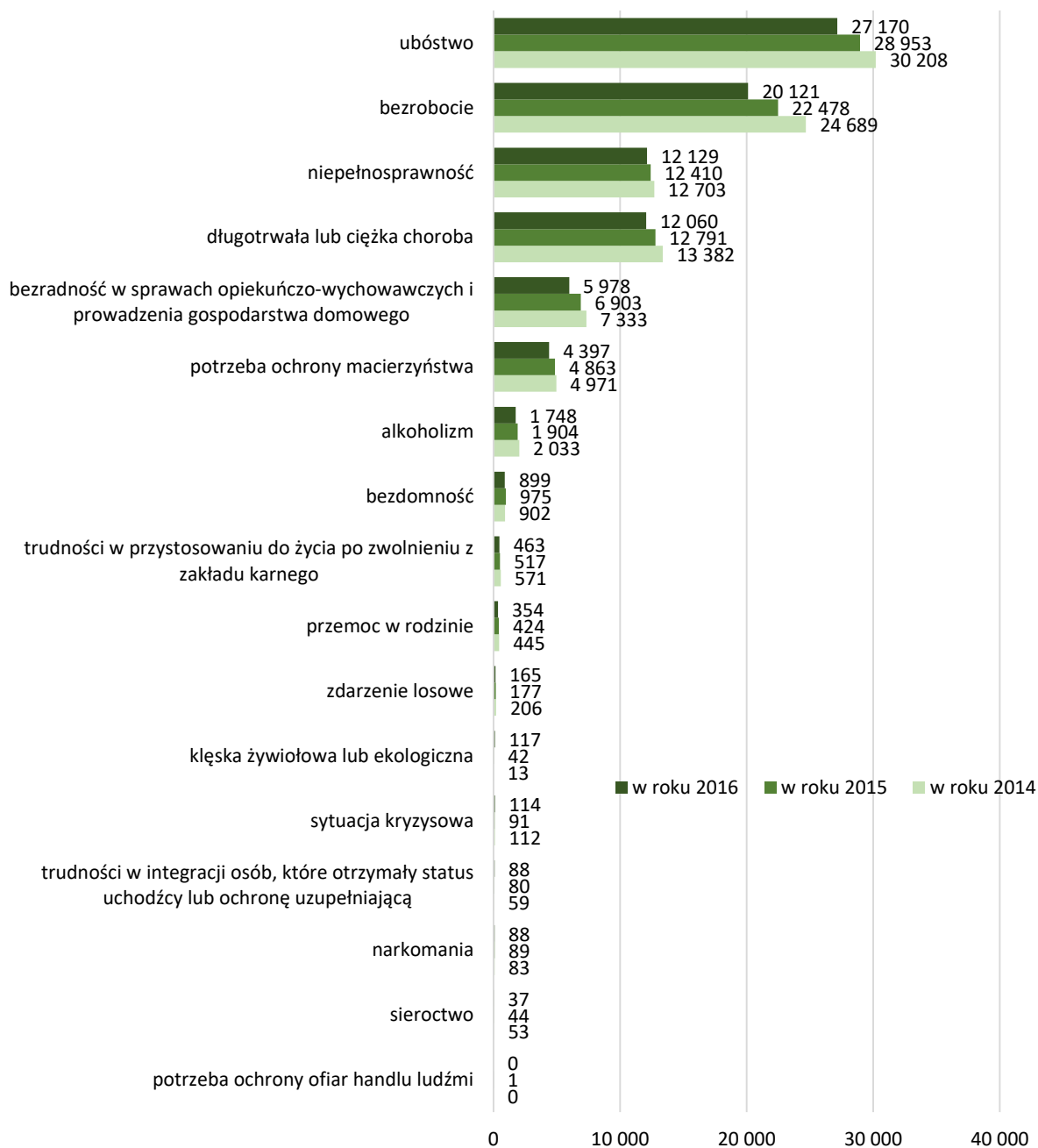
Źródło: „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2016”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

Niezmiennie najczęstszym powodem korzystania z pomocy społecznej w województwie podlaskim jest ubóstwo (wykres 38.). W 2016 roku wydano niespełna 27,2 tys. decyzji o przyznaniu pomocy z tej przyczyny, co stanowiło 31,6% wszystkich decyzji o udzieleniu pomocy (w roku 2015 było to 31,2%, natomiast w 2014 - 30,9%).

Drugą w kolejności najczęstszą przyczyną przyznawania pomocy jest bezrobocie. W roku 2016 wydano łącznie ponad 20,1 tys. decyzji (23,4% wszystkich decyzji). Na kolejnych pozycjach znajdują się: niepełnosprawność (14,1% wszystkich wydanych decyzji) oraz długotrwała lub ciężka choroba (14% wszystkich wydanych decyzji).

Na terenie województwa podlaskiego w roku 2016 funkcjonowało łącznie 301 placówek szeroko rozumianej pomocy społecznej (tabela 35.). Było to o 27 więcej niż w roku 2015 oraz 30 więcej niż dwa lata wcześniej. W stosunku do roku poprzedniego wzrosła liczba ośrodków wsparcia, dziennych domów pomocy, noclegowni, schronisk i domów dla osób bezdomnych, klubów samopomocy, jednostek specjalistycznego poradnictwa, placówek wsparcia dziennego, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz zakładów aktywności zawodowej. Wzrosła liczba miejsc w placówkach oraz osób z nich korzystających. Tym samym, rosła również roczne koszty prowadzenia i utrzymania placówek. W roku 2016 wyniosły łącznie 181,2 mln złotych (4,5% więcej niż rok wcześniej). Połowa tej kwoty była przeznaczona na funkcjonowanie domów pomocy społecznej.

Wykres 38. Powody przyznania pomocy rodzinie (na podstawie decyzji) w województwie podlaskim w latach 2014-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Tabela 36. Wybrane instytucje pomocy społecznej funkcjonujące w województwie podlaskim w latach 2014-2016

	Liczba placówek			Liczba miejsc			Liczba korzystających			Roczny koszt prowadzenia i utrzymania placówki (zł)		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Ośrodki wsparcia	72	70	82	2 489	2 408	2 738	16 183	4 615	9 711	28 453 809	29 024 450	33 162 499
Dzienne domy pomocy	2	2	3	280	280	315	707	698	693	3 138 134	3 140 729	3 337 415
Noclegownie, schroniska i domy dla osób bezdomnych	10	12	14	414	507	600	1 358	1 574	5 569	1 062 595	1 060 294	2 206 691
Kluby samopomocy	10	11	13	155	175	185	339	372	371	630 997	640 228	792 333
Domy pomocy społecznej	21	21	21	2 301	2 325	2 329	2 506	2 583	2 581	80 785 919	86 977 031	90 086 084
Mieszkania chronione	19	19	19	60	60	60	53	50	44	132 394	128 057	127 296
Ośrodki interwencji kryzysowej	6	6	6	44	41	44	415	995	2 014	1 437 273	1 596 180	1 478 324
Jednostki specjalistycznego poradnictwa	17	17	20	x	x	x	3 448	2 777	2 588	2 939 903	3 112 967	2 482 601
Placówki wsparcia dziennego	53	53	60	1 506	1 412	1 582	1 627	1 535	1 641	5 225 984	5 547 042	5 191 484
Placówki opiekuńczo – wychowawcze	24	25	26	455	465	479	602	648	539	23 500 861	23 865 814	22 539 095
Centra integracji społecznej	7	9	7	x	x	x	212	238	33	2 463 122	2 323 757	1 808 770
Kluby integracji społecznej	3	2	1	x	x	x	250	108	13	584 605	214 282	128 030
Warsztaty terapii zajęciowej	25	25	25	x	x	x	852	885	898	13 561 254	14 212 298	15 084 705
Zakład aktywności zawodowej	2	2	4	x	x	x	53	79	109	744 318	1 573 609	2 794 278

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowań: „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2014”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2015 rok; „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2015”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2016 rok; „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2016”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

5.2. Ubóstwo

Ubóstwo jest jednym z najpoważniejszych problemów społecznych nie tylko w Polsce ale również w skali całego świata. Jest to pojęcie wieloznaczne, niejasne i mierzone na wiele różnych sposobów. Najogólniej ujmując termin ubóstwa odnosi się do sytuacji niemożności zaspokojenia potrzeb ze względu na niedostateczne dochody i niewystarczające środki finansowe, którymi dysponuje jednostka, rodzina czy też gospodarstwo domowe. Innymi słowy brak środków materialnych na zaspokojenie podstawowych potrzeb jednostki: pożywienie, odzież czy też mieszkanie. Ubóstwo powoduje wiele niekorzystnych zjawisk, takich jak degradacja biologiczna i społeczna ubogich oraz ich rodzin, a także rodzi zachowania patologiczne tj.: alkoholizm, narkomanię czy przestępczość. Eliminowanie przyczyn ubóstwa oraz przeciwdziałanie jego skutkom staje się wyzwaniem polityki społecznej w każdym państwie.³⁴

Ubóstwo w różnym stopniu dotyka poszczególne grupy ludności, jednak społeczna i terytorialna mapa zagrożenia ubóstwem w Polsce nie zmienia się istotnie od lat. Grupami szczególnie narażonymi na doświadczanie ubóstwa skrajnego były w 2016 roku gospodarstwa osób utrzymujących się z tzw. niezarobkowych źródeł (w tym przede wszystkim świadczeń społecznych innych niż emerytury i renty), gospodarstwa domowe rolników i rencistów, rodziny wielodzietne (z trojgiem lub większą liczbą dzieci na utrzymaniu), dzieci w wieku 0-17 lat, gospodarstwa z głową gospodarstwa posiadającą wykształcenie co najwyżej gimnazjalne, a także gospodarstwa z osobami niepełnosprawnymi. Biorąc pod uwagę terytorialne zróżnicowania zasięgu ubóstwa, częściej niż przeciętnie biedy doświadczali mieszkańcy wsi i małych miast. Należy zauważyć, iż w okresie 2015-2016 zaobserwowano zmniejszenie się zasięgu ubóstwa we wszystkich wymienionych grupach.³⁵

Skala ubóstwa rozpatrywana w kontekście poszczególnych województw jest bardzo zróżnicowana (tabela 36.). W 2016 roku najwyższą stopę ubóstwa odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim (9%), podkarpackim (8,8%), lubelskim (7,8%), świętokrzyskim (7,5%) i wielkopolskim (7,5%). Najniższą wartość wskaźnika ubóstwa skrajnego zaobserwowano natomiast w województwach: lubuskim (2,2%), łódzkim (2,7%), dolnośląskim (2,9%), śląskim (3%) i mazowieckim (3,2%). Średnia dla całego kraju wyniosła 4,9%, a więc była mniejsza niż w latach ubiegłych. Skala ubóstwa w województwie podlaskim wyniosła 4,2%, co uznać należy za zjawisko pozytywne. Tym bardziej jeśli zwrócimy uwagę, że zaledwie dwa lata wcześniej ubóstwo dotknęło prawie 11% mieszkańców tego obszaru.

³⁴ „Analiza poziomu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2015-2016”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

³⁵ Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2016 r." Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2016 rok

Tabela 37. Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 2014-2016

Jednostka terytorialna	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej								
	Granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) ³⁶			Relatywnej granicy ubóstwa ³⁷			Ustawowej granicy ubóstwa ³⁸		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
POLSKA	7,4	6,5	4,9	16,2	15,5	13,9	12,2	12,2	12,7
DOLNOŚLĄSKIE	5,6	4,0	2,9	12,0	11,9	10,5	8,8	9,5	9,2
KUJAWSKO-POMORSKIE	9,5	6,3	5,4	20,2	15,9	13,8	15,6	12,5	13,8
LUBELSKIE	8,2	8,6	7,8	17,1	19,2	18,5	12,8	14,9	17,2
LUBUSKIE	7,8	4,8	2,2	17,4	13,5	9,0	13,3	11,4	8,8
ŁÓDZKIE	5,4	5,4	2,7	13,1	12,3	9,3	9,4	10,3	9,1
MAŁOPOLSKIE	6,6	8,4	5,3	16,9	18,4	16,9	12,1	14,3	16,1
MAZOWIECKIE	5,2	4,1	3,2	11,4	10,3	10,1	8,1	8,3	8,5
OPOLSKIE	8,0	6,5	5,2	14,0	13,7	10,6	10,5	10,6	10,3
PODKARPACKIE	8,7	9,3	8,8	21,1	21,0	22,3	15,3	17,1	21,3
PODLASKIE	10,9	7,8	4,2	23,9	19,1	17,0	18,0	13,4	14,7
POMORSKIE	6,5	8,6	4,3	14,8	16,8	12,5	11,6	13,6	11,5
ŚLĄSKIE	4,7	3,4	3,0	11,9	10,7	10,3	8,9	7,8	9,0
ŚWIĘTOKRZYSKIE	12,2	11,3	7,5	22,6	24,4	19,6	17,2	18,6	18,7
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	14,8	12,5	9,0	26,0	25,0	20,3	21,0	21,1	18,6
WIELKOPOLSKIE	10,1	8,9	7,5	21,7	20,8	18,5	16,4	16,7	16,6
ZACHODNIOPOMORSKIE	7,2	3,6	4,0	15,3	10,7	11,8	12,0	8,1	9,7

Źródło: „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2016 r.” Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2017 rok

Jak już wspomniano ubóstwo niezmiennie jest głównym powodem przyznawania pomocy społecznej. W roku 2016 podlaskie jednostki wydały niespełna 27,2 tys. decyzji o przyznaniu pomocy właśnie z tej przyczyny, co stanowiło 31,6% wszystkich decyzji o udzieleniu pomocy. W porównaniu do roku 2014 było to o 3,6 tys. decyzji mniej (spadek o 10,1%). Tendencja spadkowa w tym zakresie widoczna jest również w skali kraju, co jest ściśle powiązane z wcześniej opisaną, zmniejszającą się skalą ubóstwa.

Nieco inna sytuacja ma miejsce w poszczególnych subregionach i powiatach województwa podlaskiego. Wzrost liczby mieszkańców potrzebujących pomocy z uwagi na ubóstwo nastąpił na obszarze subregionu bielskiego (z 4,7 tys. w 2014 roku do 8,4 tys. w roku 2016)

³⁶ Obliczana na podstawie minimum egzystencji. Minimum egzystencji szacowane jest przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS). Uwzględnia ono jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.

³⁷ Ustalona na poziomie 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych (obliczonych na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych).

³⁸ Określona, jako kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej.

oraz łomżyńskiego (z 7,1 tys. w 2014 roku do 7,6 tys. w roku 2016). W ujęciu powiatowym, rekordzistą pod względem wzrostu liczby wydanych decyzji o przyznaniu pomocy z uwagi na ubóstwo był powiat bielski. Natomiast największy spadek liczby decyzji odnotowano na obszarze powiatu m. Białystok.

Tabela 38. Pomoc społeczna przyznawana z powodu ubóstwa w latach 2014-2016 (na podstawie decyzji); dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014	
				Liczba	%
POLSKA	724 306	694 447	640 502	-83 804	-11,6%
PODLASKIE	30 208	28 953	27 170	-3 038	-10,1%
SUBREGION BIELSKI	4 742	4 574	8 379	+3 637	76,7%
Powiat bielski	1 280	1 290	5 798	+4 518	353,0%
Powiat hajnowski	2 032	1 833	1 721	-311	-15,3%
Powiat siemiatycki	1 430	1 451	860	-570	-39,9%
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	7 077	6 616	7 618	+541	7,6%
Powiat m. Łomża	1 393	1 172	718	-675	-48,5%
Powiat łomżyński	1 117	1 070	801	-316	-28,3%
Powiat grajewski	1 849	1 808	1 243	-606	-32,8%
Powiat kolneński	889	803	1 792	+903	101,6%
Powiat wysokomazowiecki	775	737	2 309	+1 534	197,9%
Powiat zambrowski	1 054	1 026	755	-299	-28,4%
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	9 989	9 692	4 498	-5 491	-55,0%
Powiat m. Białystok	6 486	6 238	1 414	-5 072	-78,2%
Powiat białostocki	3 503	3 454	3 084	-419	-12,0%
SUBREGION SUWALSKI	8 400	8 071	6 675	-1 725	-20,5%
Powiat m. Suwałki	1 860	1 652	941	-919	-49,4%
Powiat suwalski	903	802	1 438	+535	59,2%
Powiat augustowski	1 479	1 504	1 360	-119	-8,0%
Powiat moniecki	944	911	1 234	+290	30,7%
Powiat sejneński	775	775	1 012	+237	30,6%
Powiat sokólski	2 439	2 427	690	-1 749	-71,7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Widać wyraźnie, że stopień zagrożenia ubóstwem w powiatach województwa podlaskiego w latach 2014-2016 był zróżnicowany terytorialnie. Z badań przeprowadzanych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku wynika, że bardzo wysokim stopniem zagrożenia ubóstwem w omawianym okresie czasowym cechowały się powiaty: sejneński (subregion suwalski), grajewski i kolneński (subregion łomżyński). Natomiast najmniejszą skalę tego zjawiska od lat odnotowuje się na obszarze powiatów: bielski, wysokomazowiecki (subregion łomżyński) oraz m. Białystok.

Tabela 39. Stopień zagrożenia ubóstwem w powiatach województwa podlaskiego w latach 2014-2016

Jednostka terytorialna	2014		2015		2016	
	Stopień zagrożenia ubóstwem	Miejsce w rankingu	Stopień zagrożenia ubóstwem	Miejsce w rankingu	Stopień zagrożenia ubóstwem	Miejsce w rankingu
SUBREGION BIELSKI						
Powiat bielski	Bardzo niski	2	Bardzo niski	2	Bardzo niski	2
Powiat hajnowski	Wysoki	11	Niski	4	Umiarkowany	6
Powiat siemiatycki	Umiarkowany	4	Wysoki	9	Wysoki	11
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI						
Powiat m. Łomża	Umiarkowany	7	Umiarkowany	5	Niski	4
Powiat łomżyński	Umiarkowany	5	Umiarkowany	6	Niski	5
Powiat grajewski	Bardzo wysoki	17	Bardzo wysoki	16	Bardzo wysoki	17
Powiat kolneński	Bardzo wysoki	16	Bardzo wysoki	15	Bardzo wysoki	16
Powiat wysokomazowiecki	Bardzo niski	1	Bardzo niski	3	Bardzo niski	3
Powiat zambrowski	Wysoki	13	Wysoki	13	Wysoki	13
SUBREGION BIAŁOSTOCKI						
Powiat m. Białystok	Bardzo niski	3	Bardzo niski	1	Bardzo niski	1
Powiat białostocki	Umiarkowany	8	Umiarkowany	7	Umiarkowany	8
SUBREGION SUWALSKI						
Powiat m. Suwałki	Wysoki	10	Wysoki	12	Wysoki	12
Powiat suwalski	Umiarkowany	6	Umiarkowany	8	Wysoki	9
Powiat augustowski	Wysoki	12	Wysoki	10	Umiarkowany	7
Powiat moniecki	Umiarkowany	9	Wysoki	11	Wysoki	10
Powiat sejneński	Bardzo wysoki	15	Bardzo wysoki	17	Bardzo wysoki	15
Powiat sokólski	Bardzo wysoki	14	Bardzo wysoki	14	Wysoki	14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowań: „Analiza poziomu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2015-2016, Regionalny Ośrodek Polityki w Białymstoku Społecznej, Białystok, 2017 rok; „Analiza poziomu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2013-2014”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2015 rok

5.3. Podsumowanie i główne wnioski

Choć liczba osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności była w województwie podlaskim wyższa niż średnia dla kraju to wartość ta maleje. W roku 2016 województwo znalazło się na czwartej pozycji w kraju pod względem wielkości tego wskaźnika co pokazuje, że w porównaniu do innych województw w województwie podlaskim stosunkowo mało osób zmuszonych jest do sięgania po pomoc społeczną. Skala korzystania z tej pomocy zmniejszała się wyrażona zarówno jako odsetek z ogółu mieszkańców, jak i w liczbach bezwzględnych.

Zmniejszyła się również skala ubóstwa, a średnia odnotowana dla województwa podlaskiego była niższa niż wartość dla kraju oraz mniejsza niż w latach ubiegłych. Nie zmienia to jednak faktu, że niezmiennie najczęstszym powodem korzystania z pomocy społecznej w województwie podlaskim jest właśnie ubóstwo (w 2016 roku stanowiło ono 31,6% wszystkich decyzji o udzieleniu pomocy). Występowaniu ubóstwa skrajnego sprzyjają m.in. utrzymywanie się z tzw. niezarobkowych źródeł, wielodzietność, niepełnosprawność, niskie wykształcenie.

Pomimo spadku poziomu ubóstwa w skali województwa wśród mieszkańców subregionu bielskiego oraz subregionu łomżyńskiego wzrosła liczba mieszkańców potrzebujących pomocy z tego powodu. Subregion bielski (wraz z suwalskim) był również tym, na terenie którego mieszkańcy najczęściej korzystali z pomocy i wsparcia. Najrzadziej natomiast (najmniejszy odsetek z ogółu ludności) takiego wsparcia potrzebowały osoby zamieszkujące subregion białostocki.

Za zjawisko niepokojące należy uznać wysoki i stale rosnący odsetek osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. To co początkowo miało na celu kompensację utraty dochodów, stosowanym wyłącznie w celu zmniejszenia nierówności, a także zapobieżenia wykluczenia społecznego, w niedługim okresie stało się dla wielu ludzi elementem łatwego zarobku, a także wytłumaczeniem dla dezaktywizacji zawodowej. Dla wielu pomoc społeczna stała się elementem codziennego życia, a jej rozbudowana forma stopniowo przyczyniała się do uzależnienia, prowadząc do potęgowania zjawiska bezradności społecznej.³⁹

Problem stanowi również duży udział osób będących w wieku produkcyjnym w ogóle beneficjentów. Innymi słowy, duża część mieszkańców pobierających świadczenia pomocy społecznej, to osoby w wieku aktywności zawodowej, czyli zdolne do uzyskiwania dochodów (wyłączając osoby niemogące podjąć zatrudnienia z uwagi na stan zdrowia; pamiętać należy, że niepełnosprawność oraz długotrwała lub ciężka choroba to stosunkowo częste przyczyny przyznawania pomocy społecznej).

³⁹ Fragment artykułu pt. „Uzależnieni od pomocy społecznej”, S. Kalinowski, źródło: <https://liberte.pl/uzalezneni-od-pomocy-spoecznej/>, 2011 rok

6. Problem uzależnień

6.1. Alkoholizm

W województwie podlaskim realizowany jest „Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Województwie Podlaskim na lata 2014-2018”. W swoim założeniu realizować ma on trzy cele strategiczne:

- I. Rozwiązywanie problemów alkoholowych
- II. Profilaktyka
- III. Współdziałanie z instytucjami i organizacjami

Za monitoring Programu odpowiedzialny jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku. Jak słusznie zauważono w dokumentach z monitoringu, „zjawisko uzależnienia od alkoholu jest jednym z najczęściej występujących problemów społecznych. W przeciwieństwie do ubóstwa czy bezrobocia dotyka on często osoby o bardzo zróżnicowanym statusie społecznym.”⁴⁰

Według ostatnich dostępnych danych z monitoringu za rok 2015, na terenie województwa podlaskiego funkcjonowało 27 placówek leczenia odwykowego (trzy mniej niż rok wcześniej), w których przebywało łącznie 9 478 pacjentów (7 435 uzależnionych oraz 2 043 współuzależnionych). Były to:

- Poradnia Terapii Uzależnień – 17 placówek,
- Całodobowy Oddział Terapii Uzależnień – 4 placówki,
- Dzienny Oddział Terapii Uzależnień – 4 placówki,
- Oddział Leczenia Alkoholowych Zespołów Abstynenckich – 2 placówki.

W porównaniu do sytuacji sprzed roku, liczba pacjentów leczących się odwykowo spadła o prawie 18%. Największy spadek wystąpił w Oddziale Leczenia Alkoholowych Zespołów Abstynenckich (o 1 416 osób). Liczba pacjentów wzrosła natomiast w Dziennym Oddziale Terapii Uzależnień (o 168 osób).

Dane dotyczące pomocy społecznej udzielanej z powodu nadużywania alkoholu w pewnym stopniu pozwalają diagnozować skalę tego problemu. W województwie podlaskim w roku 2016 wydano 1 748 decyzji o przyznaniu pomocy ze względu na wystąpienie tego problemu (mniej niż w latach ubiegłych). Liczba ta stanowiła 2% wszystkich decyzji wydanych w tym okresie.

Potrzeby wzrosły przede wszystkim w subregionie bielskim, gdzie wydano 522 decyzje (w tym 372 decyzje na terenie powiatu bielskiego), podczas gdy rok wcześniej było ich tylko 292. Liczba decyzji wzrosła również na obszarze subregionu łomżyńskiego, gdzie wydano ich więcej niż w latach 2014-2015 (471, w tym najwięcej w powiecie grajewskim). Problem

⁴⁰ Monitoring „Programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podlaskim na lata 2014-2018” za lata 2014-2015, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2016 rok

alkoholizmu zmalał w pozostałych subregionach (biorąc pod uwagę skalę przyznawania pomocy społecznej).

Tabela 40. Pomoc społeczna przyznawana z powodu alkoholizmu w latach 2014-2016 (na podstawie decyzji); dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
POLSKA	86 965	84 917	80 172	-6 793
PODLASKIE	2 033	1 904	1 748	-285
SUBREGION BIELSKI	309	292	522	+10
Powiat bielski	118	108	372	-49
Powiat hajnowski	95	86	60	+254
Powiat siemiatycki	96	98	90	+33
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	361	316	471	-35
Powiat m. Łomża	61	37	84	+10
Powiat łomżyński	66	53	41	-25
Powiat grajewski	70	70	103	-79
Powiat kolneński	54	46	64	+34
Powiat wysokomazowiecki	75	75	90	-6
Powiat zambrowski	35	35	89	-104
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	724	693	390	+2
Powiat m. Białystok	440	412	155	+15
Powiat białostocki	284	281	235	+54
SUBREGION SUWAŃSKI	639	603	365	-285
Powiat m. Suwałki	173	143	36	+23
Powiat suwalski	106	95	108	-137
Powiat augustowski	101	123	111	-6 793
Powiat moniecki	107	101	28	-285
Powiat sejneński	29	18	63	+10
Powiat sokólski	123	123	19	-49

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

6.2. Narkomania

Odpowiedzią na problem narkomanii w województwie podlaskim jest „Program przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018”, który jest programem operacyjnym „Wojewódzkiej Strategii Polityki Społecznej na lata 2010-2018”. Celem głównym Programu jest ograniczenie używania substancji psychoaktywnych oraz związanych z tym problemów społecznych i zdrowotnych w województwie podlaskim. Celami strategicznymi są:

- I. Profilaktyka
- II. Leczenie, rehabilitacja, ograniczanie szkód zdrowotnych i reintegracja społeczna.
- III. Badania i monitoring problemu narkotyków i narkomanii.

Realizatorami Programu są: Samorząd województwa i jego jednostki organizacyjne, samorządy gminne i ich jednostki organizacyjne, sądy, Policja, Podlaskie Kuratorium Oświaty, Podlaski Oddział Wojewódzki NFZ, Podlaski Oddział Straży Granicznej, Izba Celną w Białymstoku, stacje sanitarno-epidemiologiczne, placówki, instytucje i inne podmioty kulturalno-oświatowe, zdrowotne i szkoleniowe, organizacje pozarządowe, instytucje i organizacje kościelne, związki wyznaniowe, media, wolontariusze, grupy samopomocowe.⁴¹

Z raportów monitorujących działania prowadzone w ramach Programu wynika, że na przestrzeni lat 2014-2016 stale wzrastała liczba podejrzanych o popełnienie przestępstwa przeciwko ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii. Liczba stwierdzonych oraz wykrytych przestępstw w 2016 roku była co prawda niższa niż w 2014, ale wyższa niż w 2015 roku. Z kolei liczba czynów karalnych popełnionych przez nieletnich oraz postępowań wszczętych, według ostatnich dostępnych danych (2016 rok) była niższa niż w 2015, lecz przewyższyła wartość odnotowaną dwa lata wcześniej.

Tabela 41. Przestępstwa popełnione przeciwko ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii na terenie województwa podlaskiego w latach 2014-2016

	2014	2015	2016
Przestępstwa stwierdzone	1 151	1 050	1 077
Czyny karalne nieletnich	46	72	66
Podejrzani	651	707	741
Postępowania wszczęte	640	680	671
Przestępstwa wykryte	1 074	999	1 031

Źródło: Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018” w 2016 roku, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok; raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018” w 2015 roku, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2016 rok

⁴¹ „Program przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018”

Ofiarami eksperymentów z narkotykami i podobnymi substancjami najczęściej są osoby mające mniej niż 18 lat. Z kolei biorąc pod uwagę płeć to przypadki zatruc środków zastępczymi niezmiennie dotyczą przede wszystkim mężczyzn.

Tabela 42. Podejrzenia zatruc środkami zastępczymi ze względu na wiek i płeć w latach 2014- 2016

	2014	2015	2016
Ogółem, w tym:	28	133	45
Nieletni	19	61	18
18-25 lat	7	42	12
25-41 lat	2	30	15
Kobiety	8	13	7
Mężczyźni	20	120	39

Źródło: Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018” w 2016 roku, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

Dane dotyczące pomocy społecznej udzielanej z powodu narkomanii, również pozwalają w pewnym stopniu diagnozować skalę tego problemu. W województwie podlaskim w roku 2016 wydano 88 decyzji o przyznaniu pomocy ze względu na wystąpienie tego problemu (jedną mniej niż w roku 2015 oraz pięć więcej niż dwa lata wcześniej). Liczba ta stanowiła 0,1% wszystkich decyzji wydanych w tym okresie.

Tak jak w przypadku alkoholizmu, potrzeby wzrosły przede wszystkim w subregionie bielskim, gdzie wydano 29 decyzji (w tym 24 decyzje na terenie powiatu bielskiego), podczas gdy rok wcześniej było ich tylko 11. Stosunkowo dużo decyzji wydano również na rzecz mieszkańców powiatu białostockiego (27 decyzji), lecz w tym przypadku ich liczba spadła w porównaniu do lat wcześniejszych.

Tabela 43. Pomoc społeczna przyznawana z powodu narkomanii w latach 2014-2016 (na podstawie decyzji); dane według subregionów województwa podlaskiego

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2016 względem 2014
POLSKA	4 146	4 579	4 406	+260
PODLASKIE	83	89	88	+5
SUBREGION BIELSKI	9	11	29	+20
Powiat bielski	4	3	24	+20
Powiat hajnowski	0	1	4	+4
Powiat siemiatycki	5	7	1	-4
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI	13	10	5	-8
Powiat m. Łomża	5	1	1	-4
Powiat łomżyński	1	1	1	0
Powiat grajewski	3	6	1	-2

Powiat kolneński	0	0	2	+2
Powiat wysokomazowiecki	1	1	0	-1
Powiat zambrowski	3	1	0	-3
SUBREGION BIAŁOSTOCKI	33	34	27	-6
Powiat m. Białystok	22	22	12	-10
Powiat białostocki	11	12	15	+4
SUBREGION SUWAŃSKI	28	34	27	-1
Powiat m. Suwałki	15	11	3	-12
Powiat suwalski	2	2	13	+11
Powiat augustowski	8	18	10	+2
Powiat moniecki	2	1	0	-2
Powiat sejneński	0	0	0	0
Powiat sokólski	1	2	1	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Szacunkowa czarnorynkowa wartość narkotyków zabezpieczonych przez podlaską Policję w roku 2016 wyniosła około 3 mln zł. W ramach prowadzonych postępowań przygotowawczych Policjanci zabezpieczyli 3 833 g oraz 25 1 środków zastępczych o czarnorynkowej wartości około 500 000 zł.⁴²

Zabezpieczenie najczęściej dotyczyło marihuany (łącznie 25 273,48 g; najwięcej na obszarze działalności KMP Białystok), amfetaminy (łącznie 1 878,83 g; najwięcej na obszarze działalności KPP Sokółka) oraz konopi (łącznie 1 748 sztuk; najwięcej na obszarze działalności KPP Sejny).

⁴² Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018” w 2016 roku.

Tabela 44. Zabezpieczenia narkotyków i środków zastępczych w województwie podlaskim w 2016 roku

Jednostka	marihuana (g)	konopie (szt.)	amfetamina (g)	haszysz (g)	grzyby (g)	heroina (g)	kokaina (g)	MDMA (g)	MDMA (tabl.)	metaamfetamina (g)	mefedron (g)	mak uor. (g)	inne
KMP BIAŁYSTOK	14 901,72	362,00	5 449,58	14,00	0,00	0,00	64,77	12,50	4,00	3,10	58,24	0,00	136,88
KMP ŁOMŻA	337,65	93,00	364,97	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	7,00	0,00	0,00	34,00	0,00
KMP SUWAŁKI	1 937,03	371,00	510,65	0,75	0,00	0,67	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	24,10
KPP AUGUSTÓW	353,65	109,00	24,35	0,00	0,00	5,38	0,00	0,00	16,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KPP BIELSK POLD.	621,38	44,00	182,22	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	36,00	0,00	0,00	0,00	8,10
KPP GRAJEWO	621,87	3,00	128,80	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,80	0,00	0,00
KPP HAJNÓWKA	286,51	44,00	1 290,28	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	44,90	0,00	0,00
KPP KOLNO	1 985,80	42,00	60,84	0,00	24,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KPP MOŃKI	17,27	42,00	29,41	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,22
KPP SEJNY	251,43	600,00	14,20	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	95,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KPP SIEMIATYCZE	3 066,35	28,00	1 938,17	1,11	0,00	11,15	0,00	0,00	21,00	0,00	0,00	15,00	2,98
KPP SOKÓŁKA	227,82	7,00	8 341,50	1,81	0,00	0,00	0,00	0,00	14,00	0,00	0,00	0,00	2 453,40
KPP WYS. MAZ.	59,67	0,00	53,20	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KPP ZAMBRÓW	754,20	3,00	159,50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Wydz. KWP	145,73	0,00	235,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
PODLASKIE	25 573,48	1 748,00	1 878,83	17,67	24,00	17,20	64,77	12,50	194,00	3,10	103,94	49,00	2 627,68

Źródło: raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018” w 2016 roku, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

6.3. Podsumowanie i główne wnioski

Problem uzależnień w województwie podlaskim zdaje się maleć. Ponieważ zjawisko to, w szczególności narkomania, może mieć charakter ukryty, czyni je to niezwykle trudnym do zdiagnozowania. Mimo to liczba pacjentów leczących się odwykowo z uzależniania od alkoholu w podlaskich placówkach spadała. W stosunku do roku 2015 zmalała również skala przyznawania pomocy społecznej ze względu na wystąpienia problemu nadużywania alkoholu oraz narkomanii, przy czym pomoc dużo częściej przyznawana była w pierwszym przypadku.

Problem narasta jednak w subregionie bielskim, gdzie wzrosła liczba decyzji o przyznaniu pomocy społecznej, zarówno z uwagi na wystąpienie problemu alkoholizmu jak i narkomanii (w pierwszym przypadku wzrost odnotowano również w subregionie łomżyńskim).

Raporty z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018” pokazują jednak, że wzrosła liczba podejrzanych, stwierdzonych oraz wykrytych przestępstw związanych z narkotykami.

Grupą szczególnie narażoną na wystąpienie problemu narkomanii są osoby mające mniej niż 18 lat oraz mężczyźni, a narkotykiem najczęściej zabezpieczanym przez podlaską Policję (najczęściej białostocką) była marihuana.

7. Podsumowanie i wnioski z diagnozy

Analiza z wykorzystaniem wybranych wskaźników i odniesienie ich do wartości odnotowywanych w skali całego kraju oraz poszczególnych województwach pozwoliła na zobrazowanie sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego. Dzięki temu możemy wskazać zarówno pozytywne jak i negatywne zjawiska zachodzące na tym obszarze, ich skalę oraz dynamikę.

Do zjawisk pozytywnych stawiających podlaskie w korzystnej sytuacji względem innych województw możemy zaliczyć:

- stosunkowo wysoki odsetek ludności w wieku produkcyjnym oraz powolniejszy niż w skali kraju, proces kurczenia się tej grupy mieszkańców, czemu towarzyszy wysoka wartość współczynnika aktywności zawodowej osób w tym wieku;
- mniejszy niż w skali kraju wzrost udziału mieszkańców w wieku poprodukcyjnym;
- wysoki wskaźnik skolaryzacji dla szkół policealnych;
- niski poziom przestępczości (przestępstwa stwierdzone na 1000 mieszkańców);
- jeden z najniższych w kraju wskaźnik korzystania z pomocy społecznej oraz niższa niż w Polsce skala ubóstwa.

Z kolei zdiagnozowane zjawiska o charakterze negatywnym to:

- udział ludności w wieku przedprodukcyjnym zmniejsza się w województwie szybciej, niż ma to miejsce w skali całej Polski;
- stosunkowo niskie wskaźniki obrazujące aktywność zawodową mieszkańców województwa podlaskiego (liczba pracujących w przeliczeniu na 1000 ludności, liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym, liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców w wieku produkcyjnym);
- niskiej aktywności zawodowej towarzyszy powolny spadek stopy bezrobocia, a także wysoki udział osób długotrwale bezrobotnych w ogóle mieszkańców pozostających bez pracy;
- zarobki mieszkańców podlaskiego są jednymi z najniższych w kraju;
- najniższy w kraju wskaźnik skolaryzacji dla szkół zawodowych;
- rosnący problem przemocy w rodzinie (w świetle danych dotyczących realizacji procedury „Niebieskie Karty”).

Tak samo jak pozostałe województwa podlaskie musi stawić czoła procesowi starzenia się społeczeństwa. Wyraźnie dominującą grupą mieszkańców są osoby mające co najmniej 70 lat, zaś najmniej liczni są mieszkańcy najmłodszy.

Pomimo, że województwo wyróżnia się dość dużą aktywnością zawodową osób w wieku produkcyjnym to właśnie mieszkańcy mający od 25 do 44 lat są największą grupą bezrobotnych (a ponad 40% beneficjentów pomocy społecznej, to właśnie osoby w wieku produkcyjnym). Jak wspomniano, wśród osób zarejestrowanych w podlaskich urzędach

pracy, duży udział mają długotrwale bezrobotni. Co istotne, bezrobocie jest drugą w kolejności, najczęstszą przyczyną korzystania z pomocy społecznej. Chociaż wskaźnik korzystania z pomocy społecznej maleje w województwie podlaskim dostrzega się rosnący problem długotrwałego korzystania z tego typu świadczeń.

Biorąc pod uwagę wykształcenie największą grupą bezrobotnych są osoby najslabiej wykształcone. I choć, jak wynika z badań prowadzonych przez Urząd Statystyczny niskie wykształcenie sprzyja wystąpieniu skrajnego ubóstwa to wśród osób bez pracy wzrasta udział absolwentów szkół wyższych.

Zjawiskiem wymagającym bardziej pogłębionej i szczegółowej diagnozy jest problem uzależnień. Z jednej strony maleje skala przyznawania pomocy społecznej ze względu na wystąpienie problemu nadużywania alkoholu i narkomanii oraz liczba pacjentów leczących się odwykowo z uzależniania od alkoholu. Z drugiej natomiast wzrosła liczba podejrzanych stwierdzonych oraz wykrytych przestępstw związanych z narkotykami.

Analizując sytuację społeczno-gospodarczą w ujęciu subregionalnym, dostrzec możemy wyraźne różnice pomiędzy poszczególnymi obszarami województwa podlaskiego.

Subregionem o najkorzystniejszej sytuacji jest niewątpliwie subregion największy, czyli białostocki. W obszarze demografii, jako jedyny odnotował wzrost liczby mieszkańców i tylko tu zwiększył się udział ludności w wieku przedprodukcyjnym. Wielkość subregionu niewątpliwie przekłada się na obraz tutejszego rynku pracy: wysokim wskaźnikom liczby pracujących, liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą oraz liczby działających tu podmiotów gospodarczych, towarzyszy najwyższy w województwie spadek bezrobocia, a mieszkańcy subregionu rzadziej niż pozostali korzystają z pomocy społecznej. Subregion cechuje mniejszy odsetek osób bezrobotnych najslabiej wykształconych, równocześnie wyróżniając się dużo wyższym niż w pozostałych subregionach udziałem bezrobotnych absolwentów szkół wyższych.

Wielkość subregionu wpływa również na liczbę popełnianych na jego obszarze przestępstw oraz najniższy wskaźnik ich wykrywalności. Jest również miejscem, w którym w 2017 roku wykryto najwięcej przypadków przemocy w rodzinie.

Wyżej opisane zjawiska mają odmienny charakter na terenie najmniejszego subregionu, czyli bielskiego. Mianowicie, subregion ten charakteryzuje wyraźnie dominujący udział najstarszych mieszkańców (wyższy niż w skali województwa i kraju) przy najmniejszym w całym województwie odsetku ludności w wieku do 19 lat. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym spada tu najszybciej, a w 2016 roku co czwarty mieszkaniec był w wieku poprodukcyjnym. Procesom tym towarzyszy najniższy udział ludności w wieku produkcyjnym. Ponadto, poziom obciążenia demograficznego jest w subregionie bielskim wyższy niż w województwie i kraju.

Pomimo, że mieszkańcy subregionu są najlepiej zarabiającą grupą to skala korzystania z pomocy społecznej jest tu największa. Widoczny jest również rosnący problem ubóstwa oraz uzależnień (w oparciu o liczbę decyzji o przyznaniu pomocy społecznej z tych przyczyn).

Pomimo, iż w subregionie bielskim liczba bezrobotnych spadała najwolniej to stopa bezrobocia była tu najniższa.

Inaczej niż ma to miejsce w subregionie białostockim bielski może pochwalić się najwyższym wskaźnikiem wykrywalności przestępstw.

W obszarze rynku pracy od subregionu białostockiego wyraźnie różni się również subregion suwalski. Mianowicie, na jego obszarze mamy do czynienia z najniższymi wartościami wskaźników odnoszących się do liczby pracujących, liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą oraz liczby podmiotów gospodarczych. Mieszkańcy tego subregionu zarabiają najmniej, a poziom ich wynagrodzeń rośnie wolniej niż w pozostałych subregionach.

Oba subregiony łączy skala występowania przemocy w rodzinie. W roku 2017 mieszkańcy subregionu suwalskiego stanowili połowę wszystkich uczestników programów korekcyjno-edukacyjnych skierowanych do osób stosujących przemoc w rodzinie a miasto Suwałki było obszarem szczególnie zagrożonym tym problemem.

Diagnoza uwzględniająca podział na subregiony województwa wykazała również, że subregion łomżyński wyróżnia się na tle pozostałych przede wszystkim występowaniem zjawisk o charakterze negatywnym. Konkretniej, stopa bezrobocia była tu najwyższa, a odsetek osób długotrwale bezrobotnych w ogóle osób pozostających bez pracy najwyższy w województwie. W obszarze rynku pracy można wspomnieć również o najwyższym odsetku bezrobotnych najmłodszych.

Ponadto subregion łomżyński jest jedynym na obszarze którego wzrosła liczba stwierdzonych przestępstw w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (problem widoczny szczególnie w Łomży). Wśród mieszkańców subregionu rośnie problem ubóstwa oraz uzależnienia od alkoholu (w oparciu o liczbę decyzji o przyznaniu pomocy społecznej z tych przyczyn).

II. Analiza dokumentów strategicznych pod kątem identyfikacji kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej

1. Uwarunkowania europejskie

Problematyka ekonomii społecznej nabrała szczególnego znaczenia w aktualnie obowiązującej na terytorium Unii Europejskiej Strategii „Europa 2020” wyznaczającej na całej UE cele rozwojowe z perspektywą czasową do 2020 roku. Wizję zarysowaną w Strategii oparto na trzech priorytetach: rozwoju inteligentnym, rozwoju zrównoważonym oraz rozwoju sprzyjającym włączeniu społecznemu⁴³. Kwestie dotyczące ekonomii społecznej zostały najsilniej powiązane z priorytetem zakładającym włączenie społeczne. Wysiłki podejmowane przez UE koncentrowały się na znoszeniu barier utrudniających rozwój ekonomii społecznej oraz tworzeniu mechanizmów wzmacniających sektor ES. Pod koniec 2010 roku Komisja Europejska wydała komunikat pt. „Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej”. W dokumencie tym zadeklarowała, że „będzie wspierać rozwój gospodarki społecznej jako narzędzia aktywnego włączania, proponując w tym celu środki służące poprawie jakości struktur prawnych w zakresie fundacji, towarzystw wzajemnych i spółdzielni prowadzących działalność obejmującą kontekst unijny⁴⁴. Olbrzymi wpływ na rozwój sektora ekonomii społecznej miał komunikat pt. „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej”. W dokumencie tym Komisja Europejska przedstawiła krótkoterminowy plan działania na rzecz wsparcia przedsiębiorstw społecznych. Postulowane przez KE formy wsparcia zakładały: poprawę dostępu do finansowania, poprzez ułatwienie dostępu do finansowania prywatnego, uruchomienie funduszy europejskich; lepsze eksponowanie przedsiębiorczości społecznej, wzmocnienie potencjału zarządczego, profesjonalizację i tworzenie sieci przedsiębiorstw społecznych; poprawę otoczenia prawnego, poprzez stworzenie europejskich form prawnych dostosowanych do potrzeb europejskiej przedsiębiorczości społecznej, zamówienia publiczne, pomoc państwa⁴⁵.

Zawarte w Strategii „Europa 2020” oraz komunikatach Komisji deklaracje, zakładające wsparcie rozwoju ekonomii społecznej ukierunkowały proces decyzyjny w ramach UE i w efekcie doprowadziły do wydania aktów prawnych, tworzących sprzyjające warunki dla rozwoju przedsiębiorczości społecznej na terytorium UE⁴⁶. Na rozwój ekonomii społecznej

⁴³ Komunikat Komisji EUROPA 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.03.2010, s. 5.

⁴⁴ Komunikat Komisji Do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego Oraz Komitetu Regionów. Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej, Bruksela 16.12.2010, s. 21.

⁴⁵ Komunikat Komisji. Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji, Bruksela, dnia 25.10.2011, s. 7-11.

⁴⁶ Do aktów prawnych sprzyjających rozwojowi sektora ES należy zaliczyć m.in. Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylająca dyrektywę 2004/18/WE oraz Decyzję Komisji z dnia 20 grudnia 2011 roku w sprawie stosowania art. 106 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy państwa w formie rekompensaty z tytułu świadczenia

wpływał również fakt, że po raz pierwszy ujęto sektor ekonomii społecznej w kierunkach wydatkowania środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Społecznego⁴⁷ oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego⁴⁸.

Intensyfikacja wsparcia na rzecz rozwoju ekonomii społecznej wynikała z założenia, że podmioty ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstwa społeczne, mogą nie tylko uczestniczyć w inteligentnym rozwoju, ale również przyczyniać się do trwałego wzrostu gospodarczego oraz stanowić motor napędzający włączenie społeczne. Na poziomie unijnym przyjmuje się więc, iż ekonomia społeczna powinna rozwijać się w tych kierunkach, które w największym stopniu mogą wpływać na budowanie gospodarki inteligentnej, zrównoważonej i sprzyjającej włączeniu społecznemu i tym samym przyczyniać się do osiągnięcia celów postawionych w Strategii „Europa 2020”.

2. Uwarunkowania krajowe

Potrzeba wspierania rozwoju ekonomii społecznej najwcześniej została dostrzeżona w dokumentach strategicznych UE. Zawarte w Strategii „Europa 2020” zapowiedzi wpłynęły nie tylko na kierunek ustawodawstwa unijnego ale także silnie oddziaływały na działania podejmowane przez państwa członkowskie, w tym Polskę. Działania te poszły w kierunku nie tylko stworzenia mechanizmów wsparcia dla ekonomii społecznej, ale również identyfikowania sfer rozwojowych, które mogą mieć kluczowe znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju i poszczególnych regionów.

Kwestia ekonomii społecznej została podniesiona w Strategii Rozwoju Kraju 2020 przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września w 2012 roku. Zapisy strategii miały przyczynić się do pogodzenia celów gospodarczych (np. wzrost gospodarczych) z celami społecznymi takimi jak: włączenie społeczne i solidarność społeczna. Działalność przedsiębiorstw społecznych, funkcjonujących w systemie ekonomii społecznej, postrzegano jako szansę na wzmocnienie spójności społecznej, zwiększenie aktywności osób z obszaru wykluczenia społecznego oraz poprawę efektywności świadczeń społecznych (kierowanie pomocy społecznej tylko w te sfery, w których pomoc ta jest niezbędna). Z uwagi na potencjalne znaczenie ekonomii społecznej w sferze łagodzenia problemów społecznych zadeklarowano „wspieranie innowacyjnych instrumentów pozwalających zmniejszać skutki wykluczenia społecznego, tworzących społeczną wartość dodaną, w tym ekonomii społecznej”⁴⁹. Pomoc

usług publicznych, przyznawanej przedsiębiorstwom zobowiązanym do wykonywania usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym.

⁴⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1304/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1081/2006 (Dz. Urz. UE L 347/470 z 20 grudnia 2013).

⁴⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1301/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i przepisów szczególnych dotyczących celu „Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia” oraz w sprawie uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 (Dz. Urz. L 347/289 z dnia z 20 grudnia 2013).

⁴⁹ Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012, s. 20.

państwa w zakresie wsparcia rozwoju ekonomii społecznej, miała wyrażać się tworzeniem odpowiednich instrumentów legislacyjnych i finansowych. W dokumencie tym nie dookreślono jednak obszarów, w których rozwój ekonomii społecznej byłby najbardziej pożądany.

Problematyka związana z ekonomią społeczną występowała również w innych, bardziej szczegółowych dokumentach strategicznych, które miały dookreślać wizję zarysowaną w Strategii Rozwoju Kraju. Warto w tym miejscu wymienić przede wszystkim Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego. W dokumencie tym przewidziano działanie pt. „Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości społecznej i innych form przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i zawodowemu, w tym różnorodnych form samopomocy” (priorytet: „Wzmocnienie integracji i solidarności społecznej, cel 2: Poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne”). W Strategii zwrócono uwagę na fakt, że dla dalszego rozwoju ekonomii społecznej niezbędne jest włączenie jednostek samorządu terytorialnego szczebla wojewódzkiego jako kluczowego podmiotu w programowaniu i realizacji wsparcia i rozwoju przedsiębiorczości społecznej na poziomie regionalnym i lokalnym oraz wdrożenie systemowych rozwiązań, umożliwiających funkcjonowanie na zasadach partnerstwa publiczno-społecznego akredytowanych instytucji, wspierających infrastrukturalnie przedsiębiorczość społeczną (ośrodki wsparcia ekonomii społecznej) w zakresie usług, szkoleń i doradztwa⁵⁰. Istotne znaczenie przypisano w Strategii działaniom, mającym na celu przygotowanie i wdrożenie zwrotnych mechanizmów finansowania dla przedsiębiorstw społecznych (pożyczek, kredytów i poręczeń).

Ekonomię społeczną przywoływano także w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, w ramach celu 2 „Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych”. Odwołania te służyły temu, aby ukazać zdolność sektora ekonomii społecznej do niwelowania problemów społecznych, w tym przede wszystkim aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy oraz przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu i ograniczaniu zjawiska ubóstwa⁵¹.

W przytoczonych wyżej dokumentach strategicznych nie poruszono problemu identyfikacji kluczowych sfer rozwojowych dla ekonomii społecznej w Polsce. Problem ten został rozstrzygnięty dopiero w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES), przyjętym uchwałą nr 164 przez Radę Ministrów dnia 12 sierpnia 2014 roku. Ma on charakter operacyjno-wdrożeniowy i został on ustawiony w celu realizacji Strategii Rozwoju Kraju 2020, Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz innych strategii rozwojowych.

Zgodnie z celem nadrzędnym KPRES, ekonomia społeczna stanowić będzie w 2020 roku ważny czynnik wzrostu zatrudnienia, spójności społecznej oraz rozwoju kapitału

⁵⁰ Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2013, s. 52.

⁵¹ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 120.

społecznego⁵². Dla realizacji celu głównego, zakładającego iż „do 2020 roku podmioty ekonomii społecznej staną się ważnym elementem aktywizacji osób w trudnej sytuacji na rynku pracy oraz dostarczycielem usług użyteczności publicznej działającymi we wspólnotach samorządowych”⁵³, przewidziano w KPRES cztery cele operacyjne („Współpraca”, „Otoczenie”, „Przywództwo” i „Kompetencje”), które kompleksowo odpowiadają na potrzeby rozwojowe ekonomii społecznej w Polsce. Pierwszy cel operacyjny zakłada wzmocnienie roli podmiotów ekonomii społecznej we wspólnotach samorządowych. W jego osiągnięciu mają pomóc takie działania jak: tworzenie korzystnych ram prawnych dla partycypacji obywatelskiej, rozwój III sektora i edukacji obywatelskiej, zwiększenie udziału PES w realizacji usług społecznych, a także budowanie powiązań kooperacyjnych w formie partnerstw i klastrów⁵⁴. W ramach drugiego celu operacyjnego zaplanowano stworzenie 35 tys. trwałych miejsc pracy w sektorze ekonomii społecznej, w szczególności dla osób z obszaru wykluczenia społecznego. Warunkiem zwiększenia zdolności sektora ES do tworzenia nowych miejsc pracy będzie zapewnienie przedsiębiorstwom społecznym równego dostępu do „usług inkubacyjnych oraz profesjonalnej wiedzy na temat zakładania i prowadzenia firmy. Wiedza taka dostępna będzie dzięki sieci wyspecjalizowanych instytucji wsparcia”⁵⁵. KPRES podnosi również potrzebę poprawienia mechanizmów zarządzania i koordynacji w obszarze wsparcia PES. Kwestie te porusza cel operacyjny pt. Przywództwo. Natomiast w ostatnim celu operacyjnym położono nacisk na wzrost kompetencji w sektorze ES.

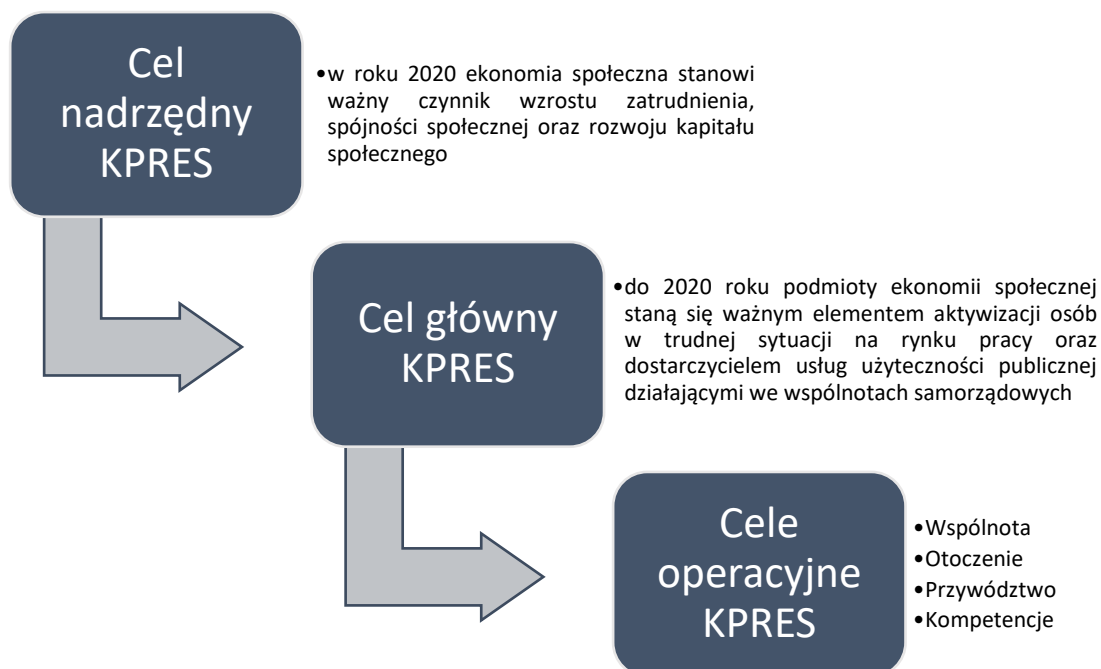
⁵² Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2014, s. 45.

⁵³ Ibidem, s. 46.

⁵⁴ Ibidem, s. 47.

⁵⁵ Ibidem, s. 47.

Schemat 1. Cele KPRES

Źródło: opracowanie własne na podstawie KPRES

Bardzo ważnym elementem w KPRES jest określenie kluczowych sfer rozwojowych dla ekonomii społecznej. Wyróżniono trzy kluczowe sfery, zapowiadając jednocześnie wsparcie rozwoju PS w proponowanych kierunkach. Tymi kierunkami są:

1. Rozwój PS w sferze zrównoważonego rozwoju:

- rozwój podmiotów ekonomii społecznej promujących system edukacji ekologicznej obywateli, w tym prawa do informacji o stanie środowiska i zagrożeniach, jak również edukacji związanej z działaniami kryzysowymi;
- rozwój przedsiębiorstw społecznych w zakresie selektywnego zbierania odpadów, recyklingu i innych usług związanych z trzymaniem czystości i porządku w gminach, w zakresie melioracji wodnych oraz usług leśnych oraz działających w obszarze odnawialnych źródeł energii;
- rozwój przedsiębiorstw społecznych w zakresie rolnictwa społecznego (rolnictwa zaangażowanego społecznie).

2. Rozwój PS w sferze tożsamości i edukacji kulturowej:

- rozwój przedsiębiorstw społecznych w sferze turystyki społecznej;
- rozwój przedsiębiorstw społecznych w obszarze budownictwa społecznego;
- tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych działających w sferze animacji społecznej, wykorzystującej lokalny potencjał kulturowy.

3. Rozwój PS na rzecz solidarności pokoleń:

- a. rozwój przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej wspierających politykę rodzinną: żłobki, kluby dziecięce i dzienni opiekunowie, punkty przedszkolne, świetlice i szkoły, placówki wypoczynek letni i zimowy opieka nad osobami zależnymi – nie tylko jako podmioty o charakterze opiekuńczym i edukacyjnym, ale również integrującym społeczność lokalną, placówki wsparcia dziennego, grupy rówieśnicze;
- b. wspieranie projektów przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej adresujących swoje działania gospodarcze do starszych konsumentów, realizujących ich oczekiwania i potrzeby w zakresie m.in. usług społecznych, edukacyjnych i organizacji czasu wolnego, turystyki młodzieżowej i senioralnej, a także wspierających ich w utrzymaniu aktywności społecznej i zawodowej oraz dobrego stanu zdrowia (tworzenie warunków do rozwoju tzw. srebrnej gospodarki).

Opis uwarunkowań strategicznych na poziomie krajowym w kontekście ekonomii społecznej musi być jeszcze uzupełniony o najnowszy dokument strategiczny, który przyjęty został uchwałą Rady Ministrów w połowie lutego 2017 roku. Chodzi mianowicie o Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR). Jest on aktualizacją strategii rozwoju kraju, tj. Strategii Rozwoju Kraju 2020, a zarazem stanowi najważniejszy dziś dokument o randze krajowej, wyznaczający kierunki rozwoju Polski w perspektywie średniookresowej. W porównaniu z zapisami wcześniejszego dokumentu strategicznego, w SOR przypisano ekonomii społecznej jeszcze większą rolę oraz doprecyzowano, jakimi instrumentami wsparcia państwo zamierza stymulować rozwój tego sektora. W analizowanym dokumencie stwierdzono, iż „kluczową rolę we wspieraniu integracji społecznej mogą odegrać podmioty ekonomii społecznej i organizacje pozarządowe. Wykorzystując zasoby i działając w obszarach uznawanych za nieefektywne w kategoriach działalności komercyjnej (m.in. obszarze usług społecznych użyteczności publicznej), mogą stać się ważnym ogniwem łączącym cele społeczne z działalnością gospodarczą. Celem tych działań powinna być budowa modeli rozwoju gospodarczego w skali lokalnej, opartych o zasady sprawiedliwości społecznej i odpowiedzialnego rozwoju”⁵⁶. W celu wzmocnienia ekonomii społecznej w Polsce zapowiedziano w SOR podjęcie szeregu inicjatyw, obejmujących m.in. przygotowanie rozwiązań prawnych ułatwiających bieżącą działalność PES, premiowanie PES w realizacji usług zleczanych przez administrację rządową i samorządową, stworzenie zachęt podatkowych dla rozwoju PES oraz zwiększania ich skali działalności. Zobowiązano się także do rozpoczęcia prac legislacyjnych ukierunkowanych na opracowanie projektu ustawy kompleksowo regulującej sferę ekonomii społecznej, w tym zasady udziału podmiotów ekonomii społecznej w realizacji zadań publicznych. Zgodnie z wizją zarysowaną w SOR, w najbliższej perspektywie czasowej sektor ekonomii społecznej ma stać się podstawowym miejscem aktywizacji zawodowej osób, które z uwagi m.in. na niepełnosprawność, niski poziom wykształcenia, wieloletnią przerwę w wykonywaniu zawodu i inne czynniki, charakteryzują się ograniczoną zdolnością do zatrudnienia na otwartym rynku pracy. W SOR

⁵⁶ Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2017, s. 165.

określono też sferę rozwoju, w ramach której obecność PES nie tylko będzie wskazana, ale również preferowana przez instytucje państwa. W dokumencie zapisano, iż planuje się „włączanie obywateli i podmiotów ekonomii społecznej (w tym organizacji pozarządowych) w realizację usług społecznych na rzecz osób niesamodzielnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym”⁵⁷. Kierunek ten odpowiada kluczowym sferom rozwoju wskazanym w KPRES, w szczególności obszarowi dotyczącemu solidarności pokoleń. Projektem strategicznym przewidzianym w SOR ma być tzw. Ekonomia solidarności społecznej, będąca programem wzmocnienia sektora ES w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym⁵⁸.

4. Uwarunkowania regionalne

Problem ekonomii społecznej zyskuje na znaczeniu nie tylko na poziomie krajowym, ale jak wynika z analizy dokumentów strategicznych województwa podlaskiego także na szczeblu regionalnym. Kluczowym dokumentem strategicznym określającym najważniejsze cele rozwojowe województwa oraz sposoby ich osiągnięcia jest Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku (SRWP 2020). Opiera się ona na trzech celach strategicznych. Są nimi: 1. Konkurencyjna gospodarka, 2. Powiązania krajowe i międzynarodowe oraz 3. Jakość życia.

Szanse na wykorzystanie potencjału ekonomii społecznej na potrzeby rozwoju województwa generuje przede wszystkim ostatni cel strategiczny, w ramach którego sformułowano cztery cele operacyjne. Cel operacyjny 3.1. zakłada zmniejszenie negatywnych skutków problemów demograficznych. W ramach głównych kierunków interwencji planuje się: wspieranie rodzin w opiece nad dzieckiem i osobami zależnymi; rozwój nowoczesnych, dobrze adresowanych usług społecznych oraz wsparcie aktywności zawodowej i społecznej osób starszych, umożliwiające lepsze wykorzystanie ich potencjału. Sektor ekonomii społecznej może być jednym z instrumentów wsparcia dla rodzin, osób niesamodzielnych i seniorów. Co prawda nie pojawiły się w tym kontekście odwołania do ekonomii społecznej, ale wskazanie kierunki interwencji wykazują zgodność z kluczowymi sferami rozwoju ekonomii społecznej zawartymi w KPRES. Cel operacyjny 3.2. poświęcono poprawie spójności społecznej. Za warunek realizacji tego celu uznano wsparcie grup najbiedniejszych, niwelowanie ubóstwa, wspieranie młodzieży, dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej, osób niepełnosprawnych i imigrantów. W ramach głównych kierunków interwencji zaplanowano: wspieranie osób wykluczonych społecznie, zagrożonych wykluczeniem społecznym, dysfunkcją lub przeżywających trudności; wsparcie rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz pogłębienia współpracy i rozwijania potencjału instytucjonalnego w obszarze pomocy i integracji społecznej. W analizowanym dokumencie zapisano wprost, że dla realizacji celu operacyjnego kluczową sprawą jest „wzmocnienie roli ekonomii społecznej poprzez wspieranie rozwoju przedsiębiorczości społecznej i innych form przeciwdziałania

⁵⁷ Ibidem, s. 162.

⁵⁸ Ibidem, s. 166.

wykluczeniu społecznemu oraz rozwój współpracy instytucjonalnej na rzecz ekonomii społecznej. Priorytetowo traktowane będą działania z zakresu aktywnej integracji i przedsiębiorczości społecznej”⁵⁹. Kolejny cel operacyjny zakłada poprawę stanu zdrowia społeczeństwa oraz bezpieczeństwa publicznego. Główne kierunki interwencji to: poprawa efektywności systemu opieki zdrowotnej w województwie; kształtowanie prozdrowotnego stylu życia; wzrost efektywności działania podmiotów i służb bezpieczeństwa publicznego i ratownictwa. W tym obszarze możliwości ukierunkowania działań podmiotów ekonomii społecznej są najmniejsze, aczkolwiek jest to możliwe w odniesieniu do kształtowania prozdrowotnego stylu życia. Ostatni cel operacyjny dotyczy ochrony środowiska i racjonalnego zagospodarowania jego zasobami. Przewidziane w jego ramach główne kierunki interwencji wykazują zgodność z kluczowymi sferami rozwojowymi ekonomii społecznej zawartymi w KPRES, aczkolwiek nie występują bezpośrednie odwołania do ekonomii społecznej. Przyjęte w Strategii kierunki interwencji zakładają: edukację ekologiczną i zwiększenie aktywności prośrodowiskowej społeczeństwa; ochronę powietrza, gleb, wody i innych zasobów; efektywny system gospodarowania odpadami, gospodarkę niskoemisyjną (w tym efektywność energetyczną), ochronę zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych oraz odtwarzanie i renaturalizację ekosystemów zdegradowanych.

Na potrzebę rozwoju ekonomii społecznej zwrócono też uwagę w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Podlaskiego 2014-2020 (RPOWP 2014-2020). Jest to program dwufunduszowy, współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego stanowiący jedno z narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020. W ramach RPOWP 2014-2020 zdefiniowano dziesięć osi priorytetowych. Są nimi:

1. Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności gospodarki regionu;
2. Przedsiębiorczość i aktywność zawodowa;
3. Kompetencje i kwalifikacje;
4. Poprawa dostępności transportowej;
5. Gospodarka niskoemisyjna;
6. Ochrona środowiska i racjonalnego gospodarowanie jego zasobami;
7. Poprawa spójności społecznej;
8. Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej;
9. Rozwój lokalny;
10. Pomoc techniczna⁶⁰.

Odwołania do ekonomii społecznej pojawiają się w ramach dwóch osi priorytetowych. Jedną z nich jest oś 2 Przedsiębiorczość i aktywność zawodowa. W ramach działania 2.5 Aktywne i zdrowe starzenie się głównym zadaniem jest wzmocnienie potencjału zasobów pracy, aby odpowiedzieć za zachodzące procesy demograficzne. W ramach priorytetu inwestycyjnego 8vi Aktywne i zdrowe starzenie się zaplanowano wsparcie przedsięwzięć ukierunkowanych

⁵⁹ Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020. Załącznik do Uchwały Nr XXXI/374/13 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 9 września 2013 r., s. 50.

⁶⁰ Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020. Załącznik nr 1 do Uchwały nr 29/249/2015 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 17 marca 2015 r.

na podejmowanie działań promocyjnych upowszechniających w zakresie profilaktyki zdrowotnej i wczesnej diagnostyki realizację programów rehabilitacji leczniczej ułatwiającej powrót do pracy, realizację programów dotyczących przekwalifikowania pracowników długotrwale pracujących w warunkach negatywnie wpływających na zdrowie, przygotowujące do kontynuowania pracy na innych stanowiskach o mniejszym obciążeniu dla zdrowia. Działania w tym zakresie mogą podejmować podmioty ekonomii społecznej. Jest to więc jedna z kluczowych sfer rozwoju PES w regionie.

Rolę ekonomii społecznej podkreśla się także w osi priorytetowej 7: Poprawa spójności społecznej. Do działania 7.2 Rozwój usług społecznych przypisano priorytet inwestycyjny 9iv Ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym. Jego celem jest poprawa dostępu do wysokiej jakości usług społecznych, w szczególności usług środowiskowych, opiekuńczych oraz usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W zakresie usług społecznych planowane są działania zwiększające dostępność osób starszych i ich rodzin do istniejących na rynku usług, jak również rozszerzenie katalogu usług w celu zabezpieczenia rosnących potrzeb tej grupy. Realizowane będą także działania związane z udostępnianiem opieki dziennej nad osobami zależnymi (niepełnosprawnymi, niesamodzielnymi), co jest szczególnie istotne z perspektywy wsparcia w powrocie na rynek pracy ich opiekunów. Wśród interwencji skierowanej do rodzin z dziećmi planowane jest wsparcie rodzin w rozwoju i samodzielnym wypełnianiu funkcji społecznych oraz wsparcie rozwoju pieczy zastępczej. W opisanych wyżej obszarach oczekiwana jest aktywność podmiotów ekonomii społecznej.

Ekonomia społeczna jest też obecna w Programie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej województwa podlaskiego na lata 2013-2018. Celem nadrzędnym Programu jest budowanie zintegrowanego systemu pomocy i wsparcia rodzin podlaskich. Dla uszczegółowienia założeń Programu skonstruowano trzy cele strategiczne, do których przypisano cele operacyjne. Pierwszy cel strategiczny przewiduje wzmacnianie potencjału i kompetencji rodzin podlaskich. Cele operacyjne zakładają z kolei:

1. Wzrost społecznej roli rodziny,
2. Wzmocnienie ekonomicznej roli rodziny,
3. Aktywną integrację rodzin,
4. Rozwój wsparcia w opiece nad dziećmi⁶¹.

Podmioty ekonomii społecznej są postrzegane jako ważny partner w dostarczaniu usług wsparcia dla rodzin z województwa podlaskiego. W realizację wszystkich wymienionych wyżej celów mają być zaangażowane podmioty ekonomii społecznej. W kontekście drugiego celu strategicznego, dotyczącego rozwoju zasobów ludzkich i instytucji w obszarze wspierania rodziny, rola PES jest nieco mniejsza. Spośród czterech celów operacyjnych tylko we dwóch pojawiają się odwołania do ekonomii społecznej. Dotyczy to celu II.3 Wzrost liczby zawodowych rodzin zastępczych i rodzinnych form opieki oraz celu II.4 inspirowanie budowania systemu zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁶². Przy trzecim celu strategicznym pt. Rozwój systemu wspierania rodziny i opieki nad dzieckiem, odwołania do ekonomii społecznej w ogóle nie występują.

Na poziomie regionalnym ważnym dokumentem programowym, odnoszącym się do ekonomii społecznej, a zarazem precyzującym kluczowe sfery rozwoju PES, jest Program na rzecz osób starszych w województwie podlaskim na lata 2016-2020. Składa się on z pięciu priorytetów:

1. Zdrowie,
2. Bezpieczeństwo/pomoc społeczna,
3. Aktywność społeczna (edukacja, kultura, turystyka, integracja),
4. Aktywność zawodowa (srebrna gospodarka),
5. Komunikacja (dostęp do informacji)⁶³.

Bezpośrednie odwołania do ekonomii społecznej pojawiły się tylko w ramach czwartego priorytetu. W celu operacyjnym 3 pt. Rozwijanie srebrnej gospodarki z wykorzystaniem potencjału osób starszych przewidziano podjęcie działań takich jak: organizowanie kampanii

⁶¹ Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej województwa podlaskiego na lata 2013-2018. Załącznik nr 1 do Uchwały Nr XXXVI/442/14 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 24 lutego 2014 roku, s. 56-60.

⁶² Ibidem, s. 61-64.

⁶³ Program na rzecz osób starszych w województwie podlaskim na lata 2016-2020. Załącznik nr 1 do uchwały nr XXVII/244/16 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 29 sierpnia 2016 r., s. 11-17.

informacyjnych dotyczących podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działających na rzecz osób starszych, wspieranie podmiotów ekonomii społecznej tworzonych przez osoby starsze i działające na ich rzecz (doradztwo, szkolenia, dofinansowanie i różne formy) oraz promowanie dobrych praktyk⁶⁴.

Brak jest natomiast wzmianek o ekonomii społecznej w Programie pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2014-2018⁶⁵. Niewiele też miejsca poświęcono ekonomii społecznej w Programie na rzecz poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych w województwie podlaskim na lata 2014- 2018⁶⁶.

5. Uwarunkowania lokalne

Województwo podlaskie na potrzeby realizacji wsparcia na rzecz rozwoju ekonomii społecznej zostało podzielone na cztery subregiony: białostocki, bielski, łomżyński i suwalski. Analiza dokumentów strategicznych i programowych na poziomie powiatowym będzie prowadzona zgodnie z przyjętym w województwie porządkiem. Analiza była prowadzona pod kątem identyfikacji kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej.

Do analizy przyjęto dwa typy dokumentów: aktualne strategie rozwoju powiatów oraz powiatowe strategie rozwiązywania problemów społecznych. Strategie rozwoju są to najważniejsze dokumenty strategiczne na poziomie powiatów, które wieloaspektowo opisują plany rozwojowe w perspektywie krótkoterminowej. Natomiast strategie rozwiązywania problemów społecznych są wyspecjalizowanymi dokumentami, zawierającymi plany działań w obszarze szeroko rozumianej polityki społecznej. Opisane są w nich działania wobec bezrobotnych, osób z niepełnosprawnościami, seniorów itp. Każdy powiat powinien mieć uchwalone strategie, co umożliwić będzie zebranie całościowego materiału i dokonywanie porównań pomiędzy powiatami.

⁶⁴ Ibidem, s. 15.

⁶⁵ Program pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2014-2018. Załącznik do uchwały nr XXXVIII/453/14 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 31 marca 2014 r.

⁶⁶ Program na rzecz poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych w województwie podlaskim na lata 2014-2018. Załącznik do Uchwały Nr XXXVIII/454/14 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 31 marca 2014 r.

SUBREGION BIAŁOSTOCKI		
Obszar	Strategia rozwoju	Strategia rozwiązywania problemów społecznych
Powiat białostocki	Brak odwołań do ES ⁶⁷	Brak odwołań do ES ⁶⁸
M. Białystok	Brak odwołań do ES ⁶⁹	Brak wskazania kluczowych sfer rozwoju dla ES. Zapisano jedynie, że rozwój ekonomii społecznej jest kluczowym elementem rozwiązywania problemów społecznych, może służyć wspieraniu różnorodnych form samopomocy, jest odpowiedzią na rosnące zapotrzebowanie w zakresie aktywnej polityki społecznej i wsparcie osób wykluczonych społecznie poprzez aktywność zawodową oraz gospodarczą ⁷⁰ .

⁶⁷ Strategia rozwoju powiatu białostockiego na lata 2011-2020. Załącznik do uchwały nr L/455/10 Rady Powiatu Białostockiego z dnia 30.09.2010.

⁶⁸ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Białostockiego na lata 2011-2020. Załącznik do uchwały Nr LI/467/10 Rady Powiatu Białostockiego z dnia 28 października 2010 r.

⁶⁹ Strategia Rozwoju Miasta Białegostoku na lata 2011-2020 plus. Załącznik do Uchwały Nr LVIII/777/10 Rady Miejskiej Białegostoku z dnia 13 września 2010 r.

⁷⁰ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Białegostoku na lata 2011-2020. Załącznik do Uchwały Nr XXI/199/11 Rady Miejskiej Białegostoku z dnia 30 grudnia 2011 r., s. 78.

SUBREGION BIELSKI		
Obszar	Strategia rozwoju	Strategia rozwiązywania problemów społecznych
Powiat bielski	Brak odwołań do ES ⁷¹	Brak odwołań do ES ⁷²
Powiat hajnowski	Strategia rozwoju powiatu zakłada inwestycje w wykorzystanie kulturowych i naturalnych zasobów „symbolicznych” w rozwoju narzędzi ekonomii społecznej wraz z kreowaniem warunków dla promocji nowych rozwiązań organizacyjnych. Tak sformułowany plan zadaniowy pojawił się w ramach celu operacyjnego 3.2.1 Kreowanie i promocja produktów i usług regionu Puszczy Białowieskiej bazujących na lokalnych zasobach ⁷³ . Kluczową sferą rozwoju ES w powiecie hajnowskim tworzy lokalny potencjał kulturowy.	Brak aktualnego dokumentu. W wersji Programu z 2008 roku brak odwołań do ES ⁷⁴ .
Powiat siemiatycki	Brak odwołań do ES ⁷⁵ .	Brak odwołań do ES ⁷⁶ .

⁷¹ Program rozwoju powiatu bielskiego do roku 2020. Załącznik do uchwały nr XI/97/16 Rady Powiatu w Bielsku Podlaskim z dnia 11 lutego 2016 r.

⁷² Strategia rozwiązywania problemów społecznych w powiecie bielskim na lata 2013-2018. Załącznik do uchwały Nr XXVI/204/13 Rady Powiatu w Bielsku Podlaskim z dnia 22 listopada 2013 r.

⁷³ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Hajnowskiego Na Lata 2015-2020. Załącznik do Programu Rozwoju Powiatu Hajnowskiego do 2020 roku. Uchwała Rady Nr X/75/15 z dnia 2015-10-29 w sprawie przyjęcia Programu Rozwoju Powiatu Hajnowskiego do 2020 roku, s. 343-344.

⁷⁴ Powiatowa strategia rozwiązywania problemów społecznych. Załącznik do Uchwały Nr Rady Powiatu Hajnowskiego z dnia 26 czerwca 2008 r.

⁷⁵ Przedsiębiorczy i przyjazny powiat siemiatycki. Strategia rozwoju do 2020 roku. Uchwała Nr XIX/179/13 Rady Powiatu Siemiatyckiego z dnia 20 września 2013 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Powiatu Siemiatyckiego do 2020 roku.

⁷⁶ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Siemiatyckim na lata 2011-2020.

SUBREGION ŁOMŻYŃSKI		
Obszar	Strategia rozwoju	Strategia rozwiązywania problemów społecznych
Powiat kolneński	Brak dostępu do pełnej wersji Strategii. Przeanalizowano też zapisy Planu Rozwoju Lokalnego Powiatu Kolneńskiego na lata 2015-2020. Brak odwołań do ES ⁷⁷ .	Ekonomię społeczną przedstawiono w kontekście celu operacyjnego 2.5. Rehabilitacja zawodowa i zwiększenie aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych. Kierunek działania zakłada propagowanie zakładania i prowadzenia własnej działalności gospodarczej przez osoby niepełnosprawne oraz propagowanie form aktywności zawodowej w ramach podmiotów ekonomii społecznej ⁷⁸ . Nie dookreślono jednak kluczowych sfer rozwoju ES.
Powiat łomżyński	Analizie poddano projekt Strategii. Ekonomia społeczna została przywołana w kontekście zadań/projektów do programu rozwoju powiatu łomżyńskiego do 2020. W dokumencie zapisano, iż „projekty ukierunkowane na tworzenie spółdzielni socjalnych są jednym z elementów polityki zmierzającej do ograniczenia zjawiska marginalizacji i wykluczenia społecznego, oraz osiągania jak	Brak odwołań do ES ⁸⁰ .

⁷⁷ Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Kolneńskiego na lata 2015-2020. Uchwała Nr XIII/87/16 Rady Powiatu Kolneńskiego z dnia 3 marca 2016 r.

⁷⁸ Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Kolneńskim na Lata 2016-2025. Załącznik do Uchwały Nr XII/80/16 Rady Powiatu Kolneńskiego z dnia 1 lutego 2016 r., s. 191-192.

⁸⁰ Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Łomżyńskim na Lata 2016 – 2022. Uchwała Nr XXI/113/2016 Rady Powiatu Łomżyńskiego z dnia: 21 grudnia 2016 roku w sprawie: przyjęcia Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Łomżyńskim na lata 2016-2022.

	największej spójności i integracji społecznej. Spółdzielnie socjalne stanowią instrument mający pozytywny wpływ na sytuację na rynku pracy. Instytucja ta przeznaczona jest przede wszystkim dla osób o tzw. niskiej zatrudnialności, mających problem ze znalezieniem pracy i długotrwale bezrobotnych”⁷⁹. Nie odniesiono się natomiast do kluczowych sfer rozwoju, w których rozwój przedsiębiorstw społecznych miałyby następować.	
Powiat wysokomazowiecki	Brak aktualnego dokumentu.	Tematyka związana z ekonomią społeczną jest szeroko opisana, a zarazem zarysowano obszar działania dla PES. W celu strategicznym I pt. Promocja zatrudnienia oraz aktywizacja lokalnego rynku pracy na 13 kierunków działania 3 odnoszą się do ekonomii społecznej. Zaplanowano m.in. 1. rozwój ekonomii społecznej w powiecie, 2. promocję działań aktywnej integracji i ekonomii społecznej oraz 3. udział w szkoleniach dla pracowników samorządu/NGO w obszarze ekonomii społecznej⁸¹. Podmioty ekonomii społecznej zostały też ujęte jako współrealizatorzy takich działań jak: promowanie aktywnego stylu życia

⁷⁹ Program Rozwoju Powiatu Łomżyńskiego do 2020 roku. Projekt. Załącznik do Uchwały Nr 26/85/2015 Zarządu Powiatu Łomżyńskiego z dnia 27 października 2015, s. 76.

⁸¹ Strategia rozwiązywania problemów społecznych w powiecie wysokomazowieckim na lata 2017 - 2025. Załącznik do uchwały nr XX/175/2016 Rady Powiatu Wysokomazowieckiego z dnia 21 grudnia 2016r., s. 77-78.

		osób starszych, zwiększenie aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, tworzenie nowych przedsięwzięć kulturalnych o znaczeniu lokalnym i regionalnym, m.in. organizacja cyklicznych imprez, warsztatów rękodzieła, kulinarnych ⁸² .
Powiat grajewski	Brak aktualnego dokumentu.	Brak odwołań do ES ⁸³ .
Powiat zambrowski	Brak odwołań do ES ⁸⁴ .	Brak odwołań do ES ⁸⁵ .
m. Łomża	W strategii miasta poświęcono wiele miejsca ekonomii społecznej. Cel operacyjny 3.4. dotyczy integracji społecznej grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym rozwoju sektora ekonomii społecznej. Odniesienia do ekonomii społecznej pojawiły się też w kontekście celu operacyjnego 3.1. pt. Wsparcia adaptacji zawodowej młodzieży wchodzącej na rynek pracy. Zadania zgłoszone w ramach tego celu obejmują m.in. edukację studentów z zakresu ekonomii społecznej ⁸⁶ . Kwestia kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej nie została jednak	W analizowanym dokumencie pojawiło się wiele odwołań do ekonomii społecznej. Kierunki działań w ramach celu operacyjnego 2.2 Pomoc osobom bezrobotnym, niepełnosprawnym i aktywnym zawodowo zakładały m.in. rozwój ekonomii społecznej i promowanie przedsiębiorczości i spółdzielczości; wsparcie merytoryczne i finansowe dla podmiotów ekonomii społecznej i innych podmiotów oraz realizację projektów mających na celu tworzenie nowych przedsiębiorstw społecznych i tworzenie nowych miejsc pracy ⁸⁷ . Także w kontekście celu operacyjnego 3.1 Zwiększenie aktywności społecznej i bezpieczeństwa mieszkańców, zawarto zapisy odnoszące się do ekonomii społecznej. Zapowiedziano, włączenie NGO oraz podmiotów ekonomii społecznej w działania nakierowane

⁸² Ibidem, s. 83-88.

⁸³ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Grajewskim na lata 2017-2025.

⁸⁴ Program Rozwoju Powiatu Zambrowskiego do roku 2020. Załącznik do Uchwały Nr XII/81/16 Rady Powiatu Zambrowskiego z dnia 22 lutego 2016r.

⁸⁵ Strategia rozwiązywania problemów społecznych w Powiecie Zambrowskim na lata 2012-2020. Załącznik do uchwały nr XII/72/12 Rady Powiatu Zambrowskiego z dnia 30 marca 2012 r.

⁸⁶ Program Rozwoju Miasta Łomża do Roku 2020 Plus przyjęty uchwałą Rady Miejskiej Łomży nr 163/XXI/16 z dnia 25 stycznia 2016 r., s. 65.

⁸⁷ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Łomża na lata 2016 - 2021, s. 63.

	rozstrzygnięta.	na rozwiązywanie problemów społecznych ⁸⁸ . Nie zostały doprecyzowane sfery rozwoju ES. Pojawiło się jedynie stwierdzenie, że ekonomia społeczna może stać się siłą napędową rozwoju lokalnego.
--	-----------------	--

SUBREGION SUWALSKI		
Obszar	Strategia rozwoju	Strategia rozwiązywania problemów społecznych
Powiat augustowski	Brak odwołań do ES ⁸⁹ .	W analizowanym dokumencie wymieniono jedynie działanie, zakładające promowanie w powiecie podmiotów ekonomii społecznej w ramach celu operacyjnego Promowanie zatrudnienia i zwiększenie atrakcyjności lokalnego rynku pracy ⁹⁰ .
Powiat sokólski	Brak odwołań do ES ⁹¹ .	Brak odwołań do ES ⁹² .
Powiat moniecki	Brak aktualnego dokumentu.	Brak odwołań do ES ⁹³ .
Powiat sejneński	Brak odwołań do ES ⁹⁴ .	W ramach celu strategicznego pt. Ograniczanie zjawiska bezrobocia poprzez odpowiednią politykę rynku pracy sformułowano dwa cele szczegółowe odwołujące się do ekonomii społecznej. Cel 1.3 zakłada Finansowanie staży, prac interwencyjnych, publicznych oraz innych form wsparcia m.in: CIS oraz KIS zgodnie z nomenklaturą ekonomii społecznej. Natomiast cel

⁸⁸ Ibidem, s. 66.

⁸⁹ Strategia Rozwoju Powiatu Augustowskiego do 2020 roku.

⁹⁰ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Powiatu Augustowskiego na lata 2017-2022, s. 115.

⁹¹ Program rozwoju powiatu sokólskiego na lata 2015-2022. Załącznik do uchwały nr XVII/127/2016 Rady Powiatu Sokólskiego z dnia 19 lutego 2016 r.

⁹² Strategia rozwiązywania problemów społecznych w powiecie sokólskim na lata 2014-2020. Załącznik do uchwały nr XXXIV/230/2014 Rady Powiatu Sokólskiego z dnia 18 czerwca 2014 r.

⁹³ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Monieckim na lata 2009-2019. Załącznik do Uchwały nr XXVIII/142/09 Rady Powiatu w Mońkach z dnia 1 lipca 2009 r.

⁹⁴ Zintegrowany Program Rozwoju Powiatu Sejneńskiego na lata 2016-2020. Załącznik do Uchwały nr XVI/92/2016 Rady Powiatu Sejneńskiego z dnia 29 lutego 2016 r.

		1.7 przewiduje Inicjowanie i promowanie działań sprzyjających rozwojowi sektora ekonomii społecznej ⁹⁵ . Nie doprecyzowano w Strategii kwestii kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej.
Powiat suwalski	Brak aktualnego dokumentu.	Brak odwołań do ES ⁹⁶ .
m. Suwałki	Brak odwołań do ES ⁹⁷ .	Cel strategiczny 1 pt. Aktywizacja społeczna i zawodowa osób bezrobotnych przewiduje realizację celu operacyjnego dotyczącego rozwoju ekonomii społecznej. Planowane kierunki działania to: wspieranie rozwoju spółdzielni socjalnych i tworzenia zakładów pracy chronionej oraz rozwój aktywnych form pomocy i integracji społecznej - prowadzenie klubów integracji społecznej oraz kierowanie do centrów integracji społecznej ⁹⁸ .

Z danych przedstawionych w tabelach wynika, że kwestia rozwoju ekonomii społecznej – z pewnymi wyjątkami (jest nim miasto Łomża) – nie jest uznawana za priorytetowy obszar działania. W przeanalizowanych dokumentach strategicznych albo w ogóle nie występują odwołania do ekonomii społecznej, albo pojawiają się one w niewielkim zakresie lub mają one charakter ogólnikowy. Dookreślenie kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej na poziomie powiatowym należy do rzadkości. Tylko w mieście Łomża zauważono potencjał ES do napędzania rozwoju lokalnego. Z kolei w powiecie hajnowskim kluczową sferę rozwoju ekonomii społecznej powiązano z rozwijaniem lokalnego potencjału kulturowego. Ten element wystąpił również w powiecie wysokomazowieckim, przy czym w powiecie tym dodano jeszcze inną sferę rozwoju (promowanie aktywnego stylu życia osób starszych).

a. Potencjalne kierunki rozwoju ekonomii społecznej

⁹⁵ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Sejneńskim na lata 2014 - 2020. Załącznik do Uchwały Nr V/34/2015 Rady Powiatu Sejneńskiego z dnia 20 marca 2015 r., s. 45.

⁹⁶ Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Suwalskiego na lata 2014 - 2020. Załącznik do uchwały Nr VII/55/15 Rady Powiatu w Suwałkach z dnia 25 czerwca 2015 r.

⁹⁷ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Suwałki do roku 2020. Dokument przyjęty Uchwałą Nr LI/563/2014 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 30 lipca 2014 r.

⁹⁸ Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Suwałki na lata 2016-2025. Załącznik do Uchwały Nr XXIII/281/2016 Rady Miejskiej w Suwałkach z dnia 28 września 2016 r., s. 90.

Potencjalne kierunki rozwoju ekonomii społecznej zidentyfikowano na podstawie analizy dokumentów strategicznych (strategii rozwoju) i oceny zapisów odnoszących się do planowanych do osiągnięcia celów strategicznych i operacyjnych. W nich bowiem znalazła się wykładnia tego, do czego zamierzają dążyć władze samorządowe i jakie obszary zostały uznane za kluczowe z punktu widzenia rozwoju powiatu i szerzej – regionu.

Powiat białostocki w swojej strategii rozwojowej sformułował kilka priorytetów, które zamierza zrealizować do 2020 roku. Jednym z nich jest wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych do rozwoju turystyki na obszarze powiatu⁹⁹. Jest to taki kierunek działania, który może bez większych trudności kanalizować rozwój ekonomii społecznej na analizowanym obszarze. Pozostałe priorytety odnoszące się do poprawy infrastruktury komunikacyjnej czy doskonalenia warunków pracy i jakości działania administracji powiatowej nie rodzą żadnych szans dla rozwoju sektora ekonomii społecznej. **Powiat grodzki Białystok** również kładzie nacisk na wzrost atrakcyjności i dostępności oferty kulturalnej, sportowej, turystycznej i rekreacyjnej¹⁰⁰. Podobnie jak w powiecie białostockim sektor ekonomii społecznej mógłby odgrywać w tym zakresie poważną rolę. Należy więc uważać turystykę za kluczową sferę rozwoju ES. W Białymstoku, poza turystyką, można również zidentyfikować inny obszar, który odpowiada kluczowym kierunkom rozwoju ES wskazanym w KPRES. Chodzi mianowicie o wspieranie rodzin. Jest to priorytet, który koresponduje z obszarem solidarności pokoleń. W jego ramach świadczy się usługi na rzecz szeroko rozumianego środowiska rodzinnego (dzieci, osób starszych, osób z niepełnosprawnościami). Z uwagi na przemiany demograficzne (starzenie się społeczeństwa) i rozluźnianie więzi rodzinnych (np. w wyniku emigracji zarobkowej) niezwykle ważne jest, aby dostrzec konieczność rozwoju usług skierowanych do rodzin. Podmioty ekonomii społecznej powinny dążyć do zagospodarowania tej niszy.

W ramach subregionu bielskiego również da się wskazać kierunki rozwoju ekonomii społecznej. W strategii rozwoju **powiatu bielskiego** uznano, że słabą stroną powiatu jest niepełne wykorzystanie walorów kulturowych i przyrodniczych na potrzeby rozwoju turystyki. Brakuje również rozpoznawalnego produktu turystycznego¹⁰¹. Jednocześnie zapowiedziano w strategii działania na rzecz stworzenia systemu promocji oferty turystycznej powiatu. Sfera turystyki i animacji społecznej, wykorzystującej lokalny potencjał kulturowy może być uważana za kluczowy kierunek rozwoju ekonomii społecznej. Drugą płaszczyznę, na której rozwijać się mogą PES, tworzą działania na rzecz osób wykluczonych. **Powiat bielski** w swojej strategii sformułował cel szczegółowy, zakładający poprawę warunków życia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W jego ramach zaplanowano trzy działania: stworzenie odpowiednich warunków do wspierania rodziny i rozwój systemu pieczy zastępczej, poprawę warunków społecznego funkcjonowania osób niepełnosprawnych w społeczności lokalnej oraz zapewnienie wsparcia dla osób starszych i ich aktywizacja¹⁰². Na dostarczaniu kompleksowych usług dla tych grup docelowych powinna się koncentrować działalność PES w najbliższej przyszłości. **Powiat hajnowski** kładzie bardzo mocny nacisk

⁹⁹ Strategia rozwoju powiatu białostockiego na lata 2011-2020..., s. 95-96.

¹⁰⁰ Strategia Rozwoju Miasta Białegostoku na lata 2011-2020 plus..., s. 118-121.

¹⁰¹ Program rozwoju powiatu bielskiego do roku 2020..., s. 58.

¹⁰² Ibidem, s. 63.

na zachowanie wysokiej jakości zasobów przyrodniczych poprzez takie działania jak: ochrona środowiska i różnorodności biologicznej, upowszechnienie rozwiązań proekologicznych i efektywne gospodarowanie odpadami¹⁰³. Przypomnieć należy, że w KPRES sfera działań na rzecz zrównoważonego rozwoju została uznana za kluczowy obszar rozwoju ekonomii społecznej. Można zatem powiedzieć, że lokalne podmioty ekonomii społecznej powinny upatrywać szansy na rozwój właśnie w specjalizowaniu się na problemach środowiska, ekologii i gospodarowaniu odpadami. Słabą stroną powiatu jest niedostatecznie rozwinięta infrastruktura pomocy społecznej. Mając też na uwadze niekorzystne trendy demograficzne należy uznać, że sfera solidarności pokoleń stanowi potencjalny kierunek rozwoju dla ekonomii społecznej. Kierunki rozwoju **powiatu siemiatyckiego** również pozwalają dostrzec perspektywy rozwoju dla podmiotów ekonomii społecznej. W strategii rozwoju władze powiatu zobligowały się na podjęcia działań na rzecz stworzenia warunków do rozwoju zielonej gospodarki. Osiągnięcie tego celu ma być możliwe poprzez skoncentrowanie się na takich działaniach jak: wspieranie rozwoju rolnictwa specjalistycznego, rozwijanie produkcji zdrowej żywności i zieleństwa, rozwijanie odnawialnych źródeł energii oraz wspieranie rozwoju turystyki „Zielona terapia i rekreacja” oraz turystyki wiejskiej¹⁰⁴. Wzrastające znaczenie zielonej gospodarki powinno być dostrzeżone przez sektor ekonomii społecznej i to w niej należy upatrywać szans na rozwój PES. Rolnictwo społeczne, turystyka społeczna oraz gospodarowanie odpadami to te obszary w powiecie siemiatyckim, które kierunkować powinny działalność PES.

Specyfika **subregionu łomżyńskiego** wpływa na kierunki rozwoju ekonomii społecznej. W **powiecie kolneńskim** tylko w sferze turystyki upatrywać można szans na rozwój PES¹⁰⁵. Przyjęte w strategii cele, priorytety oraz zaplanowanie kierunki działań, nie tworzą sprzyjających warunków dla rozwoju ekonomii społecznej. Inaczej wygląda sytuacja w powiecie łomżyńskim. W celu strategicznym pt. Konkurencyjna gospodarka bazująca na lokalnych potencjałach przewidziano wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich poprzez wsparcie tworzenia gospodarstw ekologicznych i agroturystycznych, wsparcie produkcji żywności wysokiej jakości oraz wyrobów lokalnych, wykreowania marki produktów lokalnych powiatu oraz wsparcie rozwoju turystyki i agroturystyki¹⁰⁶. W drugim celu strategicznym pt. Poprawa jakości życia i integracja społeczna zwrócono uwagę na przedsiębiorczość społeczną jako obszar generujący szanse na aktywizację społeczno-zawodową dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Kluczowymi sferami rozwoju ekonomii społecznej mogą być w powiecie łomżyńskim: rolnictwo społeczne, turystyka i animacja społeczna oraz opieka społeczna nad osobami niesamodzielnymi. Te same kierunki rozwoju ekonomii społecznej zidentyfikowaniu po analizie strategii rozwoju **powiatu zambrowskiego**, w którym położono nacisk na wielofunkcyjny rozwój obszar wiejskich, promocję turystyczną powiatu, ochronę i poprawę stanu środowiska naturalnego oraz rozwijanie aktywnych form integracji zawodowej i społecznej¹⁰⁷. W **mieście Łomża** szanse na rozwój ekonomii społecznej można upatrywać w takich sferach jak: opieka nad osobami

¹⁰³ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Hajnowskiego na Lata 2015-2020..., s. 310-313.

¹⁰⁴ Przedsiębiorczy i przyjazny powiat siemiatycki. Strategia rozwoju do 2020 roku..., s. 169-171.

¹⁰⁵ Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Kolneńskiego na lata 2015-2020..., s. 165-166.

¹⁰⁶ Program Rozwoju Powiatu Łomżyńskiego do 2020 roku..., s. 56-57.

¹⁰⁷ Program Rozwoju Powiatu Zambrowskiego do roku 2020..., s. 40.

starszymi i niesamodzielnymi oraz organizowanie życia społeczno-kulturalnego. W strategii rozwoju władze miasta zapowiedziały podjęcie działań na rzecz wsparcia adaptacji osób z grupy 50+ oraz integrację społeczną osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Ponadto kulturę, edukację i sport uznano jako bazę rozwoju społeczno-gospodarczego¹⁰⁸. Takie rozłożenie akcentów jednoznacznie przekonuje, że wskazane obszary mogą być uważane za kluczowe sfery rozwoju ES. W przypadku dwóch powiatów (**grajewski i wysokomazowiecki**) z subregionu łomżyńskiego nie było możliwe przeanalizowanie dokumentów strategicznych (brak dostępu do aktualnych wersji strategii). Z tego powodu odstąpiono od próby wskazania, w jakich obszarach mogłyby na ich terenie specjalizować się podmioty ekonomii społecznej.

W **subregionie suwalskim** również istnieją szanse na rozwój podmiotów ekonomii społecznej. W **powiecie augustowskim** ważne znaczenie przypisano kwestii ułatwienia dostępności i podwyższenia standardu usług w sferze pomocy społecznej. Zwrócono też uwagę na konieczność wspierania i umacniania rodziny w wypełnianiu jej funkcji. W strategii zapowiedziano także podjęcie działań na rzecz kształtowania i zaspakajania potrzeb kulturalnych wśród społeczeństwa lokalnego oraz ochrony dziedzictwa kulturowego¹⁰⁹. Obszary te tworzą przestrzeń do działania dla podmiotów ekonomii społecznej. Można zatem powiedzieć, że kluczowymi sferami rozwoju PES na terenie **powiatu augustowskiego** są: animacja kulturalna, usługi społeczne na rzecz rodzin i osób niesamodzielnymi. W **powiecie sokólskim** zaplanowano działania mające na celu podnoszenie jakości życia mieszkańców. Zawiera się w tym zarówno poprawa stanu zdrowia mieszkańców i efektywności systemu ochrony zdrowia, jak i usprawnienie systemu pomocy rodzinom w przezwyciężaniu trudności życiowych oraz aktywizacja osób niepełnosprawnych do czynnego uczestnictwa w życiu społecznym¹¹⁰. Możliwym kierunkiem rozwoju ES na terenie **powiatu sokólskiego** jest oferowanie usług związanych z solidarnością pokoleń (wsparcie rodzin, dzieci, osób z niepełnosprawności i seniorów). Strategia **powiatu sejneńskiego** zakłada poprawę pozycji konkurencyjnej powiatu w oparciu o atuty jego położenia, dziedzictwa i środowiska. W tym celu zapowiada wsparcie dla rolnictwa, turystyki oraz przemysłów czasu wolnego¹¹¹. W ramach drugiego celu strategicznego pt. Wzrost spójności społecznej dla wszechstronnego rozwoju mieszkańców **powiatu sejneńskiego** sformułowano kilka obszarów priorytetowych – w tym m.in.: rozwój oferty kulturalnej i wzrost uczestnictwa w kulturze, ochronę przyrody, racjonalne gospodarowanie zasobami i rozwój infrastruktury ochrony środowiska¹¹². Na podstawie zapisów dokumentu strategicznego można zarysować obszary, w których rozwijać się mogą podmioty ekonomii społecznej. Do kluczowych sfer ich rozwoju należy zaliczyć: rolnictwo społeczne, turystykę społeczną, animację kulturalną i społeczną oraz segregowanie odpadów. W **mieście Suwałki** rysują się dodatkowe perspektywy rozwoju ekonomii społecznej. W strategii rozwoju za cel strategiczny uznano poprawę warunków życia, zapowiadając rozwój budownictwa mieszkaniowego, a także wspieranie kultury i sztuki jako

¹⁰⁸ Program Rozwoju Miasta Łomża do Roku 2020 Plus..., s. 70.

¹⁰⁹ Strategia Rozwoju Powiatu Augustowskiego do 2020 roku..., s. 30.

¹¹⁰ Program rozwoju powiatu sokólskiego na lata 2015-2022..., s. 48.

¹¹¹ Zintegrowany Program Rozwoju Powiatu Sejneńskiego na lata 2016-2020..., s. 64-65.

¹¹² Ibidem, s. 65.

wyznaczników subregionalnego znaczenia miasta¹¹³. Instrumentami realizacji innego celu strategicznego (wzrost konkurencyjności gospodarki) mają być m.in. wsparcie sektorów kluczowych dla miasta, a więc: przemysł drzewny i meblarski, przemysł rolno-spożywczy i usługi turystyczne¹¹⁴. W strategii położono również nacisk na budowanie podwalin pod zieloną gospodarkę (przejście na gospodarkę niskoemisyjną czy uregulowanie kwestii gospodarki odpadami). Perspektywy rozwoju ekonomii społecznej rysują się więc w takich sferach jak: budownictwo społeczne, turystyka społeczna, animacja kulturalna i gospodarowanie odpadami. Niemożliwe jest natomiast określenie kierunków rozwoju ES w dwóch powiatach (**monieckim i suwalskim**) z uwagi na brak dostępu do aktualnych dokumentów strategicznych. Na podstawie analizy planów rozwoju lokalnego gmin należących do wymienionych wyżej powiatów można stwierdzić, że potencjalnym kierunkiem rozwoju dla ekonomii społecznej jest przede wszystkim turystyka społeczna oraz usługi wsparcia dla rodzin i osób niesamodzielnych. W powiecie suwalskim perspektywy dla ES rysują się dodatkowo w rolnictwie społecznym.

Analiza dokumentów strategicznych wykazała, że perspektywy rozwoju ekonomii społecznej w subregionach województwa podlaskiego prezentują się dosyć obiecująco. Nie ma natomiast dużych różnic między subregionami pod względem kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej. Największe szanse na rozwój PES uwidacznia się w takich sferach jak: wsparcie dla rodzin i osób niesamodzielnych, turystyka społeczna i animacja kulturowa. Możliwości rozwoju zauważalne są też w rolnictwie społecznym i gospodarowaniu odpadami. W mieście Suwałki pojawia się również szansa dla ES w postaci rozwoju budownictwa społecznego.

¹¹³ Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Suwałki do roku 2020..., s. 52-55.

¹¹⁴ Ibidem, s. 51.

Tabela 45. Potencjalne kierunki rozwoju ekonomii społecznej

Subregion	Powiat	Kierunki rozwoju ES
Białostocki	Białostocki	turystyka społeczna
	m. Białystok	turystyka społeczna usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych
Bielski	Bielski	turystyka społeczna usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych
	Hajnowski	gospodarka odpadami ekologia usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych
	Siemiatycki	rolnictwo społeczne turystyka społeczna gospodarowanie odpadami
Łomżyński	Kolneński	turystyka społeczna
	Łomżyński	rolnictwo społeczne turystyka i animacja społeczna usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych
	Zambrowski	rolnictwo społeczne turystyka i animacja społeczna usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych
	m. Łomża	usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych animacja społeczna
	Grajewski	brak danych
	Wysokomazowiecki	brak danych
Suwalski	Augustowski	animacja społeczna usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych
	Sokółski	usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych
	Sejneński	rolnictwo społeczne turystyka społeczna animacja kulturalna i społeczna gospodarowanie odpadami
	m. Suwałki	budownictwo społeczne turystyka społeczna animacja kulturalna

		gospodarowanie odpadami
	Moniecki	turystyka społeczna usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych
	Suwalski	turystyka społeczna usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych rolnictwo społeczne

b. Wnioski

Z analizy dokumentów strategicznych szczebla regionalnego wyłania się wniosek, że ekonomia społeczna stanowi coraz ważniejszy sektor, w którym pokładane są nadzieje na aktywizację społeczno-zawodową osób z obszaru wykluczenia społecznego oraz minimalizację takich problemów społecznych jak: ubóstwo i wykluczenie społeczne. Pod kątem potrzeb ekonomii społecznej dostrajane są najważniejsze dokumenty strategiczne (SRWP, RPOWP) oraz opracowywane są zupełnie nowe dokumenty (WPRES), zawierające plany działań dedykowanych wyłącznie temu sektorowi. Na poziomie powiatowym widać mniejsze zainteresowanie problematyką ekonomii społecznej, co przekłada się na niski poziom dookreślenia kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej.

Na podstawie KPRES do kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej należy zaliczyć:

- Turystykę społeczną;
- Selektywne zbieranie odpadów, recykling, edukację ekologiczną;
- Odnawialne źródła energii;
- Budownictwo społeczne;
- Rolnictwo społeczne;
- Utrzymywanie porządku i czystości;
- Usługi kulturalne;
- Opiekę nad dziećmi i osobami niesamodzielnymi, wsparcie rodzin.

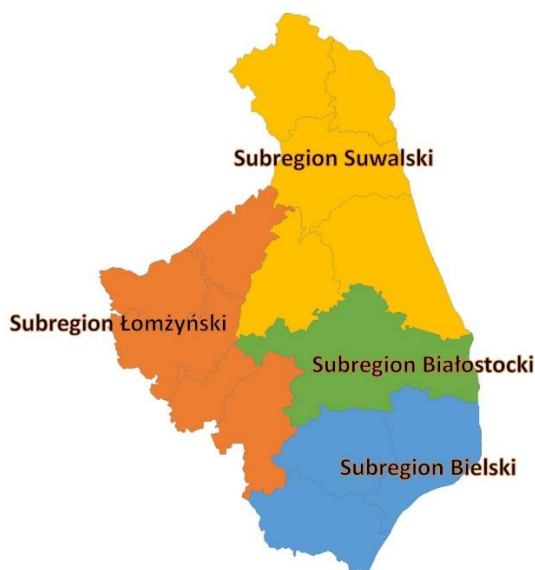
Z analizy dokumentów strategicznych szczebla wojewódzkiego wynika, że nie wszystkie potencjalne sfery rozwoju ekonomii społecznej zostały dostrzeżone w kontekście regionalnym. Ekonomię społeczną przypisuje się do takich sfer rozwoju jak: usługi kulturalne, wsparcie rodzin, opieka nad dziećmi i osobami niesamodzielnymi. Wskazano również inne sfery, które w ramach KPRES nie zostały uwzględnione. Chodzi głównie o działania w zakresie profilaktyki zdrowotnej i promowania zdrowego trybu życia. Niezwykle ważne jest, ażeby możliwości ekonomii społecznej zostały również dostrzeżone w takich sferach jak: turystyka społeczna, szczególnie że województwo podlaskie zamierza dążyć do wzmocnienia swojej pozycji na mapie turystycznej Polski; odnawialne źródła energii, rolnictwo społeczne (głównie z uwagi na rolniczy charakter gospodarki regionalnej) i segregację odpadów.

III. Badanie jakościowe

Poniższa część raportu opisuje przebieg, pozyskane informacje i wnioski z badania przeprowadzonego metodą zogniskowanego wywiadu grupowego (FGI). Przeprowadzone zostały cztery wywiady grupowe, w każdym z czterech subregionów (obszarów) województwa podlaskiego (bielskim, łomżyńskim, białostockim i suwalskim). Należy podkreślić, że subregiony te nie pokrywają się podziałem na podregiony według GUS (poziom statystyczny NUTS-3). Obszar poszczególnych subregionów wyodrębniony został w oparciu o zapisy zapytania ofertowego, w którym zastosowano następujący podział:

- subregion bielski obejmuje powiaty: bielski, hajnowski, siemiatycki.
- subregion łomżyński obejmuje powiaty: Miasto Łomża, łomżyński, grajewski, kolneński, wysokomazowiecki, zambrowski,
- subregion białostocki obejmuje powiaty: Miasto Białystok, białostocki,
- subregion suwalski obejmuje powiaty: Miasto Suwałki, suwalski, augustowski, moniecki, sejneński, sokółski.

Rysunek 3: Mapa województwa podlaskiego w podziale na subregiony

Źródło: <http://www.rops-bialystok.pl> (dostęp 14.08.2018 r.)

Ponieważ zarówno w diagnozie, jak i w badaniu zastosowano podział na wymienione wcześniej subregiony, każdy z nich został opisany z osobna, a następnie zostały wyciągnięte wnioski dla całego województwa.

1 Opis wyników badania wraz z ich analizą i interpretacją

1.1 Założenia wstępne

Poniższy raport wykonano na podstawie transkrypcji nagrania audio każdego z czterech wywiadów. Podrozdziały 1.2 – 1.5 stanowią szczegółowy opis przebiegu poszczególnych badań, a wypowiedzi uczestników *przedstawiono przede wszystkim w formie mowy zależnej*, bez interpretacji i wniosków autorów raportu. *W przypadku szczególnie istotnych wypowiedzi przytoczono je w sposób dosłowny, w formie cytatów wyróżnionych kursywą.*

Podział na subregiony i przeprowadzenie osobnych wywiadów z podmiotami reprezentującymi każdy z nich porządkują strukturę tego rozdziału. Zawiera on pięć podrozdziałów, z których cztery pierwsze prezentują wyniki badań w poszczególnych subregionach wraz z ich analizą i interpretacją, natomiast piąty podrozdział podsumowuje i łączy elementy poszczególnych zagadnień tematycznych, jakie są wspólne i charakterystyczne dla całego województwa podlaskiego.

1.2 Badanie w subregionie bielskim

1.2.1 Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego subregionu bielskiego

Moderator przedstawił na wstępie charakterystykę rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podlaskiego, a następnie subregionu bielskiego. Jeśli chodzi o województwo podlaskie to **do zjawisk pozytywnych należą**: stosunkowo wysoki odsetek ludności w wieku produkcyjnym, a także powolniejszy niż w skali kraju proces kurczenia się grupy mieszkańców, wysoka wartość współczynnika aktywności zawodowej w tym wieku, mniejszy niż w skali kraju wzrost udziału mieszkańców w wieku po produkcyjnym, wysoki wskaźnik skolaryzacji dla szkół policealnych, niski poziom przestępczości, jeden z najniższych w kraju wskaźnik korzystania z pomocy społecznej oraz niższa niż w Polsce skala ubóstwa. **Do zjawisk negatywnych** na poziomie regionu należą: duży udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, niskie wskaźniki obrazujące aktywność zawodową mieszkańców, powolny spadek bezrobocia, a także wysoki udział osób długotrwale bezrobotnych w ogóle mieszkańców pozostających bez pracy, jedno z najniższych w kraju

zarobki, najniższy w kraju jest wskaźnik skolaryzacji dla szkół zawodowych oraz rosnący problem przemocy w rodzinie (rosnąca liczba niebieskich kart).

Na podstawie różnego rodzaju dokumentów strategicznych w diagnozie stwierdzono, że subregion bielski posiada potencjał, aby rozwijać ekonomię społeczną w takich kierunkach, jak: **turystyka, usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych, gospodarka odpadami, ekologia, rolnictwo społeczne**. Takie zapisy znalazły się w dokumentach planistycznych powiatów tworzących subregion (pow. bielskiego, hajnowskiego i siemiatyckiego). Uczestnicy wywiadu zostali poproszeni o scharakteryzowanie subregionu pod kątem ekonomii społecznej, o wskazanie ew. cech wspólnych łączących ten obszar oraz cech wyróżniających subregion na tle województwa podlaskiego czy też kraju. Chodziło w szczególności o potencjał i kondycję podmiotów ekonomii społecznej działających w subregionie.

Respondenci poruszyli na początku temat subregionu bielskiego i tworzących go jednostek powiatowych. Podkreślono, że nie jest to podział na podregiony NUTS-3 wg GUS i wprawdzie subregion bielski został wyodrębniony w strategii rozwoju województwa w 2013 roku *była przecież podjęta przez Urząd Marszałkowski strategia rozwojowa województwa podlaskiego, w którym był wpisany subregion bielski. Natomiast nie ma tam, że to są te 3 powiaty* – twierdzi rozmówca.

Inna osoba uznała taki podział za naturalny. Zauważono, że istnienie tego subregionu nie jest ustalone formalnie. Podkreślono, że wg GUS wymienione powiaty nadal należą do subregionu łomżyńskiego, a subregion bielski nie istnieje i proceduralnie nie zadbane, aby sformalizować ten stan. Moderator zasugerował, że zagadnienie to nie jest przedmiotem badania i zaproponował skupić się na ekonomii społecznej. Jeden z uczestników odniósł się do danych dot. rozwoju społeczno-gospodarczego. Podkreślił niskie bezrobocie i wysokie wynagrodzenia w powiecie belskim w porównaniu do województwa podlaskiego. Problemem jest natomiast wysoki poziom świadczeń na pomoc społeczną. Zastanawiano się czy nie stoi to w sprzeczności z niskim bezrobociem. – *Co dziwne, wysoka pomoc społeczna, bardzo duże pieniądze idą na pomoc społeczną, co się jakby powinno wykluczać. Bo jeśli jest małe bezrobocie, kto bierze pieniądze z tej pomocy i dlaczego one są takie duże?* – pyta rozmówca. Inna osoba wspomniała, że Bielsk Podlaski jest miastem specyficznym, w którym działa dużo firm. Ich pracownicy zarabiają dużo, co podnosi wartość wskaźników. Część mieszkańców pozostaje bez pracy i oni są klientami pomocy społecznej.

Na prośbę uczestników wywiadu moderator scharakteryzował sektor ekonomii społecznej w sposób praktyczny, aby był on zrozumiały dla respondentów. Wyjaśnił, że jest to sektor, którego zadaniem jest niejako przywrócenie osób, które mają problem z powrotem na rynek pracy albo odnalezienie się na rynku pracy na nieco ulgowych zasadach. Są to też podmioty, których zadaniem jest zintegrowanie osób, które mają problem z tą integracją społeczną.

1.2.2 Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej subregionu bielskiego

Uczestnicy wywiadu poproszeni zostali o scharakteryzowanie sektora ekonomii społecznej na obszarze subregionu bielskiego. Jedna z osób uczestniczyła w wizytach studyjnych realizowanych przez ROPS w Białymstoku w województwie podkarpackim. Uznała, że w zakresie ekonomii społecznej w powiecie bielskim jest *slabo, jeśli nie bardzo slabo*, a podmioty ekonomii społecznej funkcjonują w bardzo ograniczonym zakresie (jedna spółdzielnia socjalna, która *nie jest chyba podmiotem mocno oddziałującym na społeczeństwo naszego miasta*). – *W województwie podkarpackim te podmioty prężnie, naprawdę prężnie działają. Aktywizują osoby niezaradne życiowo z różnych powodów. Prowadzą działalność gospodarczą. I to były takie przykłady, jak można wyprowadzić osoby z pomocy społecznej chociażby do otwartego rynku pracy* – uważa. Dobrze funkcjonuje tam Zakład Aktywności Zawodowej, gdzie osoby niepełnosprawne tworzą meble. – W powiecie bielskim nie ma oferty dla niepełnosprawnych. – *Oprócz wsparcia Środowiskowego Domu Samopomocy i WTZ-u, to u nas tak naprawdę dorosłe osoby niepełnosprawne nie mają co ze sobą zrobić, mówiąc tak bardzo potocznie. Więc tak, zapóźnienia są i to naprawdę bardzo duże* – mówi.

Na pytanie moderatora, jak zmieniła się sytuacja w rozwoju ekonomii społecznej na przestrzeni ostatnich lat jedna z osób odpowiedziała, że pozostaje na tym samym poziomie. Druga dodała, że jest nieco gorzej, ponieważ jeszcze niedawno działały 3 spółdzielnie socjalne a teraz 1, która ma coraz mniejsze znaczenie i trudno zobaczyć światełko w tunelu. Pozostałe osoby zgodziły się z opinią. Jeden z uczestników podkreślił, że obecnie jest realizowany projekt zakładający wsparcie doradcze, organizacyjne i finansowe przy zakładaniu spółdzielni socjalnych. – *Projekt ten zakłada takie wsparcie jeżeli chodzi o pomoc w zachowaniu spółdzielni socjalnych jako podmiotów ekonomii społecznej właściwie od początku. W tej chwili trwa nabór. Są grupy osób, które są szkolone, są to osoby, które są zagrożone wykluczeniem społecznym. Osoby te są klientami pomocy społecznej. W Bielsku Podlaskim jest biuro tego projektu. W powiatach bielskim, hajnowskim i siemiatyckim trwa nabór do projektu. To może być dobry początek zmian i światełko w tunelu. Rozmówca zauważył, że takie projekty realizowane były już wcześniej. Nie zakończyły się one z różnych powodów sukcesem. – To były takie krótkotrwałe efekty, niby coś się działo, zaczynało się dziać, ale niestety nie udało się tego kontynuować.*

1.2.3 Bariery i szanse w rozwoju ekonomii społecznej w subregionie bielskim

Moderator poprosił swoich rozmówców o wskazanie trudności w rozwoju podmiotów ekonomii społecznej. Osoba wypowiadająca się wcześniej podkreśliła, że problemy zaczynają się, kiedy skończy się dofinansowanie. Wówczas takie podmioty mają trudności w utrzymaniu spółdzielni. – *Ja myślę, że takim największym problemem w tej chwili jest to, że dopóki jest finansowanie, jest wsparcie, to te podmioty sobie radzą. Niestety problem polega na tym, że one muszą zacząć się same finansować* – dodaje. Jego zdaniem przyczyną tego stanu może być słaba współpraca z przedsiębiorstwami, która w innych województwach i w krajach europejskich jest dobra. Kolejną trudnością jest brak pomysłów na działalność gospodarczą. – *To nie są takie proste sprawy. Jak powiedzmy, na przykład, jeżeli się nie*

działało na rynku pracy, bo to jest do takich osób skierowane, ileś tam lat to niby jest później ta pomoc, to jest to okres, w którym można związać koniec z końcem. Ale przychodzi czas bez tej pomocy i nie każdy ma taki pomysł, jak to po prostu przeskoczyć w działalność gospodarczą. Takie osoby potrzebują bardziej długotrwałego wsparcia.

Jeden z uczestników opowiada o funkcjonowaniu jedynej w subregionie spółdzielni socjalnej. Mówi, że były różne pomysły, różne działalności, które się nie utrzymały. Podmiot po dwóch latach zaczął prowadzić działalność gospodarczą poza wsparciem projektowym. Ten sam respondent opowiada o Centrum Integracji Społecznej, które prowadzone było w Bielsku, o osobach szkolących się tam. Część z nich znalazło zatrudnienie, inne nie. Niektórzy wrócili do swoich zawodów. Efekt pozytywny polega na tym, że udział w szkoleniach pobudził aktywność społeczną, co przełożyło się na aktywność zawodową. – *Czyli, część jak gdyby rzeczywiście odbija się efektami, przynajmniej część poszła do pracy. A część mówiła, a nie chciało się z domu wychodzić, czy coś tam, że nie miało się siły, tutaj jest towarzystwo, poznało się ludzi i znaleźli siłę, żeby później znaleźć tą pracę* – twierdzi. Respondent wspominał o innej spółdzielni socjalnej, która niestety nie utrzymała się na rynku i zawiesiła działalność. Podmiot ten utworzyły osoby szkolone w Centrum Integracji Społecznej.

Kolejny respondent mówił o stowarzyszeniu Szansa – organizacji pożytku publicznego zrzeszającego osoby niepełnosprawne i działalności tego podmiotu. Nie jest on nastawiony na zarabianie pieniędzy, uczestniczy natomiast we wszystkich możliwych projektach. Podejmuje wysiłki we współpracy z innymi podmiotami, aby jak najwięcej osób znalazło zatrudnienie, ale tworzący stowarzyszenie to przede wszystkim wolontariusze. Współpracuje również z Powiatowym Urzędem Pracy i pozyskuje stażystów, głównie niepełnosprawnych. Następnie w dużej części znajdują oni zatrudnienie w innych podmiotach rynkowych. – *My musimy pozyskać te 2 500 zł minimalnie na każdego stażystę, żeby chociaż miesiąc zatrudnić. A 2 500 zł to są dla nas ogromne pieniądze.*

Dalsza dyskusja uczestników toczy się wokół zatrudniania w omawianym podmiocie w ramach stażu z urzędu pracy. Jest mowa o trudnościach wynikających z faktu, że trzeba stażystę zatrudnić na minimum miesiąc. Dlatego stowarzyszenie uczestniczy w projektach unijnych, które są korzystniejsze i dla organizacji i dla stażysty. Niemniej, trudności stwarzają szybko zmieniające się przepisy prawne. – *Każda ustawa, która wychodzi w stosunku do osób niepełnosprawnych jest jakby niepełna, niedopracowana* – mówi jedna z osób. Wskazano również inną barierę: niskie bezrobocie nie sprzyja rozwojowi ekonomii społecznej. Na minus uczestnicy wywiadu zaliczyli adresatów projektów na utworzenie spółdzielni socjalnych. – *Ekonomia społeczna jest dedykowana dla osób, które są zagrożone wykluczeniem społecznym. I tak jak Pani z urzędu pracy powiedziała, to są tak naprawdę nasi wspólni klienci. To, co zostanie w urzędzie pracy niedługo, to będą nasi wspólni klienci. I my doskonale wiemy jak się z nimi pracuje. Oni reprezentują największą postawę roszczeniową. Nie są zainteresowani w ogóle podjęciem pracy* – dodaje jeden z badanych.

Jeden z respondentów wskazał na inną barierę: spółdzielnia socjalna w trakcie tworzenia i wsparcia finansowego nie może prowadzić działalności gospodarczej. – *Ale, taki podmiot, prowadzący ten projekt, nie może zarabiać. I teraz, jak nauczyć tych ludzi zarabiać, jeżeli*

w teorii nie możesz nic zarabiać, bo wszystko musisz zwracać? Trzeba uczyć te osoby w praktyce, jak prowadzić daną działalność. Inaczej projekty na utworzenie podmiotów ekonomii społecznej są tylko wydawaniem pieniędzy. Demotywująco działa zdaniem wypowiadającego się dofinansowanie z urzędu pracy i osoby te nie myślą o tym, aby coś robić poza tym wsparciem.

Moderator poprosił po raz kolejny o wskazanie czynników sprzyjających rozwojowi ekonomii społecznej (pytanie o to padło już dwukrotnie, jednak uczestnicy wskazywali na bariery). Widoczna jest trudność w nazwaniu pozytywów. – *Ja bym zaczęła od drugiej strony, od barier bardziej.* Jeden z rozmówców podkreślił znaczenie współpracy pomiędzy przedsiębiorcami. Inny wymienił instytucje, stowarzyszenia, jednostki publiczne, zrzeszania. Współpraca jest kluczem do powodzenia, co potwierdzają miejsca (jak Wrocław), gdzie dobrze funkcjonuje ekonomia społeczna. Natomiast w subregionie bielskim współpraca nie jest niezadowolająca. – *U nas wszyscy się zamykają w takich kółeczkach i każdy jakoś tam kombinuje jakby to zrobić* – twierdzi jeden z uczestników.

Prowadzący wywiad zwrócił się do innych uczestników z pytaniem, co jeszcze sprzyja rozwojowi ekonomii społecznej i jakie ewentualnie działania należy podjąć, żeby pokonać te przeszkody, o których mówili respondenci. W odpowiedzi na to pytanie uczestnicy stwierdzili, że należy przygotowywać takie projekty unijne, które dają szansę zatrudnienia. – *Moim zdaniem przygotowywać projekty unijne takie, które dają potem możliwość zatrudnienia. Najpierw badać rynek pracy, a nie narzucać odgórnie* – uważa jeden z badanych. Moderator dopytał czy szkolenia nie są odpowiedzią na to, że analizowano rynek pracy? Uczestnik odpowiedział, że *szkolenia nie przygotowują praktycznie do pracy.*

Na pytanie o największą barierę wskazano, że przeszkodą są niskie zarobki oraz wyjazdy za granicę, gdzie można zarobić więcej. – *Moim zdaniem przygotowywać projekty unijne takie, które dają potem możliwość zatrudnienia. Najpierw badać rynek pracy, a nie narzucać odgórnie* – powiedziała jedna z osób. Kolejna osoba wyróżniła niewiedzę i niechęć do działania. Nie jest łatwo prowadzić własną działalność gospodarczą. Podkreśliła natomiast pracę, jaką wkłada w rozwój ekonomii społecznej Powiatowy Urząd Pracy w Bielsku Podlaskim. Zgodzono się z moderatorem, że do założenia własnej firmy potrzeba pomysłu i samozaparcia. – *Tak. Trzeba ugryźć temat jakby z dwóch stron. Od strony pomysłów tych projektów pomocy jak gdyby unijnych. I od strony działalności gospodarczych.* Poruszono aspekt spojrzenia z kilku stron: pomysłów, realizowanych projektów unijnych i prowadzenia działalności gospodarczej, co nie jest proste. Na taką działalność decydują się szybciej osoby, które mają pomysły. Udaje się, ale są to pojedyncze sukcesy. Ważne jest współdziałanie i potrzeba czasu, aby odnaleźć się na rynku pracy.

Inny uczestnik badania wskazał na problemy seniorów. Jest potrzeba stworzenia Domu Dziennego Pobytu, zapewnienia możliwości kontaktów międzyludzkich dla osób 60+. Nie ma dla nich żadnych propozycji, a oni chcą czuć się potrzebni. – *Ważne jest, żeby ci seniorzy mogli wyjść ze swojego środowiska, żeby mogli korzystać z tych możliwości kontaktów międzyludzkich* – dodaje. Nie ma też w Bielsku Podlaskim domu spokojnej starości, chociaż jest tyle wolnych budynków. – *Można by te budynki jakimiś projektami na pewno*

odremontować. I założyć CIS, czy cokolwiek – dodaje inna osoba. Poruszono temat dobrze sytuowanych i wykształconych emerytów, którzy nie chcą się angażować społecznie, chociaż mają dużą wiedzę. Czasem takie zaangażowanie jest źle odbierane, czasem osoby te oczekują gratyfikacji. Jest to jednak działalność społeczna. – Czasem trzeba dolożyć jeszcze – podkreślił jeden z rozmówców. Potrzebne są projekty zapewniające środki finansowe. Można by założyć np. Centrum Integracji Społecznej.

Kolejnym poruszonym tematem było uwzględnienie w planach rozwojowych instytucji samorządowych rozwoju ekonomii społecznej. Moderator zauważył, że w analizowanych strategiach i programach nie ma bezpośrednich odniesień do ekonomii społecznej. Wspomniał, że w realizacji strategii rozwiązywania problemów społecznych uczestniczą takie podmioty, jak m.in. PCPR. Uczestnicy woleli jednak rozmawiać o konkretnych działaniach i nie mieli wiedzy o dokumentach programowych i planistycznych. – *Nie mam pojęcia – powiedział jeden z rozmówców. Inny dodał, że brak uwzględnienia ekonomii społecznej w tych dokumentach wynika z tego, że działa ona słabo w powiecie bielskim. – Wpisywanie jakichś założeń abstrakcyjnych do strategii grozi potem nie osiągnięciem założonego wskaźnika. Więc, do momentu, kiedy nie powstaną silne podmioty ekonomii społecznej, to myślę sobie, że ta ekonomia społeczna będzie w dokumentach strategicznych jednak słabo ujęta – twierdzi.*

Moderator dopytał, czy w strategiach rozwiązywania problemów społecznych nie powinno się w takim razie zapisać działań wspierających rozwój ekonomii społecznej? Rozmówca jest zdania, że *nie jest pewien, czy można zakładać wskaźniki w zakresie wspomagania ekonomii społecznej. Powinien to być raczej element polityki lokalnej i mieć umocowanie w planach strategicznych samorządów. Inna osoba nie zgodziła się w pełni z takim twierdzeniem. Uważa mianowicie, że zapisy dot. ekonomii społecznej są we wspomnianej strategii i dotyczą aktywizacji zawodowej. Na razie jest to tylko zapis i nie są podejmowania działania realizujące go. – Natomiast, są jakieś ważniejsze rzeczy. Doskonale wiemy o tym, że zawsze wszyscy mówią, że drogi są ważniejsze, przychodnie są ważniejsze, szpitale są ważniejsze. Poza tym, mnie się wydaje, że ekonomia społeczna w Polsce jest traktowana jeszcze troszeczkę po macoszemu – dodaje. Uważa, że przedsiębiorcom nie opłaca się współpracować z podmiotami ekonomii społecznej i musi się coś zmienić „na górze”. Brakuje rozwiązań systemowych na poziomie dokumentów programowych krajowych i regionalnych, np. dot. niższych opłat czy przekazywania budynków do użytkowania przez takie podmioty, zapisów dot. użytkowania przestrzeni publicznych (jak w woj. podkarpackim).*

Prowadzący wywiad zapytał przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej czy wywierają wpływ na to, aby zapisy dot. ekonomii społecznej znalazły się w wymienionych dokumentach? Uczestnicy nie podejmują takich inicjatyw. Skupiają się na bieżących problemach i działaniach operacyjnych. – *Ja powiem, że ja osobiście nie wpływam. Tylko tyle mogę powiedzieć – mówi jedna z osób.*

Moderator zapytał o aspekty, w jakich będzie się rozwijać ekonomia społeczna w przyszłości w subregionie bielskim i województwie podlaskim? Czy powinna się rozwijać się w kierunku, jaki realizowany jest w województwie podkarpackim i czy uczestnicy mają jakieś

pomysły w tym zakresie? Jedna z osób potwierdziła, że *ma dużo pomysłów, ale nie chodzi tylko o nie, ale o możliwość ich realizacji*. Rozmówcy chętnie podzielą się swoimi obserwacjami i pomysłami. Oczekiwaliby jednak większego, bardziej zindywidualizowanego wsparcia ze strony instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej. Wsparcie powinno dotyczyć m.in. zakładania spółdzielni socjalnych.

1.2.4 Przyszłość ekonomii społecznej, kluczowe kierunki rozwoju i rekomendacje dot. ekonomii społecznej w subregionie bielskim i województwie podlaskim

Uczestnicy są dość sceptyczni, co do przyszłości i kierunków rozwoju ekonomii społecznej. – *Jeżeli to w tej chwili jest słabe, a takie są w tej chwili moje przemyślenia, że w tej chwili jest to słabe, a ekonomia rozwija się od iluś lat, to nie pójdzie w lepsze*. Niektórzy nie potrafią odnieść się do poziomu regionalnego i mogą tylko mówić o subregionie bielskim, czy nawet o powiecie bielskim. *Ja powiem tylko, że ja jakoś mało kontaktów mam poza tymi terenami, także trudno jest mi coś powiedzieć*. Respondenci nie są pewni, czy wobec słabej kondycji lokalnych podmiotów ekonomii społecznej będzie się ona w ogóle rozwijać. Jeden z nich nie sądzi, aby coś się zmieniło i wyszło poza działania projektowe. – *Tak jak tutaj słyszę, że kondycja jest rzeczywiście słaba, nawet w Bielsku. Nie sądzę, żeby coś nagłego nastąpiło. Tym bardziej, że część działa na zasadzie projektów i tylko na tym bazują. A jeżeli skończą się te projekty, a one się skończą to nie będzie takiego przeskoczenia do działalności rynkowej, typowo gospodarczej. A tam, gdzie oni w podkarpackim mają to przeskoczenie, być może oni robią dużo projektów, ale gro z nich działa także na rynku. Jest to przeskoczenie, więc oni się mocują na tym rynku*.

Moderator dopytał, dlaczego w województwie podlaskim nie ma wspomnianego przeskoku i z czego wynika brak kontynuacji, skoro w innych regionach udaje się to? Uczestnicy podkreślali czynnik ludzki. – *Słomiany zapal i brak dobrych liderów. Potencjał tkwi zawsze w ludziach. (...) Prawdopodobnie nie mają chęci do współdziałania. Nie mają pomysłu. A może im się po prostu nie chce i trwają w tym co mają, bo tak czasami po prostu jest wygodniej*. Porównywano po raz kolejny sytuację w województwie podkarpackim. – *Podkarpackie nie jest bogatym województwem. Raczej biednym. Podlaskie raczej też nie za bogatym. Ale nie wiem dlaczego tak jest, że tam działa. Skoro tam działa, to oni utrzymują się z tego. Ale dlaczego tutaj to tak nie działa?* – zastanawia się badany. Rozmówca nawiązał do pytania prowadzącego wywiad, jak wyobraża sobie rozwój ekonomii społecznej w regionie za kilka lub kilkanaście lat. Być może szansą jest projekt realizowany przez Powiatowy Urząd Pracy w Bielsku Podlaskim. – *A odnośnie tego, jakbyśmy to widzieli za kilka, kilkanaście lat, uważam, że projekt, o którym mówiła Pani z urzędu pracy to może być rzeczywiście światelko w tunelu. Poza tym musi zmienić się myślenie ludzi i zmiana ich podejścia, muszą chcieć iść do przodu, współpracować, działać społecznie, zakładać podmioty ekonomii społecznej. – Czyli, najpierw trzeba popracować nad zmianą podejścia, mentalności potem oczywiście wsparcie*.

Kolejny respondent wspominał o niedawno otwartym w Bielsku Podlaskim subregionalnym Ośrodku Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES). Rozmówcy opowiadali o dotychczasowych działaniach, jak 8 edycji szkoleń przybliżających ekonomię społeczną, Gali Ekonomii Społecznej. Obecnie trwają przygotowania do szkoleń dla osób, które chciałyby założyć stowarzyszenie, fundację, spółdzielnię. Trwa proces rekrutacji kadry i doradców specjalistycznych. Uczestnicy życzyliby sobie lepszej współpracy z ROPS-em i JST. – *No i chcielibyśmy współpracując też z ROPS w Białymstoku, chcielibyśmy, żeby to wszystko nabrało tempa. I rzeczywiście ten rynek ma potencjał, bo nie jest ta ekonomia społeczna tutaj mocna. I można powiedzieć, że z jednej strony jest to plus, z drugiej strony jest to może minus, bo dużo osób tego nie czuje w województwie podlaskim. Nie ma za bardzo współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego. Rynek ekonomii społecznej ma potencjał, ale jest słaba wiedza na ten temat.*

Następnie po raz kolejny powrócono do barier i zagrożeń dla rozwoju ekonomii społecznej jako takiej. Wskazano na prognozy dot. zmniejszania się zatrudnienia w ciągu najbliższych 30 lat wskutek rozwoju technologii i robotyzacji i starzenia się społeczeństwa. Tymczasem projekty wspierające dedykowane są osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym i zasadne jest zastanowienie się nad takim wyborem grupy docelowej. – *Powinna być może zmieniona. Może to powinny być osoby, które są bezrobotne, ale może niekoniecznie długotrwale bezrobotne? W ogóle to są wszystko kwestie, które są poruszane, nie dotyczą tylko województwa podlaskiego, ale całej Polski. Powiem też, że program 500 plus wpływa dosyć mocno na sytuację na rynku pracy. Bo jak przychodzą osoby na szkolenia często są to osoby w młodym wieku, ale mają dzieci i one mają tak skalkulowany budżet, że one nie za bardzo chcą się podjąć dodatkowej działalności, bo zaraz tracą ten dochód –* twierdzi respondent. Podkreślono, że kiedy wychowują dzieci będą miały problem z wejściem na rynek pracy i tu jest szansa dla rozwoju ekonomii społecznej.

– *(...) samo rozdawanie pieniędzy niczego nie załatwia. Trzeba też nauczyć i dać możliwość w trakcie projektu zarabiać. Żeby ludzie poczuli, że robi się to tak, tak i tak się załatwia. A my tylko dajemy. Tak samo jest z tym odnośnie 500+ –* dodaje inny rozmówca. Poza tym z obserwacji uczestników wynika, że matkom z dziećmi po prostu nie opłaca się pracować, skoro otrzymują świadczenia na porównywalnym poziomie. Inne rezygnują z pracy w krótkim czasie, ponieważ twierdzą, że nic nie potrafią robić. Wrócono do projektów i premiowania tych, które są przeznaczone dla osób wykluczonych społecznie. Zdaniem wypowiadającego się założenia są błędne i powoduje to problemy z realizacją. Zostało to już zauważone na poziomie kraju i czas zastanowić się nad zmianami. Często niepowodzenia w funkcjonowaniu i powstawaniu podmiotów ekonomii społecznej wiążą się z czynnikami ludzkimi, osobistymi, nie zaś systemowymi. Uczestnicy uważają jednak, że jest światło w tunelu i na rozwój tego sektora w województwie podlaskim i subregionie. – *Ja myślę, że jest jakaś szansa i trzeba ją wykorzystać, bo w sumie założenia ekonomii społecznej są dosyć fajne.*

Moderator przeszedł do ostatniej części wywiadu i zapytał o kierunki rozwoju ekonomii społecznej i o to, jakie sektory gospodarki (kluczowe sfery) powinny być przez nią szczególnie wspierane? Jakie działalności powinny być rozwijane? Przypominał, jakie

kierunki zostały przewidziane w Diagnozie dot. rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim i subregionie podlaskim. Są to: turystyka i rolnictwo społeczne, usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych, gospodarka odpadami i ekologia. Uczestnicy badania wskazali przede wszystkim na **usługi dla mieszkańców, żłobki i usługi dla osób starszych, niepełnosprawnych, kluby opieki dla dzieci, czyli szeroko rozumiane usługi opiekuńcze**. – *Mnie się wydaje, że przede wszystkim usługi dla ludności. To jest podstawa – sądzi jeden. Istotne są usługi dla seniorów. – Usługi w zakresie organizowania czasu wolnego dla osób starszych. Czyli jakieś kawiarnie, klubokawiarnie, czy jakieś domy dziennego pobytu – podkreśla inny badany. Organizacja w subregionie będzie miała istotne znaczenie tym bardziej, że bez wsparcia takie podmioty sobie nie poradzą. – Jest szansa dla ekonomii społecznej, można zatrudnić osoby efektywne.*

Prowadzący wywiad dopytał, czy w takim razie instytucje publiczne powinny w jakiś sposób tworzyć odpowiednie warunki dla współpracy podmiotów ekonomii społecznej z jednostkami samorządowymi w kontekście wspierania kluczowych sfer? Uczestnicy zgodzili się z tym. – *To jest bardzo ważne – podkreśliła jedna z osób. Dodano, że wsparcie takie należy dostosować do specyfiki lokalnej, subregionalnej i regionalnej. – Na pewno trzeba dostosować do realiów danego miasta, powiatu, to na pewno musi być dostosowane, żeby było wiadomo, jakie są potrzeby tego subregionu – uważa respondent. W powiatach tworzących subregion jest potrzeba usług opieki na godziny dla osób niepełnosprawnych, starszych i dzieci. Wypowiadający się uważają, że będą one musiały być dostosowane do potrzeb mieszkańców. – Ja na przykład, po tych szkoleniach, które miałam z tymi osobami bezrobotnymi, to widzę, że jak są panie, są matki z dziećmi, są małe te dzieci, to też mają pewien problem. Bo tak, siedzą w domu, chcą gdzieś wyjść, nie mogą tego dziecka zostawić. To też przydałyby się takie kluby, gdzie mogą te panie nawet same sobie czy nawet rotacyjnie, jedna drugiej po godzinie zaopiekować się innymi dziećmi – zauważył jeden z uczestników. Jest możliwość o aplikowanie o środki finansowe na takie projekty. Rozmawiano o dostępności środków unijnych na te cele po 2020 r. – Od 2021 roku będą nowe projekty. Tylko, że to wszystko wolno idzie, bo są negocjacje. Pewnie te pieniądze będą dostępne w 2023 roku, ale nie można siedzieć i nic nie robić.*

Ostatnie pytanie dotyczyło rekomendacji w zakresie rozwoju ekonomii społecznej do ew. programu rozwoju tego sektora w województwie podlaskim w kontekście kluczowych kierunków i sfer jej rozwoju. Jakie miałyby zawierać zapisy, aby uwzględniał potrzeby subregionu? **Pierwsza rekomendacja dotyczyła projektów na remont i adaptację nieruchomości należących do samorządów na cele społeczne**. – *Takie dalbym wytyczne do starostwa, odnośnie przekazywania budynków, które są niszczące – mówi jeden z uczestników. Drugą poruszaną kwestią była lepsza informacja o projektach społecznych i możliwości udziału w nich. Padła propozycja stworzenia „Telewizji Ekonomii Społecznej”. – Niech ta telewizja powstanie przy urzędzie miasta – podpowiada respondent. Potrzebna jest lepsza polityka informacyjna. Powinno się stosować zróżnicowane kanały dotarcia, tymczasem informacja dystrybuowana jest często poprzez strony internetowe, a nie wszyscy mają dostęp do Internetu. – Natomiast my cały czas mówimy, że jest ogólnodostępna informacja na stronach internetowych, ale to jest żadna informacja, bo nie trafia do*

wszystkich – podkreśla badany. Zaproponowano przekazywanie informacji poprzez księży, na spotkaniach parafialnych, na cmentarzach, w parkach, poprzez uniwersytet trzeciego wieku, nie tylko w urzędach. Padła propozycja zainteresowania ekonomią społeczną szkół różnego szczebla i uczącej się w nich młodzieży. – *Można też spróbować włączyć młodzież ze szkół, szkół średnich, z klas maturalnych i też wśród nich bardziej promować ekonomię społeczną* – proponuje respondent. Uczestnicy zgodzili się z moderatorem, że jeśli powstaną tego typu inicjatywy mają szansę przerodzić się w coś trwalszego. – *Ważne jest nawiązywanie współpracy z przedsiębiorcami lokalnymi, otwieranie ich, uzmysławianie im, czym jest ekonomia społeczna i też zmiana ich nastawienia na ekonomię społeczną. To też jest taki punkt zaczepienia* – podkreśla jedna z osób. Podmioty ekonomii społecznej mogłyby działać również w **obszarze turystyki**. Wiele osób zarabia na działaniach związanych z agroturystyką i żywnością ekologiczną i może to być dobry kierunek dla regionu. – *Jeżeli chodzi jeszcze o dziedzin, to Podlasie jest piękne. (...) Pod kątem turystycznym ma tyle walorów, że to też w przyszłości pod kątem turystycznym można by było wykorzystać* – podsumowuje inna osoba.

1.3 Badanie w subregionie łomżyńskim

1.3.1 Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego subregionu łomżyńskiego

Moderator przedstawił na wstępie charakterystykę rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podlaskiego, a następnie subregionu łomżyńskiego. Opis regionu znajduje się w części raportu opisującej przebieg wywiadu w Bielsku Podlaskim. Prowadzący wywiad powtórzył dokładnie to samo. Jeśli chodzi natomiast o subregion łomżyński moderator zaznaczył, że subregion wyróżnia na tle województwa nasilenie negatywnych zjawisk, jak wyższa stopa bezrobocia, najwyższy odsetek długotrwale bezrobotnych pozostających bez zatrudnienia, najwyższy odsetek najmłodszych wśród bezrobotnych. W subregionie rośnie problem ubóstwa i uzależnienia od alkoholu.

1.3.2 Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej subregionu łomżyńskiego

Na pytanie czy podmioty te wyróżniają się na tle innych jedna z osób odpowiedziała, że są podmioty wyróżniające się na tle kraju, ale są także słabsze. – *Tak, jak wszędzie. Są wybitne jednostki znane w całej Polsce ale jest część słabych. Szybko rezygnują. Dużo na to wskazuje, między innymi, dlatego, że rozmawiamy z paniami ze spółdzielni Łomżanki, bardzo są zaangażowane w to, co robią i nas to cieszy* – dodała. Stwierdzono, że okres trwałości podmiotów jest krótki, a ta przetrwała. – *Wcześniej nie było w spółdzielniach osób, które chciały ciągnąć ten temat. Rok ich trwałości trwał 2-3 lata* – podkreśla rozmówca. Potem podmioty te oczekują wsparcia. Instytucje (Urząd Miasta Łomża, MOPS i PCPR) realizują projekty, w tym systemowe, wspierające te podmioty. – *Tutaj takie wyzwanie staje*

przed nami, ROPS-em, instytucjami, które pomagają, żeby w jakimś zakresie trochę te spółdzielnie wspomagają.

Uczestnicy zostali następnie poproszeni o scharakteryzowanie sektora ekonomii społecznej w subregionie łomżyńskim „z lotu ptaka” oraz o opisanie kondycji tych podmiotów. Respondenci przywołali niedawną wizytę studyjną we Wrocławiu. Mówili o funkcjonujących tam podmiotach, których jest o wiele więcej. – *Założycielami spółdzielni są podmioty prawne. Mało jest takich założonych przez osoby fizyczne. Takie założone przez osoby prawne mają troszeczkę łatwiej – uważa jeden z respondentów. Chodzi o fundacje i stowarzyszenia. – Troszeczkę mają lepsze wsparcie i lepiej wchodzi na rynek. Zdaniem rozmówcy spółdzielnie socjalne istnieją tam również ale są wspierane przez podmioty prawne. Inny respondent odniósł się do spółdzielni socjalnej Alexis, która powstała ze środków PUP i była wspierana przez różne podmioty. Od 2010 r. sama opłaca składki ZUS, jednak nadal korzysta z dużego wsparcia i składa wnioski do PUP np. na staże, prace interwencyjne, doposażenie stanowiskowe i szkolenia z Krajowego Funduszu Szkoleniowego. – My też, jako Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w ramach projektów współpracujemy ze Spółdzielnią Socjalną Alexis. Oni organizują szkolenia dla nas – mówi inny uczestnik badania. Nie jest to jednak łatwy partner do współpracy.*

Na pytanie o kondycję podmiotów ekonomii społecznej w województwie podlaskim uczestnicy odpowiedzieli, że jest *średnia* oraz *ciężka i trudna*. Moderator nawiązał do spotkania w Bielsku Podlaskim i zapytał o odstawania województwa od innych, w tym od podkarpackiego, które było podawane przez przedstawicieli subregionu bielskiego jako dobry przykład. Jeden z respondentów wskazał na potrzebę utworzenia sieci współpracy pomiędzy podmiotami zajmującymi się tematyką społeczną. W innych regionach działa to zdaniem rozmówcy dobrze. – *Tutaj bardzo pozytywną cechą byłoby utworzenie tak zwanej siatki współpracy między podmiotami, tak, jak CIS-y, Urząd Pracy, Urząd Miasta, czy inne instytucje. W tamtych rejonach to jest opanowane do perfekcji. Inne podmioty prawne, tak ze sobą dobrze współpracują, że one potrafią tworzyć spółdzielnie, które prężnie działają. One zbierają różne zamówienia od różnych instytucji, które współpracują – mówi respondent. W województwie podlaskim brakuje takiej współpracy i sieci kontaktów. Uczestnicy wywiadu chcieliby, aby spółdzielnie socjalne z Podlasia miały wiedzę jak takie zamówienia pozyskiwać i aby współpraca instytucji publicznych stwarzała takie warunki. Prowadzący wywiad podsumował, że brakuje rozwiązań systemowych, które działają w innych regionach.*

Uczestnicy badania zostali poproszeni o ocenę potencjału podmiotów ekonomii społecznej w województwie podlaskim i zmian, jakie nastąpiły w tym obszarze w ostatnich latach. – *Jako spółdzielnia socjalna wierzymy w to, że będzie jak najlepiej, więc najlepiej nie wypowiadać się na ten temat. Robimy wszystko, żeby nam się udało – deklaruje przedstawiciel takiego podmiotu. Inna osoba zauważyła, że temat nie jest łatwy, ale dzięki dobrej woli, zaangażowaniu i współpracy jest szansa na poprawę. Trzeba tworzyć warunki do dobrej współpracy i komunikacji, być otwartym i starać się zmieniać mentalność. – Dobra wola i współpraca, jakby żeby nie było tak, że jedni czekają na coś, a drudzy tylko dają albo czekają, że ktoś przyjdzie – uważa jeden z respondentów. Uczestnicy odnieśli się do projektu utworzenia Centrum Integracji Społecznej kilku instytucji. – *To jest nasze wspólne dziecko.**

Musimy o nie dbać – podkreślają badani. Jest to współpraca organizacyjna i samorządowa. Nie jest łatwo, ponieważ grupa docelowa jest trudna. Wspólne działania cieszą rozmówców. CIS ma wspierać osoby zagrożone wykluczeniem społecznym i wspomagać zakładanie spółdzielni socjalnych, aktywizować zawodowo i ułatwiać podjęcie pracy.

Inny badany nawiązał do nowej ustawy o rynku pracy, która wejdzie w życie od 1 stycznia 2019 roku. – *Jeżeli to wszystko pójdzie normalnym trybem, dużo się zmieni. Wiele działań będzie poświęconych aktywizacji osób trwale bezrobotnych, osób takich oddalonych od rynku pracy, zagrożonych wykluczeniem społecznym. My będziemy mieli taką szansę, żeby zlecać aktywizację w sensie reintegracji społecznej, zawodowej, różnych podmiotów* – podkreśla. Jeden z uczestników spotkania wyraził nadzieję, że będą mogły z tego korzystać również Centra Integracji Społecznej. Następnie nawiązano do działań realizowanych przez Miasto Łomża, nie tylko w zakresie tworzenia i wspierania podmiotów ekonomii społecznej, ale również zakładania działalności gospodarczej. – *Ze strony Urzędu Miasta, realizujemy sporo projektów w dziedzinie przedsiębiorczości* – wskazuje przedstawiciel tej instytucji. Nawiązano do charakterystyki lokalnego rynku pracy, do wysokiego bezrobocia, ale jednocześnie do tego, że pracodawcy poszukują osób o konkretnych umiejętnościach i niekoniecznie z wyższym wykształceniem. Miasto Łomża promuje i wspiera szkoły zawodowe i średnie techniczne. Realizuje również od 2016 r. przedsięwzięcie w zakresie edukacji i przedsiębiorczości – Łomżyńskie Forum Samorządowe. – *Jest to Stowarzyszenie 19 gmin i powiatów subregionu łomżyńskiego. Działamy na zasadzie organizacji pozarządowej, gdzie zrzeszamy podmioty, gminy, starostwa, miasta. W zasadzie od 2016 roku działamy. Przedsięwzięcia z dziedziny edukacji i przedsiębiorczości. To wszystko jest połączone. Rynek to praca, edukacja, o czym rozmawiamy* – wyjaśnia rozmówca.

Zwrócono uwagę na istniejącą potrzebę stworzenia podmiotu działającego w obszarze ekonomii społecznej, który miałby osobowość prawną. Kolejnym poruszonym aspektem były szczegółowe diagnozy wykonywane na potrzeby łomżyńskiego rynku pracy, które dotyczą osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Są to diagnozy psychologiczne, terapeutyczne, socjologiczne, indywidualne, zbiorowe. – *Realizując projekt z Urzędem Miejskim, Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Fundacją Inicjatyw Rozwojowych, robimy coś, co ma ogromny potencjał na przyszłość. Diagnoza cząstkowa, ogólna, jeżeli chodzi o uwarunkowanie niewystępowania na terenach pracy osób wykluczonych społecznie. Taka baza jest potrzebna całościowo na przyszłość, gdzieś będą, za jakiś czas przez jakąś władzę organizowane mniejsze bądź większe zmiany, jeżeli chodzi o kwestie związane z udzielaniem pomocy osobom wykluczonym.*

1.3.3 Bariery i szanse w rozwoju ekonomii społecznej w subregionie łomżyńskim

Prowadzący wywiad zapytał, na jakie problemy i trudności natrafiają podmioty ekonomii społecznej w swoim funkcjonowaniu? Co jest największym problemem dla nich i ewentualnie jak sobie z tym radzą? Przedstawiciele takich podmiotów podkreśliły, że trudno było im znaleźć osoby chętne do założenia spółdzielni socjalnej. – *Na wstępnym etapie mieliśmy*

problem z zebraniem tych 5 osób, żeby utworzyć spółdzielnię. Spotykałam się z odmowami – podkreśliła uczestniczka spotkania. Niektóre odmawiały, mówiąc, że im się to nie opłaca i nie zrezygnują z otrzymywanych zasiłków. Podkreślono znaczenie wsparcia dla PES-ów. – *Potem było już wszystko ok po tym etapie, bo nie oszukujmy się osoby, które były niepracujące, potrzebują bardzo dużego wsparcia na etapie założycielskim. My tak naprawdę nie wiedzieliśmy nic na temat księgowości, innych rzeczy, których musiałyśmy się uczyć. Tutaj bardzo duże wsparcie z Urzędu Miasta – dodał rozmówca. – Szkolenia to tylko kropla w morzu potrzeb – uważa badany. Moderator dopytał o trudności związane z funkcjonowaniem spółdzielni socjalnej. Respondent poruszył problem braku czasu. Uważa, że trzeba cały czas się uczyć, aby móc zarządzać takim podmiotem jeszcze lepiej.*

Kolejne pytanie dotyczyło klasyfikacji wsparcia udzielanego podmiotom ekonomii społecznej. – *Wydaje mi się, że te projekty, które składały się z kilku działań, ścieżka jest. Osoba, jak nie wie, co to jest spółdzielnia socjalna, jak to zakładać, organizować. Na każdym etapie, jeżeli ta osoba jest wspierana informacyjnie doradczo i szkoleniowo. Następnie przekazywane środki finansowe na jakieś działania. Czy to na subsydiowane zatrudnienie w jakiejś formule czy na podjęcie działalności gospodarczej, w tych projektach efektywność zatrudnieniowa jest dużo większa – uważa jeden z respondentów. Istotna jest kompleksowość wsparcia. Okazuje się, że największą barierą jest to, że wysokość otrzymywanych świadczeń socjalnych jest często porównywalna do wysokości wynagrodzenia, na którą może liczyć beneficjent, który podjął aktywność zawodową. Trudno wówczas jest przekonać tych świadczeniobiorców do podjęcia wysiłku. – Są różne programy, które składają się na to, że osoby wolą zostać po prostu na zasiłku, niż podejmować działalność – twierdzi rozmówca. Są przyzwyczajeni do stylu życia, które prowadzą. – Oni są fantastycznymi matematykami i nie mają żadanego problemu z oczekiwaniem kolejnych zasiłków – zaznacza mówiący. Podkreślono, że na ten stan wpływa również program 500+. Dwóch innych uczestników wywiadu podzielało tę opinię, inny zauważył, że **łatwiej byłoby, gdyby wśród zakładających spółdzielnie socjalne były osoby spoza grupy zagrożonych wykluczeniem społecznym, które potrafiłyby docenić taką formę aktywizacji zawodowej.** Po raz kolejny zauważono, że programem wsparcia dot. zakładania spółdzielni socjalnych powinny zostać objęte inne grupy, które kwalifikowane byłyby w oparciu o kryterium motywacyjne. Kiedy świadczenia pokrywają koszty życia, trudno jest o zmotywowanych beneficjentów.*

Moderator powrócił do zagadnienia współpracy, którą respondenci uznali za najważniejszy element wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej. Zapytał, kto powinien tworzyć sieć współpracy i jak powinna ona wyglądać na poziomie miasta, subregionu czy województwa? Chodziło o wizję lub dobre praktyki (krajowe, lub zagraniczne). Jeden z uczestników zauważył, że są dobre przykłady zagraniczne ale są również różnice dot. prawa socjalnego, jest inne podejście do wsparcia, do motywowania beneficjentów. Natomiast w Polsce są deficyty w tym zakresie *jest tylko zasypywanie dołów i gasi się pożary. Dobrym krokiem jest to, co robi łomżyński samorząd w zakresie budowania sieci współpracy z innymi podmiotami i diagnozowanie problemów, które w przyszłości pomoże zbudować model pomocy społecznej, ale także zmotywować, zaangażować ludzi i zachęcić ich do pracy.* Wypowiadający się w tym

widzi przyszłość w zakresie współpracy. – *Tutaj widzę przyszłość, jeżeli chodzi o kwestię rozbudowy – podkreśla respondent.*

Ważna jest również zmiana wzorców postępowania w Polsce, ponieważ decyzje odgórne nie zastąpią działań lokalnych podmiotów. – *Ja w tym widzę ogromny potencjał. Do tej pory tego nie było. Mamy narzędzia, stan wiedzy, na temat tego, z czym pracujemy na temat ludzi, z którymi pracujemy – deklaruje uczestnik wywiadu. Istotna jest kwestia podejścia, mentalności. Nie chodzi o dzielenie beneficjentów, ale realizując wieloletni projekt aktywizacyjny można zauważyć różnice w podejściu. – Jest spora część, która odchodzi z pomocy, bardzo chętnie pracuje, ale nikt z pozostałych, którzy utknęli w tej swojej sytuacji i nie zamierzają z niej wyjść. Oni nie są zainteresowani żadną działalnością.*

Przedstawiciel podmiotu ekonomii społecznej podkreślił, że *zawsze może liczyć na wsparcie lokalnych podmiotów zajmujących się sferą społeczną, które współpracują w przywoływanej sieci.* Dodał, że jest to istotne z punktu widzenia beneficjenta, który nie jest przyzwyczajony, aby odwiedzać kolejne urzędy i stać w kolejkach albo nie ma takich możliwości, ponieważ opiekuje się np. niepełnosprawnym dzieckiem. Istotne znaczenie ma motywacja tej osoby i podejście urzędników, aby jej nie zniechęcić i wesprzeć. Wówczas łatwiejsze jest odnalezienie się na rynku pracy. Rozmówca pozytywnie odniósł się do projektów realizowanych przez te instytucje. – *Ważne jest tworzenie zespołów roboczych w Urzędzie Miasta, zespół roboczy składający się z ludzi, którzy przepracowali przy projekcie swoje lata. Nam to wychodzi. Każdy wie, którą działką ma się zająć, kto gdzie dzwoni, kto gdzie rozmawia. Samemu ani ja ani ona nie dalibyśmy rady tego zrobić – podkreślił rozmówca.*

Reprezentujący instytucje odnieśli się do opinii przedmówcy i potwierdzili, że jest realizowanych wiele projektów. Jest jeszcze dużo środków finansowych do rozdania na aktywizację zatrudnienia, jednak idea spółdzielni socjalnych jest coraz mniej atrakcyjna dla beneficjentów. Zauważono, że sama nazwa podmiotu źle się kojarzy. PUP w Łomży miał pomysł, aby co roku utworzyć jedną nową spółdzielnię. Trudno było znaleźć pięć osób chętnych do jej utworzenia. Przypomniano pomysł, że miał się on nazywać spółdzielnia społeczna/przedsiębiorstwo społeczne i teraz wraca się do tej koncepcji. Zauważono, że takie przedsiębiorstwo mogłyby utworzyć np. 2 osoby – powstałoby więcej podmiotów i łatwiej byłoby je powołać. Być może pomogłyby rozwiązania prawne, pozwalające wspierać Miejskim Ośrodkom Społecznym spółdzielnie socjalne. – *Kwestie regulacji rządowych. Samorząd na pewno by się też w to włączył. Pomoc tego rodzaju, żeby wspomagać takie spółdzielnie socjalne ale za pomocą obniżenia podatku bądź niepłacenia w ogóle ich. Miasto za 1 zł przekazania lokalu, bo teraz też o takiej możliwości rozmawialiśmy, że mamy tych lokali sporo, one są w różnym stanie. Ale jesteśmy w stanie każdą złotówkę przekazać dla podmiotów ekonomii społecznej – zauważył respondent.*

Uczestnicy wywiadu poproszeni o wskazanie najważniejszej bariery w rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim odnosili się przede wszystkim do Łomży i powiatu łomżyńskiego. Uczestnicy mówili o specyfice ekonomii społecznej jako takiej, specyfice lokalnej związanej z charakterem miasta i jego mieszkańców. – *Ekonomia Społeczna jest dość specyficzna, bo jest tutaj młode miasto. Dużo ludzi jest napływowych. Słabo są spójni*

społecznie. Nie ma zaufania społecznego. Jest mentalność, że nasz teren. Nie ma tego kapitału społecznego, który by skutkował zaufaniem i wspólnotą – uzasadniała jedna z osób. Kolejną barierą jest brak wsparcia dla osób, które chciałyby utworzyć podmioty ekonomii społecznej. Jest to powiązane zarówno z mentalnością. – Ale potem nie ma kogo do pracy wszyscy chcą rządzić. Tutaj robi się już problem, bo 5 osób do rządu – uważa jeden z badanych. Być może dobrym rozwiązaniem byłoby udzielanie świadczeń dla osób chcących utworzyć taki podmiot. Inaczej ryzyko jest zbyt duże, nie ma żadnych gwarancji, a jest perspektywa utraty środków do życia. – To też jest tak, żeby te osoby miały, chociaż jakieś gwarancje. Nawet niech im obniżą te zasiłki nawet do 50%. (...) Dostanie Pani zasiłek i może zakładać spółdzielnię socjalną. (...) Nie byłoby w większości rezygnacji na pewnym etapie. Nie szukamy się. Ten pieniądz też jest bodźcem, że człowiek podejmuje decyzje. (...) A tutaj nagle, nie dość, że tracą uposażenie socjalne, to tak naprawdę nie wiedzą, nie mają żadnego wsparcia, jeżeli chodzi o kontinuum – argumentują respondenci.

Zdaniem uczestników badania kluczową barierą jest to, że po utworzeniu spółdzielni socjalnej osoby prowadzące ją pozostają bez wsparcia ekspertów, którzy pomogliby im rozwiązać sytuacje kryzysowe, np. związane kondycją finansową. – *Ci ludzie nie mają potencjału, który pozwoliłby przejść nad tym do kolejnego etapu. To jest głupia mała rzecz, a rujnuje cały proces zaangażowania. Ci ludzie zostają, nigdy nie spróbują wejść jeszcze raz tę drogę – uważa uczestnik. Ponadto osoby aktywne (liderzy) w środowiskach lokalnych wyjechały zdaniem badanych do Białegostoku lub Warszawy, a pozostali nie są zainteresowani zakładaniem spółdzielni. Nie chcą ryzykować i nie mają pomysłów, ambicji. Być może pomogłoby, gdyby znaleźli się silni liderzy, potrafiący skupiać wokół siebie ludzi, zatrudniać ich i znajdować dla nich pracę. Osoba prowadząca taki podmiot zauważyła, że nie jest to takie proste. Sama aktywizuje osoby niepełnosprawne, zatrudnia je, ma dużo chętnych, ale w tej chwili nie może sobie na to pozwolić, nie mając środków na wynagrodzenia.*

Mówiąc o kluczowych barierach uczestnicy wskazali jeszcze na niewiedzę, brak chęci i brak zaangażowania, brak wsparcia. – *Niska opłacalność. Zakładam jednoosobową działalność gospodarczą. Takie samo wsparcie, ekonomia społeczna. Praktycznie zakładam sama – podkreśla uczestnik. Osoba reprezentująca instytucję wspierającą rynek pracy przyznała rację przedmówcom proponującym pozostawienie świadczeń dla osób zainteresowanych utworzeniem spółdzielni socjalnej. Mogłyby być one przyznawane w okresie rozruchu i wiązałyby się z obowiązkiem prowadzenia podmiotu przez 3 lata, inaczej musiałyby zwracać pobierane zasiłki. Musiałaby być to jednak decyzja odgórna, systemowa. W poprzedniej perspektywie finansowej również były środki na utworzenie spółdzielni socjalnych ale przy wsparciu finansowym środków UE powstawały głównie działalności gospodarcze i spółki cywilne. – Stopień przetrwania tych projektów. Szczerze mówiąc na tamten okres to 2008 rok był wysoki. W granicach 80%. Potem był kryzys i to spadło w granicach 60%, gdzie to są normalne podmioty ekonomii społecznej, jednoosobowej działalności gospodarczej. Nie ma wymogu, aby być osobą bezrobotną, niepełnosprawną, tylko osobą pracującą – uzasadnia respondent. Zakładający obecnie spółdzielnie socjalne są inną grupą, potrzebują wsparcia finansowego i prawnego.*

Moderator zapytał o uwzględnienie zapisów ekonomii społecznej w lokalnych programach i strategiach rozwoju, jak wygląda to obecnie i czy reprezentujący instytucje samorządowe mają wiedzę o planach w tym zakresie na przyszłość. Przedstawiciel Urzędu Miasta Łomża podkreślił, że jest kilka programów uwzględniających ekonomię społeczną. W programie rozwoju miasta jedną z trzech osi jest sfera społeczna. Niedawno opracowano program rewitalizacji. – *My jeszcze mamy ostatnio opracowanie programów społecznych. Też mamy w celach operacyjnych specjalnie ustawione wspieranie podmiotów ekonomii społecznej* – wymienił rozmówca. Wspomnił również o projektach i operacyjnych działaniach, w tym przekazania przez samorząd miejski na cele społeczne domu, w którym mieści się również spółdzielnia socjalna i organizacje pozarządowe. Powołano m.in. Centrum Współdziałania Społecznego, działa budżet obywatelski oraz powstało pierwsze w regionie Centrum Integracji Społecznej. Inny respondent dodał, że Centrum Współdziałania Społecznego współpracuje z organizacjami pozarządowymi, jak również z podmiotami ekonomii społecznej. Niedawno ogłoszono konkurs dot. społeczeństwa obywatelskiego, w którym przewidziano wsparcie dla tych podmiotów. Centrum zajmuje się również informacją i promocją w obszarze społecznym.

1.3.4 Przyszłość ekonomii społecznej, kluczowe kierunki rozwoju i rekomendacje dot. ekonomii społecznej w subregionie łomżyńskim i województwie podlaskim

Moderator przeszedł do kluczowej części badania. Zapytał o przyszłość ekonomii społecznej w kontekście kierunków i kluczowych sfer jej rozwoju. Na pytanie, w jakim kierunku powinna się rozwijać ekonomia społeczna w subregionie łomżyńskim i w województwie podlaskim uczestnicy wywiadu uznali, że należy podejmować działania łączące różne grupy i przedsięwzięcia. – *Najlepiej można by było implikacyjnie, jakby można połączyć poszczególne podmioty, które mają wspólnego rodzaju cele, które można skoordynować. Uzupełniałyby się* – stwierdził badany. Respondenci uważają, że kierunki rozwoju ES powinny być związane ze zmianami demograficznymi, co uwzględniają również te, które przytoczył na wstępie moderator. Zgadza się, że wzrastać będzie znaczenie usług opiekuńczych dla różnych grup ludności (seniorów, osób niepełnosprawnych, rodzin i dzieci), jak również usług edukacyjnych, animacyjnych, kulturalnych i animacyjnych. Badani wskazali, że była o tym mowa podczas całego spotkania i takie działania są już obecnie wspierane przez samorząd łomżyński. Wynika to z tego, że, jak uważa rozmówca przedsiębiorstwa społeczne cechuje niska konkurencyjność i jest mniejszy popyt na ich wyroby. – *Ja myślę o skutkach społecznych też. Zapotrzebowanie społeczne jest takie, że społeczeństwo się będzie jednak starzało. Większe zapotrzebowanie będzie w dziedzinach usług społecznych. Wydaje się, że może być zapotrzebowanie większe na tego typu przedsiębiorstwa* – dodaje respondent.

Prowadzący wywiad poprosił uczestników o rekomendacje dotyczące tego, co miałby zawierać program rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim, a może nawet w Polsce? Co miałyby się znaleźć w takim programie i w jakim kierunku powinien iść

rozwój ekonomii społecznej, jakie powinien przewidywać kluczowe kierunki i sfery rozwojowe i ew. co należałoby zmienić? – *Przepisy. Ale jak zmienimy przepisy, a nie zmienimy całości, to nie. To musi być myślenie całościowe. Czyli od góry do dołu. Uszczegóławianie, usprawnianie, zweryfikowanie* – zauważył jeden z badanych. Inna osoba twierdzi, że potrzebna jest zmiana modelu ekonomii. – *Tylko my nie mamy takich tradycji, jak inne kraje* – podkreśla. Przedstawiciel podmiotu ekonomii społecznej twierdzi, że trzeba uniemożliwić zakładanie podmiotów ekonomii społecznej przez osoby prawne, ponieważ mają one inne możliwości i konkurencyjność tych, które są zakładane przez osoby fizyczne, jest mniejsza. Różnica tkwi również w potencjale osób zakładających jedno i drugie podmioty, co wynika z charakteru projektów wspierających zakładanie spółdzielni socjalnych przez osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. – *Potrzebne jest wsparcie na każdym etapie, od samego początku. Tak, jak mówię, osoba wchodząca na rynek pracy jest zielona, nie umie nic* – podkreśla.

Zmiany powinny nastąpić również w systemie edukacji, która powinna uwzględniać zakładanie i prowadzenie działalności gospodarczej, aby absolwenci lepiej sobie radzili na rynku pracy. – *W szkole, nacisku na to, żeby te osoby świadomie podejmowały decyzję. To jest bardzo ważne. Z czym ta osoba się musi zetknąć* – twierdzi respondent. Powinno się umożliwić PES-om kontakt z osobami, które odniosły sukces. – *Trzeba zaprosić jakąś firmę. Wiem z doświadczenia, tak się robiło. Były zakładane działalności gospodarcze, zapraszałam 2, 3 osobę, one mówiły, jak to wyglądało, z czym się borykały, kiedy te zyski były. To jest najlepsze* – dodaje. Umożliwiłoby to jej zdaniem rozwijanie tych sfer ekonomii społecznej, które są szczególnie preferowane dla województwa podlaskiego i subregionu łomżyńskiego, w tym usług opiekuńczych dla osób niepełnosprawnych, starszych i rodzin.

Odniesiono się do prawdopodobnych zmian przepisów. – *To, co będzie powstawać w 2020-2023, tak to widzę. Są konsultacje, programy, uwagi, które zostały ujęte. Uważam, że spółdzielnia jest dobra. Osoby fizyczne wyczerpały swoje możliwości. Miasto, stowarzyszenie, parafia tworzy podmiot. On wykonuje jakieś czynności. To jest tylko jeden z elementów wyjścia z wykluczenia. Pierwszym elementem powinien być KIS. Tam ludzie trafiają. Spółdzielnie zapewniają im praktyczną naukę. Czwartym krokiem mogą być spółdzielnie osób fizycznych* – podkreślił jeden z uczestników. Wszystkie te elementy powinny jego zdaniem tworzyć wielopoziomą strukturę, w której istotne znaczenie będzie miała współpraca. – *Jeśli ludzie są 15 lat bez pracy i nagle próbujemy z nich zrobić przedsiębiorców, to to się nie może udać* – dodał. Nie udaje się to, dlatego potrzebne jest wsparcie całościowe. Podsumowując moderator stwierdził, że zaplanowano powstawanie przedsiębiorstw społecznych, jednak najwyraźniej nie przewidziano wszystkich problemów, jakie mogą się pojawić i nie zapewniono odpowiedniego wsparcia licząc, że jakoś się to rozwiąże samo. Uczestnicy podkreślili, że jest to typowo polskie podejście.

1.4 Badanie w subregionie białostockim

1.4.1 Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego subregionu białostockiego

Moderator przedstawił na wstępie charakterystykę rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podlaskiego, a następnie subregionu białostockiego. Charakterystyka regionu znajduje się w części raportu opisującej przebieg wywiadu w Bielsku Podlaskim. Jeśli chodzi natomiast o subregion białostocki, moderator zaznaczył, że subregion odnotował niewielki wzrost liczby mieszkańców, kobiety mają większy udział w ogóle ludności, czyli sytuacja subregionu pod względem demograficznym jest dobra. Odnotowano również największy na tle pozostałych subregionów województwa spadek liczby osób bezrobotnych. Subregion białostocki rozwija się dobrze gospodarczo. Spośród negatywnych czynników należy wymienić: zmniejszający się odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym, czyli takich, które będą niedługo wchodzić na rynek pracy. Prowadzący badanie zwrócił uwagę na to, że pracowników będzie coraz mniej i będą coraz mniej dostępni. Może to wpłynąć na rozwój ekonomii społecznej, która jest raczej skierowana na przywracanie na rynek pracy takich osób, które mają z tym problem. W przyszłości i takich osób może zabraknąć i pozostaną tylko długotrwale bezrobotni. Odsetek takich bezrobotnych w województwie podlaskim jest wysoki. Będzie to wyzwanie dla ekonomii społecznej i podmioty działające w sferze społecznej, jak i uczestnicy, muszą mieć to na uwadze.

1.4.2 Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej subregionu białostockiego

Na pytanie jak wyglądają podlaskie i subregionalne podmioty ekonomii społecznej i jak/czym wyróżniają się one na tle kraju stwierdzono, że różnica polega na ich ilości. W województwach Polski zachodniej i południowej jest ich więcej, uważa jeden z uczestników, o czym przekonał się podczas wizyt studyjnych. – *Te wizyty były na cały tydzień. Kraków, Opole, Wrocław, każdego dnia były tam też spółdzielnie socjalne. Myślę, że to były instytucje, którymi się chwaloło. Pokazywano, że to dobrze.* Inny rozmówca potwierdził, że do niedawna województwo podlaskie znajdowało się na ostatnim (lub przedostatnim) miejscu pod względem liczby spółdzielni socjalnych. – *Myślę, że się zmieniło. Nie ukrywam, że to nie jest już nasz subregion. Nasze województwo zostało podzielone na subregiony, chociażby w subregionie łomżyńskim. Pewnie te statystyki u nas w związku z tym poszły do góry. W subregionie zostało powołanych kilkanaście spółdzielni socjalnych. Nie mniej jednak na pewno nie jesteśmy tutaj na tle całego kraju siłą napędową.* Respondenci dostrzegają, że zapewniono wsparcie merytoryczne i w 2005 r. powstały pierwsze projekty związane z tworzeniem spółdzielni socjalnych. Były one adresowane do osób bezrobotnych, które nagle musiały stać się przedsiębiorcami. Powstało ich kilka bez dotacji, ale miały problemy i było im trudno utrzymać się na rynku pracy. Zauważono, że potwierdzeniem kondycji ekonomii społecznej w województwie podlaskim i subregionie białostockim jest to, że kiedyś działały trzy Centra Integracji Społecznej, a teraz tylko jedno.

Prowadzący spotkanie zapytał o jakość podmiotów ekonomii społecznej. – *Trudno nam coś powiedzieć. Założyliśmy spółdzielnię z dotacji uzyskanej. Jakoś istniejemy, ale wiemy,*

że te spółdzielnie, które z nami powstawały, niektóre już zamknęły swoją działalność. Utrzymać się na rynku na pewno jest trudno. Jakością, wszystkim się wojuje – uważa przedstawiciel takiego podmiotu, dodaje, że pracujący w spółdzielniach nie zawsze mają chęci. Moderator dopytał jak sytuacja społeczno-gospodarcza regionu przekłada się na funkcjonowanie takich podmiotów? – Sytuacja gospodarcza w kraju ma wpływ na każdą działalność – stwierdził jeden z respondentów. Inny uważa, że istotne jest przygotowanie beneficjentów pomocy do prowadzenia działalności gospodarczej (jako firmy lub spółdzielni socjalnej). Doposażenie stanowiskowe to za mało. – Kupić sprzęt czy inne rzeczy potrzebne do zakładania takiej działalności, też założenia spółdzielni socjalnej to nie problem, ale potem to musi zarobić na siebie. Ileś klientów i podmioty, które już działają na rynku dyktują ceny. Kolejna osoba uwypukliła znaczenie dopływu środków finansowych na zakładanie działalności gospodarczej i spółdzielni socjalnych. – Kupić sprzęt, czy inne rzeczy potrzebne do zakładania takiej działalności czy też założenia spółdzielni socjalnej to nie problem, ale potem to musi zarobić na siebie. Ileś klientów i podmioty, które już działają na rynku dyktują ceny.

Uczestniczący w wywiadzie przedstawiciel instytucji wspierającej rynek pracy podkreślił, że obecnie realizowany jest projekt aktywizujący, na utworzenie działalności gospodarczych oraz podmiotów ekonomii społecznej. – *Faktycznie widać, powiedziałabym, większe zainteresowanie. Nie ukrywam, że pozgłaszało się bardzo dużo osób, a my mamy 1, 2, 3 miejsca pracy w projekcie i tak naprawdę jesteśmy już na finiszach.* Inna osoba zauważyła, że problemem jest ZUS. – *Składki zabijają nas wszystkich. Jak już coś powstanie i osoba założy działalność gospodarczą, na początku jest na tzw. preferencyjnym ZUS-ie. Pierwszy krok jest taki, gdzie jest podpisana umowa na 2 lata na działalność. Nie można jej przerwać, mamy mały ZUS i koniec –* podkreśla. Jeśli dodatkowo podmiot zatrudnia pracowników, koszty zaczynają przewyższać przychody. Moderator dopytał, czy oznacza to, że podmioty działają tyle, ile wymaga projekt? Uczestnicy są zdania, że obecnie płynie strumień finansowy środków unijnych na wsparcie rynku pracy, ale te środki kiedyś skończą się i wówczas będzie jeszcze trudniej. Często są to zmarnowane pieniądze. Prowadzący badanie chciał wiedzieć, czy zdaniem rozmówców dotacje są przeszkodą w funkcjonowaniu przedsiębiorstw? – *Dotacje mają rozkręcić. Z założenia ta osoba musi sobie później poradzić –* kontynuuje uczestnik wywiadu. *Dobrze byłoby jednak, aby takie podmioty otrzymywały zamówienia z instytucji i aby oferta była kierowana w pierwszej kolejności do nich, później do innych podmiotów, uważa przedstawiciel PES.*

Respondenci nie potrafili odpowiedzieć precyzyjnie na pytanie, jakie wystąpiły zmiany ilościowe i jakościowe w zakresie spółdzielni socjalnych. Wygląda to różnie i zależy od osób pracujących w danej spółdzielni, głównie zarządzających. – *Bardzo różna. Spółdzielnie przeżywają ten okres, gdzie utrzymują się z dotacji i muszą przetrwać, że tak powiem do końca trwania dotacji, i tego wsparcia pomostowego, wykorzystania tych wszystkich środków. Chociaż są spółdzielnie, które funkcjonują na rynku po 3, 4 lata –* twierdzi jeden z badanych. Problemem jest zatrudnienie w tych podmiotach osób nieposiadających odpowiednich kwalifikacji. Niekiedy przeszkodą są predyspozycje osobowościowe. – *To też zależy bardzo dużo od ludzi, którzy w tej spółdzielni się znajdują.*

1.4.3 Bariery i szanse w rozwoju ekonomii społecznej w subregionie białostockim

Moderator zapytał o problemy i trudności w funkcjonowaniu PES-ów. Poprzedni rozmówca dodał, że problem istnieje zarówno na etapie rekrutacji do projektów na utworzenie podmiotów ekonomii społecznej, jak również w trakcie prowadzenia projektu. – *Udało mi się zaobserwować, jeżeli chodzi o Urząd Pracy i jego klientów. To, o czym wspomniałam na końcu, bardzo trudno zmusza się osoby chętne. Czują się zmuszeni, pomimo, że była reklama, są pieniądze, że Urząd im pomoże. Informowanie takie, są dotacje. Po jakimś czasie, nawet, jeżeli będą zaawansowane prace w postaci uruchamiania tego wniosku, są jakieś tam przeszkody i osoby rezygnowały* – uważa. Inna osoba wskazała na nadmierną biurokrację i dużą ilość dokumentów do wypełniania. – *Jeszcze jest papierologia nasza* - podkreśla. Kolejnym aspektem jest jakość świadczonych usług szkoleniowych mających wspierać w powrocie na rynek pracy. Potrzebna jest większa kontrola działalności i jakości tych usług. Inny uczestnik zauważył, że pieniądze to nie wszystko. Istotne jest wielokierunkowe wsparcie. – *Ale też i to, że instytucje mogą skorzystać zarówno z doradztwa, jak i ze wsparcia animacyjnego. Biznesu. Jakby też to, że ja zostaję spółdzielnią socjalną, mam zatrudnić ludzi, a ja nie wiem jak mam zrobić te umowy. Gdzie ja je mam księgować* – wymienia przedstawiciel PES. Długo jego zdaniem trwa często sam proces rejestracji takich podmiotów. Zakładający spółdzielnię dopiero zaczęli zdobywać potrzebną wiedzę i nietrudno o błąd, co powoduje wydłużenie tego procesu. Nie wygląda to tak, jak rejestrowanie spółki przez Internet: nie jest tak szybkie. Ponadto trzeba w krótkim czasie zdobyć szeroką wiedzę i dodatkowo działać na otwartym rynku pracy. Bariery są również skomplikowane prawo spółdzielcze.

Moderator poprosił uczestników badania o wypowiedzenie się w kwestii współpracy pomiędzy podmiotami ekonomii społecznej i instytucjami samorządowymi. – *Na czym z naszą instytucją polega? Na tym, że dostajemy oferty, te związane z projektami. Naszym zadaniem jest zachęcanie naszych klientów do tego, aby podjęli jakąkolwiek aktywność. Z uwagi na to, że w tej chwili trochę ta liczba klientów pomocy społecznej zmalała związane jest to z większą ofertą pracy. Pozostały osoby takie można powiedzieć część niezaradnych życiowo. Część takich, które mają takie poczucie, wyuczonej bezradności. Tak my ich odbieramy. Korzystają ze świadczeń społecznych. Pokoleniowo. To w zasadzie są te osoby, z którymi my mamy trudność, żeby je zaktywizować* – uważa przedstawiciel instytucji rynku pracy. Zgłaszają się one jego zdaniem do projektów, aby nie stracić świadczeń, ale nie są zainteresowani nabywaniem wiedzy, podjęciem stażu, czy zatrudnieniem. Jest to błędne koło. Prowadzący badanie podsumował, że instytucje z jednej strony próbują aktywizować te osoby, ale z drugiej strony dają im „prezenty” w postaci świadczeń, które odbierają im motywację, aby coś zmienić w swoim życiu. Jeden z uczestników zauważył, że dla niektórych jest to sposób na życie i podreperowanie domowego budżetu.

Kolejnym poruszonym tematem była współpraca podmiotów ekonomii społecznej z przedsiębiorstwami prywatnymi. Istotne jest to, że podmioty ekonomii społecznej mają

docelowo działać na wolnym rynku. Po okresie wsparcia i dofinansowania muszą odnaleźć się na tym rynku. – *Ja mogę powiedzieć z perspektywy ośrodka, że z tą współpracą jest dość trudno. Nie wiem jak Państwo to ocenicie, ale wygląda to tak, że każdy przedsiębiorca w pierwszej kolejności dopilnuje utrzymania swojej firmy. Każdy teraz mówi, że życie płynie dużo szybciej. Duży napływ obowiązków. Niekoniecznie znajduje się czas i chęci, żeby wyciągać rękę do przedsiębiorstwa społecznego akurat* – dodaje przedstawiciel instytucji rynku pracy. Uważa, że są oczywiście osoby, które są zainteresowane zatrudnieniem osób objętych wsparciem społecznym. W subregionie białostockim działa dużo przedsiębiorstw. Podmiot reprezentowany przez badanego pomaga im w przełamywaniu stereotypów dotyczących zatrudniania osób niepełnosprawnych. Nowopowstałe przedsiębiorstwa nie wiedzą, jak mają funkcjonować i potrzeba czasu aby odnalazły się na rynku. – *Lepiej z tym aspektem sobie radzą organizacje pozarządowe. One też prowadzą działalność gospodarczą, zatrudniają osoby. Pozyskują status przedsiębiorstwa społecznego* – dodał przedstawiciel takiego podmiotu.

Moderator poprosił o wskazanie najbardziej efektywnych sposobów wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej. Jeden z uczestników wyraził przekonanie, że z jednej strony jest to instrument finansowy. Jest on podzielony na dwie części: dotacja na uruchomienie i wsparcie pomostowe, które pomaga finansować zatrudnienie w podmiocie. – *Lepiej z tym aspektem sobie radzą organizacje pozarządowe. One też prowadzą działalność gospodarczą, zatrudniają osoby. Pozyskują status przedsiębiorstwa społecznego*. Równie ważna jest jego zdaniem informacja i dobrze funkcjonujące doradztwo oraz szkolenia. Poruszono tematykę wsparcia przez tzw. „aniołów biznesu”. – *Lepiej z tym aspektem sobie radzą organizacje pozarządowe. One też prowadzą działalność gospodarczą, zatrudniają osoby. Pozyskują status przedsiębiorstwa społecznego* – kontynuuje rozmówca. Inna osoba dodała, że istotna jest kompleksowość wsparcia i informacji. Jest wiele problemów, z którymi musi się zmierzyć nowo powstający podmiot, m.in. zapoznanie się z przepisami prawnymi, z Ustawą o promocji zatrudnienia, jak również dotyczącą działania spółdzielni (prawo spółdzielcze). Kolejny respondent podkreślił znaczenie wsparcia informacyjnego i promocyjnego takiego podmiotu w ciągu dwóch pierwszych lat działalności.

Prowadzący wywiad zapytał czy istnieje taka instytucja/organizacja, która zapewniałaby kompleksowe wsparcie dla podmiotów ekonomii społecznej? Jeden z uczestników powiedział, że są różne działania, projekty i spotkania, jest wsparcie dla podmiotów ekonomii społecznej świadczone przez różne instytucje i organizacje. – *Dobrze byłoby, gdyby nie były to spotkania okazjonalne*. Inna osoba zauważyła, że jest realizowany obecnie projekt firmowany przez ROPS w Białymstoku i organizowane są cykliczne spotkania instytucji, organizacji pozarządowych i przedsiębiorstw. Rozmówcy uważają, że nie ma możliwości prowadzenia takiego wsparcia w sposób w pełni kompleksowy. – *Nie da się takich rzeczy zrobić kompleksowo i do końca. Urząd Skarbowy się wtrąca, każda instytucja jest fachowcem w tym, co robi* – twierdzi jeden z respondentów. Inny uczestnik jest zdania, że na kompleksowe wsparcie mogą liczyć osoby zgłaszające się do Centrum Aktywności Społecznej. – *Nie wynajmujemy, tylko udostępniamy nieodpłatnie, na działalność statutową nieopłatną. Trzeba złożyć wniosek* – mówi uczestnik badania.

Moderator poprosił o wskazanie jednej, podstawowej bariery w funkcjonowaniu podmiotów ekonomii społecznej w województwie podlaskim lub subregionie białostockim. Jeden z rozmówców ujął to następująco: *kasa i zbyt* (chodziło o środki finansowe na powstawanie i funkcjonowanie takich podmiotów oraz możliwości sprzedaży na rynku swoich produktów i usług). – *Ja bym powiedziała, z takiej szerszej perspektywy. U nas dużo też niedobrego zrobił ten okres przestoju w tych funduszach* – dodała uczestniczka badania. Ma ona na myśli to, że zafunkcjonowały dobrze instrumenty wsparcia, również finansowego, po czym nastąpił ok. 2-letni przestój pomiędzy kolejnymi perspektywami finansowymi Unii Europejskiej. Nie było w tym czasie rozstrzygnięć konkursów, możliwości uzyskiwania przez beneficjentów wsparcia finansowego. Został poniesiony trud finansowy, organizacyjny. W okresie tego przestoju nie można było wiele zrobić. – *Teraz to było znowu odbudowywanie tej pracy od początku* – podkreśla. Kolejną istotną przeszkodą jest charakterystyka beneficjenta wsparcia. Trudności sprawia profilowanie osób zgłaszających się do Powiatowych Urzędów Pracy. – *Osoby, która ma spełniać określone kryteria* – uważa respondent. Dużo zmieni nowelizacja przepisów. – *Jest ustawa o promocji zatrudnienia, która znosi to profilowanie. Tak my się cieszymy, bo też czasami jest to sztuka dla sztuki, rzeczywiście można powiedzieć, że ktoś ma 1, 2, 3 profil nie odzwierciedla to jego sytuacji na rynku pracy i jak to się ma do jego aktywności na tymże rynku. W związku z tym, jakie instrumenty za tym idą. Mijmy nadzieję, że to zniknie* – dodaje rozmówca. To, że ktoś ma określony profil, nie odzwierciedla jego sytuacji na rynku pracy – konkluduje. Zdaniem uczestników wywiadu jest to drobny krok, ale w dobrym kierunku.

Prowadzący wywiad zapytał, czy i w jaki sposób ekonomia społeczna ujęta jest w planach rozwojowych jednostek samorządowych (miast, gmin, powiatów) subregionu białostockiego? Czy rzeczywiście to wsparcie ze strony urzędów jest duże? Przedstawicielom tych instytucji trudno jest się odnieść do tego pytania. – *Nie bardzo się mogę odnieść, bo bardzo długo pracuję w urzędzie. Po prostu nie tylko na przestrzeni lat. W zastępstwie za kolegę. Ciężko się wypowiadać w tym kierunku* – podkreślił jeden z respondentów. Moderator zapytał, czy podmioty ekonomii społecznej uczestniczą w jakiś sposób w tworzeniu prawa lokalnego? Czy udzielają się w trakcie konsultacji społecznych? Czy miała miejsc partycypacja społeczna? Również w tym przypadku przedstawiciel właściwej instytucji nie miał wiedzy na ten temat. – *Akurat w tej kwestii się nie wypowiem, bo nie jestem zorientowana* – uzupełniła osoba wypowiadająca się.

Wypowiedziała się natomiast osoba reprezentująca podmiot ekonomii społecznej. Dostrzega ona, że taka współpraca jest. Aktywne są zarówno samorządy, jak i przedsiębiorstwa ekonomii społecznej. Dotyczy to również organizacji porządkowych i działa sporo forów tych podmiotów, jak również forów pełnomocników ds. organizacji pozarządowych. – *Są jednak gminy, które bardzo fajnie to wdrażają. Jako przykład dam Centrum Integracji Społecznej. Też są tym okresem zainteresowani. Też prowadzą te projekty, prowadzące do tworzenia podmiotów ekonomii społecznej* – uważa.

1.4.4 Przyszłość ekonomii społecznej, kluczowe kierunki rozwoju i rekomendacje dot. ekonomii społecznej w subregionie białostockim i województwie podlaskim

Uczestnicy badania zapytani o przyszłość ekonomii społecznej w województwie podlaskim i subregionie białostockim odpowiedzieli, że wszędzie rozwija się ona w podobnym kierunku. – *U nas też, tu jest lepiej* – uznał jeden z respondentów. Moderator nawiązał do poprzednich spotkań i podsumował wypowiedzi ich uczestników w zakresie dynamiki zmian i czynnika niepewności. Wspomniał o wpływie programu 500+ na rozwój ekonomii społecznej, który często powoduje, że osobom pozostającym bez zatrudnienia nie opłaca się podejmować takiej aktywności. Pytanie jest, czy w takiej sytuacji można coś w ogóle przewidywać i jak wpływa to na długofalową politykę? – *Sytuacja taka będzie miała miejsce do czasu wyborów, a po wyborach będzie znowu spokój* – stwierdził jeden z badanych. Osoba reprezentująca instytucję wspierającą podmioty ekonomii społecznej i organizacje pozarządowe zauważyła, że stosowanych jest wiele instrumentów wsparcia. Mając porównanie sytuacji obecnej i tej sprzed kilku lat można powiedzieć, że teraz zgłasza się więcej osób zainteresowanych utworzenie PES (chodziło o wspomniany wcześniej projekt związany z utworzeniem ok. 130 nowych miejsc pracy). – *Przełożyć to na podmioty, to okaże się, że na rynku ich jest sporo. Część z nich jest zarejestrowana, funkcjonuje a część jest w trakcie tego procesu* – podkreślił przedstawiciel instytucji rynku pracy.

Moderator chciał wiedzieć jaki jest potencjał rozwojowy ekonomii społecznej w województwie podlaskim i w subregionie białostockim? Jeden z rozmówców uważa, że potencjał ten tkwi w środkach finansowych na wsparcie podmiotów ekonomii społecznej. Jednocześnie instrumenty finansowe są zdaniem wypowiadającego się przeszkodą. Prowadzący badanie dopytał o kapitał społeczny i jego wpływ na rozwój ekonomii społecznej. – *Bardziej idzie to w kierunku rozwojowym, niż osiągnięcia pułapu i stagnacji. Raczej jest tak, że też te przedsiębiorstwa społeczne między sobą lepiej współpracują i jakby też oferują sobie pomoc w różnym zakresie, więc myślę, taki potencjał społeczny idzie bardziej w kierunku rozwojowym* – zaznaczył uczestnik wywiadu. Kapitał społeczny będzie sprzyjać rozwojowi, twierdzi.

Kolejne pytanie dotyczyło dziedzin (kluczowych sfer) w jakich rozwijać się mogą podmioty ekonomii społecznej. Z diagnozy rozwoju społeczno-gospodarczego wynika, że w subregionie białostockim dominującymi obszarami, zapisanymi w dokumentach strategicznych Białegostoku i powiatu białostockiego, powinny być turystyka społeczna, usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych. Pytanie jest, w jakich niszach rynkowych mogłyby się odnaleźć Podmioty Ekonomii Społecznej, aby zaistnieć na rynku? – *Bardziej idzie to w kierunku rozwojowym, niż osiągnięcia pułapu i stagnacji. Raczej jest tak, że też te przedsiębiorstwa społeczne między sobą lepiej współpracują i jakby też oferują sobie pomoc w różnym zakresie, więc myślę, taki potencjał społeczny idzie bardziej w kierunku rozwojowym. Jest to nisza, w której mogłaby się rozwijać ekonomia społeczna. – Usługi opiekuńcze, ale też osób starszych, nie tylko dotyczące opieki, ale też usług porządkowych* – potwierdza jeden z respondentów. W szerszym kontekście można powiedzieć, że chodzi o usługi dla ludności. – *Są osoby starsze, które niekoniecznie potrzebują pomocy w*

wykonywaniu różnych czynności, ale potrzebują towarzystwa. Czytania książki, wyjścia wspólnie na spacer. Po prostu są samotne i najnormalniej w świecie potrzebują drugą osobę do towarzystwa – dodaje inny. Obecnie usługi takie świadczone są w ramach wolontariatu. – Współpracujemy z wolontariuszami, których możliwości też są ograniczone. To dobrze działa. Część osób starszych posiada ogromną wiedzę, potencjał, który mogą przekazać młodym. Myśleliśmy o takiej współpracy ze szkół, tam gdzie można zrobić zakupy czy poczytać książkę, ale też skorzystać z doświadczenia osób starszych, którzy są w pełni świadomi i kontaktowi – uważa przedstawiciel organizacji społecznej. Inny uczestnik dodał, że Miasto Białystok realizuje program wsparcia dla tej grupy, w którym świadczone są drobne usługi techniczne. Organizacje pozarządowe włączają się w takie działania. Inną niszą mogłaby być specjalistyczna działalność produkcyjna i usługowa, wytwarzająca produkty o wysokiej jakości. – Miasto też wychodzi naprzeciw osobom starszym. Został ogłoszony konkurs. To się nazywa, zwiększenie poczucia bezpieczeństwa seniorów. Chodzi tak naprawdę o drobne naprawy techniczne osobom o dosyć słabym statusie materialnym. Niejednokrotnie z niepełnosprawnością. Świadczone byłyby im usługi typu, drobne naprawy: ciekący kran, klamka, lustro itd. – podkreśla przedstawiciel samorządu.

Ostatnie pytanie dotyczyło rekomendacji do opracowania dokumentu związanego z rozwojem ekonomii społecznej. Istotne jest, co powinno się znaleźć w takim dokumencie? Jakie zapisy należy uwzględnić, żeby ta ekonomia społeczna się dobrze rozwijała? Jakie powinna zawierać wskazania w zakresie kluczowych sfer i kierunków rozwoju? – Powiem tak. Ponieważ ja trochę uczestniczyłam w tych pracach, ale bardzo fajnie byłoby, aby różnego rodzaju przedsiębiorstwa, które istnieją na rynku, żeby były bardziej otwarte – uważa jeden z uczestników. – Znaleźć taki instrument, który pomoże im się bardziej otworzyć na działania podmiotów przedsiębiorstw społecznych. Bardziej się muszą zaangażować w aspekt społeczny, bo to są przedsiębiorstwa biznesowe. Te, którym się naprawdę bardzo dobrze powodzi, mają jakiś tam wątek, że wspierają możliwości społeczne – dodał inny. Chodzi tutaj o społeczną odpowiedzialność biznesu. Wspomniano o istnieniu klauzul społecznych. Kolejny respondent uważa, że nie są one stosowane w postępowaniach o udzielenie zamówień publicznych i nie stwarza się preferencyjnych warunków dla przedsiębiorstw ekonomii społecznej. – Właśnie się z tych klauzul nie korzysta, a nam by bardzo zależało – powiedział przedstawiciel PES. Przedsiębiorstwa też tego nie robią, a mogłoby to przynieść korzyści finansowe i społeczne, np. zatrudniając osobę niepełnosprawną lub długotrwale bezrobotną starając się o zamówienie publiczne.

1.5 Badanie w subregionie suwalskim

1.5.1 Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego subregionu suwalskiego

Moderator przedstawił na wstępie charakterystykę rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podlaskiego, a następnie subregionu suwalskiego. Charakterystyka regionu znajduje się w części raportu opisującej przebieg wywiadu w Bielsku Podlaskim. Prowadzący

wywiad powtórzył dokładnie to samo. Jeśli chodzi natomiast o subregion suwalski moderator zaznaczył, że w stosunku do innych subregionów i województwa podlaskiego obszar ten charakteryzuje się najniższym wskaźnikiem liczby pracujących i prowadzących działalność gospodarczą oraz podmiotów gospodarczych. Ponadto mieszkańcy subregionu suwalskiego zarabiają najmniej na tle województwa, a poziom wynagrodzeń rośnie wolniej, niż w pozostałych subregionach. Prowadzący wywiad podsumował, że nie są to dobre informacje.

Jeden z uczestników chciał wiedzieć, w jaki sposób określono liczbę bezrobotnych. Moderator wyjaśniał, że podstawą były dane dot. liczby mieszkańców, którzy nie są zarejestrowani w PUP-ach. Respondent podzielił się swoją wiedzą dot. wyliczeń GUS (Głównego Urzędu Statystycznego) w zakresie określania zatrudnienia małych, średnich i dużych przedsiębiorstwach (wg sprawozdań firm i wyliczenia średniej) oraz w mikroprzedsiębiorstwach (wg szacunków). – *Tam jest duże prawdopodobieństwo błędu. Zwłaszcza w subregionie, gdzie większość to są mikro przedsiębiorcy.* Prowadzący wywiad nawiązał do zakresu prac, które przewidziane zostały przy opracowaniu udiagnozy. Zaznaczył, że założono wykorzystanie danych GUS, ponieważ projekt nie przewidywał badania samych podmiotów gospodarczych pod kątem zatrudnienia. Rozmówca zauważył, że takie dane posiada ZUS. Instytucja ta nie udziela takich danych, szczególnie podmiotom zewnętrznym. Byłyby one jednak bardziej wiarygodne niż szacunki GUS.

Jedna z osób zauważyła, że w samych Suwałkach jest bardzo niskie bezrobocie i występują dużo wyższe wskaźniki liczby przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców i przedsiębiorstw z zagranicznym kapitałem na 10 000 mieszkańców. Są one wyższe, niż np. w Łomży, czy w Elku. Uczestnicy nie analizowali do tej pory danych dla subregionu suwalskiego i nie wiedzą, czy w Banku Danych Lokalnych znajdują się takie dane. Te, podane w diagnozie, zaciemniają zdaniem uczestnika obraz sytuacji. Dalej biorący udział w wywiadzie rozmawiali o tym, skąd wziął się taki podział na subregiony, w jaki sposób wpływa to ich zdaniem na obraz sytuacji społeczno-gospodarczej analizowanego obszaru. Moderator wyjaśnił, że podział województwa podlaskiego na cztery subregiony wynika z założeń, jakie przyjął Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku. Celem omawianej diagnozy jest natomiast identyfikacja kluczowych sfer rozwojowych, istotnych dla rozwoju ekonomii społecznej.

1.5.2 Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej subregionu suwalskiego

Prowadzący wywiad poprosił uczestników o scharakteryzowanie podmiotów ekonomii społecznej w województwie podlaskim, subregionie suwalskim i w jego powiatach. Istotne jest jak one wyglądają na tle innych województw i czy odróżniają się pod względem rozwoju. Dwóch respondentów nie miało wiedzy na ten temat. – *Nie mamy przykładów z innych powiatów* – stwierdził jeden. – *Część podmiotów korzystała z dobrych praktyk innych województw, mam tu na myśli CIS i Poznań. Więc myślę, że to jest zbliżone. A może nawet doskonalsze, bo poszliśmy dalej* – jest zdania inny respondent. Zauważono, że w subregionie

działają głównie organizacje pozarządowe (stowarzyszenia i fundacje), a tylko dwie spółdzielnie socjalne, które współpracują z Miastem Suwałki. *Subregionalne Centrum Wsparcia Ekonomii Społecznej realizowało 2 projekty, powstały spółdzielnie socjalne. Wprawdzie nie wszystkie utrzymały się, ale rozmówca twierdzi, że ok. 12-15 jest aktywnych.* Moderator podsumował, że ekonomia społeczna w subregionie suwalskim rozwinęła się. – *Jeszcze się nie rozwinęła, ale jeszcze się rozwija* – jest zdania uczestnik badania.

Jeśli chodzi o ocenę potencjału i zasobów dla ekonomii społecznej w województwie podlaskim respondent zauważył, że tworzą on przede wszystkim osoby z ustalonym tzw. trzecim profilem pomocy w urzędach pracy. Jest to jednak grupa bardzo trudna i potrzeba wiele czasu i wysiłku, aby stała się ona otwarta na rynek pracy. Instytucje rynku pracy starają się aktywizować te osoby. Prowadzący badanie dopytał czy długotrwale bezrobotni są chętni, aby współpracować? Uczestnicy twierdzą, że zależy to od wielu czynników. Potrzebny jest lider, który pociągnie za sobą innych. Ponadto grupa ta boryka się z innymi problemami jak uzależnienia. Jeśli pozostaje poza rynkiem pracy przez 20 lat to jest to bardzo trudne. – *Niektórzy, którzy są na tym bezrobociu 2-3-letnim, to są osoby, które można jeszcze jakoś tam popchnąć. Natomiast ci, którzy, że tak powiem już trwają, ja mówię od strony pomocy społecznej, trwają i trwają bardzo długo, to ciężko już taką grupę ruszyć. Też ciężko tą grupę w wieku przed emerytalnym. Bo jest też trzecia grupa, która ma ten trzeci profil, jest długotrwale bezrobotna i rok czy 2 pozostało do emerytury. To też jest spora liczba takich* – uważa respondent. Są jednak sukcesy w aktywizacji przedstawicieli trzeciego profilu, jednak *dużo z nich podejmuje później nierejestrowaną pracę („na czarno”) i nie są wykazywane w statystykach jako zaktywizowane.*

Moderator zapytał o zmiany, jakie nastąpiły w ostatnich 3-4 latach właśnie w zakresie ekonomii społecznej? Uczestnicy powołali się na badania dot. tej sfery, jakie prowadzono w 2016 r. Od tego czasu wiele zmieniło się ich zdaniem: powstało Centrum Integracji Społecznej, utworzono wiele spółdzielni socjalnych, dostępne są środki finansowe na wsparcie i jest realizowanych dużo projektów. Rezultaty ostatnich trzech lat postrzegają jako lepsze, niż w ciągu poprzednich pięciu. Widzą wzrost profesjonalizacji wsparcia. Rośnie również świadomość i wiedza dot. ekonomii społecznej. Wcześniej tematyka ta była słabo znana. Chodzi zarówno o beneficjentów jak i o urzędników i pracodawców. – *Rośnie też świadomość u wielu osób, co to w ogóle jest ekonomia społeczna, bo wcześniej często nikt nie wiedział. Gmina robiła pod górkę, trzeba było wszystko tłumaczyć. A teraz świadomość urzędów i pracodawców jest zupełnie inna* – podkreśla jeden z respondentów.

Przedstawiciel instytucji wspierającej rynek pracy podkreślił, że realizowanych jest wiele projektów (szkolenia, staże, doradztwo, kursy) dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zdarzają się jego zdaniem *osoby chętne, które chcą coś zmienić w swoim życiu.* Część z beneficjentów nie jest tym zainteresowana pomimo starań i chęci podmiotów aktywizujących. – *Natomiast, realizacja tych projektów nie jest łatwa na pewno z punktu widzenia nas jako realizatorów. Bo mamy problem bardzo często z utrzymaniem tych osób. Znajdujemy im pracę, dajemy im pieniądze na to, dajemy pracodawcom pieniądze. Ale niestety bardzo duża grupa ludzi, bardzo szybko po skończeniu stażu nie chce się aktywizować dalej. Mimo, że mają predyspozycje niektórzy, bo akurat niektórych pracodawcy chcą.*

Natomiast, cały czas pieniądze z unii są wpompowywane w tą grupę społeczną i my cały czas realizujemy projekt za projektem, staramy się. Czasami te same osoby przechodzą z jednego projektu do drugiego. Ale efekty zatrudnieniowe bywają różne. Nie tak bardzo satysfakcjonujące, jak byśmy sobie to wyobrażali.

Inna osoba potwierdziła, że jest duża część takich osób, którzy nie chcą nic zmienić w swoim życiu, ponieważ jest im tak wygodnie i wolą korzystać ze wsparcia państwa. Inną grupę stanowią osoby, które chcą coś zmienić ale nie wiedzą jak to zrobić. – *Przede wszystkim, powiem tak, trzeba położyć główny nacisk nie na zwyczajową aktywizację, czyli pracę tylko na zmianę przyzwyczajęń, na przygotowanie do pracy. Czyli, że ta osoba musi wstać rano, musi iść do pracy, musi 8 godzin pracować. Czyli jest to zupełnie z drugiej strony podejście. Bo te osoby, które są długotrwale, pójdą zbyt szybko do pracy, to oni pójdą, oni się szybko wynudzą, bo oni myślą, że można pójść na 2-3 godzinki, rzucić wszystko jak się chce. W niektórych przypadkach pomagają drobne zmiany wizerunkowe, które powodują, że takie osoby zaczynają czuć się inaczej i są inaczej odbierane przez swoje środowisko, wówczas łatwiej jest im rozpocząć nowe życie.*

1.5.3 Bariery i szanse w rozwoju ekonomii społecznej w subregionie suwalskim

Jeśli chodzi o trudności i problemy z jakimi muszą zmierzyć się podmioty ekonomii społecznej w swojej działalności uczestnicy spotkania wymienili w pierwszej kolejności charakter opisanych beneficjentów instytucji rynku pracy i pomocy społecznej. Są oni największym problemem, również dla realizatorów projektów. – *Tak, bo naprawdę byli przyzwyczajeni do takiej bierności i dla nic jest trudna zmiana taka – zauważa respondent. – My im trochę pobłażamy w niektórych sytuacjach, odpuszczamy sobie – dodaje. Kłóci się to zdaniem rozmówcy z ideą wsparcia. – Bo tak naprawdę dochodzimy czasem do wniosku, że są to zmarnowane pieniądze – konkluduje. Podmioty często realizują te projekty, aby móc funkcjonować, „mieć za co żyć”. Taka jest również opinia przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej. Kolejny rozmówca zauważył, że przy tego typu beneficjentach trudno jest utrzymać wysoką jakość produktów i usług wytwarzanych przez podmioty ekonomii społecznej. Osoby z tzw. „trzecim profilem” przychodzą i odchodzą, nie radzą sobie i wówczas PES zatrudnia osoby nadające się do świadczenia usług. – Bo jeżeli są źli ludzie, niezdyscyplinowani, to jakość świadczonych usług, czy produkcji, czy słaba produkcja, czy słabe usługi i później znaleźć partnera do tego, żeby współpracować i świadczyć te usługi.*

Prowadzący wywiad zapytał jakie instytucje wspomagają PES-y w Suwałkach i w subregionie suwalskim? Wskazano Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej. Dla podmiotów tych dużym wsparciem są środki z Funduszu Pracy. Jeśli chodzi o efektywność instrumentów wsparcia, jeden z uczestników stwierdził, że wsparcie prowadzone jest w taki sposób jak oczekują tego podmioty. – *Tutaj w przepisach się zmieniło, bo od marca tego roku kwota tej dotacji zwiększyła się. Poprzednio było trzykrotne i czterokrotne wynagrodzenie. Teraz jest*

już sześciokrotnie od marca. Więc to na samo tworzenie albo przystąpienie. Później jest refundacja składek. Zarówno tej części składek, którą płaci pracownik, która jest potrącana z wynagrodzenia brutto. Jak również ta część, którą płaci pracodawca. Więc to jest refundacja przez 24 miesiące od najniższego wynagrodzenia. Maksymalnie, mówię o maksymalnych stawkach. I przez kolejne 12 miesięcy od połowy najniższego wynagrodzenia. Więc z tego spółdzielnie korzystają, bardzo dużo, stosunkowo dużo. Teraz jeszcze spółdzielnie nie korzystały, ale od marca prowadzone jest, że można refundować wynagrodzenie pracownikom spółdzielni przez 6 miesięcy w wysokości najniższego wynagrodzenia. Czyli to też jest duże wsparcie – podkreśla rozmówca.

Jeśli chodzi o współpracę podmiotów ekonomii społecznej z Centrum Integracji Społecznej i urzędami pracy, jest ona realizowana. Uczestnicy badania podkreślili, że podmioty te wspiera również Miasto Suwałki. – *I tutaj, na terenie miasta są dotacje z budżetu miejskiego. Spółdzielnia socjalna również, są to umowy wieloletnie – powiedziała jedna z osób. Spółdzielnie socjalne mogą korzystać ze środków na utworzenie i wyposażenie stanowiska pracy. Dotyczy to również środków na prace interwencyjne. Można zwrócić się również prośbą do krajowego funduszu szkoleniowego o sfinansowanie szkoleń podnoszących kwalifikacje zawodowe.*

Spośród podmiotów ekonomii społecznej w subregionie suwalskim przeważają zdaniem badanych spółdzielnie socjalne ale działają tutaj również stowarzyszenia. – *Utworzył się u nas Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej, który jest w trakcie realizacji zakładania nowych podmiotów ekonomii społecznej. I właśnie typu nowe spółdzielnie, nowe przedsiębiorstwa społeczne, spółki cywilne, spółki z o.o., non profit, więc tych podmiotów ekonomii społecznej pewnie trochę się na tworzy w najbliższym czasie. I to właśnie Suwałki, potem powiat sejneński, augustowski i sokólski. I już część się założyła, wystartowała, a część się zakłada. Więc ich ma być sporo. Około 30 podmiotów – zaznacza respondent. Nie ma niestety żadnej spółdzielni, która byłaby utworzona przez samorząd, przez osoby prawne. Dominują te, które są zakładane przez osoby fizyczne.*

Moderator zapytał o czynniki sprzyjające rozwojowi ekonomii społecznej. Jeden z uczestników zauważył, że była już o tym mowa: są to ramy finansowe i instytucjonalne. – *Jest możliwość zatrudnienia. Nie tylko zatrudnienia ale przez współpracę w takiej spółdzielni można dużo fajnych rzeczy robić. Gdzie normalnie idąc na etat do jakiejś fabryki to tam nic nie zrobisz. A tu, realizując projekty różne to tyle fajnych rzeczy robi się w ciągu roku, że sprzyja to satysfakcji. To nie jest tylko zwykła praca, że odpracuję 8 godzin i idę do domu. Ja się zajmuję tam nie tylko tym. Jest to inny rodzaj pracy – wymienia jeden z badanych. Jak twierdzi inny respondent powstała sieć współpracy różnych podmiotów, beneficjent pomocy jest wspierany.*

Odpowiednie wsparcie jest bardzo istotne, ponieważ przepisy zmieniają się bardzo szybko, wchodzi nowe „uprawnienia” (jak program 500+). – *Zmieniły nam trochę beneficjentów, bo więcej pieniędzy otrzymują od państwa i też mają inne perspektywy, inaczej myślą, podchodzą do tego – uważa jeden z rozmówców. Jest to jednak raczej czynnik niesprzyjający rozwojowi ekonomii społecznej. Dodatkowe formy wsparcia przeszkadzają – To po prostu*

jest czysta matematyka. Jeżeli osoba bezrobotna, wykluczona społecznie uzyska taką samą kwotę jakby poszła do pracy, to po co ma iść? Ona wychodzi z zupełnie innego założenia. Takie osoby nie są jego zdaniem zainteresowane pracą, zdobyciem wykształcenia, podnoszeniem kwalifikacji. Program 500+ spowodował spadek beneficjentów korzystających z zasiłków okresowych, jak również chcących się aktywizować zawodowo. – Z tej grupy bezrobocia, która korzystała i korzysta, ciężko jest nam znaleźć taką grupę docelową, która pójdzie do podmiotu ekonomii społecznej. Zdaniem innego rozmówcy zostało zrobione już wszystko co było można, aby zaktywizować zawodowo pozostających bez pracy. Pozostali są osobami z trzecim profilem. Takich osób było ok. 800. Nawarstwiają się w tej grupie różne problemy. Skierowani do CIS-u nie pozostają tam zbyt długo (parę dni). Wniosek uczestnika jest taki, że trzeba zmienić instrumenty oddziaływania na tę grupę. One potrzebują innego wsparcia. Tymczasem katalog instrumentów pozostaje bez zmian, pomimo diametralnie innej sytuacji społeczno-gospodarczej. Kolejny rozmówca zauważył, że nie chodzi tutaj tylko o efekty związane z zatrudnieniem. Są też inne efekty i korzyści społeczne. Zauważono, że być może grupa wsparcia powinna być inna niż osoby zagrożone wykluczeniem społecznym.

Prowadzący wywiad zapytał jak kształtuje się współpraca z jednej strony między podmiotami ekonomii społecznej a instytucjami publicznymi i jakie są czynniki sprzyjające i niesprzyjające? – *Sprzyjającym czynnikiem jest to, że większy nacisk jest położony w ogóle na trzeci sektor. W ogóle na współpracę z organizacjami pozarządowymi. Jest coraz więcej rzeczy, które konsultuje się z organizacjami pozarządowymi, z obywatelami. Coraz więcej jakby tych zadań, o które nikt nikogo do tej pory nie pytał o zdanie, jest przekazywane do realizacji przez organizacje pozarządowe. Więc jest to w ogóle zmiana patrzenia na trzeci sektor przez instytucje – uważa uczestnik. Badani dodają, że sprzyja temu wspólny cel, jakim jest rozwiązywanie problemów społecznych za pomocą ekonomii społecznej. Samorządy realizują ich zdaniem swoje cele statutowe za pośrednictwem organizacji pozarządowych. Współpraca powoduje, że np. organizacje pozarządowe profesjonalizują się. Jednocześnie podmiotom ekonomii społecznej trudno działać według ograniczeń, jakie mają samorządy. Jest duża otwartość na współpracę pomiędzy JST i organizacjami pozarządowymi. Tworzona jest płaszczyzna współdziałania, wymiany informacji i doświadczeń, rozwiązywania problemów. Współpracę cechuje duża elastyczność obu stron. – I powiem tak, jest duża otwartość między organizacjami pozarządowymi i instytucjami – uważa rozmówca.*

Padło pytanie jak wygląda współpraca podmiotów ekonomii społecznej z przedsiębiorcami działającymi na wolnym rynku? Zdaniem uczestnika badania wygląda ona ciężko, a podmiotem współpracującym jest głównie CIS. – *Jeżeli chodzi o CIS, to powiem tak, na początku było bardzo trudno, bo przedsiębiorcy bali się. Bo na rynek pracy wchodził ludźmi tzw. wykluczeni społeczni. Oni automatycznie podchodzili do tego tak, że to będzie zła współpraca. Powiem tak, po 3 latach, coraz częściej chętniej pomagają. I zmieniło się ich nastawienie. Wiedzą, że są to osoby, które muszą przejść pewien trening, więc też nie mają wygórowanych oczekiwań jak do zwykłego pracownika, bo wiedzą, z kim mają do czynienia – podkreśla uczestnik badania. Podmiotami tymi są według respondenta głównie zakłady budżetowe JST, ale również przedsiębiorstwa prywatne. Inny respondent dodał, że otworzyli się oni na tego typu osoby, ponieważ są problemy ze znalezieniem pracowników. Dzisiaj jest*

ciężko znaleźć jej zdaniem pracowników i sytuacja rynkowa wymusiła na przedsiębiorcach zmianę podejścia. Pracownicy często się zmieniają, jest potrzeba szukania nowych i to jest szansa na aktywizację zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Barierą w przyszłym rozwoju ekonomii społecznej w Suwałkach i subregionie suwalskim jest zdaniem badanych wyczerpanie się zewnętrznych źródeł finansowych (funduszy na ekonomię społeczną). Dostrzeżono niepewność związaną z ZUS. – *My akurat zatrudniamy osoby z niepełnosprawnościami i tutaj największym zagrożeniem jest cały system orzecznictwa. Bo w ciągu półtora roku ma być połączone z ZUS to wszystko. I w tej chwili mamy osoby ze znacznym stopniem dla której jest to 70% dochodu, ale ten znaczny stopień to już jest faktycznie* – podkreśla jeden z rozmówców. Przywołano przykład zakładu budżetowego działającego w obszarze turystyki, który zatrudnia osoby z dużym stopniem niepełnosprawności. Z uwagi na system wynagradzania w jednostkach budżetowych i dofinansowanie wynagrodzenia dla niepełnosprawnych trudno jest takiemu podmiotowi utrzymać się zdaniem respondentów na rynku. Jeśli chodzi o szanse rozwoju ekonomii społecznej uczestnicy odpowiedzieli pół żartem, że *pomoże zatrudnienie większej liczby Ukraińców*. Łatwiej jest wskazać badanym bariery i zagrożenia, niż szanse. System dofinansowania funkcjonowania spółdzielni socjalnych może być również barierą. – *I takie podejście, że jak meteor przeleci, to spółdzielnia nie musi dalej istnieć. Dlatego tą spółdzielnię łatwo jest założyć, w miarę. I nie trzeba, nie ma konsekwencji, jeżeli ona nie istnieje, to chyba jest ślepa uliczka. Dlatego łatwiej nam mówić o barierach niż o szansach* – twierdzi jedna z osób. Uważa, że podmioty te powinny mieć z założenia dłuższą perspektywę trwania. Poruszono kwestię utworzenia 7 lat temu spółdzielni socjalnej. Zauważono, że na początku spółdzielnia ta miała problemy z współpracą z Miastem Suwałki. *Nikt nie wiedział, co oznacza taka formuła działania i jak traktować tego typu podmioty. Obecnie nie ma problemu, również z pozyskiwaniem zleceń. Dobrze byłoby, gdyby nie tylko powstawały nowe spółdzielnie, ale aby utrzymywały się dłużej na rynku.*

Uczestnicy uważają, że spółdzielnie socjalne mogą powstawać bez wsparcia unijnego, ale mogą mieć problem z utrzymaniem się, jeśli nie będą miały dofinansowania. Zdaniem innego rozmówcy wszystko zależy od podejścia i jeśli ktoś jest zdeterminowany osiągnąć sukces. Są też tacy, którzy zakładają spółdzielnie socjalne z myślą o uzyskaniu dofinansowania na sprzęt, a po wymaganym okresie likwidują je. To samo dotyczy działalności gospodarczej. Są beneficjenci, którzy od początku mają taki plan. – *Statystyki wskazują, że jest to na pewno jakaś grupa beneficjentów, którzy już po roku, po tym jak im się pomostówka skończyła na ZUS-y, już zamykają działalność* – podkreśla respondent. Uważa jednak również, że są też tacy, którzy chcą działać dalej ale nie są w stanie utrzymać się na rynku z uwagi na obciążenia (m.in. wynagrodzenia, składki ZUS).

Uczestnicy badania zaznaczają jak istotna jest kwestia dobrego lidera i biznes planu. Tymczasem są przypadki, że ktoś zebrał 5 osób, które się nie znały, nie miały kwalifikacji, wykształcenia, pomysłu na działalność, czasem pomógł wybrać profil działalności i pomógł im założyć spółdzielnię socjalną. Taki podmiot był skazany na porażkę, jeśli te osoby zostały pozostawione same. – *Jeżeli nie będzie lidera, który będzie trzymał całą grupę i rozdysponowywał zadań, co mają robić. Mielismy spółdzielnie, które startowały nieźle,*

a później, jak wsparcie się kończyło, to zniknęły – podkreśla rozmówca. Tworzący spółdzielnię mieli jego zdaniem problem ze znalezieniem pracy i nagle musieli stać się przedsiębiorcami, nie mając żadnego pojęcia, jak wygląda prowadzenie działalności biznesowej. Musi być lider, który skupi ludzi, będzie zarządzał, delegował zadania, motywował ludzi i prowadził biznes, uważają uczestnicy badania.

Moderator zadał pytanie o uwzględnianie ekonomii społecznej w obecnych i przyszłych strategiach i programach jednostek samorządowych subregionu suwalskiego. Chciał wiedzieć, jak ew. zapisy przekładają się na realne działania. Zauważono, że w programach rozwoju Miasta Suwałki są zapisy dot. ekonomii społecznej. – *Takie zapisy są i miasto na pewno będzie w przyszłych okresach realizacji kolejnych dokumentów strategicznych też takie zapisy wprowadzać i coraz większy nacisk będzie kładziony na współpracę z organizacjami pozarządowymi. No bo tak to teraz wygląda. Żyjemy w XXI wieku i coraz więcej tych zadań będzie przekazywanych organizacjom pozarządowym* – mówi przedstawiciel JST. Kolejne pytanie dotyczyło zaangażowania podmiotów ekonomii społecznej w opracowywanie i konsultowanie planów rozwoju i prawa lokalnego. Rozmówca wyraził opinię, że wygląda to różnie przy różnych dokumentach, a konsultacje są prowadzone, uczestniczą w nich wymienione podmioty, wpływają uwagi i wnioski.

Współpraca z trzecim sektorem i monitorowanie jego funkcjonowania może odbywać się obecnie zdaniem uczestników wywiadu poprzez rewitalizację społeczną. Zmieniło się podejście do rewitalizacji i jest ona teraz traktowana w sposób kompleksowy. Podmioty ekonomii społecznej złożyły ponad 30 projektów do programu rewitalizacji Miasta Suwałki. Wygenerowano wiele pomysłów, jak wspólne centra obsługi niepełnosprawnych, kawiarnie obywatelskie. Są organizowane konkursy na małe projekty w ramach rewitalizacji społecznej. Zakres tych działań będzie docelowo zwiększony. – *Teraz jest takie zadanie, które będziemy realizować, na przykład rewitalizację społeczną. W tej chwili ta rewitalizacja była tylko rozumiana jako wąska rewitalizacja. Teraz jest takie zadanie, które będziemy realizować, na przykład rewitalizację społeczną. W tej chwili ta rewitalizacja była tylko rozumiana jako wąska rewitalizacja* – zapewnił przedstawiciel samorządu miasta.

1.5.4 Przyszłość ekonomii społecznej, kluczowe kierunki rozwoju i rekomendacje dot. ekonomii społecznej w subregionie suwalskim i województwie podlaskim

Uczestnicy wywiadu zostali poproszeni o określenie kierunków rozwoju ekonomii społecznej w ciągu najbliższych lat. Jeden z rozmówców nie miał zdania na ten temat. – *Jeżeli już będą powstawały spółdzielnie społeczne, to będą musiały to być dobrze przemyślane projekty i na pewno muszą iść w jakąś specjalizację, żeby się utrzymać* – uważa inny. – *Będzie coraz mniej pieniędzy, więc to będzie musiało mieć ręce i nogi* – dodała kolejna osoba. Według rozmówcy w związku z mniejszym wsparciem finansowym spółdzielnie będą zmuszone zaktywizować działalność gospodarczą. Będzie trzeba zastanowić się nad modelem funkcjonowania podmiotów już istniejących. – *Ale, jeżeli jakaś spółdzielnia się nastawia na działalność tylko nieodpłatną to mają wtedy problem. Bo trzeba będzie jednak zająć się*

taką działalnością, żeby zarabiać, utrzymać miejsca pracy. Także, ja myślę, że spółdzielnie ogólnie będą zajmować się, te, które istnieją, będą robić to co robią bo istnieją już ileś tam lat i będą dalej się kształcić w swoich kierunkach i utrzymywać. Może jakieś nowe potrzeby będą powstawały, ale to w zależności od sytuacji jak się zmienia miasto, jak ludzie się zmieniają, jak potrzeby się zmieniają społeczeństwa. Zobaczymy, co będzie dalej – uważa respondent.

Moderator dopytał czy można wobec tego zaryzykować takie stwierdzenie, że zmiany prawne są na tyle nieprzewidywalne, że trudno jest jednoznacznie stwierdzić jak ta ekonomia społeczna będzie się rozwijać? Respondent zwrócił uwagę na czynnik niepewności związany z szybko zmieniającym się prawodawstwem w zakresie prawa pracy i zabezpieczeń społecznych. Z tego powodu trudno określić przyszły rozwój ekonomii społecznej. Dodatkowo zbliżają się wybory zwiększając tę nieprzewidywalność. Zwrócono również uwagę na opóźnienia w realizacji projektów w obecnej perspektywie finansowej. – *Trzeba też wziąć pod uwagę, że nowa perspektywa, która nam się otworzyła to zanim myśmy dostosowali nasze wytyczne krajowe, to 2 lata nam uciekło. Więc te projekty też są takie, że szybko ogłaszane, szybko rozstrzygane, chcemy mieć szybko wydawane pieniądze. Stąd też tutaj pośpiech. Wracając do ekonomii społecznej to sama Krajowa Rada Ekonomii Społecznej nie wie, w którym kierunku będzie szła – zauważył rozmówca.*

Uczestnicy spotkania zostali poproszeni o wskazanie kierunków, dziedzin gospodarki i ew. nisz, w których mogłaby się rozwijać ekonomia społeczna w subregionie suwalskim. Prowadzący wywiad przypomniał, że w przypadku subregionu suwalskiego powinny to być przede wszystkim: turystyka społeczna, usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielnych, rolnictwo społeczne, gospodarowanie odpadami, a także animacja społeczna i kulturalna. Natomiast w przypadku Suwałk najistotniejsze znaczenie będą miały: budownictwo społeczne, turystyka społeczna, animacja kulturalna, gospodarowanie odpadami (tak zapisane zostało w dokumentach strategicznych JST subregionu). Jeden z respondentów uważa, że należy skorygować kierunki zaplanowane dla Suwałk. – *Myślę, że w przypadku Suwałk jest chyba opiekun nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi, tak?* – uważa. Inny wyraził wątpliwość, czy jest to możliwe, ponieważ realizacja takich usług wymaga zatrudnienia fachowców, a tacy raczej nie są pracownikami spółdzielni społecznych. – *Ale to muszą być fachowcy. A fachowcy nie są zatrudniani w spółdzielniach raczej. U Was to jest podstawą ekonomii społecznej, w DPS-ach, to są potężne inwestycje* – podkreśla. Inni uczestnicy uznali jednak, że absolutnie priorytetowe znaczenie powinny mieć usługi opiekuńcze dla osób starszych, ale również dla dzieci. – *Ale to jest tak samo jak w innych powiatach, u nas też, usługi opiekuńcze, pomoc ludziom nie samodzielny, jak najbardziej* – powiedziała jedna z osób. – *Opiekuńcze dla rodzin i osób niepełnosprawnych* – potwierdziła kolejna. Kolejna osoba zwróciła uwagę na potrzeby seniorów. – *Tutaj Pani świetnie odpowiedziała, bo po dwóch kadencjach Suwalskiej Rady Seniorów doszliśmy do wniosku, że już wszyscy są zaopiekowani, aktywni, kulturalni, sportowcy. Natomiast jest cała grupa niewidzialnych seniorów. W tej chwili w Suwałkach jest 13 000 seniorów i usługi opiekuńcze dla tej grupy to jest absolutny priorytet. Tak sobie ustaliliśmy, na przyszłe rady seniorów, ta grupa nie samodzielna, nie zaopiekowana, to będzie priorytet w ramach działań skierowanych dla seniorów. Dla Suwalskiej Rady Seniorów to będzie absolutnie*

najważniejsze. Ci, którzy zostają sami, są samotni, mają problemy codziennego życia nie mają wsparcia tak naprawdę. I nawet, uważam, że w statystykach wychodziło, że grupa senioralna rośnie w tych grupach, które potrzebują pomocy. Bo to najubożsi zaczynają być seniorzy, a nie rodziny wielodzietne, czy z problemami patologicznymi – podkreśla. – Ale łączy się ta grupa, seniorzy, z niepełnosprawnością. Bo są tacy, którzy wymagają rehabilitacji – dodała inna. Uczestnicy wywiadu zwrócili również uwagę na potrzebę wsparcia matek z dziećmi. – Chociaż, z opieką nad dziećmi też nie jest za dobrze, uważam. Wiele młodych bezrobotnych ma problemy ze znalezieniem opieki dla dziecka. A jeżeli już znajdzie, to w nowopowstałym przedszkolu, gdzie 700 złotych trzeba płacić. Więc wiadomo, z diagnozy nawet wynika, że mamy najniższe płace. To jest problem, uważam, bo owszem powstają prywatne przedszkola, kluby, ale żeby jakoś konkurencję zrobić, obniżyć? Zwłaszcza, że samorządowe są bezpłatne – podsumował jeden z respondentów.

Ostatnie pytanie dotyczyło rekomendacji do opracowania dokumentu związanego z rozwojem ekonomii społecznej. Istotne jest, co powinno się znaleźć w takim dokumencie? Jakie zapisy należy uwzględnić, żeby ta ekonomia społeczna się dobrze rozwijała? Jeden z rozmówców stwierdził, że nie można wypowiadać się na ten temat bez wykonania szczegółowej analizy. – *Ale, żeby coś rekomendować, to musimy mieć dokładną analizę stanu zastanego. My nic nie wiemy. Mówimy, że jakaś spółdzielnia usługi prowadziła i już nie działa. Więc są tutaj potrzebne analizy, badania, żeby stworzyć coś dobrego. Trzeba by się zatrudnić w spółdzielni, pracować tam jakiś czas, nabyć jakiegoś doświadczenia i wtedy można się wypowiadać na takie tematy – zaznacza. Inna osoba zauważyła, że kluczowe znaczenie będzie miało zaplanowanie i kompleksowego wsparcia dla spółdzielni socjalnych przez różne instytucje i organizacje. – Na pewno jakieś rekomendacje do dalszej pracy uświadamiania w ogóle instytucji, czym jest ekonomia społeczna i uczenia instytucji współpracy. Bo, jeżeli spółdzielnia powstaje i nie będzie miała lokalu na preferencyjnych warunkach to się nie utrzyma bo koszty ją zjedzą. Jeżeli nie będzie miała pomocy, tak jak tutaj mamy, zadań zleconych przez samorządy. Przynajmniej na początku. To też ona się nie utrzyma. Więc na pewno, w ekonomii społecznej bardzo ważna jest współpraca wielotorowa. Żeby nie zostawić podmiotu samemu sobie. Bo to, że on ma dofinansowanie, to dofinansowanie nie jest na wszystko. Raczkująca spółdzielnia, która dopiero powstaje nie jest w stanie wyposażyć się, wyszkolić się i utrzymać na rynku sama bez wsparcia. Wsparcie pomostowe jest owszem, to wsparcie na wypłaty dla pracowników przez pewien czas. Ale to jest jeszcze potrzebne wsparcie innych instytucji, które działają wokół tej spółdzielni socjalnej – uważa jeden z badanych. Chodzi tutaj zdaniem respondentów o udostępnienie lokalu na preferencyjnych warunkach, pomoc w postaci zadań zleconych od samorządów, samo dofinansowanie założenia i wsparcie pomostowe nie są wystarczające dla podmiotu stawiającego pierwsze kroki na rynku. Klauzule społeczne nie są jednak obecnie praktycznie stosowane w Mieście Suwałki. – Ja powiem w ten sposób, w okresie 5 lat działalności ZAZ-u, dwa razy były tylko klauzule społeczne zastosowane. Przy obsłudze szkoły, catering i to wszystko. To mogłoby coś dać, bo wtedy te spółdzielnie mogłyby startować – mówi uczestnik. Kolejny pomysł dotyczył wsparcia dla przedsiębiorców zatrudniających osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. – Może by wspierać przedsiębiorców, którzy zatrudnią takie osoby. Jakies wsparcie dla przedsiębiorców, bo oni nie są zbyt chętni, jak tak sobie rozmawiamy – uważa jedna z osób.*

Dodatkowo należałoby stworzyć platformę współpracy PES-ów z przedsiębiorstwami prywatnymi. – *A może właśnie jeszcze jakaś stworzona płaszczyzna współpracy ekonomii społecznej z przedsiębiorcami? Zwłaszcza teraz, w tej sytuacji, kiedy brakuje tej siły roboczej. Wypracowanie takiej płaszczyzny współpracy – dodaje inna. Mogliby oni spotykać się np. w kawiarenkach obywatelskich, podsumowują uczestnicy.*

1.6 Analiza i interpretacja wyników badania w subregionach w kontekście rozwoju ekonomii społecznej w subregionach województwa podlaskiego

1.6.1 Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego

„Diagnoza rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podlaskiego” zawiera szczegółową analizę sytuacji w przedmiotowym zakresie w regionie i jego 4 subregionach. Wyniki diagnozy były jednym z zagadnień poruszanych podczas wywiadów grupowych, jakie przeprowadzono w dniach 26-27 lipca 2018 r. w każdym z subregionów. Spotkania odbywały się w stolicach tych subregionów (w Bielsku Podlaskim, Łomży, Białymstoku i Suwałkach). Uczestnikami wywiadów byli przede wszystkim przedstawiciele samorządów wymienionych miast, ich jednostek organizacyjnych i zakładów budżetowych, powiatowych urzędów pracy, mających siedzibę w tych miastach oraz organizacji pozarządowych związanych z ekonomią społeczną i lokalnych spółdzielni socjalnych.

Prezentacja wniosków z diagnozy była wstępem do charakterystyki rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim i poszczególnych subregionach, identyfikacji barier i szans funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej i tego sektora oraz określenia kluczowych kierunków rozwoju wraz z rekomendacjami. W pierwszej kolejności przedstawione zostały mocne i słabe strony rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podlaskiego. Potencjał regionu tkwi w atutach związanych ze strukturą ekonomicznych grup ludności i wolniejszą depopulacją, bezpieczeństwem życia i niższą skalą ubóstwa i korzystania z pomocy społecznej na tle kraju. Słabością są bezrobocie i zatrudnienie, w tym słaba aktywność zawodowa, powolny spadek bezrobocia, duży udział osób długotrwale bezrobotnych, jedne z najniższych w kraju zarobków i rosnąca przemoc w rodzinie.

Jeśli chodzi o subregiony najbardziej pozytywnie wyróżnia się subregion białostocki. Odnotowano w nim wzrost liczby mieszkańców, pozytywnie wyróżnia się tamtejszy rynek pracy (wysoki wskaźnik zatrudnienia i prowadzących działalność gospodarczą, najwyższy spadek bezrobocia, najmniejszy odsetek bezrobotnych słabiej wykształconych oraz z wykształceniem wyższym) i sferę społeczną (mniej korzystających z pomocy społecznej i wysoki poziom bezpieczeństwa). Sytuacja subregionu bielskiego jest trudniejsza szczególnie w obszarze demograficznym (dominujący udział najstarszych mieszkańców i najmniejszy w województwie odsetek młodzieży). Najbardziej na tle regionu widoczna jest w subregionie bielskim struktura ekonomicznych grup ludności (najniższy udział ludności w wieku produkcyjnym i wysoki w wieku poprodukcyjnym). Mieszkańcy są najlepiej

zarabiającą grupą, mimo to skala korzystania z pomocy społecznej jest największa. Rośnie problem ubóstwa oraz uzależnień oraz wysoka stopa bezrobocia. Subregion suwalski cechuje najniższy w województwie wskaźnik zatrudnionych i prowadzących działalność gospodarczą i liczby przedsiębiorstw. Mieszkańcy zarabiają najmniej, a poziom ich wynagrodzeń rośnie wolniej, niż w innych subregionach. Subregion łomżyński wyróżnia się na tle pozostałych przede wszystkim występowaniem zjawisk o charakterze negatywnym: najwyższą stopą bezrobocia, największym odsetkiem długotrwale bezrobotnych w liczbie pozostających bez pracy oraz dużym udziale młodych bezrobotnych. Odnotowano wzrost przestępstw na 1000 mieszkańców, rośnie problem ubóstwa i uzależnień od alkoholu.

Nie w każdym przypadku uczestnicy wywiadów dyskutowali o sytuacji społeczno-gospodarczej w ich subregionie i o porównaniu z danymi dla całego województwa. W niektórych przypadkach, jak w subregionie łomżyńskim, zagadnienia te poruszane były w takcie analizowania funkcjonowania ekonomii społecznej. W pierwszym przypadku respondenci mieli wątpliwości dot. subregionalizacji województwa podlaskiego (*Ponieważ ten subregion bielski jest jakby nowym subregionem, to jest jakby subregion jeszcze nie dokończony. I ciekawi mnie skąd żeście wzięli, że do subregionu bielskiego zalicza się powiat bielski, hajnowski, siemiatycki*). W drugim zaś zgłaszali uwagi do metodyki obliczania wskaźników związanych z zatrudnieniem, które były w tym przypadku najmniej korzystne w skali regionu. *O samym mieście. Większe są te wskaźniki niż w miastach typu Elk, czy Łomża. To troszkę zaciemnia tu ten obraz. Jeżeli chodzi o subregion, to myśmy tego nigdy tutaj nie analizowaliśmy. Ale to nie wiem, czy w BDL-u, czy takie dane o subregionie są w ogóle zbierane. Warto byłoby podać skąd się to bierze, jak to było policzone. Bo to jakby jest podstawą do tych wniosków, które Państwo potem wyciągają*. Z wypowiedzi wynikało, że nie wszyscy uczestnicy zapoznali się przed spotkaniem z syntezą raportu i jego celami, których znajomość miała ułatwić dyskusji na temat ekonomii społecznej w województwie podlaskim i w subregionach. *Cel tej diagnozy to jaki w ogóle jest?*

1.6.2 Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej

W ramach charakterystyki podmiotów ekonomii społecznej poruszane były zagadnienia związane z: porównaniem subregionu w tym zakresie do województwa podlaskiego i innych regionów administracyjnych w Polsce, oceną kondycji i potencjału tego sektora, jak również zmianami, jakie nastąpiły w ostatnim czasie. Należy zaznaczyć, że zarówno w charakteryzowaniu wymienionych podmiotów, jak również w ocenie barier i zagrożeń czy przyszłości ekonomii społecznej uczestnicy odnosili się przede wszystkim do ich miasta, a co najwyżej powiatu jaki reprezentowali. Mieli stosunkowo słabą wiedzę o tym, co dzieje się w innych powiatach/subregionach województwa podlaskiego, ponieważ ich przedstawiciele nie było na spotkaniu. *Nie mamy przykładów z innych powiatów*. Często mieli również problem z samą oceną i charakterystyką podmiotów ekonomii społecznej. *Mógłby Pan wyjaśnić tak wszystkim nam, jak Pan ten sektor, co to jest? Jak to rozumieć?*

W trzech subregionach (bielskim, łomżyńskim i białostockim) charakterystyka i ocena potencjału ekonomii społecznej jest dość krytyczna. Uczestnicy wywiadów uważali, że ekonomia społeczna lepiej rozwija się w innych województwach (m.in. w podkarpackim i dolnośląskim). Swoje opinie formułowali w oparciu o wizyty studyjne do tych miejsc, w których uczestniczyli. Uważają oni, że działa tam więcej PES-ów, w tym spółdzielni socjalnych i są one lepiej wspierane. Różnica polega również na tym, że są to osoby prawne, które dodatkowo wspierają podmioty działające jako osoby fizyczne. Najbardziej krytyczną opinię mieli respondenci z subregionu bielskiego. W subregionie łomżyńskim uważali, że funkcjonują tam podmioty słabe, ale również są wybitne, które są wspierane przez różne instytucje i organizacje. *Właśnie z 2016 miałam przyjemność uczestniczyć na terenie województwa podkarpackiego. I muszę powiedzieć, że przenosząc to na bielski grunt i w powiecie, przynajmniej w bielskim jest u nas z ekonomią społeczną słabo, jeśli nie bardzo słabo. Generalnie podmioty ekonomii społecznej na terenie powiatu funkcjonują w bardzo ograniczonym zakresie. Przykład jednej chyba w tej chwili spółdzielni socjalnej w Bielsku Podlaskim. Natomiast, w województwie podkarpackim te podmioty prężnie, naprawdę prężnie działają.* W subregionie białostockim zauważono, że poprawia się powoli sytuacja w obszarze ekonomii społecznej i województwo nie zamyka rankingów krajowych. Odmienne zdanie prezentowali przedstawiciele subregionu suwalskiego (działa tam ok. 12-15 podmiotów ekonomii społecznej, najwięcej spośród pozostałych subregionów). Uważają oni, że w tym zakresie sytuacja regionu jest dobra, a nawet lepsza niż gdzie indziej. *Więc myślę, że to jest zbliżone. A może nawet doskonalsze, bo poszliśmy dalej.*

Zdaniem uczestników wszystkich wywiadów kondycja podmiotów ekonomii społecznej w regionie i w subregionach jest od średniej do trudnej. Najbardziej krytyczne opinie odnotowano na spotkaniach w Bielsku Podlaskim i w Łomży. Również tutaj porównywano sytuację do innych województw. Wskazywano na ograniczenia projektowe wynikające z tego, że wsparcie jest adresowane przede wszystkim do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Jest to trudna grupa, której nie jest łatwo zaktywizować zawodowo. Są realizowane projekty, powstają nowe spółdzielnie socjalne, widoczne jest zaangażowanie instytucji, natomiast efekty związane z przetrwaniem tych podmiotów na rynku są słabe. Wynika to z faktu, że beneficjentom tym trudno jest stać się nagle przedsiębiorcami. *To nie są takie proste sprawy. Jak powiedzmy, na przykład, jeżeli się nie działało na rynku pracy, bo to jest do takich osób skierowane, ileś tam lat, to niby jest później ta pomoc, to jest to okres, w którym można związać koniec z końcem. Ale przychodzi czas bez tej pomocy i nie każdy ma taki pomysł, jak to po prostu przeskoczyć w działalność gospodarczą. I myślę, że tu jest problem.*

Na kondycję podmiotów ekonomii społecznej wpływa charakter i jakość współpracy oraz kompleksowość wsparcia, na co zwracano uwagę w Łomży i Suwałkach. Pozytywnie na kondycję tych podmiotów powinny wpłynąć zmiany, jakie nastąpią w przepisach prawnych od 1 stycznia 2019 r., jak twierdzili badani z subregionu łomżyńskiego. *To jeszcze z samorządu pracy ja mogę powiedzieć, że w przyszłym roku szykuje się kolosalna zmiana naszej ustawy o promocji. Od 1 stycznia, jeżeli to wszystko pójdzie normalnym trybem, dużo się zmieni. Wiele działań będzie poświęconych aktywizacji osób trwale bezrobotnych, osób*

takich oddalonych od rynku pracy. Zagrożonych wykluczeniem społecznym. My będziemy mieli taką szansę, żeby zlecać aktywizację w sensie reintegracji społecznej, zawodowej, różnych podmiotów.

Jeśli chodzi o zmiany, jakie nastąpiły w rozwoju ekonomii społecznej i funkcjonowaniu PES-ów w ciągu ostatnich lat, najbardziej krytycznie oceniano je na spotkaniu w Bielsku Podlaskim (projekty mają krótkotrwałe rezultaty). *To były takie krótkotrwałe efekty, niby coś się działo, zaczynało się dziać, ale niestety nie udało się tego kontynuować. Ja myślę, że takim największym problemem w tej chwili jest to, że dopóki jest finansowanie, jest wsparcie, to te podmioty sobie radzą. Niestety problem polega na tym, że one muszą zacząć się same finansować. I wtedy zaczynają się schody.* Pozytywnie zmiany oceniono w Łomży, na co wpłynęła polityka pro-społeczna samorządu miasta oraz tworzenie sieci współpracy. *Staramy się ją organizować przy projektach centrum integracji społecznej, gdzie połączyliśmy Urząd Miasta, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej i współpracy Powiatowego Urzędu Pracy, to nam się myślę udaje. Było ciężko, bo grupa docelowa jest jedną z trudnych.* W subregionie białostockim respondenci mieli problem z odpowiedzią na pytania. Zauważyli, że pozostało kilka spółdzielni socjalnych, kilka nie przetrwało. Przyczyną była konieczność opłacania składek ZUS w pełnym wymiarze, niedostateczne kwalifikacje i wiedza do prowadzenia działalności gospodarczej. *Proszę pamiętać, że były to osoby bezrobotne, a tutaj nagle stają się przedsiębiorcami. Muszą tę instytucję jakby poprowadzić, utrzymać. Znać się na wszystkim, na czym zna się dzisiejszy przedsiębiorca. I jeszcze zderzyć się ze współczesnym rynkiem pracy. (...) Składki zabijają nas wszystkich. Jak już coś powstanie i osoba założy działalność gospodarczą, na początku jest na tzw. preferencyjnym ZUS-ie. Pierwszy krok jest taki, gdzie jest podpisana umowa na 2 lata na działalność. Nie można jej przerwać, mamy mały ZUS i koniec.* W subregionie suwalskim pozytywnie oceniono rezultaty ostatnich 3 lat. *Były one lepsze, niż wcześniej. Także dzieje się cały czas coś przez te 3 lata, więcej niż we wcześniejszych 5 latach.* Przyczyniło się do tego wsparcie organizacyjne i finansowe, liczba projektów oraz duże zaangażowanie i profesjonalizm realizatorów. *Coraz więcej profesjonalizmu w działaniu.* Proces ten spowalniało podejście części beneficjentów, którzy nie byli zainteresowani realną aktywizacją zawodową. *Ale niestety, bardzo duża grupa ludzi, bardzo szybko po skończeniu stażu, nie chce się aktywizować dalej.*

1.6.3 Bariery i szanse w rozwoju ekonomii społecznej

Uczestnikom wywiadów łatwiej było wskazać bariery, niż czynniki sprzyjające rozwojowi ekonomii społecznej. Wszyscy zgodnie podkreślali, że problemem w rozwoju ekonomii społecznej jest obecny system zabezpieczeń społecznych. *Dlatego tą spółdzielnię łatwo jest założyć, w miarę. I nie trzeba, nie ma konsekwencji, jeżeli ona nie istnieje, to chyba jest ślepa uliczka. Dlatego łatwiej nam mówić o barierach niż o szansach.* W subregionie bielskim badani zwracali uwagę na trudność w utrzymaniu się spółdzielni socjalnej po ustaniu dofinansowania, niemożność prowadzenia w trakcie projektu działalności gospodarczej (potęguje to trudności w poradzeniu sobie podmiotu po ustaniu zainteresowania) oraz sam

profil beneficjenta. *I tu jest bariera, bo ta ekonomia społeczna jest dedykowana dla osób, które są zagrożone wykluczeniem społecznym. I tak jak Pani z urzędu pracy powiedziała, to są tak naprawdę nasi wspólni klienci. To, co zostanie w urzędzie pracy niedługo, to będą nasi wspólni klienci. I my doskonale wiemy jak się z nimi pracuje. Oni reprezentują największą postawę roszczeniową. Nie są zainteresowani w ogóle podjęciem pracy. Nie mówiąc w ogóle o kierunku utworzenia podmiotu ekonomii społecznej. Nawet z dofinansowaniem. A nawet jeżeli zdobędą się na to, żeby utworzyć jakiś podmiot, to potem jest niezwykle ciężko, o czym Pan powiedział, poprowadzić bez wsparcia jakąkolwiek działalność w oparciu o swoją kreatywność, o swoją przedsiębiorczość, o swoją wiedzę i umiejętności. I to jest, według mnie oczywiście, zasadnicza w tej kwestii bariera. Rozwój ekonomii społecznej utrudnia również niska stopa bezrobocia. Mamy jeden z najniższych poziomów bezrobocia. I w tym zakresie dla ekonomii społecznej jest to minus.*

Do największych barier należy możliwość wyjazdu na za granicę przez osoby bez zatrudnienia, niechęć, niewiedza i trudności w prowadzeniu działalności gospodarczej. Na te aspekty wskazywano również w Łomży. Podkreślano, że łatwiej jest założyć działalność gospodarczą, niż spółdzielnię socjalną. Tworzenie i funkcjonowanie PES-ów utrudnia również to, że beneficjentom nie opłaca się tego robić. *Niska opłacalność. Zakładam jednoosobową działalność gospodarczą. Takie samo wsparcie, ekonomia społeczna. Praktycznie zakładam sama. Muszą zrezygnować z otrzymywanych zasiłków podejmując decyzję o przystąpieniu do projektu. Podjęcie takiej aktywności jest trudne, kompetencje beneficjentów niewystarczające i niezbędne jest większe wsparcie.* W Łomży barierą są niedostatki kapitału społecznego mieszkańców oraz problemy seniorów. *Nie ma tego kapitału społecznego, który by skutkowało zaufaniem. Wspólnotą.* Ponadto tworzenie spółdzielni socjalnych jest coraz mniej atrakcyjne dla beneficjentów (negatywne skojarzenia budzi sama nazwa). *Tylko myśląc o spółdzielniach socjalnych nie są one atrakcyjne. (...) Sam zamysł był spółdzielni socjalnej. To jest taki przymiotnik nie za bardzo fajny, ciekawy. Socjalna jest zawsze zapomoga.* Na aspekty związane z charakterystyką beneficjenta wsparcia, jego niechęcią do zmian i potrzebą bardziej ukierunkowanego i kompleksowego wsparcia wskazywano również podczas spotkania w Białymstoku. Ponadto zwrócono uwagę na szkody, jakie wyrządził w ekonomii społecznej 2-letni przestój pomiędzy perspektywami finansowymi UE i brak środków na projekty, problemy ze sprzedażą przez PES-y swoich produktów i usług. *U nas dużo też niedobrego zrobił ten okres przestoju w tych funduszach, kiedy właściwie od ponad 1,5 roku u nas ciągle nie było rozstrzygnięć konkursów. Proszę pamiętać, że ta praca, którą my włożyliśmy wcześniej i już były te instytucje trochę przygotowane, nakręcone.* Podobne zdanie mieli respondenci w Suwałkach. Podkreślili znaczenie lidera i jego braku w powodzeniu spółdzielni socjalnej na rynku. *To na dłuższą metę nie pociągnie, jeżeli nie będzie lidera, który będzie trzymał całą grupę i rozdysponowywał zadań, co mają robić. Mielśmy spółdzielnie, które startowały nieźle, a później, jak wsparcie się kończyło, to znikaly.* Jako zagrożenie postrzegają wyczerpanie się w przyszłości środków unijnych na powstawanie spółdzielni socjalnych. *Jeżeli już będą powstawały spółdzielnie społeczne, to będą musiały to być dobrze przemyślane projekty i na pewno muszą iść w jakąś specjalizację, żeby się utrzymać. Będzie coraz mniej pieniędzy, więc to będzie musiało mieć ręce i nogi.*

W kategorii szans rozwojowych respondenci z poszczególnych subregionów mają nieco odmienne zdanie. Respondenci w Bielska Podlaskiego podnosili kwestię współpracy jako takiej, w szczególności współpracy PES-ów z przedsiębiorcami oraz znaczenie badań i analiz w miejsce odgórnego narzucania projektów i grup docelowych. *Moim zdaniem przygotowywać projekty unijne takie, które dają potem możliwość zatrudnienia. Najpierw badać rynek pracy, a nie narzucać odgórnie, w Europartnerze czy gdzieś. Zrobić najpierw analizę, co na tym rynku.* O ile istotność współpracy widzieli także badani w Łomży, o tyle szansa upatrywana jest przede wszystkim w zmianie sposobu myślenia o ekonomii społecznej, przeprowadzaniu analiz rynku i beneficjenta, sposobu motywowania beneficjentów oraz uregulowaniu kwestii prawnych oraz implementacji w województwie podlaskim dobrych praktyk z innych regionów. *System rządowy musiałby się trochę zmienić. Socjału bogatego. Socjał przełożony na obniżenie podatków albo niepłacenie do spółdzielni socjalnej. Wówczas myślę byłyby zupełnie inne szanse.* Zdaniem przedstawicieli subregionu białostockiego ważna jest nie tyle współpraca i jej skoordynowanie, ile zapewnienie kompleksowości wsparcia. *Ja ze swojej perspektywy powiem, że finanse to jest jeden z instrumentów wsparcia. On jest bardzo ważny. Bez tego jest bardzo trudno ruszyć. Ale też i to, że instytucje mogą skorzystać zarówno z doradztwa, jak i ze wsparcia animacyjnego. Biznesu. Jakby też to, że ja zostaję spółdzielnią socjalną, mam zatrudnić ludzi, a ja nie wiem jak mam zrobić te umowy. Gdzie ja je mam księgować. Borykają się z wieloma trudnościami, to nie jest ktoś, kto prowadził takie rzeczy.* Również uczestnicy suwalskiego spotkania widzą potrzebę współpracy. Akcentują jednak jej aspekty związane z lepszym wsparciem dzięki tej współpracy beneficjentów. Szasnę upatrują w zmianach założeń projektów wspierających ekonomię społeczną oraz lepszym dopasowaniu katalogu instrumentów wspierających do aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej. *Katalog tych instrumentów wciąż, od wielu lat, jest ten sam. A sytuacja społeczna i ekonomiczna jest diametralnie inna.*

Jeśli chodzi o najbardziej efektywne narzędzia wsparcia ekonomii społecznej w Łomży za takie uznano projekty o charakterze wieloetapowym i kompleksowym, a także integrującym całościowo instytucje i organizacje zajmujące się zagadnieniami społecznymi. *Wydaje mi się, że te projekty, które składały się z kilku działań, ścieżka jest. Osoba, jak nie wie, co to jest spółdzielnia socjalna, jak to zakładać, organizować. Na każdym etapie, jeżeli ta osoba jest wspierana informacyjnie doradczo i szkoleniowo. Następnie przekazywane środki finansowe na jakieś działania. Czy to na subsydiowane zatrudnienie w jakiejś formule czy na podjęcie działalności gospodarczej, w tych projektach efektywność zatrudnieniowa jest dużo większa.* Również w Białymstoku zwrócono uwagę na kompleksowość wsparcia. Ponadto podkreślono, że trudno zaprzeczyć, że największym bodźcem jest dofinansowanie na uruchomienie i funkcjonowanie PES-ów. Istotne jest także wsparcie tzw. „aniołów biznesu” oraz zaangażowanie i współpraca z przedsiębiorstwami prywatnymi. *Tak, jak Pani to powiedziała, czy to będzie funkcja doradztwa. Czy kogoś, kto pełni funkcję anioła biznesu. Funkcjonuje w jakimś biznesie i pomaga osobom. Czy to będzie forma tego animatora, który z tą osobą, grupą współpracuje przez cały czas, przynajmniej przez ten okres, kiedy rozpoczynają uruchomienie, działają. Myślę, że to jest ważna kwestia.*

W Białymstoku i w Suwałkach podkreślono znaczenie wsparcia udzielanego przez OWES-y, jak również środków finansowych na rozwój ekonomii społecznej. Zdaniem respondentów kluczowe jest również wsparcie informacyjne i doradcze PES-ów oraz promowanie ekonomii społecznej na rynku i budowanie platformy współpracy z przedsiębiorcami i instytucjami samorządowymi. *A może właśnie jeszcze jakaś stworzona płaszczyzna współpracy ekonomii społecznej z przedsiębiorcami? Zwłaszcza teraz w tej sytuacji, kiedy brakuje tej siły roboczej. Wypracowanie takiej płaszczyzny współpracy.*

O ile współpraca z JST w subregionie łomżyńskim układa się dobrze, o tyle w przypadku przedsiębiorców w subregionie suwalskim (*Jest ciężko*), podlaskim (*Myślę, że jest mała współpraca z przedsiębiorcami u nas*) i białostockim (*Ja mogę powiedzieć z perspektywy ośrodka, że z tą współpracą jest dość trudno*) uznana została za trudną.

Podczas spotkań przedstawiono tezę, że ekonomia społeczna jest niedostatecznie ujęta w dokumentach programowych i strategicznych samorządów województwa podlaskiego. Okazało się, że nie we wszystkich subregionach osoby zaproszone na wywiady znają zawartość i treść tych opracowań (*Nie mam pojęcia*). Respondenci wywiadu w Bielsku Podlaskim stwierdzili, że skoro obszar funkcjonuje słabo, nie ma sensu ujmowania go w planach rozwoju. Powinien to być element programów długofalowego działania samorządów. *To znaczy program, jest, w dokumentach strategicznych, ekonomia społeczna nie jest w żaden sposób uwidoczniła. Z prostej przyczyny, o której mówiliśmy, że u nas, w powiecie, ekonomia społeczna w ogóle nie jest widoczna. I wpisywanie jakichś założeń abstrakcyjnych do strategii grozi potem nie osiągnięciem założonego wskaźnika. Więc, do momentu, kiedy nie powstaną silne podmioty ekonomii społecznej, to myślę sobie, że ta ekonomia społeczna będzie w dokumentach strategicznych jednak słabo ujęta. (...) Tu raczej trzeba byłoby silniejszego umocowania w dokumentach strategicznych chociażby miasta.* Działa to w obie strony, ponieważ PES-y subregionu nie angażują się w planowanie rozwoju i w uchwalanie prawa lokalnego. Inaczej wygląda to w Łomży, gdzie polityka społeczna i ekonomia społeczna są istotnymi elementami planów rozwoju miasta i powstają podmioty wspierające ekonomię społeczną. *Generalnie mamy program rozwoju miasta. Są 3 osie: przedsiębiorczość, bezpieczeństwo, podmioty ekonomii społecznej. Związane z bezpieczeństwem i edukacją. Mamy program rewitalizacji świeżo utworzony. Tam było 25 czynników problematycznych branych pod uwagę. Z tego konkretne zadania, które chcemy realizować szeroko. To nie tylko podmioty ekonomii społecznej, ale sfera społeczna. (...) My jeszcze mamy ostatnio opracowanie programów społecznych. Też mamy w celach operacyjnych specjalnie ustawione wspieranie podmiotów ekonomii społecznej.* W Białymstoku trudno było uzyskać informację w przedmiotowym temacie. Natomiast w Suwałkach zaznaczono, że ekonomia społeczna została uwzględniona w planach rozwoju, a PES-y mniej lub bardziej aktywnie uczestniczą w ich konsultowaniu. Uznano tutaj, że aktywizacja ekonomii społecznej może odbywać się poprzez ekonomię społeczną. *Takie zapisy są i miasto na pewno będzie w przyszłych okresach realizacji kolejnych dokumentów strategicznych też takie zapisy wprowadzać i coraz większy nacisk będzie kładziony na współpracę z organizacjami pozarządowymi. (...) Podmioty biorą udział w konsultacjach programu rocznego. I tam zgłaszają uwagi. (...) I samorząd obserwuje też to co się w ogóle*

dzieje w takiej przestrzeni społecznej. W szczególności w trzecim sektorze. Teraz jest takie zadanie, które będziemy realizować, na przykład rewitalizację społeczną.

1.6.4 Przyszłość ekonomii społecznej

Głównym celem badania jest identyfikacja kluczowych sfer rozwojowych istotnych dla rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim, a także w poszczególnych subregionach. Problematyka ta była poruszana podczas każdego z wywiadów. Moderator przypominał uczestnikom jakie sfery znalazły odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych JST województwa podlaskiego. Zgodnie z *Diagnozą aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego w obszarze rynku pracy i w zakresie wykluczenia społecznego - Analizą dostępnych dokumentów strategicznych i programowych w zakresie kluczowych sfer rozwoju w obszarze ekonomii społecznej*, w skali regionalnej za szczególnie istotne należy uznać następujące sfery: usługi kulturalne, wsparcie rodzin, opieka nad dziećmi i osobami niesamodzielnymi. Ponadto podkreślono działania w zakresie profilaktyki zdrowotnej i promowania zdrowego trybu życia. Uczestnicy wszystkich czterech wywiadów są zasadniczo zgodni, że powinny to być szeroko rozumiane usługi dla mieszkańców, w szczególności rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, żłobki i usługi dla osób starszych, niepełnosprawnych, kluby opieki dla dzieci, czyli szeroko rozumiane usługi opiekuńcze. *Mnie się wydaje, że przede wszystkim usługi dla ludności. To jest podstawa.* Stanowisko respondenta subregionu białostockiego zasadniczo potwierdzali biorący udział w pozostałych spotkaniach. – *Ja myślę o skutkach społecznych też. Zapotrzebowanie społeczne jest takie, że społeczeństwo się będzie jednak starzało. Większe zapotrzebowanie będzie w dziedzinach usług społecznych. Wydaje się, że może być zapotrzebowanie większe na tego typu przedsiębiorstwa* – dodaje uczestnik spotkania w Łomży.

W Białymstoku akcentowano potrzebę kompleksowego wsparcia seniorów, również w zakresie animacji i zagospodarowania czasu wolnego oraz zwiększających bezpieczeństwo i oferujących prace domowe. – *Usługi opiekuńcze, ale też osób starszych, nie tylko dotyczące opieki, ale też usług porządkowych* – potwierdza jeden z respondentów. Dodaje, że również samorząd stolicy regionu podejmuje wiele działań w tym zakresie. Również na spotkaniu w Suwałkach uznano priorytetowość usług społecznych dla mieszkańców. Powinny one być przede wszystkim adresowane do osób starszych, niepełnosprawnych. – *Ale łączy się ta grupa, seniorzy, z niepełnosprawnością. Bo są tacy, którzy wymagają rehabilitacji* – podkreśla respondent subregionu suwalskiego. Inna osoba zaakcentowała również istotność wsparcia dla matek z dziećmi.

W poszczególnych subregionach wyniknęły podczas wywiadu różnice związane z lokalną specyfiką. Prowadzący badanie wymienił na wstępie uczestnikom wnioski z diagnozy, mówiące o preferowanych kierunkach i kluczowych sferach dotyczących rozwoju ekonomii społecznej na poziomie subregionalnym. Zostały one przedstawione w podziale na poszczególne powiaty tworzące subregion. Respondenci odnosili się do tych propozycji,

potwierdzali ich istotność, bądź proponowali modyfikację zapisów lokalnych dokumentów strategicznych. Jak wspomniano wcześniej w wywiadach brali przede wszystkim udział przedstawiciele instytucji i PES-ów miasta i powiatu, w którym odbywało się badanie. W swoich wypowiedziach z reguły nie odnosili się oni do sytuacji w innych powiatach czy subregionach. Poniższa tabela prezentuje kluczowe sfery rozwoju ekonomii społecznej na które wskazywali uczestnicy badania. Zestawiono je z potencjalnymi kierunkami zawartymi w przywoływanej *Diagnozie*.

Tabela 46: Potencjalne kierunki rozwoju ES w subregionach województwa podlaskiego

Subregion	Kierunki rozwoju ES rekomendowane przez uczestników badania	Potencjalne kierunki rozwoju ES zawarte w <i>Diagnozie</i>
Bielski	- usługi opiekuńcze dla seniorów, niepełnosprawnych, dzieci i rodzin - turystyka społeczna (ekoturystyka i agroturystyka społeczna) - rolnictwo ekologiczne (produkcja żywności ekologicznej) - animacja społeczna i kulturalna	- usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielných - turystyka społeczna - gospodarowanie odpadami - rolnictwo społeczne - ekologia
Łomżyński	- usługi opiekuńcze dla seniorów, niepełnosprawnych, dzieci i rodzin - animacja społeczna i kulturalna (szczególnie seniorów) - edukacja społeczna i tworzenie więzi międzypokoleniowych pomiędzy seniorami i młodzieżą	- usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielných - turystyka i animacja społeczna - oraz rolnictwo społeczne
Białostocki	- usługi opiekuńcze dla seniorów, niepełnosprawnych, dzieci i rodzin - animacja społeczna i kulturalna (szczególnie seniorów) - edukacja społeczna i tworzenie więzi międzypokoleniowych pomiędzy seniorami i młodzieżą	- turystyka społeczna - usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielných
Suwalski	- usługi opiekuńcze dla seniorów, niepełnosprawnych, dzieci i rodzin	- usługi opiekuńcze dla rodzin i osób niesamodzielných - turystyka społeczna - animacja kulturowa i społeczna - gospodarowanie odpadami - rolnictwo społeczne

Źródło: Opracowanie własne

Powyższa tabela pokazuje, że usługi opiekuńcze dla różnych grup społecznych uznane zostały przez uczestników badania jako kluczowe dla rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim, w każdym z jego subregionów. Zasadniczo jest to zgodne z wynikami *Diagnozy*.

W trzech subregionach (bielskim, łomżyńskim i podlaskim) respondenci akcentowali istotność różnego rodzaju usług animacyjnych dla seniorów (w zakresie zagospodarowania czasu wolnego i integracji społecznej tej grupy). W przypadku subregionu łomżyńskiego i białostockiego łączono to z edukacją samych seniorów, jak również młodzieży szkolnej. Miałoby to na celu rozbudzenie wrażliwości tych ostatnich na potrzeby osób starszych i włączenie się w świadczenie usług na rzecz tej grupy (np. wspólne czytanie książek, spacer, rozmowy). Tylko na spotkaniu w subregionie bielskim dostrzeżono znaczenie turystyki społecznej oraz rolnictwa społecznego, jako sfery wykorzystującej walory turystyczne i przyrodnicze województwa podlaskiego. Podczas wywiadu w Suwałkach podjęto polemikę z proponowanymi kierunkami i stwierdzono, że należy zmienić zapisy planów rozwoju w zakresie kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej (zaproponowano rezygnację z gospodarowania odpadami). Ta sfera powinna być rozwijana również w subregionie bielskim, jednak uczestnicy wywiadu nie odnieśli się w żaden sposób do tego zagadnienia.

W zakresie przyszłości ekonomii społecznej, najbardziej sceptycznie na jej rozwój i kierunki jej rozwoju zapatrują się przedstawiciele subregionu bielskiego. Łączą to ze słabością ekonomii społecznej w województwie podlaskim względem innych regionów, jak również z jej kondycją w kraju. Osłabiająco działają programy typu 500+, starzenie się społeczeństwa, cyfryzacja i robotyzacja pracy oraz zapisy programów, do których można aplikować o środki na rozwój ekonomii społecznej (profil beneficjenta). *Teraz jesteśmy w okresie, w którym jest to 500+ i jest mocne dofinansowanie. Później, specjaliści, którzy byli zaproszeni na tą konferencję, mówili, że zazwyczaj jest odkręcanie tego. Ale, do tego wszystkiego musi się nasz kraj przygotować. Również do tego, że te osoby, które wychowują te dzieci, w pewnym momencie będą miały problem z wejściem na rynek. Z większym optymizmem patrzą respondenci z subregionu łomżyńskiego i szanse na poprawę upatrują z zmianach prawnych, jakie wejdą w życie w 2019 r. w zakresie promocji zatrudnienia. To jeszcze z samorządu pracy ja mogę powiedzieć, że w przyszłym roku szykuje się kolosalna zmiana naszej ustawy o promocji. Od 1 stycznia, jeżeli to wszystko pójdzie normalnym trybem dużo się zmieni. Wiele działań będzie poświęconych aktywizacji osób trwale bezrobotnych, osób takich oddalonych od rynku pracy. Zagrożonych wykluczeniem społecznym. My będziemy mieli taką szansę, żeby zlecać aktywizację w sensie reintegracji społecznej, zawodowej, różnych podmiotów.*

Zdaniem przedstawicieli subregionu białostockiego nie można natomiast mówić o stagnacji. Wprost przeciwnie, ekonomia społeczna będzie się rozwijać intensywnie. Świadczy o tym zainteresowanie projektami na utworzenie PES. Środki finansowe będą wspierać ten rozwój. *Bardziej idzie to w kierunku rozwojowym, niż osiągnięcia pułapu i stagnacji. Raczej jest tak, że też te przedsiębiorstwa społeczne między sobą lepiej współpracują i jakby też oferują sobie pomoc w różnym zakresie, więc myślę, taki potencjał społeczny idzie bardziej w kierunku rozwojowym.* Jednocześnie mogą stanowić przeszkodę, tym bardziej, jeśli utrzymana zostanie dotychczasowa struktura instrumentów wsparcia. Na niepewność prawną, finansową i organizacyjną w rozwoju ekonomii społecznej zwrócono również uwagę na spotkaniu w Suwałkach. Dodatkowo wspomniano o zbliżających się wyborach jako czynniku niesprzyjającym rozwojowi. *Bo nie wiemy, w którym kierunku będzie się to wszystko*

rozwijać. Tak jest. (...) Szczególnie jak się zbliżają wybory, to wszystko jest nieprzewidywalne.

W zakresie rekomendacji do regionalnego programu ekonomii społecznej województwa podlaskiego uczestnicy wywiadów podkreślali, że istotne znaczenie ma uwzględnienie specyfiki województwa podlaskiego, charakterystyki rozwoju społeczno-gospodarczego regionu jak również różnic lokalnych. Należy implementować dobre praktyki z innych województw i krajów jak również dopasowywać przekaz i kanały dotarcia do charakteru odbiorcy, z jakim mamy do czynienia. Adresaci programów aktywizacyjnych z zakresu ekonomii społecznej są trudną grupą i potrzebują wsparcia informacyjnego, na co wskazywali uczestnicy spotkania w Bielsku Podlaskim. *Cały czas mówimy o tym, że najważniejsze jest to, żeby uzyskać informację. (...) Wiadomo, że to jest tak trudna grupa, że jeżeli wśród 100 takich osób znajdzie się jakaś grupa, która się tym zainteresuje to świetnie. 15-20 osób, takie są realia.* Na zmiany w podejściu do beneficjenta, potrzebę edukacji w zakresie ekonomii społecznej i włączenia w ten proces placówek edukacyjnych zwrócili uwagę badani z subregionu podlaskiego i łomżyńskiego. *Żeby było więcej tych godzin na przykład zanim ktoś podejmie decyzję. W szkole, nacisku na to, żeby te osoby świadomie podejmowały decyzję. To jest bardzo ważne. Z czym ta osoba się musi zetknąć. Ile to tak naprawdę czasu może zejść.* W Łomży zaakcentowano ponadto konieczność zmian prawnych i systemowych oraz systematycznych badań i diagnoz. Powinno się następnie adaptować założenia prawne na grunt regionalny i lokalny i instytucje powinny mieć margines działania uwzględniający specyfikę lokalną. *Diagnoza cząstkowa, ogólna, jeżeli chodzi o uwarunkowanie niewystępowania na terenach pracy osób wykluczonych społecznie. Taka baza jest potrzebna całościowo na przyszłość, gdzieś będą, za jakiś czas przez jakąś władzę organizowane mniejsze bądź większe zmiany, jeżeli chodzi o kwestie związane z udzielaniem pomocy osobom wykluczonym.*

Zarówno w Łomży, jak i w Białymstoku uczestnicy widzieli potrzebę zaangażowania biznesu, wypracowanie platformy współpracy z miejscowymi przedsiębiorstwami prywatnymi, jak również wsparcie tzw. „aniołów biznesu”. Wyartykułowano znaczenie społecznej odpowiedzialności biznesu oraz stosowania w praktyce tzw. klauzul społecznych. *Znaleźć taki instrument, który pomoże im się bardziej otworzyć na działania podmiotów przedsiębiorstw społecznych. Bardziej się muszą zaangażować w aspekt społeczny, bo to są przedsiębiorstwa biznesowe. Te, którym się naprawdę bardzo dobrze powodzi, mają jakiś tam wątek, że wspierają możliwości społeczne. (...) Żeby tutaj jednak wspierać te właśnie lokalne przedsiębiorstwa społeczne, które funkcjonują w naszym regionie. Nasz biznes lokalny. A są w przepisach takie też klauzule. (...) Właśnie się z tych klauzul nie korzysta a nam by bardzo zależało.* Wypowiedzi przedstawicieli subregionów pokazują, że z wyjątkiem Łomży nie funkcjonują one na terenie województwa podlaskiego. Zdaniem uczestników spotkania w subregionie suwalskim kluczowe znaczenie będzie zaplanowanie wielosektorowego i kompleksowego wsparcia dla spółdzielni socjalnych przez różne instytucje i organizacje. Również tutaj dostrzeżono istotność współpracy z przedsiębiorstwami prywatnymi. Badani są zdania, że powinny być premiowane firmy zatrudniające osoby zagrożone wykluczeniem społecznym w większym zakresie niż miało to miejsce do tej pory. (...) *Ważne jest*

nawiązywanie współpracy z przedsiębiorcami lokalnymi, otwieranie ich, uzmysławianie ich, czym jest ekonomia społeczna i też zmiana ich nastawienia na ekonomię społeczną. To też jest taki punkt zaczepienia. I podmiotowi będzie się opłacało i temu przedsiębiorcy również, też będzie widział w tym profit. Zarówno w Bielsku Podlaskim podkreślono, że powinno się zapewniać PES-om preferencyjne warunki najmu nieruchomości pozostających w dyspozycji samorządów. Takie dałbym wytyczne do starostwa, odnośnie przekazywania budynków, które są niszczone. (...) Bo mamy od kilku lat i już myśleliśmy w międzyczasie, żadnych nie mamy, a one po prostu niszczą. Można by było pisać projekty i je remontować. Przy okazji ludzie by popracowali w ramach tych projektów i one byłyby remontowane. Na jakąś działalność one by były. Pierwsza działalność to jest znalezienie dobrego lokum, zawsze tak jest. Taką dałbym rekomendację. Pomocne byłoby również wsparcie w zakresie wspomnianej wcześniej możliwości pozyskiwania zamówień publicznych. Ja powiem w ten sposób, w okresie 5 lat działalności ZAZ-u, dwa razy były tylko klauzule społeczne zastosowane. Przy obsłudze szkoły, catering i to wszystko. To mogłoby coś dać, bo wtedy te spółdzielnie mogłyby startować. Może nie tyle, że przy ogłaszaniu przetargów wielomilionowych, zlecę całość. Ale, można by wyodrębnić jakiś tam punkt, gdzie można by umożliwić zawarcie umowy tym spółdzielniom, które wiemy, że są na rynku i przydałoby im się takie zlecenie, czy wsparcie. Tutaj więc też taka współpraca jest bardzo ważna.

2 Wnioski i rekomendacje

2.1.1 Rozwój społeczno-gospodarczy a ekonomia społeczna

Jeśli chodzi o rozwój społeczno-gospodarczy widoczne są istotne różnice pomiędzy poszczególnymi subregionami w zakresie mocnych i słabych stron tego potencjału. Na rozwój ekonomii społecznej wpływają w znacznym stopniu czynniki związane z zatrudnieniem i bezrobociem, jak również zagrożeniem wykluczeniem społecznym i ubóstwem. Analiza wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego pozwala zauważyć, że nie zawsze problemy rozwojowe idą w parze z aktywnością w zakresie ekonomii społecznej. Subregion białostocki charakteryzuje się najlepszą sytuacją rozwojową, natomiast potencjał ekonomii społecznej jest relatywnie najniższy i porównywalny z subregionem bielskim, gdzie funkcjonuje tylko jedna spółdzielnia socjalna. Kondycja subregionu łomżyńskiego jest trudna, natomiast aktywność społeczna i współpraca na rzecz rozwoju ekonomii społecznej są dobre i przekładają się na aktywność PES. Duże jest również wsparcie samorządu Łomży tego sektora i największy nacisk na tle województwa kładziony jest na ujmowanie ekonomii społecznej w planowaniu rozwoju. Jako trudną można określić sytuację rynku pracy w subregionie suwalskim, natomiast PES-y rozwijają się tam najlepiej. Są one również dobrze wspierane przez instytucje i organizacje działające w obszarze społecznym.

Rozwój społeczno-gospodarczy był nie tylko przedmiotem diagnozy opracowywanej równoległe do badania metodą wywiadów grupowych. Znajduje on odzwierciedlenie w programach i strategiach opracowywanych przez samorządy województwa podlaskiego. Okazało się, że przedstawiciele instytucji, organizacji i PES-ów w poszczególnych subregionach nie zawsze mają wiedzę dot. zawartości kluczowych dokumentów rozwojowych, jak również orientację w kierunkach rozwoju lokalnego, w tym w zakresie ekonomii społecznej. Szansę należy upatrywać w rewitalizacji społecznej.

Rekomendowane jest dodatkowe przeanalizowanie przez instytucje zajmujące się rozwojem ekonomii społecznej w województwie podlaskim sytuacji w subregionach w zakresie funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej z uwzględnieniem końcowych wyników diagnozy społeczno-gospodarczej regionu. Ponadto zaleca się prowadzenie polityki informacyjnej w zakresie uwzględniania w lokalnych strategiach i programach rozwoju aspektów związanych z ekonomią społeczną. Wypowiedzi uczestników spotkań świadczą o tym, że nie zawsze dostrzegają oni potrzebę i sens takiego podejścia. Artykułowane były obawy wynikające z niepełnego spojrzenia na rozwój ekonomii społecznej i korzyści wynikających z jej uwzględnienia na zmiany w rozwoju społeczno-gospodarczym subregionów i tworzących go jednostek. Istotne jest również prowadzenie działań informacyjnych związanych z subregionalizacją zaproponowaną przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku.

2.1.2 Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej

Charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej województwa podlaskiego i jego subregionów oraz ocena potencjału tych podmiotów są w przeważającej mierze krytyczne (wyjątek stanowi opinia przedstawicieli subregionu suwalskiego, gdzie ekonomia społeczna rozwija się relatywnie najlepiej). Dotyczy to zarówno liczby powstających PES-ów, ich konkurencyjności na rynku, przeżywalności tych podmiotów, jak również porównania ich funkcjonowania z sytuacją, jaka ma miejsce w innych województwach. Kondycję i potencjał rozwojowy PES-ów określono jako trudne i bardzo trudne. Formułowano przyczyny i skutki takiego stanu, które wynikają zarówno z uwarunkowań formalno-prawnych, rynkowych, jak również związanych ze specyfiką i trudnym charakterem grupy docelowej.

Charakter i kondycję PES-ów uczestnicy badania wiązali z tworzeniem warunków do współpracy i podejściem do kompleksowego wsparcia osób zainteresowanych tworzeniem spółdzielni socjalnych, zarówno na etapie ich powstawania jak również w trakcie rozwoju. Większe i pozaprojektowe wsparcie mogłoby do dłuższej przeżywalności tych podmiotów. Nie ma zgodności pomiędzy uczestnikami badania w zakresie zmian jakie nastąpiły w rozwoju ekonomii społecznej w ciągu ostatnich kilku lat. Na prezentowaną ocenę nakładają się doświadczenia zawodowe i osobiste respondentów oraz ich wiedza i znajomość sytuacji w regionie i w kraju w przedmiotowym zakresie.

Można wysnuć wniosek, że instytucje i organizacje wspierające rozwój ekonomii społecznej doskonale zdają sobie sprawę z czynników wpływających na kondycję PES-ów. Mają wiedzę i pomysły w tym zakresie. Chciałyby się nią dzielić i wymieniać. Jednocześnie wiedza ta nie wykracza poza miasto czy powiat, które reprezentują. Rekomendowane jest stworzenie regionalnej platformy wymiany wiedzy i doświadczeń w zakresie ekonomii społecznej. Poza tym wychodząc naprzeciw oczekiwaniom uczestników badania proponuje się organizację cyklicznych spotkań, szkoleń i wymiany dobrych praktyk, pozwalających mieć całościową wiedzę tego jakie zmiany zachodzą w ekonomii społecznej w województwie podlaskim i jak podmioty zajmujące się wsparciem jej rozwoju mogą wdrażać dobre praktyki.

2.1.3 Bariery i szanse rozwoju ekonomii społecznej

Respondenci dostrzegają wiele barier utrudniających rozwój ekonomii społecznej w województwie podlaskim i w poszczególnych subregionach. Pomimo różnic w szczegółach uczestnicy wszystkich czterech spotkań zgodnie podkreślają, że największą barierą jest charakter grupy docelowej projektów na utworzenie i działalność PES-ów. Uważają, że uwarunkowania realizacji tych projektów uniemożliwiają uzyskanie i utrzymanie zadowalających rezultatów. Mają świadomość, że nie jest łatwo zmienić osobę zagrożoną wykluczeniem społecznym w przedsiębiorcę. Barierą są z jednej strony kwestie projektowe i regulacje prawne z drugiej strony czynniki społeczne, osobowościowe związane z wiedzą i doświadczeniem oraz umiejętnością liderowania i współpracy.

Główne szanse tkwią w nowych regulacjach prawnych związanych z wspieraniem i promocją zatrudnienia, w możliwości rozszerzenia (ew. zmiany) grupy docelowej projektów związanych z tworzeniem PES-ów ale przede wszystkim z tworzeniem sieci współpracy. Pozytywnie na rozwój tej dziedziny mogą wpłynąć zmiany w podejściu i promowanie ekonomii społecznej wśród przedsiębiorstw prywatnych i samorządów, a także możliwość stosowania klauzuli społecznych. Dostępność funduszy unijnych na rozwój ekonomii społecznej traktowana jest zarówno jako szansa jak też bariera. Chodzi tutaj zwłaszcza o niepewność w zakresie możliwości finansowania tego typu wsparcia po 2020 r. i potencjalnych trudności z utrzymaniem się spółdzielni socjalnych na rynku przy ograniczeniu (lub nawet niedostępności) tych środków.

Główne rekomendacje dotyczące barier dotyczą rozwijania i wzmacniania poruszanej wcześniej platformy współpracy. W celu minimalizacji negatywnych czynników rozwojowych docelowo należy dążyć do rezygnacji z podejścia projektowego i nakierowanego głównie na osiągnięcie wskaźników na całościowe i wieloaspektowe podejście, które będzie integrować wsparcie na ekonomię społeczną udzielane przez różne instytucje i organizacje. Powinno ono przyjąć formę artykułowanego wcześniej kompleksowego doradztwa zapewnianego nie tylko w trakcie tworzenia PES-ów ale przede wszystkim w procesie budowania pozycji rynkowej.

2.1.4 Przyszłość ekonomii społecznej

Przedstawiciele poszczególnych subregionów mają odmienne zdanie co do przyszłości ekonomii społecznej w województwie podlaskim. Zasadniczo nie jest to spojrzenie optymistyczne. Upatrują natomiast w ekonomii społecznej czynnik mogący mieć wpływ na rozwiązanie problemów społeczno-gospodarczych, chodzi tutaj o subregiony o słabszym potencjale rozwojowym jak łomżyński, bielski czy suwalski. Z tego względu najbardziej rekomendowanymi kluczowymi sferami rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim powinny być szeroko rozumiane usługi dla ludności. Respondenci zgodnie wskazali na różnego rodzaju usługi dla ludności: usługi opiekuńcze dla seniorów, osób niepełnosprawnych i rodzin z dziećmi. Dotyczy to wszystkich subregionów – ich reprezentanci wymieniali tego typu usługi na pierwszym miejscu, niezależnie od stopnia rozwoju ekonomii społecznej i związanej z tym różnic lokalnych. W tym kontekście preferencje i oczekiwania przedstawicieli instytucji wspierających w sposób bezpośredni rozwój ekonomii społecznej i samych PES-ów są zgodne z kluczowymi wnioskami z *Diagnozy aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego w obszarze rynku pracy i w zakresie wykluczenia społecznego - Analizy dostępnych dokumentów strategicznych i programowych w zakresie kluczowych sfer rozwoju w obszarze ekonomii społecznej*. Niemniej, opracowanie to wskazuje również na inne potencjalne sfery, które są istotne dla rozwoju ekonomii społecznej w świetle planów rozwojowych JST regionu. Tylko w przypadku dwóch subregionów (łomżyńskiego i białostockiego) biorący udział w badaniu łączyli usługi opiekuńcze z innymi sferami. Podkreślali związek wsparcia opiekuńczego

seniorów z animacją społeczną i kulturalną tej grupy. Szansę na rozwój turystyki społecznej i rolnictwa społecznego dostrzegali natomiast wyłączenie przedstawiciele subregionu bielskiego. Tymczasem turystyka (w niektórych przypadkach łączona z animacją) wpisana została do dokumentów wszystkich subregionów. Podobnie jest z rolnictwem społecznym, którego nie uwzględniono jedynie w planach rozwojowych subregionu białostockiego. Podczas wywiadów zasadniczo nie polemizowano z zasadnością innych kierunków i sfer rozwoju. Zrobili to jedynie przedstawiciele samorządu Miasta Suwałki, którzy zastanawiali się nad zmianą zapisów dotyczących uznania gospodarki odpadami za sferę kluczową dla rozwoju ekonomii społecznej.

Badanie kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej pozwala wysnuć wniosek, że nie wszyscy uczestnicy wywiadów posiadają dostateczną wiedzę w zakresie zawartości planów rozwoju gmin, również tych, na których terenie prowadzą działalność. Respondenci często nie orientują się w potencjale rozwojowym, ani w zakresie kluczowych kierunków (sfer, gałęzi, branż) rozwoju. Trudno im jest zatem stwierdzić, jakie sfery mogą mieć kluczowe znaczenie dla rozwoju ekonomii społecznej. Niektórzy nie widzą ponadto potrzeby uwzględniania w takich dokumentach zapisów dotyczących ekonomii społecznej. Inni poddawali w wątpliwość możliwość świadczenia przez PES-y wyspecjalizowanych usług na rzecz ludności. Miałoby to być spowodowane nie zawsze zadawalającą jakością tych usług.

Widoczne są duże różnice w rozwoju ekonomii społecznej w subregionach województwa podlaskiego, co przekłada się na podejście do kluczowych sfer, jak również istotności PES-ów dla rozwoju lokalnego. Kondycja ekonomii społecznej w województwie podlaskim jest ciągle jeszcze generalnie słaba, na co wskazywali uczestnicy wywiadów. Najtrudniejsza sytuacja pod tym względem jest w subregionie bielskim, gdzie funkcjonuje najmniej PES-ów. Słaby rozwój tych podmiotów charakteryzuje subregion łomżyński, gdzie jednak istnieje duża świadomość jej istotności i zaangażowanie lokalnych władz samorządowych (szczególnie Łomży) w rozwój społeczny, w szczególności w budowanie potencjału trzeciego sektora i powiązanie rewitalizacji z ekonomią społeczną, co podkreślali uczestnicy wywiadów. Te ostatnie aspekty są istotne również w subregionie białostockim, gdzie zaangażowanie władz stolicy województwa w politykę społeczną jest również bardzo duże.

Główne i najbardziej trafne rekomendacje uczestników wywiadów związane są przede wszystkim z polityką informacyjną i edukacyjną na szczeblu regionalnym. Należy podejmować działania możliwe do wdrożenia w regionie, niezależnie od uwarunkowań prawnych i systemowych, na których zdaniem respondentów wpływ jest ograniczony. Rekomendowane jest edukowanie biznesu i samorządów lokalnych w zakresie ekonomii społecznej i potrzeby jej uwzględniania w rozwoju lokalnym. Istotne jest przekonanie regionalnych przedsiębiorstw o jego społecznej odpowiedzialności i korelacji pomiędzy rozwiązywaniem problemów społecznych a rozwojem gospodarczym i kondycją biznesu w województwie podlaskim. Zalecane jest takie programowanie rozwoju ekonomii społecznej aby uwzględniało regionalne inteligentne specjalizacje.

2.1.5 Rekomendacje końcowe w zakresie kierunków i kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim

Analiza wypowiedzi uczestników wszystkich czterech wywiadów i skonfrontowanie ich z wynikami przywoływanej Diagnozy pozwalają na sformułowanie następujących rekomendacji dotyczących głównego problemu badawczego:

- Charakter wypowiedzi respondentów wskazuje na potrzebę dalszej edukacji w zakresie ekonomii społecznej przedstawicieli JST, instytucji rynku pracy, przedsiębiorców, jak również PES-ów i organizacji pozarządowych. Dotyczy to zarówno informowania i uwrażliwiania różnych grup na istotność problemów społecznych, jakie mogą być rozwiązane za pomocą ekonomii społecznej, jak również uwzględniania zapisów ES w planach rozwojowych gmin i powiatów województwa podlaskiego. Nie mniej istotne jest informowanie i edukowanie w zakresie potencjału i dostępności usług, jakie mogą świadczyć PES, aby wspierać rozwój sfer uznanych za kluczowe.

Rekomendacja ta wpisuje się w Priorytet I Promocja i edukacja ekonomii społecznej (wszystkie cztery cele szczegółowe) Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020.

- Czynnikiem mogącym przyczynić się do wzmocnienia zidentyfikowanych sfer rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim i w jego poszczególnych subregionach byłoby stosowanie przez JST klauzul społecznych, pozwalających na zlecanie PES-om usług na preferencyjnych warunkach. Jest to oczekiwane przez uczestników i mogłoby przyczynić się zwiększenia zakresu usług opiekuńczych na rzecz ludności.

Rekomendacja ta wpisuje się w Priorytet I Promocja i edukacja ekonomii społecznej (Budowanie więzi podmiotów ekonomii społecznej z samorządami terytorialnymi) oraz Priorytet II: Rozwój działających przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie nowych (Usamodzielnienie się przedsiębiorstw społecznych i podniesienie jakości działań) Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020.

- Rekomendowane jest dalsze podejmowanie działań (przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku i Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej w regionie) w zakresie rozwoju i podnoszenia jakości usług rynkowych świadczonych przez PES-y. Byłaby to odpowiedź na wątpliwości uczestnika badania w zakresie niedostatecznej jakości tych usług, utrudniającej realizację usług opiekuńczych na rzecz ludności, będących kluczową sferą rozwoju ES w województwie podlaskim. Chodzi tutaj o kompleksowe wsparcie szkoleniowe i doradcze dla już funkcjonujących PES-ów.

Rekomendacja ta wpisuje się w Priorytet II (Usamodzielnienie się przedsiębiorstw społecznych i podniesienie jakości działań i Wzmocnienie istniejących i tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej) Wieloletniego

Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020.

- Zalecana jest również dalsza integracja PES-ów i OWES-ów poprzez budowanie platformy wymiany informacji, współpracy i implementacji dobrych praktyk krajowych i zagranicznych, które zwiększyłyby potencjał rozwojowy ES w województwie podlaskim. Umożliwiłoby to adaptowanie rozwiązań w zakresie wsparcia rozwoju usług opiekuńczych dla ludności, animacji społecznej i kulturalnej, jak również rolnictwa społecznego, jakie zostały wdrożone z sukcesem w innych województwach (m.in. w podkarpackim, dolnośląskim i opolskim). Również ta rekomendacja jest odpowiedzią na oczekiwania uczestników badania.

Rekomendacja ta wpisuje się w Priorytet I Promocja i edukacja ekonomii społecznej (Upowszechnienie wiedzy i informacji o ekonomii społecznej oraz dobrych praktyk) oraz Priorytet III Wzmocnienie i rozwój koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej (Rozwój stabilnych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej).

- Rekomendowane jest również włączanie w gminach województwa podlaskiego ekonomii społecznej w procesy rewitalizacji. W tym przypadku istotne jest przede wszystkim uwzględnianie ekonomii społecznej i kluczowych sfer jej rozwoju w aktualizacjach LPR-ów i GPR-ów, jak również edukowanie PES-ów w zakresie możliwości włączania się w realizację programów rewitalizacji. Punktem odniesienia może być tutaj to, co dzieje się w Łomży i w Suwałkach.

Rekomendacja ta wpisuje się w Priorytet I Promocja i edukacja ekonomii społecznej (Upowszechnienie wiedzy i informacji o ekonomii społecznej oraz dobrych praktyk, Budowanie więzi podmiotów ekonomii społecznej z samorządami terytorialnymi) oraz Priorytet III Wzmocnienie i rozwój koordynacji i współpracy instytucjonalnej w obszarze ekonomii społecznej (Wykorzystanie istniejących i pozyskanie nowych źródeł finansowania rozwoju ekonomii społecznej).

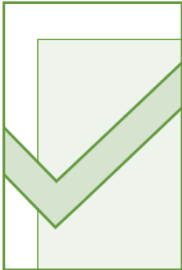
Zakończenie

Z diagnozy społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego wynika, że ekonomia społeczna stanowi coraz ważniejszy sektor, w którym pokładane są nadzieje na aktywizację społeczno-zawodową osób z obszaru wykluczenia społecznego oraz minimalizację takich problemów społecznych jak: ubóstwo i wykluczenie społeczne. Uczestnicy badań metodą pogłębionych wywiadów grupowych zasadniczo zgadzają się z takim rozumieniem ekonomii społecznej.

Przeprowadzone wywiady uwypukliły podobieństwa i różnice w podejściu do ekonomii społecznej prezentowanym przez instytucje i organizacje działające w sferze społecznej w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego. Można stwierdzić, że więcej jest podobieństw niż różnic. Uczestniczący w badaniu doskonale zdają sobie sprawę z przepisów regulujących rozwój ekonomii społecznej. Podejmują wysiłki, aby wbrew istniejącym barierom powodować powstawanie i funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej. **Krytycznie oceniają ten rozwój w województwie podlaskim i dostrzegają liczne bariery, w tym takie, na które mają wpływ i na który wpływ ten jest ograniczony.** Widzą jednocześnie szanse i nadzieje na rozwój ekonomii społecznej. Jakkolwiek należy podkreślić, że całościowy obraz zjawiska wyłaniający się z badania nie jest zbyt optymistyczny.

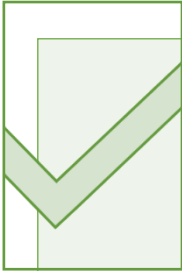
Należy zaznaczyć, że jest to badanie, które z pewnością nie uwzględnia wszystkich aspektów związanych z ekonomią społeczną w województwie podlaskim. Przyczyniła się do tego struktura uczestników wywiadów. Reprezentowane były w nich przede wszystkim podmioty mające swoją siedzibę w stolicach subregionów. Niewątpliwie rozwój ekonomii społecznej w regionie wymaga dalszego diagnozowania, na co wskazują sami respondenci. Wyraźnie akcentowali oni również potrzebę budowania wielopodmiotowej, wielosektorowej i interdyscyplinarnej platformy współpracy na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim. Stworzenie takiej platformy należy uznać za kluczową rekomendację warunkującą rozwój ekonomii społecznej w regionie.

Podstawowym założeniem badania było przedstawienie kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim oraz poszczególnych subregionach. Badanie fokusowe wykazało, że w opinii respondentów ta sfera jest w województwie podlaskim dość słabo rozwinięta. Respondenci mieli też problem z zidentyfikowaniem kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej. Niemniej jednak w trakcie badania udało się uzyskać pewne informacje, które wskazują kierunki rozwoju tej sfery.

SUBREGION BIELSKI

- usługi opiekuńcze dla seniorów, niepełnosprawnych, dzieci i rodzin
- turystyka społeczna (eko- i agroturystyka społeczna)
- rolnictwo ekologiczne (produkcja żywności ekologicznej)
- animacja społeczna i kulturalna

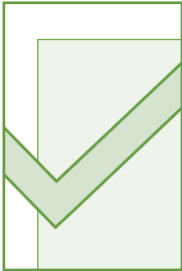
SUBREGION ŁOMŻYŃSKI

- usługi opiekuńcze dla seniorów, niepełnosprawnych, dzieci i rodzin
- animacja społeczna i kulturalna (szczególnie seniorów)
- edukacja społeczna i tworzenie więzi międzypokoleniowych pomiędzy seniorami i młodzieżą

SUBREGION BIAŁOSTOCKI

- usługi opiekuńcze dla seniorów, niepełnosprawnych, dzieci i rodzin
- animacja społeczna i kulturalna (szczególnie seniorów)
- edukacja społeczna i tworzenie więzi międzypokoleniowych pomiędzy seniorami i młodzieżą

SUBREGION SUWALSKI

- usługi opiekuńcze dla seniorów, niepełnosprawnych, dzieci i rodzin

Słownik pojęć¹¹⁵

Podregion/subregion – podregion jest jednostką terytorialną wyodrębnioną do celów statystycznych, jest to jednostka na poziomie regionalnym. W województwie znajduje się kilka podregionów, które składają się z jednostek niższych: z kilku powiatów. Subregion jest natomiast częścią regionu wyodrębnioną ze względu na zespół charakterystycznych cech. Można mówić o subregionach turystycznych, gospodarczych. Nie muszą one pokrywać się z podregionami statystycznymi.

Metodologia, metodyka, metoda – metodologia jest nauką o metodach badań i o sposobach przeprowadzania analiz oraz oceniania wartości poznawcze różnych zjawisk lub sposobów wykonania określonych prac, metodyka to zbiór zasad dotyczących sposobów wykonywania jakiejś pracy lub trybu postępowania prowadzącego do określonego celu, zaś metoda jest sposobem postępowania, prowadzącym do rozwiązania danego problemu oraz osiągnięcia zdefiniowanego celu.

Zogniskowany Wywiad Grupowy FGI (Focus Group Interview) – technika badawcza stosowana w celu uzyskania opinii oraz zrozumienia zachowań, postaw i preferencji względem danej kwestii. Zogniskowany wywiad grupowy to dyskusja na z góry określony temat z 6-12 osobami. Prowadzi ją moderator, posiłkując się uprzednio sporządzonym scenariuszem. Zadaniem prowadzącego jest ukierunkowywanie rozmowy na właściwe tory, zachęcanie uczestników do aktywności oraz stymulowanie ich kreatywności. Zaletą wywiadów grupowych jest wykorzystanie potencjału procesów grupowych, uczestnicy oddziałując na siebie wykazują wyższą aktywność i kreatywność. Dodatkowo, sami w trakcie dyskusji weryfikują swoje poglądy, dochodząc często do wspólnej konkluzji, co zwiększa trafność uzyskiwanych informacji.

Analiza desk research (analiza danych zastanych lub badania gabinetowe) – metoda badań społecznych lub marketingowych, która zakłada szczegółową analizę istniejących już i dostępnych danych. Realizacja projektu typu Desk research nie jest zatem związana z pozyskiwaniem nowych informacji, a jedynie scaleniem, przetworzeniem i analizą danych rozproszonych dotychczas wśród rozmaitych źródeł.

Moderator (badacz) – uczestniczy w bezpośrednio w badaniu zarządzając/kierując dynamiką grupy oraz czuwając by badani nie schodzili na tematy mało ważne z perspektywy prowadzonego badania. W badaniach prowadzonych metodą zogniskowanego wywiadu grupowego moderator pełni bardzo ważną rolę, od którego w dużej mierze zależy jakość informacji wyciągniętych od respondentów.

Respondent – to osoba odpowiadająca na pytania zawarte w ankiecie lub zadawane podczas wywiadu. Respondent to inaczej uczestnik badania, wyrażający dobrowolny udział na wzięcie

¹¹⁵ Terminy dotyczące ekonomii społecznej zaczerpnięto z portalu dotyczącego ekonomii społecznej ekonomiaspoleczna.pl. Rozumienie podregionu jest tożsame z definicją GUS. Natomiast pojęcia związane z badaniami jest częścią metodyki wykonawcy.

udziału w badaniach prowadzonych różnymi metodami i technikami. W statystyce publicznej jest to osoba fizyczna lub prawna przekazująca swoje dane do celów statystycznych.

Polityka społeczna (PS) – celowa działalność państwa, podmiotów samorządowych, związków zawodowych i innych organizacji, zmierzająca do poprawy ogólnych warunków pracy i bytu szerokich warstw ludności, a także stosunków społeczno-kulturowych, które prowadzą do optymalnego zaspokojenia potrzeb społecznych i indywidualnych ludności.

Ekonomia społeczna (ES) – to sfera aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych społeczną marginalizacją, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (interesu ogólnego). Oznacza to, że dla podmiotów ekonomii społecznej istotne znaczenie – obok celu gospodarczego – ma misja społeczna.

Podmioty ekonomii społecznej (PES) – instytucje ekonomii społecznej są podmiotami gospodarczymi i społecznymi działającymi we wszystkich sektorach. Mogą one przybierać różne formy, wśród których wymienić należy: banki spółdzielcze, ubezpieczenia wzajemne, spółdzielnie, fundusze poręczeniowe, przedsiębiorstwa społeczne i socjalne, agencje rozwoju regionalnego, stowarzyszenia, fundacje. Podmioty ekonomii społecznej, to takie podmioty, które pomagają osobom w różnej sytuacji jak wrócić na rynek pracy i funkcjonować na zasadach troszcząc innych niż czysto rynkowych. W sferze ekonomii społecznej działają podmioty ekonomii społecznej, obejmujące pięć głównych grup: przedsiębiorstwa społeczne, będące fundamentem ekonomii społecznej, podmioty reintegracyjne, służące reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, podmioty działające w sferze pożytku publicznego, podmioty sfery gospodarczej (organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą, z której zyski wspierają realizację celów statutowych, zakłady aktywności zawodowej, spółdzielnie socjalne) oraz kooperatywy spożywców.

Wykluczenie społeczne – to sytuacja, gdy obywatel, będący członkiem społeczeństwa, nie może w pełni uczestniczyć w ważnych aspektach życia społecznego. Sytuacja ta jest niezależna od jednostki i znajduje się poza jej kontrolą. Wykluczenie społeczne ma charakter wielowymiarowy i może dotyczyć wielu dziedzin życia: edukacji, gospodarki, kultury, polityki. Może mieć charakter braku dostępu do usług medycznych, społecznych. Może też być wynikiem ograniczenia praw obywatelskich.

Centrum Integracji Społecznej (CIS) – to jednostka organizacyjna utworzona przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organizację pozarządową, realizującą reintegrację zawodową i społeczną poprzez prowadzenie dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym programów edukacyjnych, obejmujących m.in. nabywanie umiejętności zawodowych, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych oraz nabywanie innych umiejętności niezbędnych do codziennego życia. CIS nie jest samodzielnym podmiotem prawnym lecz formą prawną adresowaną do instytucji oraz organizacji pozarządowych pracujących z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym. W grupie beneficjentów CIS są te same grupy osób, które mogą założyć spółdzielnię socjalną. Działalność CIS reguluje ustawa z 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym.

Klub Integracji Społecznej (KIS) – to jednostka, której celem jest udzielenie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych, jako wartości na rynku pracy.

Zakład aktywności zawodowej (ZAZ) – jest rozwiązaniem prawnym wprowadzonym ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. ZAZ nie jest samodzielną formą prawną – jest organizacyjnie i finansowo wydzieloną jednostką, która uzyskuje status zakładu aktywności zawodowej.

Warsztaty Terapii Zajęciowej (WZT) – placówki wyodrębnione organizacyjnie i finansowo, które mają na celu stwarzanie osobom z niepełnosprawnością możliwości uczestniczenia w rehabilitacji społecznej i zawodowej. Terapia realizowana jest poprzez terapię zajęciową. WZT zaczęto tworzyć od 1991 roku. W 1997 roku do zadań placówek dopisano rehabilitację zawodową.

Środowiskowy Dom Samopomocy (ŚDS) – jednostka organizacyjna resortu pomocy społecznej, działająca na zasadach zadania zleconego samorządom, fundacjom, stowarzyszeniom. Do zadań tych jednostek należy budowanie sieci oparcia społecznego, przygotowanie do życia w społeczeństwie i funkcjonowania w środowisku osób przewlekle psychicznie chorych i niepełnosprawnych intelektualnie.

Spółdzielnia Socjalna – jest specyficzną formą przedsiębiorstwa społecznego. Tworzą ją w większości osoby zagrożone marginalizacją ze względu na bezrobocie, niepełnosprawność czy chorobę psychiczną, które mają trudności w znalezieniu pracy. Praca w spółdzielniach socjalnych daje im szansę na aktywizację społeczną i zawodową, integrację, podniesienie swoich kwalifikacji.

Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) – to podstawowa instytucja wsparcia przedsiębiorstw społecznych w Polsce. OWES-y świadczą usługi doradztwa dla istniejących podmiotów ekonomii społecznej oraz szkolą osoby zainteresowane założeniem przedsiębiorstwa społecznego czy ekonomizacją swojej organizacji pozarządowej. Poniżej prezentujemy wiadomości dotyczące tych instytucji.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych – ustawa o pomocy społecznej w art. 17 określa, że do zadań gminy mających charakter obowiązkowy należy opracowywanie i realizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych. Strategie te dotyczyć mają programów pomocy społecznej, profilaktyki, rozwiązywania problemów alkoholowych. Celem strategii jest integracja osób, rodzin przejawiających problemy, dążenie do zmiany negatywnych sytuacji występujących w społeczeństwie.

Aneks – narzędzia badawcze zastosowane w badaniu

Przebieg wywiadu FGI	Szacowany czas dyskusji
Powitanie, przedstawienie moderatora, uczestników, zasad prowadzenia FGI <i>Nazywam się ... i reprezentuję Instytut Badawczy IPC i Openfield, które to firmy prowadzą badanie na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku. Celem badania jest identyfikacja kluczowych sfer rozwojowych istotnych dla rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim, a także w poszczególnych subregionach (bielski, łomżyński, białostocki lub suwalski).</i> Przedstawienie celu spotkania: <i>Zostali Państwo zaproszeni do badania jako przedstawiciele różnych środowisk mających styczność z ekonomią społeczną. Mam tutaj przygotowane różne pytania, ale bardzo mi zależy, by opowiadali Państwo swobodnie o swoich doświadczeniach i prezentowali swoje poglądy, opinie oraz propozycje. Proszę pamiętać, że nie ma tu ani dobrych, ani złych odpowiedzi.</i> <i>Dla nas ważna jest każda Państwa opinia.</i> Podstawowe zasady prowadzenia wywiadu: - Anonimowość (przy interpretacji danych nie będzie ujawnione, kto imiennie wypowiadał daną opinię) - Otwartość i szczerowość wypowiedzi (zapewnienie, że każda wypowiedź respondenta jest dobra, ważna i nie ma tu odpowiedzi ani dobrych ani złych). Podkreślenie, że zależy nam na poznaniu rzeczywistych opinii, odczuć i oczekiwań rozmówców. Informacja o nagraniu: <i>Nasza rozmowa zostanie nagrana a następnie poddana transkrypcji, byśmy nie pominęli żadnego istotnego szczegółu na etapie analizy. Zarówno nagranie, jak i wyniki badania, zostaną wykorzystane tylko do celów badawczych, a Państwa wypowiedzi traktowane są jako poufne.</i> Prosiłbym o Państwa przedstawienie się. Może zaczniemy od Pani/Pana... <i>Bardzo proszę, aby każdy z państwa przedstawił się, powiedział, jaką instytucję lub jednostkę reprezentuje, a także jaka jest jego rola w tej jednostce.</i>	10 min
Pytania na rozgrzewkę 1. Teraz kiedy już się znamy, Państwo jesteście specjalistami o bardzo wysokich kwalifikacjach i jednocześnie różnorodnym doświadczenia chciał(a)bym, żeby każda wypowiedź była traktowana z jednakową powagą. Ewentualne rozbieżności proszę notować na kartkach, a po	20 min

wypowiedzi wszystkich respondentów spróbujemy je dokładniej przedyskutować. Na początku przedstawię Państwu wnioski z analizy ekonomii społecznej dla Państwa subregionu. Po tym krótkim wstępie przejdziemy do pytań i dyskusji. Jak scharakteryzowałby/aby Pan/i podlaskie/subregionalne podmioty ekonomii społecznej? Czy możemy mówić o jakichś cechach wspólnych, lub czymś co je wyróżnia? Jak oceniliby/aby ich kondycję oraz potencjał? Jaki jest odbiór ze strony społeczności lokalnej? Jak przedstawia się aktualna sytuacja społeczno-gospodarcza województwa podlaskiego, w zakresie sfer kluczowych dla rozwoju ekonomii społecznej? 2. Jak oceniliby Państwo kondycję oraz potencjał ekonomii społecznej w województwie podlaskim? 3. Jak oceniają Państwo dynamikę zmian dotyczących ekonomii społecznej w latach 2014-2017?	
Charakterystyka Podmiotów Ekonomii Społecznej	
4. A czy podlaskie PES działające na terenie funkcjonowania Państwa instytucji/jednostki, scharakteryzowałby/aby Pan/i podobnie? Jeśli nie, to co je wyróżnia, jaka jest ich specyfika? 5. Jak Pan/i sądzi, z jakimi problemami i trudnościami w swojej działalności, muszą mierzyć się lokalne PES? Czy zwracają się do Państwa o pomoc? Czy i w jakim zakresie, są Państwo w stanie jej udzielić? 6. Teraz chciałby/abym zapytać o instytucje wspierające PES na terenie Państwa powiatu/gminy. Jakie podmioty funkcjonują? Jaka jest ich oferta? Czy w Pana/i opinii, oferta jest wystarczająca? Jeśli nie, to czego brakuje? 7. W jakim zakresie Państwo jako samorząd, wspierali do tej pory PES? Jak układała się współpraca, i jakie były jej efekty? Które formy współpracy należy uznać za najbardziej, a które za najmniej efektywne? 8. Jakiego Pana/i zdaniem czynniki sprzyjają rozwojowi PES oraz współpracy z innymi podmiotami, w tym z jednostkami samorządu terytorialnego? 9. Czy w celu wspierania PES, podejmują Państwo współpracę z innymi podmiotami publicznymi lub prywatnymi? Na jakich zasadach? Na czym ona polega? Jaka jest jej skuteczność?	35 min
Bariery i szanse w rozwoju Ekonomii Społecznej w woj. podlaskim	
10. Z jakimi [innymi niż zostały wymienione przez respondenta w odpowiedziach na wcześniejsze pytania] problemami czy też trudnościami, borykają się Państwo jako samorząd, we współpracy i wspieraniu PES? Jakiego są ich skutki? Co jest ich przyczyną? Jakiego	20 min

działania, i z jakim skutkiem, podejmują Państwo, aby się z nimi uporać? 11. Co Pana/i zdaniem, stanowi największą barierę dla rozwoju ekonomii społecznej? 12. Czy w swoich planach rozwojowych oraz prowadzonej polityce, uwzględniają Państwo ekonomię społeczną i jej rozwój? Jeśli tak, to w jaki sposób? Jeśli nie, to dlaczego? Czy współpracują Państwo przy tworzeniu prawa lokalnego?	
Przyszłość ekonomii społecznej w podregionach woj. podlaskiego	
13. Sytuacja społeczno-gospodarcza w Państwa podregionie w województwie podlaskim zmienia się <i>[tu moderator krótko przedstawi ogólne wyniki analizy desk research w tym zakresie]</i>. Czy zmiany te wpływają na: potrzeby w zakresie usług społecznych na terenie podregionu/gminy/powiatu? kierunki rozwoju podmiotów ekonomii społecznej w zakresie reintegracji zawodowej i społecznej? 14. W jakich aspektach ekonomia społeczna w woj. podlaskim będzie rozwijała się w sposób szczególny w najbliższych latach? 15. A jak Państwo widzą rozwój ekonomii społecznej w Państwa subregionie? 16. Które dziedziny ekonomii społecznej w Państwa subregionie będą się rozwijały, a które mogą zmniejszyć swoje znaczenie? 17. Jakie mają Państwo podstawy do takich prognoz? 18. Jaki jest potencjał rozwojowy Państwa subregionu w zakresie ekonomii społecznej?	15 min
Kluczowe kierunki rozwoju ekonomii społecznej + rekomendacje	
19. Każdy z Państwa reprezentuje inną instytucję. W jaki sposób Państwa instytucje będą realizowały zadania ekonomii społeczne w najbliższych latach? 20. Jakie widzą Państwo kluczowe kierunki rozwoju ekonomii społecznej oraz jak widzą Państwo możliwości rozwoju ekonomii społecznej w woj. Podlaskim i Państwa podregionie? 21. Jakie są Państwa zdaniem najistotniejsze sfery rozwojowe ekonomii społecznej w województwie i w Państwa subregionie? 22. W którym kierunku powinna się rozwijać ekonomia społeczna w Państwa podregionie? Jakie są najważniejsze kierunki rozwoju? 23. Jakie są jej najważniejsze cele w reprezentowanym przez Państwa subregionie? 24. Czy mają Państwo jakieś rekomendacje w tym zakresie? 25. Jakie są największe potrzeby Państwa jednostek w sferze działań na rzecz ekonomii społecznej? Jakie są potrzeby w perspektywie Państwa subregionu? 26. Na zakończenie spotkania rozdám Państwu kartki, na których prosiłbym o zapisanie rekomendacji w zakresie kluczowych sfer	30 min

rozwoju dla działań z zakresu ekonomii społecznej w województwie podlaskim Państwa subregionie. I za chwilę porozmawiamy o tym na forum, jako podsumowanie spotkania.

Dziękuję za czas poświęcony na dzisiejszą rozmowę. Państwa wypowiedzi zostaną poddane analizie, a w przypadku ew. dodatkowych pytań, to pozwolimy sobie na kontakt. Raz jeszcze serdecznie dziękuję za przybycie.

Aneks – źródła danych

Opracowania, raporty, artykuły, sprawozdania (według kolejności wykorzystania):

- „Gospodarka senioralna. Nowy sektor gospodarki narodowej w Polsce”, M. Rudnicka, A. Surdej, Centrum im. Adama Smitha, Warszawa, 2013 rok
- „Sytuacja na rynku pracy w woj. podlaskim w 2016 roku”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok
- „Sytuacja kobiet na rynku pracy w województwie podlaskim”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok
- „Diagnoza sytuacji na rynku pracy w woj. podlaskim w 2016 roku w zakresie bezrobocia długotrwałego”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok
- „Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON w województwie podlaskim, 2016 rok”, Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok, 2017 rok
- „Przyczyny zróżnicowania powiatowych rynków pracy województwa podlaskiego”, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok, 2017 rok
- „Informacja o stanie bezpieczeństwa ruchu drogowego na terenie województwa podlaskiego wg powiatów okresie styczeń-grudzień 2017”, Wojewódzka Komenda Policji w Białymstoku, Białystok, 2018 rok
- „Informacja o stanie bezpieczeństwa ruchu drogowego na terenie województwa podlaskiego wg powiatów okresie styczeń-grudzień 2016”, Wojewódzka Komenda Policji w Białymstoku, Białystok, 2017 rok
- „Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020”, Warszawa, 2014 rok
- „Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za okres I-XII 2014 r. woj. podlaskie”, Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok, 2015 rok
- „Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za okres I-XII 2015 r. woj. podlaskie”, Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok, 2016 rok
- „Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za okres I-XII 2016 r. woj. podlaskie”, Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok, 2017 rok
- „Realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie w województwie podlaskim w okresie 01.01.2017 – 31.12.2017 r.”, Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok, 2018 rok
- „Przewodnik po procedurze Niebieskie Karty dla osób zajmujących się pomaganiem osobom w sytuacji występowania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym”, G. Wrona, opracowanie wykonane na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice, 2013 rok
- „Działalność zespołów interdyscyplinarnych oraz realizacja procedury „Niebieskie Karty” w woj. podlaskim w okresie I-XII 2015 r.”, Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok, 2016 rok

- Działalność zespołów interdyscyplinarnych oraz realizacja procedury „Niebieskie Karty” w woj. podlaskim w okresie I-XII 2016 r., Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok, 2017 rok
- „Działalność zespołów interdyscyplinarnych oraz realizacja procedury „Niebieskie Karty” w woj. podlaskim w okresie I-XII 2017 r.”, Podlaski Urząd Wojewódzki, Białystok, 2018 rok
- „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2014”, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2015 rok
- „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2015”, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2016 rok
- „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2016”, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok
- „Analiza poziomu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2015-2016”, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok
- „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2016 r.” Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017 rok
- „Analiza poziomu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2013-2014”, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2015 rok
- Monitoring „Programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podlaskim na lata 2014-2018” za lata 2014-2015, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2016 rok
- „Program przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018”, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2014 rok
- Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018” w 2014 roku, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2015 rok
- Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018” w 2015 roku, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2016 rok
- Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2014-2018” w 2016 roku, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Białymstoku, Białystok, 2017 rok

Strony internetowe i bazy danych:

- Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego
<https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>
- www.rynekpracy.pl
- Słownik pojęć Głównego Urzędu Statystycznego
<https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/>
- dane Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku:

<https://www.bialystok.uw.gov.pl/NR/rdonlyres/8F0B1D24-E190-4C59-AEE2-B68E15DD5FC2/0/LICZBASPRAWC%C3%93WWPOSZCZEG%C3%93LNYCHLATACH.pdf>

- www.niebieskalinia.info
- www.mpips.gov.pl
- Artykuł P. Szukalskiego pt. „Srebrna gospodarka”, portal sprawynauki.edu.pl, 2014 rok, dostępny pod linkiem:

http://www.sprawynauki.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2849:srebrna-gospodarka&catid=301&Itemid=30

- Artykuł S. Kalinowskiego pt. „Uzależnienie od pomocy społecznej”, portal liberte.pl, 2011 rok, dostępny pod linkiem: <https://liberte.pl/uzaleznieni-od-pomocy-spoecznej/>

Aneks – spis tabel i wykresów

Tabela 1: Charakterystyka uczestników wywiadów	7
Tabela 1. Liczba ludności w latach 2014-2016; dane według województw	10
Tabela 2. Liczba ludności w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego.....	11
Tabela 3. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w latach 2014-2016; dane według województw	16
Tabela 4. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego	20
Tabela 5. Wskaźnik obciążenia demograficznego w latach 2014-2016; dane według województw	21
Tabela 6. Współczynnik aktywności zawodowej w latach 2014-2016 (%); dane według województw	27
Tabela 7. Pracujący na 1000 ludności w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego	30
Tabela 8. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane według województw	31
Tabela 9. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego ..	33
Tabela 10. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w latach 2014-2016; dane według województw	34
Tabela 11. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w roku 2016; dane według subregionów województwa podlaskiego.....	36
Tabela 12. Wielkość bezrobocia rejestrowanego w latach 2014-2017; dane według subregionów województwa podlaskiego.....	38
Tabela 13. Stopa bezrobocia w latach 2014-2017; dane według województw.....	39
Tabela 14. Stopa bezrobocia w latach 2014-2017; dane według subregionów województwa podlaskiego.....	41
Tabela 15. Podmioty na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane według województw	53
Tabela 16. Podmioty według klas wielkości na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane dla województwa podlaskiego	55
Tabela 17. Podmioty na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego	55
Tabela 18. Podmioty według klas wielkości na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego	56
Tabela 19. Szkolnictwo w województwie podlaskim w latach 2013-2017	60
Tabela 20. Współczynnik skolaryzacji netto w latach 2014-2016 (szkoły podstawowe i gimnazja); dane według województw	61
Tabela 21. Współczynnik skolaryzacji netto w latach 2014-2016 (szkoły podstawowe i gimnazja); dane według subregionów województwa podlaskiego	63

Tabela 22. Przestępstwa stwierdzone ogółem w latach 2014-2016; dane według województw	66
Tabela 23. Przestępstwa stwierdzone w latach 2014-2016 w województwie podlaskim	67
Tabela 24. Przestępstwa stwierdzone ogółem w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego	70
Tabela 25. Przestępstwa stwierdzone w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego	71
Tabela 26. Liczba zabitych w wypadkach drogowych na 100 tys. mieszkańców w latach 2014-2017; województwo podlaskie.....	72
Tabela 27. Przestępstwa stwierdzone przez Policję ogółem na 1000 mieszkańców w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego	73
Tabela 28. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję (%) – ogółem w latach 2014-2016; dane według subregionów województwa podlaskiego	74
Tabela 29. Liczba osób objętych przemocą w rodzinie w województwie podlaskim w latach 2014-2016.....	75
Tabela 30. Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie uczestniczących w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych w latach 2014-2017 w województwie podlaskim	76
Tabela 31. Realizacja procedury Niebieskie Karty w województwie podlaskim w latach 2015-2017	78
Tabela 32. Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności w latach 2014-2016; dane według województw.....	82
Tabela 33. Osoby, które w latach 2014-2016 skorzystały z pomocy i wsparcia OPS i PCPR; dane według subregionów województwa podlaskiego	84
Tabela 34. Dane liczbowe o osobach i rodzinach, którym przyznano świadczenia pieniężne i niepieniężne w latach 2014-2016.....	85
Tabela 35. Wybrane instytucje pomocy społecznej funkcjonujące w województwie podlaskim w latach 2014-2016	88
Tabela 36. Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 2014-2016.....	90
Tabela 37. Pomoc społeczna przyznawana z powodu ubóstwa w latach 2014-2016 (na podstawie decyzji); dane według subregionów województwa podlaskiego	91
Tabela 38. Stopień zagrożenia ubóstwem w powiatach województwa podlaskiego w latach 2014-2016.....	92
Tabela 39. Pomoc społeczna przyznawana z powodu alkoholizmu w latach 2014-2016 (na podstawie decyzji); dane według subregionów województwa podlaskiego	95
Tabela 40. Przestępstwa popełnione przeciwko ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii na terenie województwa podlaskiego w latach 2014-2016.....	96
Tabela 41. Podejrzenia zatruc środków zastępczymi ze względu na wiek i płeć w latach 2014- 2016.....	97
Tabela 42. Pomoc społeczna przyznawana z powodu narkomanii w latach 2014-2016 (na podstawie decyzji); dane według subregionów województwa podlaskiego	97
Tabela 43. Zabezpieczenia narkotyków i środków zastępczych w województwie podlaskim w 2016 roku.....	99
Tabela 44. Potencjalne kierunki rozwoju ekonomii społecznej	126
Tabela 46: Potencjalne kierunki rozwoju ES w subregionach województwa podlaskiego ...	170

Wykres 1. Liczba ludności w latach 2014-2016; województwo podlaskie	12
Wykres 2. Udział poszczególnych grup wiekowych w ogóle ludności w roku 2016; województwo podlaskie a kraj	13
Wykres 3. Udział poszczególnych grup wiekowych w ogóle ludności w roku 2016; dane według subregionów województwa podlaskiego	14
Wykres 4. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w roku 2016 w % ludności ogółem; dane według województw	17
Wykres 5. Udział ludności w wieku produkcyjnym w roku 2016 w % ludności ogółem; dane według województw	17
Wykres 6. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w roku 2016 w % ludności ogółem; dane według województw	17
Wykres 7. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w roku 2016; dane według województw	22
Wykres 8. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w roku 2016; dane według województw	22
Wykres 9. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w roku 2016; dane według województw	22
Wykres 10. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016 w województwie podlaskim i poszczególnych subregionach	23
Wykres 11. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym w latach 2014-2016 w województwie podlaskim i poszczególnych subregionach	24
Wykres 12. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016 w województwie podlaskim i poszczególnych subregionach	24
Wykres 13. Pracujący (faktyczne miejsce pracy) wg płci w województwie podlaskim w latach 2014-2016	27
Wykres 14. Współczynnik aktywności zawodowej w roku 2016 (%); dane według województw*	28
Wykres 15. Pracujący na 1000 ludności w roku 2016; dane według województw	29
Wykres 16. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w roku 2016; dane według województw	32
Wykres 17. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w roku 2016; dane według województw	35
Wykres 18. Wielkość bezrobocia rejestrowanego w Polsce i w województwie podlaskim w latach 2014-2017	37
Wykres 19. Stopa bezrobocia w roku 2017; dane według województw	40
Wykres 20. Średnia wielkość stopy bezrobocia w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego w latach 2014-2017	42
Wykres 21. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w Polsce i w województwie podlaskim; udział kobiet i mężczyzn	43
Wykres 22. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego; udział kobiet i mężczyzn	44

Wykres 23. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w Polsce i w województwie podlaskim; udział grup wiekowych	45
Wykres 24. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego; udział grup wiekowych.....	46
Wykres 25. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w Polsce i w województwie podlaskim; udział według wykształcenia.....	47
Wykres 26. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego; udział według wykształcenia	49
Wykres 27. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w Polsce i w województwie podlaskim; udział osób długotrwale bezrobotnych.....	50
Wykres 28. Struktura bezrobocia w latach 2014-2017 w poszczególnych subregionach województwa podlaskiego; udział osób długotrwale bezrobotnych	51
Wykres 29. Podmioty na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w roku 2016; dane według województw.....	54
Wykres 30. Współczynnik skolaryzacji netto w roku 2016 (szkoły podstawowe i gimnazja); dane według województw	62
Wykres 31. Współczynnik skolaryzacji netto w roku 2016 (zasadnicze szkoły zawodowe); dane według województw	64
Wykres 32. Współczynnik skolaryzacji netto w roku 2016 (licea ogólnokształcące); dane według województw.....	64
Wykres 33. Współczynnik skolaryzacji netto w roku 2016 (szkoły zawodowe i ogólnozawodowe, w tym ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe); dane według województw.....	65
Wykres 34. Współczynnik skolaryzacji netto w roku 2016 (szkoły policealne, w tym kolegia); dane według województw	65
Wykres 35. Przestępstwa stwierdzone przez Policję ogółem na 1000 mieszkańców w 2016 roku; dane według województw.....	68
Wykres 36. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję (%) – ogółem w roku 2016; dane według województw.....	69
Wykres 37. Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności w roku 2016; dane według województw	83
Wykres 38. Powody przyznania pomocy rodzinie (na podstawie decyzji) w województwie podlaskim w latach 2014-2016	87